

МАУП

Міжрегіональна
Академія управління
персоналом

Актуальні питання державотворення та захисту прав людини в Україні

Випуск 14

Хмельницький, 2025

**Хмельницький інститут
імені Блаженнішого Володимира, Митрополита Київського і всієї України
Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний
заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом»**

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ
ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ
В УКРАЇНІ**

Випуск 14

Хмельницький – 2025

УДК 342.7
ББК 67.9 (4Укр)
А 155

А 155 Актуальні питання державотворення та захисту прав людини в Україні: зб. наук. пр. / гол. ред. Л. Г. Білий. Хмельницький : Вид-во МАУП, 2025. Вип. 14. 320 с.

НДДКР УкрІНТЕІ: 0123U104042

У збірнику наукових праць вміщено статті за матеріалами інтернет-конференції студентів та молодих вчених «Актуальні питання державотворення та захисту прав людини в Україні». Авторами статей розкрито такі питання: служба в органах місцевого самоврядування; правовий статус суб'єктів господарювання; інструменти примирення сторін в цивільному судочинстві; сучасні досягнення криміналістики; шляхи вдосконалення законодавства України та проблеми його адаптації до правової системи Євросоюзу; питання діяльності правоохоронних органів в Україні.

Редакційна колегія:

Білий Л. Г., директор Хмельницького інституту МАУП, кандидат педагогічних наук, доцент (головний редактор); **Авсієвич А.В.**, доктор філософії в галузі права (Хмельницький інститут МАУП); **Андрушко А.В.**, кандидат юридичних наук, доцент (Хмельницький університет управління і права імені Леоніда Юзькова); **Жданкіна Л.К.**, кандидат юридичних наук (visiting academic with School of Law at the University of Glasgow; LLM International Human Rights lecture, University of Strathclyde, United Kingdom); **Лисенко С.О.**, доктор юридичних наук, професор (Хмельницький інститут МАУП); **Мота А.Ф.**, доктор юридичних наук, доцент (Національна академія Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького); **Наголюк О.Є.**, кандидат юридичних наук, доцент (Хмельницький інститут МАУП); **Охман О.В.**, кандидат юридичних наук (Хмельницький інститут МАУП); **Олійник В.В.**, кандидат педагогічних наук, доцент (Хмельницький інститут МАУП); **Осмолян В.А.**, кандидат юридичних наук (Хмельницький інститут МАУП); **Парандій В.О.**, кандидат історичних наук, доцент (Хмельницький економіко-правовий коледж МАУП).

Рецензенти:

Дем'янова О.В., кандидат юридичних наук, доцент (м. Хмельницький)
Рабовська С.Я., кандидат юридичних наук, доцент (м. Київ).

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Хмельницького інституту
Міжрегіональної Академії управління персоналом
(протокол № 1 від 27.01.2025 р.)

© Хмельницький інститут
Міжрегіональної Академії управління персоналом
© автори статей,
2025

А.В. Авсієвич,
аспірантка, PhD
(м. Київ, Україна)

АРБІТРАЖНА УГОДА ТА АРБІТРАЖНЕ ЗАСТЕРЕЖЕННЯ: ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДУ ТА ЮРИСДИКЦІЇ АРБІТРАЖУ

Арбітражна угода є основоположним елементом міжнародного арбітражу. Саме на її основі арбітражний суд отримує юрисдикцію вирішувати певні спори сторін, а національні суди, навпаки, виводяться з-під такої юрисдикції. Розуміння того, що саме національне законодавство та судова практика визначають як дійсну арбітражну угоду та які є її основні умови, є важливим для компаній, які передають свої спори на вирішення до арбітражу або ж оспорожують чи виконують арбітражні рішення в Україні.

Розглянемо, як визначають арбітражну угоду згідно з положеннями національних та міжнародних правових актів. Так, Ч. 1 ст. 2 Конвенції ООН 1958 року «Про визнання та приведення до виконання іноземних арбітражних рішень» (Нью-Йоркська Конвенція), учасницею якої є й Україна, визначає арбітражну угоду як *«письмову угоду, за якою сторони зобов'язуються передавати до арбітражу всі або будь-які спори, які виникли або можуть виникнути між ними у зв'язку з будь-яким конкретним договірним чи іншим правовідношенням, об'єкт якого може бути предметом арбітражного розгляду»* [1].

Ч. 1 ст. 7 ЗУ «Про міжнародний комерційний арбітраж» визначає арбітражну угоду як *«угода сторін про передачу до арбітражу всіх або певних спорів, які виникли або можуть виникнути між ними в зв'язку з будь-якими конкретними правовідносинами, незалежно від того, чи мають вони договірний характер чи ні»* [2]. Ця стаття також уточнює, що арбітражна угода може бути укладена у вигляді арбітражного застереження або ж у формі повноцінного договору.

Отже, можна виокремити такі обов'язкові характеристики арбітражної угоди, що впливають з її визначення: 1) наявність дійсної згоди сторін на звернення в арбітраж; 2) письмове вираження такої згоди; 3) визначення конкретних правовідносин, спори щодо яких сторони вирішуватимуть в арбітражі; 4) арбітрабельність цих спорів.

На думку К. Шкуро, право на звернення до суду є основоположним правом фізичних та юридичних осіб. Укладення ж арбітражної угоди можна вважати своєрідною відмовою від такого права. Саме тому арбітражні суди на етапі вирішення своєї компетенції та національні суди на етапі залишення позову без розгляду та направлення сторін в арбітраж приділяють значну увагу встановленню дійсних намірів сторін та їх однозначної волі бути зобов'язаними вирішувати свої спори саме в арбітражі, а не в суді. Арбітражні угоди часто піддаються оцінці й на етапі визнання та виконання або оспорювання арбітражного рішення, оскільки відсутність дійсної арбітражної угоди є підставою для відмови у визнанні та виконанні та підставою для скасування арбітражного рішення [4; 5].

На нашу думку, згода сторін на звернення до арбітражу наявна у таких випадках:

1) для інституційних арбітражів – якщо сторони визначили в арбітражній угоді процесуальні правила (регламент), за якими вирішуватиметься їхній спір та/або арбітражну інституцію, яка буде адмініструвати арбітражний розгляд;

2) для *ad hoc* арбітражів – якщо сторони визначили в арбітражній угоді застосування *ad hoc* арбітражних правил (регламенту), наприклад арбітражного регламенту Комісії ООН з права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ) та/або конкретну кандидатуру арбітра та/або порядок призначення арбітра, наприклад національним судом чи певною інституцією.

Яскравим прикладом випадків порушення наявності згоди сторін (більш формалізованим) є Постанова Вищого господарського суду України від 27 листопада 2013 року у справі № 910/8259/13Ж: суд визнав, що арбітражне застереження є недійсним бо не містить точної назви арбітражу, на вирішення якого сторони мають передавати спори щодо зазначених контрактів, попри те, що саме арбітражне застереження було майже дослівним перекладом модельного арбітражного застереження Німецької Інституції з арбітражної справи (DIS) і насправді визначало назву інституції, що має адмініструвати розгляд спорів між сторонами.

Усе ж, трапляється, що сторони можуть допуститися неточностей, описок чи суперечностей навіть у вищезазначених базових параметрах арбітражної угоди. У світовій практиці склався проарбітражний підхід до оцінки дійсності арбітражної угоди, тобто

нечіткі чи непослідовні формулювання арбітражних угод тлумачаться у такий спосіб, щоб підтримати їхню дійсність, чинність та виконуваність [5].

В Україні тривалий час було певне упередження до арбітражу, що проявлялося, зокрема, у занадто формалістичному підході до встановлення дійсності арбітражної угоди [6]. На щастя, після процесуальної реформи 2016-2017 років в українській судовій практиці також переважає проарбітражний підхід до оцінювання дійсності арбітражних угод [7]. Нещодавня практика Верховного Суду показує, що такий підхід хоч і зберігається, утім не завжди є послідовним. Наведемо декілька таких рішень:

1. У справі № 911/1803/19 позивач, зокрема, просив суд визнати арбітражне застереження недійсним, оскільки у ньому була відсутня повна назва арбітражного суду, на вирішення якого сторони мають передавати спори. Арбітражне застереження виглядало наступним чином: «GMAA Bremen Law», що перекладається, як: «Право Бремену Німецької Морської Арбітражної Асоціації (GMAA)». Верховний Суд погодився із висновком апеляційного суду, що зазначення в арбітражному застереженні лише аббревіатури арбітражної установи є достатнім для встановлення дійсного наміру сторін врегулювати спір в арбітражі [8].

2. Справа № 916/3245/21 стосувалась альтернативного арбітражного застереження, тобто такого, що визначає арбітражну установу в залежності від місцезнаходження відповідача в кожному окремому спорі, що може виникнути між сторонами. Сторони погодили, що всі спори і розбіжності між ними по цим контрактам, їх дійсності або припинення вирішуються шляхом перемовин, а при недосягненні згоди – в Арбітражному суді сторони відповідача, відповідно до його регламенту. На думку судів нижчих інстанцій, це застереження містило достатньо вказівок, які давали змогу перейти до арбітражного розгляду, утім Верховний Суд не погодився із ними [9]. На його думку, таке застереження містило лише абстрактне визначення арбітражної установи та взагалі не згадувало місце проведення арбітражу, яке б дозволяло встановити дійсні наміри сторін щодо обрання певної (конкретної) арбітражної установи чи регламенту, згідно з яким має здійснюватися арбітражний розгляд. Крім того, місцезнаходженням відповідача є місто Львів натомість місцезнаходженням МКАС при ТПП України є місто Київ. Відтак Верховний Суд скасував ухвали судів попередніх інстанцій про

залишення позову без розгляду та направив справу на розгляд в суд першої інстанції. Подібну позицію висловлено у Постанові Верховного Суду у складі Касаційного господарського суду від 12 травня 2021 у справі № 911/1110/20, що посилення в контракті на «Арбітражний суд міста Києва» недостатньо для того, щоб зробити висновок, що цей спір підлягає вирішенню саме МКАС при ТПП.

3. У справі № 824/51/22 сторона заперечувала проти визнання та виконання рішення Арбітражного суду м. Альмерії заявляючи, що укладене арбітражне застереження є недійсним, оскільки не містить чіткого визначення органу, який уповноважений вирішувати спори між сторонами. Оспорюване арбітражне застереження передбачало, що у разі виникнення суперечностей сторони беззаперечно звертаються до арбітражного суду у країні або регіоні позивача і відповідно до правил арбітражного суду цієї країни чи регіону. Тобто це також було альтернативне арбітражне застереження. На думку Верховного Суду та апеляційного суду, оспорюване арбітражне застереження містило достатньо вказівок, щоб визначити, до якого саме арбітражу має звертатися сторона, а саме – до арбітражного суду країни позивача [10]. Оскільки спір, що виник між сторонами, був ініційований позивачем з місцем знаходження в м. Альмерія Королівства Іспанія, то Арбітражний суд м. Альмерії Королівства Іспанії мав компетенцію вирішувати цей спір.

4. Справа № 824/83/22 ілюструє врахування Верховним Судом специфіки *ad hoc* арбітражу при оцінюванні арбітражної угоди. У цій справі заявниця стверджувала, зокрема, що відповідно до попередньої позиції Верховного Суду, арбітражна угода має передбачати не тільки зазначення місця розгляду спору, а й арбітражний регламент. Арбітражне застереження укладене між сторонами лише передбачало передачу спорів сторін до *ad hoc* арбітражу у складі одноосібного арбітра, якого призначає Голова або виконуючий обов'язки Голови Постійно діючого Третейського суду при Асоціації «Асоціація юридичних фірм України», місце арбітражу (в Києві, Україні), мову арбітражу, а також застосовне право до арбітражного застереження та контракту. Верховний Суд відкинув ці доводи та вказав, що в постанові Верховного Суду, на яку посилалася заявниця, надавалась оцінка конкретній арбітражній угоді, з урахуванням інших доказів [11]. Водночас з огляду на ч. 2 ст. 19 ЗУ Про МКА одноособовий *ad hoc* арбітр у разі відсутності угоди сторін щодо процедури розгляду

справи (тобто арбітражного регламенту), мав повноваження вести арбітражний розгляд так, як вважав належним.

Попри переважання проарбітражного підходу, сторонам краще уникати використання умовних та дозвоільних конструкцій в арбітражній угоді (наприклад конструкцій *«може вирішуватися в арбітражі»* або *«передається до арбітражу, якщо сторони так вирішать»*), оскільки це може тлумачитись як відсутність остаточних намірів сторін звертатися до арбітражу [12]. Треба також бути обережними із відсилками до інших способів вирішення спорів (це стосується, зокрема, опціональних, асиметричних та ескалаційних арбітражних угод), та детально прописувати умови звернення до інших способів вирішення спорів, їх співвідношення [13].

Нарешті, вимога щодо «дійсної згоди» також означає, що арбітражна угода має бути дійсним правочином відповідно до застосовного права. Арбітражна угода може бути визнана недійсною на загальних підставах недійсності правочинів визначених у цивільному законодавстві (наприклад, якщо правочин укладений неповноважною особою або якщо правочин здійснений під впливом помилки, обману, насильства).

Ч. 2 ст. 7 ЗУ Про МКА передбачає випадки, коли арбітражну угоду можна вважати укладеною у письмовій формі: якщо вона міститься у документі, підписаному сторонами; якщо вона міститься у проспекті цінних паперів (рішенні про емісію цінних паперів), що передбачає призначення адміністратора за випуском облігацій; якщо вона укладена за допомогою обміну листами чи електронними повідомленнями, повідомленнями по телетайпу, телеграфу або з використанням інших засобів електрозв'язку, які фіксують умови такої угоди; якщо одна сторона стверджує наявність угоди у позовній заяві, а інша проти цього не заперечує у відзиві на позов; якщо сторони у своїй письмовій угоді послалися на документ, що містить арбітражне застереження, і це посилання є таким, що робить застереження частиною угоди.

Як вірно зазначає Катерина Шкуро, міжнародна асоціація юристів (ІВА) у своїх настановах щодо складання арбітражних угод вірно радить сторонам визначати сферу дії арбітражної угоди якомога широко [3]. Для цього вона має охоплювати не лише всі суперечки, що *«виникають із»* (англ. *«arising out of»*) контракту, але й усі суперечки *«у зв'язку з»* або *«пов'язані з»* контрактом (англ. *«in connection with»* or *«relating to»*) [14]. Модельне арбітражне

застереження МКАС при ТПП України також використовує обидві ці конструкції [15].

Українські суди розділяють погляд, що використання конструкцій на кшталт *«всі спори та непорозуміння»*, *«всі непорозуміння, що виникають внаслідок, або у зв'язку з цим договором»* в арбітражній угоді передбачає передачу до арбітражу будь-яких спорів, у тому числі спорів щодо дійсності контракту й самої арбітражної угоди, якщо тільки такі спори прямо не виключені зі сфери дії останньої [16].

Щодо питання арбітрабельності, позиція Верховного Суду є наступною: неарбітрабельними є спори, які віднесені до виключної підсудності державних судів та не можуть бути передані на розгляд до арбітражу [17]. Спори, віднесені до виключної підсудності державних судів, перелічені, зокрема, у ГПК України, Закон України «Про міжнародне приватне право», нормах міжнародних договорів. Це є переважно спори, що зачіпають публічний інтерес, наприклад спори пов'язані з публічними закупівлями, приватизацією, державною реєстрацією або обліком прав (корпоративних прав, прав інтелектуальної власності, прав на нерухоме майно чи на фінансові інструменти), захистом економічної конкуренції, банкрутством тощо.

Утім, сам по собі зв'язок спору з вищевказаними відносинами, не означає, що такий спір є автоматично неарбітрабельним. Ч. 2 ст. 22 ГПК України дає змогу передавати цивільно-правові аспекти спорів пов'язаних із захистом економічної конкуренції, публічними закупівлями та приватизацією на вирішення в арбітраж. Оцінюючи, чи є спір арбітрабельним, необхідно враховувати суб'єктний склад учасників спору та предмет спору. Наприклад, у справі № 824/50/22 ДП «НАЕК «Енергоатом» просив скасувати арбітражне рішення, оскільки спір стосувався виконання договору про публічні закупівлі і його розгляд арбітражем суперечить положенням ч. 1 ст. 22 ГПК України [18]. Апеляційний суд відкинув такі доводи та вказав, що даний спір є саме цивільно-правовим спором, оскільки стосується виконання укладеного цивільно-правового договору (стягнення боргу за поставлену продукцію та відповідних штрафних санкцій), і не стосується його публічно-правових аспектів, а саме дотримання Закону України «Про публічні закупівлі» під час укладання, зміни, розірвання та виконання договорів про публічні закупівлі.

Арбітражні угоди також часто встановлюють місце та мову арбітражу, а також кількість арбітрів. Визначення цих процесуальних

параметрів хоч і є корисним та бажаним, проте не є обов'язковим для дійсності арбітражної угоди. Аналогічно, сторони можуть визначити, а можуть і не визначати в арбітражній угоді право, що застосовується до договору та право, що застосовується до самої арбітражної угоди. Арбітражні регламенти [15; 19; 20] та *lex arbitri* [2] зазвичай містять типові опції на випадок прогалин в арбітражній угоді.

Трапляється ж, що навіть арбітражні регламенти та *lex arbitri* можуть не давати відповіді на деякі питання. Так, наприклад, ні Регламент МКАС при ТПП України, ні ЗУ Про МКП не містять типової норми щодо права, що застосовується до арбітражної угоди. За умови такої невизначеності є певний ризик, що різні форуми на етапі визнання та виконання можуть прийти до різних висновків щодо одних і тих самих обставин справи. Так, сталося з арбітражним рішенням ICC у справі *Kabab-Ji S.A.L. v. Kout Food Group*: англійський суд, застосовуючи англійське право для встановлення меж арбітражної угоди, відмовив у визнанні та виконанні, тоді як французький суд застосував французьке право для визначення меж арбітражної угоди і відмовив у скасуванні арбітражного рішення [21;22].

Отже, щоб не ризикувати та не витратити у майбутньому зайві ресурси на вирішення спірних питань, сторонам краще все ж заздалегідь погодити вищезазначені умови в арбітражній угоді. Нарешті, сторони можуть погодити в арбітражній угоді застосування інструментів *Soft Law* (рекомендацій, протоколів та настанов IBA чи CICArb, кодексів етики), положення щодо конфіденційності, місце та режим проведення слухань (наживо або в режимі відеоконференції) чи арбітражний розгляд у письмовому вигляді, розподіл арбітражних витрат тощо.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про визнання та приведення до виконання іноземних арбітражних рішень: Конвенція (Нью-Йоркська Конвенція), стаття V(1)(a). URL: https://icac.org.ua/wp-content/uploads/Text-of-UN-Convention_New-York-1958-4.pdf.
2. Про міжнародний комерційний арбітраж: Закон України від 24.02.1994 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4002-12#Text>.
3. Каталіна Шкуро. Арбітражна угода та її основні умови. Арбітражне застереження. Веб-сайт Sayenko&Kharenko. URL: <https://sk.ua/uk/arbitrazhna-ugoda-ta-ii-osnovni-umovi-arbitrazhne-zasterezhenja/>
4. Gary B. Born, *International Arbitration and Forum Selection Agreements: Drafting and Enforcing* (Sixth Edition), cc. 64-66. URL: <https://www.kluwarbitration.com/document/kli-ka-born-2021-6ed-ch03>.

5. UNCITRAL Secretariat Guide on the Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards, 2016 Edition, cc. 73-74, параграфи 115-117. URL: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/2016_guide_on_the_convention.pdf; Emmanuel Gaillard and John Savage (eds), Fouchard Gaillard Goldman on International Commercial Arbitration (© Kluwer Law International; Kluwer Law International 1999), cc. 257-261, параграфи 477-480. URL: <https://www.kluwerarbitration.com/document/ipn20048?q=arbitration%20agreement%20AND%20element%20AND%20intention>.
6. Цірат Г. Державні суди та міжнародний комерційний арбітраж: український досвід. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/mizhnarodniy-arbitrazh-ta-adr/derzhavni-sudi-ta-mizhnarodniy-kommerciyniy-arbitrazh-ukrayinskiy-dosvid.html>.
7. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 28 серпня 2018 року у справі № 906/493/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78977571>.
8. Постанова Верховного Суду у складі Касаційного господарського суду від 03 лютого 2022 року у справі № 911/1803/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102973784>.
9. Постанова Верховного Суду у складі Касаційного господарського суду від 16 серпня 2022 року у справі № 916/3245/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105837285>.
10. Постанова Верховного Суду у складі Касаційного цивільного суду від 16 березня 2023 року у справі № 824/51/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109674909>.
11. Постанова Верховного Суду у складі Касаційного цивільного суду від 12 січня 2023 року у справі № 824/83/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108627770>.
12. UNCITRAL 2012 Digest of Case Law on the Model Law on International Commercial Arbitration, cc. 26-28. URL: <https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/mal-digest-2012-e.pdf>; IBA Guidelines for Drafting International Arbitration Clauses Adopted by a resolution of the IBA Council 7 October 2010 International Bar Association, с. 31, параграф 90. URL: <https://www.ibanet.org/MediaHandler?id=D94438EB-2ED5-4CEA-9722-7A0C9281F2F2>.
13. UNCITRAL 2012 Digest of Case Law on the Model Law on International Commercial Arbitration, cc. 26-28. URL: <https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/mal-digest-2012-e.pdf>; IBA Guidelines for Drafting International Arbitration Clauses Adopted by a resolution of the IBA Council 7 October 2010 International Bar Association, с. 30-34, параграфи 87-96. URL: <https://www.ibanet.org/MediaHandler?id=D94438EB-2ED5-4CEA-9722-7A0C9281F2F2>.

14. IBA Guidelines for Drafting International Arbitration Clauses Adopted by a resolution of the IBA Council 7 October 2010 International Bar Association, с. 10-12, параграфи 14-19. URL: <https://www.ibanet.org/MediaHandler?id=D94438EB-2ED5-4CEA-9722-7A0C9281F2F2>.
15. Регламент МКАС при ТПП України (в ред. 01 січня 2023). URL: <https://icac.org.ua/wp-content/uploads/Reglament-UA-2023.pdf>.
16. Постанова Верховного Суду у складі Касаційного господарського суду від 12 листопада 2020 року у справі № 910/13366/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92841757>; Постанова Верховного Суду у складі Касаційного господарського суду від 03 березня 2020 у справі № 920/241/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88050865>; Постанова Верховного Суду у складі Касаційного господарського суду від 03 травня 2023 року у справі № 924/497/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110742775>.
17. Постанова Верховного Суду у складі Касаційного господарського суду від 17 березня 2020 року у справі № 907/930/15. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88360066>.
18. Постанова Верховного Суду у складі Касаційного цивільного суду від 30 березня 2023 року у справі № 824/50/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109995374>.
19. Регламент LCIA (2021). URL: <https://www.lcia.org/Dispute-Resolution-Services/lcia-arbitration-rules-2020.aspx#Article%2016>.
20. Регламент ICC (2021). URL: <https://iccwbo.org/dispute-resolution/dispute-resolution-services/arbitration/rules-procedure/2021-arbitration-rules/#block-accordion-12>.
21. Цевелекоу А. Закони, що застосовуються до міжнародного арбітражу, 06 лютого 2021. URL: <https://www.international-arbitration-attorney.com/uk/laws-applicable-to-an-international-arbitration/>.
22. Laurence Franc-Menget, Emily Fox, Tiphaine Leverrier, French Court of Appeal Upholds Award that Was Denied Enforcement in England, 31 July 2020. URL: <https://hsfnotes.com/arbitration/2020/07/31/french-court-of-appeal-upholds-award-that-was-denied-enforcement-in-england/>. Платформа стратегічної та законотворчої аналітики. 07.08.2023. URL: <https://coordynata.com.ua/rozvitok-miznarodnogo-komercijnogo-arbitrazu-priklad-dla-optimizacii-gospodarskogo-sudocinstva-v-ukraini>.

Р.Л. Авсієвич,
вчитель
(м. Хмельницький, Україна)

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА, КІБЕРБЕЗПЕКА ТА ПРАВА ЛЮДИНИ У КОНТЕКСТІ ІНФОРМАТИКИ

Інформаційна безпека та кібербезпека є ключовими аспектами сучасного цифрового світу, які мають безпосередній вплив на права людини. У сучасному суспільстві технологічний прогрес сприяє розвитку інформаційних технологій, але водночас створює нові загрози для приватності, свободи вираження та безпеки особистих даних.

Одним із найважливіших аспектів інформаційної безпеки є захист персональних даних. З розвитком Інтернету та цифрових технологій збільшується кількість кіберзагроз, зокрема витоки конфіденційної інформації, хакерські атаки, фішингові атаки та інші форми кібератак. Важливим завданням державних та міжнародних організацій є розробка політик та стандартів для захисту особистих даних громадян, забезпечення безпеки в Інтернеті та дотримання прав людини.

Кібербезпека включає в себе комплекс заходів, спрямованих на захист комп'ютерних систем, мереж та даних від несанкціонованого доступу, атак або руйнування. Основні принципи кібербезпеки – конфіденційність, цілісність та доступність даних – відіграють ключову роль у забезпеченні інформаційних прав людини. Наприклад, свобода слова може бути під загрозою через цензуру в Інтернеті, а праву на приватність можуть загрожувати масові спостереження з боку урядів або корпорацій.

Одним із механізмів захисту прав людини в цифровій сфері є законодавче регулювання та міжнародні угоди. Такі документи, як Загальна декларація прав людини, Загальний регламент захисту даних (GDPR) в Європейському Союзі, а також національні законодавчі ініціативи сприяють забезпеченню належного рівня захисту цифрових прав громадян [1].

Крім того, важливим фактором забезпечення кібербезпеки є підвищення цифрової грамотності населення. Люди повинні розуміти, як захищати свої особисті дані, розпізнавати загрози та

використовувати сучасні засоби безпеки, такі як двофакторна автентифікація, шифрування даних та безпечне зберігання інформації.

У контексті інформатики значну роль у забезпеченні інформаційної безпеки відіграють криптографічні методи, технології блокчейну та системи штучного інтелекту. Криптографія дозволяє забезпечити конфіденційність інформації за допомогою шифрування, а блокчейн забезпечує прозорість і захист від маніпуляцій. Штучний інтелект, у свою чергу, може допомагати у виявленні загроз та автоматизації процесів безпеки.

Забезпечення прав людини в цифрову епоху є багатограним завданням, що потребує комплексного підходу. Держави, міжнародні організації, технологічні компанії та громадянське суспільство мають співпрацювати, щоб гарантувати безпечне використання цифрових технологій, захистити конфіденційність даних та забезпечити вільний доступ до інформації. Тільки завдяки спільним зусиллям можна створити безпечний кіберпростір, у якому права людини будуть надійно захищені.

В Україні питання інформаційної безпеки та кібербезпеки набувають особливої актуальності у зв'язку з постійними кіберзагрозами та необхідністю інтеграції до європейського інформаційного простору. Законодавча база у цій сфері постійно вдосконалюється, зокрема, прийнято Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», який визначає правові та організаційні основи забезпечення кібербезпеки [2].

Повномасштабна війна, розпочата росією проти України, значно посилила важливість кібербезпеки та інформаційної безпеки. Україна щоденно стикається з кібератаками, дезінформацією та спробами зламу державних і приватних систем. Захист критичної інфраструктури, запобігання інформаційним диверсіям та забезпечення кіберзахисту є ключовими аспектами державної політики.

У цьому контексті роль кожного громадянина також зростає. Підвищення обізнаності щодо інформаційної безпеки, використання захищених каналів зв'язку та перевірка інформації перед її поширенням допомагають протидіяти ворожій пропаганді та зберігати інформаційний суверенітет України. Завдяки комплексним заходам, які включають технологічні рішення, законодавчі ініціативи та громадянську свідомість, Україна вибудовує стійку систему кіберзахисту навіть у воєнний час.

Науковці також активно досліджують питання кібербезпеки та її взаємозв'язок з правами людини. Зокрема, у статті «Право людини на кібербезпеку: проблеми визначення та гарантування» Ю.С. Хоббі досліджено кібербезпеку як складник інформаційних прав людини та проаналізовано основне законодавство України у цій сфері [3].

Таким чином, забезпечення інформаційної безпеки та кібербезпеки є невід'ємною частиною захисту прав людини в сучасному інформаційному суспільстві. Комплексний підхід, що включає законодавче регулювання, технічні заходи та підвищення обізнаності населення, є ключем до створення безпечного та вільного кіберпростору.

Список використаних джерел та літератури:

1. Сопілко І. Інформаційна безпека та кібербезпека: порівняльно-правовий аспект. Scientific works of National Aviation University Series Law Journal Air and Space Law. 2021. № 2(59). С.110-115. URL: https://www.researchgate.net/publication/363409135_INFORMACIJNA_BEZPEKA_TA_KIBERBEZPEKA_PORIVNALNO-PRAVOVIJ_ASPEKT
2. Валушко І.О. Кібербезпека України: наукові та практичні виміри сучасності. Вісник НТУУ «КПІ» Політологія. Соціологія. Право. 2016. Вип. ¾ (31-32). С.117-124. <https://visnyk-psp.kpi.ua/article/view/140496>
3. Хоббі Ю.С. Право людини на кібербезпеку: проблеми визначення та гарантування. Юридичний вісник. 2020. №2. URL: https://dspace.onua.edu.ua/items/c192f469-04d2-453f-ab8d-22cfb09cbafb?utm_source=chatgpt.com

С.В. Алексов,
викладач

А.В. Дідик,
викладач-методист
(м. Хмельницький, Україна)

ПОРУШЕННЯ ПРАВ НА ІНФОРМАЦІЙНУ СВОБОДУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У тезах розглянуто обмеження права на інформаційну свободу в умовах воєнного стану. Аналізуються юридичні, соціальні та етичні аспекти обмеження доступу до інформації, поширення дезінформації та цензури. Розкрито основні виклики для суспільства та держави в забезпеченні балансу між національною безпекою та правами громадян.

Свобода інформації є фундаментальним правом людини, що забезпечує доступ до знань, свободу вираження поглядів і обмін інформацією. Проте під час воєнного стану це право часто обмежується задля захисту національної безпеки. В Україні, яка переживає агресію з боку росії, порушення інформаційної свободи стає як вимушеним заходом, так і інструментом дезінформації.

Право на інформаційну свободу є невід’ємним елементом демократичного суспільства та гарантується міжнародними й національними нормативними документами. Це право включає можливість вільного отримання, поширення та використання інформації без необґрунтованих обмежень. Водночас у певних умовах, таких як надзвичайний або воєнний стан, право на інформаційну свободу може бути тимчасово обмежене для забезпечення національної безпеки, громадського порядку чи захисту інших основоположних прав.

Право на інформаційну свободу закріплено в низці міжнародних документів, які є базисом для формування національного законодавства (таблиця 1).

Таблиця 1 – Міжнародні документи

Назва документа	Рік ухвалення	Основні положення
Загальна декларація прав людини [2]	1948	Стаття 19. Кожна людина має право на свободу переконань і вираження, включаючи право шукати, отримувати та поширювати інформацію.
Міжнародний пакт про громадянські і політичні права [3]	1966	Стаття 19. Гарантує право на отримання і поширення інформації; обмеження можливі лише заради безпеки, порядку, моралі чи здоров’я.
Європейська конвенція з прав людини [4]	1950	Стаття 10. Захищає свободу вираження, включаючи право отримувати та поширювати інформацію, з обмеженнями для захисту безпеки та порядку.
Конвенція ООН про права дитини [5]	1989	Стаття 13. Забезпечує право дитини вільно виражати свої погляди, шукати, отримувати та поширювати інформацію.
Хартія основних прав Європейського Союзу [6]	2000	Стаття 11. Гарантує право кожного на свободу вираження думок і доступ до

		інформації без втручання державних органів.
--	--	---

Джерело: побудовано на основі [2-6].

Ці документи формують основу для національного законодавства України та визначають стандарти для захисту права на інформаційну свободу навіть в умовах воєнного стану.

В Україні право на інформаційну свободу гарантується Конституцією та іншими законами (таблиця 2).

Таблиця 2 – Національне законодавство

Назва нормативного акта	Основні положення
Конституція України (стаття 34) [1]	Гарантує право на збирання, зберігання, використання та поширення інформації. Обмеження можливі лише на підставі закону для захисту національної безпеки, громадського порядку, здоров'я, моралі чи прав інших осіб.
Закон України «Про інформацію» [7]	Визначає принципи відкритості, прозорості та доступності інформації. Регулює право громадян на доступ до інформації.
Закон України «Про доступ до публічної інформації» [8]	Встановлює обов'язки органів влади щодо забезпечення відкритості та надання публічної інформації за запитами громадян.
Закон України «Про захист персональних даних» [9]	Регулює обробку і захист персональних даних, обмежуючи поширення інформації, яка порушує право на приватність.

Джерело: побудовано на основі [1, 7-9].

Ці законодавчі акти створюють правову основу для захисту права на інформаційну свободу, водночас забезпечуючи механізми регулювання доступу до інформації у виняткових ситуаціях.

Право на інформаційну свободу в умовах воєнного стану стикається з багатьма викликами та проблемами, які виникають через необхідність захисту національної безпеки, територіальної цілісності та громадського порядку. Однією з ключових проблем є обмеження інформаційної свободи з боку держави [11]. Під час війни уряди часто запроваджують цензуру та контроль над медіа, щоб уникнути витoku стратегічної інформації чи поширення чуток, які можуть нашкодити військовим операціям. Водночас це може спричинити надмірний контроль над інформацією, що порушує права громадян на доступ до незалежних і об'єктивних джерел.

Доступ до об'єктивної інформації також обмежується через руйнування інфраструктури, що ускладнює телекомунікацію,

особливо в регіонах, які постраждали від активних бойових дій. У таких умовах громадяни часто залишаються ізольованими від актуальних подій або стають жертвами дезінформації. Пропаганда та фейкові новини під час війни є потужним інструментом інформаційних атак. Вони використовуються для підриву довіри до влади, деморалізації суспільства та створення хаосу. Це особливо актуально в умовах агресії проти України, коли російська дезінформація [12] має масштабний характер і спрямована на дискредитацію української державності на міжнародній арені.

Окремою проблемою є порушення прав журналістів, які працюють у складних умовах воєнного часу [10]. Їхня діяльність може бути обмежена через заборону на висвітлення певних аспектів війни, що порушує принципи свободи слова. Окрім того, журналісти стають об'єктами атак і ризикують своїм життям, виконуючи професійний обов'язок.

Соціальним викликом є низький рівень медіаграмотності серед населення. Багато громадян не мають достатніх знань і навичок для розпізнавання фейків, що робить їх вразливими до маніпуляцій. Це посилює паніку, дезорієнтацію та недовіру до офіційних джерел інформації.

Усі ці проблеми свідчать про складність забезпечення балансу між національною безпекою та правами громадян на інформаційну свободу. В умовах воєнного стану важливо зберігати прозорість дій влади, підтримувати довіру до офіційних джерел та сприяти розвитку медіаграмотності серед населення, щоб протидіяти дезінформації та забезпечувати доступ до достовірної інформації.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 01.12.2024).
2. Загальна декларація прав людини: ООН, 1948. URL: <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights> (дата звернення: 01.12.2024).
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: ООН, 1966. URL: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx> (дата звернення: 01.12.2024).
4. Європейська конвенція з прав людини: Рада Європи, 1950. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf (дата звернення: 01.12.2024).
5. Конвенція про права дитини: ООН; Конвенція, Міжнародний документ

- від 20.11.1989. Документ 995_021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 01.12.2024).
6. Хартія основних прав Європейського Союзу. URL: <https://ccl.org.ua/posts/2021/11/hartiya-osnovnyh-prav-yevropejskogo-soyuzu/> (дата звернення: 01.12.2024).
7. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992. № 2657-XII. Дата оновлення: 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 18.11.2024).
8. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011. № 2939-VI. Дата оновлення: 08.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення: 01.12.2024).
9. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. Дата оновлення: 27.04.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення: 01.12.2024).
10. Звіти Human Rights Watch щодо свободи слова в умовах воєнного стану. URL: <https://www.hrw.org/> (дата звернення: 01.12.2024).
11. Аналітичні матеріали Freedom House про стан інформаційної свободи. URL: <https://freedomhouse.org/> (дата звернення: 01.12.2024).
12. Центр протидії дезінформації при РНБО України. URL: <https://cpd.gov.ua/> (дата звернення: 01.12.2024).

О.О. Вітюк,
кандидат історичних наук
(м. Київ, Україна)

ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ МІГРАЦІЙНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ У 1996-1998 РР. В НАПРЯМКУ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПРОГРАМИ «УКРАЇНСЬКА ДІАСПОРА НА ПЕРІОД ДО 2000 РОКУ»

Міграційна політика молодої незалежної держави проходила свій непростий шлях формування та розбудови. Органи міграційної служби України сприяли формуванню та реалізації державної політики у сферах міграції, з урахуванням загальноновизнаних норм міжнародного права та міждержавних договорів. Одним із напрямків їх діяльності було встановлення тісного співробітництва з українцями, які проживають за кордоном.

22.01.1996 Кабінетом Міністрів України було прийнято постанову № 119 «Про Державну програму «Українська діаспора на період до 2000 року» [1, арк. 112], якою затверджено, розроблену міністерствами, відомствами, науковими установами разом з громадськими організаціями Державну програму «Українська діаспора на період до 2000 року» (далі – Програма). Організаційно-координаційне виконання Програми у 1996 р. здійснювало Міністерство у справах національностей та міграції, а, починаючи з середини 1996 р. – Державний комітет України у справах національностей та міграції.

Головними каталізаторами у розробці Програми перш за все були демократичні перетворення в Україні. Крім того, помітні зрушення сталися у налагодженні наукових та культурно-освітніх зв'язків, посилилася увага до розв'язання політичних, соціально-економічних та правових проблем української діаспори.

Україна продовжує підтримувати своїх громадян за кордоном, спираючись на діючі міжнародні механізми захисту прав людини. Забезпечуючи права національних меншин на своїй території, вона виступає за надання відповідного рівня захисту прав українців у всіх країнах їх проживання. Свідченням цього є її активна участь у розробленні ряду універсальних міжнародно-правових норм у рамках діяльності ООН, ОБСЄ, Ради Європи, інших міжнародних організацій.

Програма розроблялась задля сприяння правовому захисту українців, які проживають за кордоном, розв'язання проблем їхнього національно-культурного відродження, розвиток співпраці з українською діаспорою у різних сферах життя, залучення її до процесу державотворення в Україні, забезпечення добровільного повернення етнічних українців на Батьківщину. Варто наголосити, що в основу державної міграційної політики було покладено принципи пріоритетності національно-державних інтересів і права українців, які повертаються в Україну, на одержання громадянства України, поєднання інтересів мігрантів і місцевого населення, врахування можливостей для забезпечення нормальних умов життя і праці у регіонах проживання.

Реалізація програми передбачала виконання ряду заходів в частині організаційно-правових засад співробітництва з українською діаспорою, зокрема, духовно-культурного взаємообміну, забезпечення їхніх освітніх потреб, розвитку соціально-економічного співробітництва та міграційної політики. Серед першочергових завдань, які були поставлені перед Міністерством у справах національностей та міграції було подання Кабінетові Міністрів України пропозицій щодо створення постійної міжвідомчої координаційної ради з питань співробітництва з українською діаспорою.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 23.09.1996 № 1160, з метою координації діяльності міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, залучення наукових установ і творчих організацій, громадських об'єднань до співробітництва з українською діаспорою та виконання Програми, було утворено Міжвідомчу координаційну раду з питань співробітництва з українською діаспорою (далі – Міжвідомча рада) [2, арк. 79]. Було затверджено перелік посад, які входили до Міжвідомчої ради, зокрема, це:

- Голова Державного комітету України у справах національностей та міграції (Голова Міжвідомчої ради);
- Перший заступник Міністра закордонних справ (заступник Голови Міжвідомчої ради);
- Голова ради товариства «Україна» (заступник Голови Міжвідомчої ради);
- Керівник підрозділу Державного комітету України у справах національностей та міграції (секретар Міжвідомчої ради);

- Перший заступник Міністра економіки;
- Перший заступник Міністра праці;
- Перший заступник Міністра зовнішніх економічних зв'язків і торгівлі;
- Перший заступник Міністра юстиції;
- Заступник Міністра культури та мистецтв;
- Заступник Міністра освіти;
- Заступник Міністра інформації;
- Заступник Міністра внутрішніх справ;
- Заступник Міністра зв'язку;
- Заступник міністра соціального захисту населення;
- Заступник Міністра оборони;
- Заступник Міністра фінансів;
- Перший заступник Голови Державного комітету України у справах національностей та міграції;
- Заступник Голови Державного комітету з фізичної культури і спорту;
- Заступник Голови Держтелерадіо;
- Заступник Голови Держмиткому;
- Заступник Голови Держкомкордону;
- Перший заступник Міністра культури Автономної Республіки Крим;
- Заступник начальника Головархіву;
- Віце-президент Національної академії наук;
- Головний вчений секретар Академії педагогічних наук;
- Заступник голови київської міської державної адміністрації;
- Відповідальний працівник апарату Кабінету Міністрів України, який веде питання, пов'язані з роботою української діаспори;
- Провідні фахівці та вчені в галузі українознавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка [2, арк. 80-81].

Персональний склад Міжвідомчої ради час від часу змінювався, що було причиною змін в кадровому складі того чи іншого державного органу влади. Окрім затвердженого посадового складу Міжвідомчої ради, було затверджено її Положення, яке визначало основні завдання, права та порядок проведення засідань. Міжвідомча рада була постійно діючим органом Кабінету Міністрів України.

Серед основних завдань Міжвідомчої ради визначались:

- координація діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади, пов'язаної з питаннями співробітництва з українською діаспорою;
- сприяння центральним та місцевим органам виконавчої влади, науковим установам і громадським об'єднанням у виконанні Програми;
- узагальнення матеріалів і аналіз виконання Програми, розроблення пропозицій та рекомендацій щодо шляхів її реалізації;
- подання інформації Кабінету Міністрів України про хід виконання заходів, пов'язаних з роботою української діаспори, підготовка відповідних пропозицій.

Міжвідомча рада мала право:

- одержувати в установленому чинним законодавством порядку від центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування інформацію та копії документів про їх співробітництво з українською діаспорою, участь у виконання програми, від громадських об'єднань – матеріали, необхідні для виконання покладених на неї завдань;
- звертатися через МЗС в установленому порядку до державних і недержавних організацій країн проживання українців з питань двостороннього співробітництва;
- залучати спеціалістів центральних та місцевих органів виконавчої влади, наукових установ, громадських об'єднань, представників українських кіл до підготовки та участі в засіданнях Міжвідомчої ради, проведення інших заходів, здійснюваних за її рекомендаціями [2, арк. 82].

Організаційно-технічне та фінансове забезпечення роботи Міжвідомчої ради здійснювалось Державним комітетом у справах національностей та міграції [2, арк. 83].

Доволі інформативними були звіти про хід виконання Програми від областей, оскільки саме у регіонах створювалась база даних про українців зарубіжжя, які бажали повернутись на історичну Батьківщину, розширювались зв'язки по забезпеченню культурно-освітніх потреб українців, які постійно проживають за кордоном. Більшість заходів по виконанню Програми реалізовувалась територіальними органами міграційної служби.

У Хмельницькій області у 1998 р. було визначено 16 безлюдних садиб для можливого постійного проживання і 75 місць у гуртожитках для тимчасового проживання українців діаспори, які

прибували в регіон. На постійне місце проживання у цьому ж році прибуло 692 особи української діаспори, які раніше проживали у країнах ближнього і дальнього зарубіжжя, зокрема, Казахстану – 42, країн Прибалтики – 47, Ізраїлю – 7 та інших [3, арк. 18]. Місцевими органами виконавчої влади для більшості з них було створено сприятливі умови по облаштуванню та вирішенню інших соціальних потреб. Однак, проблематичним залишалось питання працевлаштування таких осіб через відсутність робочих місць. На облік у центри зайнятості було поставлено 270 українців для подальшого їх працевлаштування. Усі прибулі українці отримали громадянство України за скороченим терміном, відповідно до чинного законодавства.

Крім українців, які вже прибули в область, також у поточному році було прийнято 12 заяв від українських сімей (37 осіб), які бажають переселитись у Хмельницьку область. З них, 4 особи отримали статус біженця та інтеграційну субсидію від Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), 2 – права, передбачені ст. 12 Закону України «Про біженців», 3 – отримали громадянство України [3, арк. 19].

Виконання Програми у Донецькій області відбувалось за тісної співпраці із Всеукраїнським товариством «Україна». Зокрема, було підготовлено і видано друком Збірник програм курсів та факультативів з української літератури (9-11 клас), який включав програми вивчення української літератури Кубані та західної української діаспори. Крім того, було підготовлено і випущено великим накладом навчальний посібник-хрестоматію з української літератури Кубані «Козак Мамай», який було передано в школи Кубані та України, зокрема, зони Приазов'я для використання [4, арк. 20]. Також зазначалось, що реалізація Програми здійснювалась в умовах повної відсутності фінансування як на державному, так і на місцевому рівнях. Бажаючих українців діаспори повернутись до Донецької області не було.

У Житомирській області активно поповнювалась база даних про українців зарубіжжя, виявили бажання повернутись 51 особа у 1997 р. та 11 – у 1998 р. Українцям було спрощено вихід з громадянства Казахстану, що полегшувало повернення співвітчизників в Україну [5, арк. 28]. Характерним було те, що спрощений вихід із громадянства, був запропонований Посольством Казахстану за узгодженням з українською стороною.

В рамках виконання Програми, Методичним центром освіти м. Львова протягом 10-12.04.1998 було проведено семінар «Освіта в діаспорі: реальність і перспектива» для 30 вчителів і директорів українських шкіл з пунктів навчання української мови Республіки Польща, а саме, з Перемишля, Ольштеки, Гурови-Іловецької, Лігниці, Зеленої Гури, Познані, Слупська, Пакоші, Люторська, Бані Мазурської. У програму семінару було включено відкриті уроки у початкових класах з історії, української мови і літератури, хімії, математики та фізики; круглий стіл: «Освіта в діаспорі»; зустріч з науковцями Львівського державного університету ім. І. Франка, університету «Львівська політехніка», письменниками; навчально-методичне забезпечення українських шкіл та осередків освіти Республіки Польща; екскурсії історичними місцями Львівщини (Жовківський заповідник, Крехівський монастир). На запрошення української громади м. Кракова організовано виступи дитячого фольклорного ансамблю «Джерельце» Львівського обласного будинку вчителя (23-26.04.1998) [6, арк. 31].

Херсонська область активно долучалась до виконання Програми. Обласне відділення Всеукраїнського товариства «Україна» підтримувало зв'язки з представниками української діаспори з Молдови та Придністров'я, зокрема, Товариством української культури та товариством «Червона Калина». Доволі тісні зв'язки область підтримувала з Фондом Яра Славутича (Жученко Г. М.) (м. Едмонтон, Канада). Яр Славутич – відомий канадський письменник і вчений, доктор філософії. У травні 1998 р. відбувся його черговий візит на історичну Батьківщину – Херсонщину. За співпраці та активної участі вчених Херсонського педагогічного університету, було підготовлено і видано «Херсонський збірник», присвячений творчості Яра Славутича. 18.11.1998 у Херсонському державному педагогічному університеті було проведено наукову конференцію «Празька поетична школа», присвячену творчості письменників української діаспори – О. Ольжича, О. Теліги, Є. Маланюка, Ю. Клена, Н. Ливицької-Холодної [7, арк. 43]. Тісні зв'язки з українською діаспорою у США підтримувала обласна організація Народного Руху України.

Згідно інформації УМВС у Херсонській області, у 1998 р. звернень українців зарубіжжя, які бажають повернутись на Батьківщину не зафіксовано. Проте, до міграційної служби області

було 3 усних звернення (3 родини, 7 осіб українського походження з Литви та Казахстану), у яких висловлено бажання повернутись на постійне місце проживання в Україну [7, арк. 44].

Одним із основних напрямків діяльності Міжвідомчої ради була участь у підготовці міжнародних договорів та угод з питань співробітництва з українською діаспорою та їх реалізація. Державним комітетом у справах національностей та міграції було підготовлено чимало проєктів міжнародних договорів та угод з означеного питання, зокрема:

- міжурядова Угода між Україною і Республікою Таджикистан про співробітництво у забезпеченні прав осіб, які належать до національних меншин;
- Угода між Україною та Латвійською Республікою про переселення на постійне проживання;
- міжурядова Угода між Україною та Естонією про забезпечення прав осіб українського походження, які проживають в Естонській Республіці, а також осіб, які належать до естонської національної меншини в Україні;
- створено Змішану міжурядову українсько-румунську комісію з питань забезпечення прав національних меншин, перше засідання якої відбулось 10-11.11.1998 в Бухаресті [8, арк. 15].

Не менш важливим прикладом плідної співпраці вчених України та зарубіжжя був спільний проєкт видання Енциклопедії Української Діаспори, створений з ініціативи Фондації Енциклопедії Українознавства Америки та НАН України [8, арк. 21].

Важливим чинником у процесі згуртування, самоорганізації та збереження етнічної свідомості українців діаспори була преса. Друковане слово вважалось і вважається дотепер найдієвішим засобом збереження і передачі етнічної інформації. Для провідних громад східної діаспори Державним комітетом у справах національностей та міграції було передплачено 60 періодичних видань України (газет та журналів) на зальну суму 20 тис. грн. Крім цього, з метою підтримки місцевої видавничої бази українських редакцій, громадам та редакціям українських газет Республіки Казахстан, Румунії, Словаччини, Вірменії, Республіки Узбекистан, Республіки Молдова передано 13 комп'ютерів, зокрема, українському ліцею ім. Тараса Шевченка (Румунія, м. Сігетул Мармаціей), редакції газети «Українські новини» (Республіка Казахстан), редакції газети «Дніпро» (Вірменія), Українському культурному центру

«Батьківщина» (Республіка Узбекистан), українській громаді Республіки Киргизстан, українській громаді м. Кишинєва (Республіка Молдова) [8, арк. 23-24].

У напрямку соціально-економічного співробітництва з українцями діаспори, 4-8.10.1998 у США була підписана перша за всю історію українсько-американських відносин угода між американською компанією «Winnet Group» та «ОПІС» про надання прямого фінансування проєкту по продажу в Україні американських автомобілів FORD [8, арк. 25]. Станом на 01.10.1998 обсяги операцій «ОПІС» в Україні склали 60,04 млн. дол. США. Також, чимало американських організацій брали участь у проєктах гуманітарної допомоги в Україні. Серед них: Координаційний комітет допомоги Україні в США, Український комітет американської фундації «Дарую життя», за сприяння якого в США були проведенні найскладніші операції з порятунку 6 дітей з України. В штатах Нью-Йорк, Нью-Джерсі та Конектікут зареєстровані благодійні фонди української громади, які надавали допомогу у подоланні наслідків Чорнобильської трагедії в Україні [8, арк. 26].

Важливим та найбільш актуальним залишався вектор Програми у напрямку міграційної політики, який передбачав її формування та реалізацію із спрямуванням перш за все на повернення осіб українського походження та вихідців з України на їх Батьківщину. Водночас, заходи, які мали виконуватись у 1996-1998 рр. реалізовувались в умовах вкрай обмеженого фінансування, зокрема, питання міжнародного характеру потребували значних коштів. Однак, не зважаючи на недофінансування заходів по виконанню Програми, протягом 1996-1998 рр. діяльність органів міграційної служби все ж мала успіхи, зокрема, щодо переселення на Батьківщину осіб з української діаспори.

Наведемо дані про кількість офіційно поданих заяв та переселених в Україну осіб та сімей з української діаспори [9, арк. 31]:

Область	Роки					
	1996		1997		1998	
	Подані заяви (осіб/сі мей)	Пересел ено (осіб/сі мей)	Подані заяви (осіб/сі мей)	Пересел ено (осіб/сі мей)	Подані заяви (осіб/сі мей)	Пересел ено (осіб/сі мей)
Хмельницька	17 осіб	–	692 особи	12 сімей	37 осіб	692 особи

Тернопільська	25 сімей	—	25 сімей	—	52 особи	31 особа
Сумська	30 осіб	—	5 сімей	—	39 осіб	20 осіб
Львівська	До 200 осіб	—	—	—	—	—
Полтавська	3 сім'ї	—	—	—	—	—
Житомирська	2 особи	—	25 сімей	252 особи	—	—
Рівненська	—	1200 осіб	—	—	—	—
Луганська	—	38 осіб	50 осіб	—	—	—
Миколаївська	—	—	9 сімей	—	1 заява	1 сім'я
Херсонська	—	—	3 сім'ї	—	7 осіб	—

Головним напрямком Програми залишалось створення міжнародно-правової бази захисту національних прав українців у країнах їх проживання і відповідно національних меншин в Україні шляхом укладання міжнародних та міжвідомчих угод. Даний напрямок є доволі перспективним з певними результатами. Однак, він є і проблемним з точки зору переговорного процесу, який сам по собі не є швидким, оскільки залежав як від України так і від держав-партнерів. Зокрема, не зовсім ефективно відбувались переговори з Румунією, Польщею, Латвією та Естонією, де накопичилось чимало гострих проблем, які потребували міжнародно-правового врегулювання.

Державним комітетом України у справах національностей та міграції було забезпечено створення та діяльність змішаних комісій, зокрема: спільних міжурядових комісій з питань співробітництва – Українсько-Вірменської, Українсько-Киргизької, Українсько-Естонської, Українсько-Азербайджанської, Українсько-Узбецької; з питань співробітництва в галузі забезпечення прав національних меншин – Українсько-Угорської, Українсько-Словацької та Українсько-Румунської [10, арк. 33].

Підсумовуючи діяльність органів міграційної служби України у 1996-1998 рр. в напрямку реалізації Програми варто відзначити певні проблемні у ході її виконання. Профінансовані не в повному обсязі (трохи більше 50 %) заходи не сприяли реалізації поставлених завдань на 100 %. Часткова переорієнтація поглядів західної діаспори

щодо України, починаючи з 1991 р. змінювалась доволі швидко – від об'єднуючої ідеї боротьби за відновлення незалежності України до вирішення проблем внутрішнього життя в країні проживання, що в свою чергу поглиблює асиміляційні процеси, в ході яких, зокрема, втрачається мова та призупиняється видавнича діяльність. Вказані проблемні питання потребували врахування на подальше виконання Програми у 1999-2000 рр. з урахуванням вже набутого досвіду.

Список використаних джерел та літератури:

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 22.01.1996 № 119 «Про Державну програму «Українська діаспора на період до 2000 року». *ЦДАВО України* (Центр. держ. архів вищ. органів влади та упр. України). Ф. 2. Оп. 15. Спр. 4956. Арк. 112-125.
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 23.09.1996 № 1160 «Про утворення Міжвідомчої координаційної ради з питань співробітництва з українською діаспорою». *ЦДАВО України*. Ф. 2. Оп. 15. Спр. 5027. Арк. 79-83.
3. Лист Хмельницької обласної державної адміністрації від 18.12.1998 № 03/14-35-2954/98 до Кабінету Міністрів України та Міжвідомчої координаційної ради з питань співробітництва з українською діаспорою. *ЦДАВО України*. Ф. 2. Оп. 15. Спр. 6921. Арк. 18-19.
4. Лист Донецької обласної державної адміністрації від 12.12.1998 № 3-968 до Кабінету Міністрів України. *ЦДАВО України*. Ф. 2. Оп. 15. Спр. 6921. Арк. 20-21.
5. Лист Житомирської обласної державної адміністрації від 02.04.1998 № 5-6/843 до Віце-прем'єр-міністра України Смолія В. А. *ЦДАВО України*. Ф. 2. Оп. 15. Спр. 6921. Арк. 28-29.
6. Лист Львівської обласної державної адміністрації від 22.05.1998 № 5/4-1588/1-24 до Кабінету Міністрів України. *ЦДАВО України*. Ф. 2. Оп. 15. Спр. 6921. Арк. 30-31.
7. Лист Херсонської обласної державної адміністрації від 30.12.1998 № 110-153/1023-21/328 до Кабінету Міністрів України та Міжвідомчої координаційної ради з питань співробітництва з українською діаспорою. *ЦДАВО України*. Ф. 2. Оп. 15. Спр. 6921. Арк. 43-44.
8. Звіт про хід виконання Державної програми «Українська діаспора на період до 2000 року» у 1998 р. *ЦДАВО України*. Ф. 2. Оп. 15. Спр. 7771. Арк. 14-29.
9. Дані про переселення в Україну осіб з української діаспори за 1996-1998 рр. *ЦДАВО України*. Ф. 2. Оп. 15. Спр. 7771. Арк. 31.
10. Аналіз стану виконання Державної програми «Українська діаспора на період до 2000 року» за 1996-1998 рр. *ЦДАВО України*. Ф. 2. Оп. 15. Спр. 7771. Арк. 32-41.

Ю.І. Величко,
здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
Науковий керівник: О.В. Охман,
(м. Хмельницький, Україна)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КАРАНІСТІ ЗА УМИСНЕ ВБИВСТВО ВІДПОВІДНО ДО КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

За вчинення умисного вбивства без обтяжуючих і без пом'якшуючих обставин в санкції ч. 1 ст. 115 КК України передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк від семи до п'ятнадцяти років [1].

Не можна не звернути увагу на ту обставину, що незважаючи на ті пріоритети в ієрархії соціальних цінностей, які наведені в ч. 1 ст. 3 Конституції України [2], законодавець досить своєрідно встановлює міру покарання за посягання на такі цінності. Це можна проілюструвати, порівнявши санкції ч. 1 ст. 115 КК України і, наприклад, ч. 3 ст. 188 КК України [1], якою передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років із конфіскацією майна, зокрема, за викрадення шляхом демонтажу кабельних ліній зв'язку, вчинене організованою групою, або ч. 3 ст. 289 КК України, якою передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна за незаконне заволодіння транспортним засобом. Вартість якого у двісті п'ятдесят разів перевищує неоподаткований мінімум громадян.

Як бачимо, за умисне вбивство позбавлення волі іншої людини законодавець передбачає менш сурове покарання ніж, скажімо, за так званий угон автомобіля.

Вчинення умисного вбивства за наявності принаймні однієї з обтяжуючих обставин, перелічених ч. 2 ст. 115 КК України, карається позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років або довічним ув'язненням, до того ж з конфіскацією майна у випадку, передбаченому п. 6 частини другої цієї статті, тобто лише у разі вчинення умисного вбивства з корисливих мотивів.

В ч. 2 ст. 115 КК України верхня межа покарання у виді позбавлення волі на певний строк становить п'ятнадцять років і дорівнює максимальному строку, встановленому для даного виду покарання в ч. 2 ст. 63 КК України.

Слід зазначити, що науковцями вже неодноразово критикувалися санкції ст. 115 КК України, зокрема ч. 2 цієї статті. І якщо нижня межа покарання у виді позбавлення волі на певний строк, на мій погляд, не викликає зауважень, то верхня межа, як на мою думку, так і на думку науковців, має бути переглянута. Так, В.Т. Дзюба пропонує передбачити в санкції ч. 2 ст. 115 КК України покарання у виді позбавлення волі на строк від 10 до 25 років позбавлення волі або довічного позбавлення волі [3, с. 52].

Н.В. Шепелева пропонує доповнити ст. 115 КК України частиною третьою, в якій передбачити особливо кваліфікуючі обставини умисного вбивства. Санкція даної частини, на її думку, має передбачати покарання у виді позбавлення волі на строк від 15 до 25 років або довічного позбавлення волі [4, с. 168].

Якщо звернутися до кримінального законодавства зарубіжних держав, то в переважній більшості з них верхня межа покарання у виді позбавлення волі на певний строк за вчинення умисного вбивства при обтяжуючих обставинах становить 20 років (це передбачає, наприклад, КК Республіки Болгарія, КК Республіки Грузія, КК Іспанії). В КК ряду держав за вчинення такого злочину встановлюється ще вища межа покарання у виді позбавлення волі на певний строк – наприклад, в КК Республіки Молдова, КК Республіки Польща – 25 років, в КК Республіки Сан-Марино – 35 років.

Враховуючи вищевикладене, вважаємо, що законодавцю необхідно переглянути верхню межу покарання у виді позбавлення волі на певний строк в ч. 2 ст. 115 КК України, піднявши її до 25 років (з внесенням відповідних змін і до норм Загальної частини КК України).

М. Саградян виступає за виділення особливо кваліфікованого умисного вбивства і пропонує в ст. 115 КК України передбачити відповідальність за вчинення вбивств виключної тяжкості [5, с. 251]. До особливо кваліфікуючих ознак вбивства М. Саградян пропонує віднести вбивство: а) батька або матері, б) двох або більше осіб, в) вчинене організованою групою за попередньою змовою, г) поєднане з вчиненням іншого особливо тяжкого злочину [5, с. 252]. Щоправда, питання про караність такого виду умисного вбивства ним не розглядається.

Не можна звернути увагу ще на одну особливість призначення покарання за кваліфіковане умисне вбивство. При вчиненні кількох умисних вбивств за обтяжуючих обставин відсутня сукупність

злочинів, оскільки всі вони передбачені ч. 2 ст. 115 КК України. В даному випадку має місце лише повторність, яка знаходить своє відображення при кваліфікації у вигляді інкримінування винному п. 13 цієї статті. В такому разі у формулі кваліфікації незалежно від того, вчинила особа одне умисне вбивство при обтяжуючих обставинах, два або десять, посилання завжди буде лише на ч. 2 ст. 115 КК України, і тому зробити висновок з формули кваліфікації про реальну кількість вчинених умисних вбивств неможливо (лише п. 13 може свідчити про те, що їх було принаймні два). При цьому караність за вчинення кількох кваліфікованих умисних вбивств така ж сама, як за вчинення одного.

Це ще один аргумент щодо необхідності перегляду верхньої межі покарання у виді позбавлення волі на певний строк в ч. 2 ст. 115 КК України. Це, звичайно, повністю не вирішить вказану проблему, однак принаймні дозволить суддям при призначенні покарання більш повно враховувати кількість вчинених умисних вбивств при обтяжуючих обставинах.

Як слушно зауважує Г.В. Новицький: «спеціальна норма створюється з метою диференціації кримінальної відповідальності на підставі ступеня суспільної небезпечності виділених із загальних норм деяких видів злочинів» [6, с. 43]. Отже, сенс існування спеціальних норм якраз у тому і полягає, що в них передбачається більше або менше покарання порівняно із загальною нормою. В іншому випадку нема сенсу в існуванні таких норм.

Тому, на наш погляд, законодавцю доцільно було б переглянути санкції норм, які є спеціальними по відношенню до п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України – ст.ст. 112, 348, 379, 400, ч. 4 ст. 404, ст. 443 КК України [1]. Пропонуємо в санкціях зазначених статей (частин статей) передбачити покарання у виді позбавлення волі на строк від дванадцяти до двадцяти п'яти років позбавлення волі.

Крім того, не можна не звернути увагу на наступне. В КК України є ряд статей, що встановлюють відповідальність за злочини, юридичні склади яких передбачають наслідок у вигляді смерті людини. На нашу думку, у більшості таких випадків ставлення винного до смерті потерпілого може бути лише необережним, оскільки наявність умислу щодо настання такого наслідку перетворює ці злочини в кваліфіковані умисні вбивства, що видається неконкретним з урахуванням санкцій відповідних статей Особливої частини КК України.

Разом з тим в окремих статтях КК встановлено відповідальність за певні кримінальні правопорушення, юридичні склади яких також передбачають наслідок у вигляді смерті людини, однак санкції таких статей містять такий вид покарання як довічне позбавлення волі. Йдеться про ч. 4 ст. 127 КК України (катування, що призвело до загибелі людини), ч. 3 ст. 258 (терористичний акт, що призвів до загибелі людини), ч. 2 ст. 438 КК України (порушення законів та звичаїв війни, поєднані з умисним вбивством), ч. 2 ст. 439 КК України (застосування зброї масового знищення, що спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки). Отже, можна припустити що дані норми є виключенням із загального правила, сформульованого раніше, і допускають як умисне, так і необережне ставлення винного до настання смерті потерпілого. Таким чином, вчинення умисного вбивства охоплюється даними нормами і не потребує додаткової кваліфікації за нормами, які передбачають відповідальність власне за умисне вбивство. Це, очевидно, стосується і ч. 1 ст. 442 КК України (геноцид).

Як бачимо, на сьогоднішній день, ціла низка питань караності умисних вбивств, зокрема умисних вбивств при обтяжуючих обставинах, залишається відкритою і вимагає свого вирішення на законодавчому рівні.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 р. № 2341-III. Редакція від 01.11.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Редакція від 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Дзюба В.Т. Деякі питання кримінальної відповідальності за вбивство за кримінальним законодавством України. *Кримінально-правова охорона життя та здоров'я особи*: матер. наук.-практ. конф. (Харків) 22-23 квітня 2020 р. Редкол.: Сташис В.В. та ін. Харків: Юрінком Інтер, 2020. 78 с.
4. Шепелева Н.В. Про систему обставин, що обтяжують відповідальність за умисне вбивство. *Кримінально-правова охорона життя та здоров'я особи*: матер. наук.-практ. конф. (Харків) 22-23 квітня 2019 р. С. 164–169.
5. Сагрядян М. Убивство у стані сильного душевного хвилювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 5. С. 250–254.
6. Новицький Г.В. Співучасть у злочині та причетність до злочину за кримінальним правом України: проблеми кваліфікації: монографія / Г.В. Новицький, В.І. Педан, В.В. Рибачук ; Бердян. ун-т менедж. і бізнесу. Донецьк: Юго-Восток, 2019. 237 с.

Я.В. Галич,
аспірант
З.А. Жупан,
аспірантка
(м. Київ, Україна)

КРАЩІ УПРАВЛІНСЬКІ ПРАКТИКИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Енергетична безпека є пріоритетом для багатьох країн, особливо у світлі зростання світових енергетичних ризиків, залежності від імпорту та нестабільності цін. Як стверджують В. Прохорова, А. Бабічев та М. Буданов, енергетична безпека охоплює достатність ресурсів, економічну доступність, екологічну прийнятність та технологічну можливість для збалансованого задоволення попиту і пропозиції на відповідні енергоносії.

Міжнародне енергетичне агентство (далі – МЕА) відіграє ключову роль у забезпеченні міжнародної енергетичної безпеки, працюючи над попередженням, пом'якшенням та врегулюванням енергетичних збоїв і криз. Дослідивши напрямки роботи МЕА, можемо зробити висновок, що управління енергетичною безпекою є сукупністю заходів і стратегій, спрямованих на забезпечення надійного та стійкого енергопостачання, мінімізацію залежності від зовнішніх енергетичних джерел та запобігання ризикам, які можуть вплинути на доступність і ціну енергії. Також енергетична безпека включає елементи економічної стійкості, технологічної модернізації, екологічної безпеки, а також підвищення енергоефективності і розвитку відновлюваних джерел енергії.

Основними завданнями МЕА в управлінні енергетичною безпекою є:

- *попередження та пом'якшення енергетичних криз*: МЕА розробляє стратегії та проводить навчання, щоб підготувати країни-члени до можливих енергетичних криз. Дані заходи застосовуються для природного газу та електроенергії, щоб пом'якшити можливі перебої у поставках;
- *моніторинг і аналіз геополітичних ризиків, кібератак, збоїв у ланцюгах постачання та екстремальних погодних явищ*: МЕА постійно аналізує геополітичні фактори, що можуть вплинути на енергетичну безпеку. Також агентство вивчає вплив кібератак на

енергетичну інфраструктуру, як, наприклад, атака на Colonial Pipeline у США у 2021 році, яка порушила поставки пального;

– *розробка рекомендацій для держав щодо підвищення енергоефективності та диверсифікації джерел енергії*: МЕА надає рекомендації країнам-членам щодо вдосконалення енергетичної інфраструктури та інвестування у відновлювані джерела енергії. У звіті “Net Zero by 2050» МЕА рекомендує збільшити частку відновлюваних джерел, таких як сонячна та вітрова енергетика, щоб зменшити викиди та посилити енергетичну незалежність [8]. Рекомендації МЕА також сприяють розробці національних програм підвищення енергоефективності, зокрема через впровадження стандартів та технологій для зменшення споживання енергії в промисловості та будівництві.

Отже, заходи, ініційовані МЕА, спрямовані на зміцнення глобальної енергетичної безпеки та створення стабільного і стійкого енергетичного середовища для країн-членів, оскільки загрози для енергетичних систем постійно змінюються.

Досвід Німеччини у диверсифікації енергетичних джерел та підтримці “зеленої» енергетики привертає увагу багатьох дослідників. Зокрема, В. Федоренко та О. Чернеженко у своїй монографії розглядають аспекти енергетичної політики Німеччини, включаючи розвиток відновлюваних джерел енергії та їх вплив на місцеве самоврядування.

Варто зазначити, що Німеччина демонструє успішний приклад переходу до відновлюваних джерел енергії після прийняття Закону “Про поновлювані джерела енергії», що забезпечило довгострокові контракти та вигідні тарифи для виробників відновлюваної енергії. Ключовою метою програми є скорочення викидів вуглекислого газу та розвиток “зеленої» енергетики. Завдяки державній підтримці та системі субсидій, Німеччина успішно збільшує частку відновлюваних джерел у загальному балансі енергоспоживання, що знижує залежність від імпортованих енергоресурсів і посилює енергетичну безпеку. Також, завдяки правкам у законодавстві, Німеччина відкрила доступ до аукціонів для іноземних постачальників зеленої енергії з певними обмеженнями та досягла значного прогресу.

Дані дослідження підкреслюють, що успіх Німеччини у розвитку “зеленої» енергетики базується на комплексному підході, який включає законодавчу підтримку, фінансові стимули та активну участь місцевих громад.

В Сполучених Штатах Америки (далі – США) застосовують комплексні підходи до забезпечення енергетичної безпеки, серед яких Д. Сміт та Л. Андерсон визначають диверсифікацію джерел енергії, розвиток новітніх технологій та збільшення внутрішнього видобутку нафти і газу. Державна політика спрямована на підтримку енергоефективності та розвиток відновлюваних джерел. Особливу увагу в США приділяють дослідженням і впровадженню інновацій у сфері енергетики, таких як розвиток технологій зберігання енергії (Energy Storage Systems) та смарт-мереж (Smart Grids), що дозволяють оптимізувати споживання енергії та підвищують стійкість енергосистеми до зовнішніх ризиків. За даними Управління енергетичної інформації США, у 2023 році потужність систем зберігання сягала 16 ГВт, а до кінця 2024 року планується збільшення до 30 ГВт.

Таким чином, інновації в енергетичному секторі США, зокрема розвиток смарт-мереж та систем зберігання енергії, сприяють створенню більш стійкої, ефективної та екологічно чистої енергосистеми та є ефективним методом управління енергетичною безпекою.

О.В. Данько,
*кандидат психологічних наук
(м. Хмельницький, Україна)*

ПРАВА, ОБМЕЖЕННЯ ТА ОBOB'ЯЗКИ ГРОМАДЯН ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Визначальними цінностями права і свободи людини є фактори, які забезпечують самоповагу, самоврядування та розвиток кожної особи. Вони становлять базу для формування та соціалізації індивіда, надаючи можливість вільно висловлювати свої думки, переконання та ідеї, а також обирати життєві цілі та способи їх досягнення. Питання прав людини і громадянина в умовах воєнного стану є надзвичайно складним і багатогранним. Воєнний стан відображає ситуацію в суспільстві, коли країна стикається з серйозними загрозами безпеці або переживає внутрішню чи зовнішню агресію. У таких умовах постає питання, як забезпечити безпеку нації, не порушуючи основні права та свободи людей [3].

Збройна агресія та масштабне вторгнення на територію України змусили весь державний апарат і суспільство в цілому перейти до оперативної роботи в умовах воєнного стану. Зазначимо, що воєнний стан – це спеціальний правовий режим, який запроваджується в країні або в окремих її регіонах у випадку збройної агресії, а також у інших випадках, визначених законодавством. Він передбачає надання відповідним органам необхідних повноважень для відсічі агресії та забезпечення національної безпеки. У цьому контексті можливе тимчасове обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина, яке зумовлене загрозою, з обов'язковим зазначенням терміну дії таких обмежень [4].

В умовах воєнного стану пріоритети змінюються, з'являються нові ситуації та виклики, що потребують адаптації та створення ефективних механізмів захисту прав людини. Активне обговорення і розробка таких механізмів є надзвичайно важливими для забезпечення справедливості, розвитку демократії та відновлення миру в країні.

Проте, попри всі труднощі сучасного життя, права людини потребують особливого захисту. Це обумовлено тим, що норми Конституції України визнають людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищими соціальними цінностями [3].

Захист законних прав і свобод громадян є одним із основних обов'язків держави. Проте існують випадки, коли їх обмеження є неминучим і здійснюється виключно в порядку та за допомогою засобів, визначених чинним законодавством. Так, у Конституції України визначаються винятки, за яких можуть бути введені певні обмеження прав і свобод людини. Однією з таких підстав є введення воєнного або надзвичайного стану [3;5].

Також Законодавство України передбачає можливість введення воєнного стану у випадку загрози національній безпеці або територіальній цілісності країни. У період дії воєнного стану можуть бути обмежені певні права і свободи громадян з метою забезпечення оборони держави та підтримання її безпеки. Проте ці обмеження не можуть поширюватися на всі права громадян[5].

На період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, а саме:

– недоторканність житла;

– таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції;

– невтручання в особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України;

– право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань;

– право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності;

– право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом;

– право на працю [5;6].

Такі обмеження є необхідними для: запобігання злочинності; збереження життя людей та майна; захисту інтересів національної безпеки, територіальної цілісності, громадського порядку та економічного добробуту; охорони здоров'я населення, захисту репутації, прав і свобод інших осіб; а також для запобігання розголошенню конфіденційної інформації тощо.

Конституція України, як основний гарант захисту прав і свобод громадян, містить перелік прав, які не можуть бути обмежені навіть під час воєнного стану, зокрема:

– обмеження за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками є неприпустимими;

– громадяни України не можуть бути позбавлені громадянства та права змінювати його;

– невід'ємні права на життя, повагу до гідності, свободу та особисту недоторканність не можуть бути порушені;

– право на подання індивідуальних або колективних письмових звернень, а також особисті звернення до органів державної влади та місцевого самоврядування не підлягає обмеженню;

– не можуть бути обмеженими право на житло, на шлюб і рівні права та обов'язки в шлюбі і сім'ї;

– неприпустимим є порушення рівності дітей у своїх правах незалежно від походження;

– не підлягає обмеженню право на захист прав і свобод у суді; на відшкодування коштами держави або органів місцевого самоврядування матеріальної і моральної шкоди, заподіяної незаконними рішеннями органів державної влади;

– не може бути обмеженим право на професійну правничу допомогу тощо [5;6].

Отже, введення особливого правового режиму, зокрема воєнного стану, може загрожувати основним правам і свободам людини. Проте варто підкреслити, що в українському законодавстві існують механізми та гарантії, які забезпечують захист прав людини навіть у умовах воєнного стану. Також слід зазначити, що термін дії обмежень не може перевищувати тривалість надзвичайного або воєнного стану. Це означає, що після завершення такого режиму має відновитися повна дія конституційних прав і свобод. Необхідно, щоб усі обмеження прав людини, введені під час воєнного стану, були обґрунтованими, пропорційними та необхідними для досягнення законних цілей безпеки та захисту держави [1;6].

Зауважимо, що учасником соціально-економічних відносин є держава, яка несе відповідальність перед особою за свою діяльність, тому зобов'язана гарантувати захист прав і свобод громадян, створювати умови для їхнього розвитку та відповідати за свої дії. Утвердження і забезпечення прав та свобод людини є основним обов'язком держави, незалежно від обставин, навіть під час воєнного стану. Таким чином, можна стверджувати, що саме на державу покладається обов'язок забезпечувати права людини, про що свідчить стаття 3 Конституції України. Виходячи з цього принципу, можна констатувати, що під час дії правового режиму воєнного стану держава не має права відмовитися від своїх зобов'язань щодо забезпечення прав людини [2].

У сучасному суспільстві обмеження прав і свобод людини є важливим аспектом взаємин між індивідом і державою. Хоча такі обмеження не завжди викликають позитивні емоції, їх реалізація має обґрунтовані причини, які полягають у захисті прав і свобод людини від зловживань, забезпеченні громадської безпеки тощо. Таким чином, обмеження основних прав і свобод людини є законним і цілеспрямованим зменшенням потенційних можливостей особи, яке має тимчасовий і суспільно необхідний характер. Практично всі міжнародно-правові документи, що регулюють права та свободи людини, передбачають можливість їх обмеження [1;4].

Отже, в умовах воєнного стану захист прав людини стає особливо складним. Конституція України та інші нормативно-правові акти передбачають механізм, який дозволяє обмежувати реалізацію певних прав громадян. Проте такі обмеження повинні застосовуватися

відповідно до принципів демократії та правової держави з метою захисту суспільних інтересів, підтримання громадського порядку і безпеки, а також прав і свобод інших громадян. Важливу роль у забезпеченні захисту цих прав відіграє відповідність таких обмежень міжнародним стандартам і правам людини.

Список використаних джерел та літератури:

1. Гавриленко О.І. Дотримання конституційних прав та свобод в умовах воєнного стану. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/10307/1/10.pdf>.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
3. Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах воєнного стану: матеріали наукового семінару (23 червня 2022 р.) / упор. М. В. Ковалів, М. Т. Гаврильців, Н. Я. Лепіш. Львів: ЛьвДУВС, 2022. 315 с.
4. Кучук А.М. Теорія держави і права. Частина 1. Теорія держави: навчально-методичний посібник. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 112 с.
5. Про введення воєнного стану в Україні; Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022 . URL : <https://zakon.rada.gov.ua>.
6. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» Закон України від 24 лютого 2022 р. № 2102-IX, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text>.

А.В. Дакал,

*доктор наук з державного управління
(м. Київ, Україна)*

ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ ТА ОБІЗНАНІСТЬ ДІТЕЙ В СВОЇХ ПРАВАХ

Головним завданням держави має бути створення якнайкращих умов для збереження здоров'я і розвитку кожної дитини та забезпечення ефективної системи реалізації особистості. Ця система полягає у розкритті потенціалу юних громадян шляхом виявленні їх навичок, здібностей, впевненості у собі та ствердженні людської гідності. У контексті реалізації євроінтеграційних прагнень українського суспільства, світових демократичних та гуманістичних тенденцій дотримання та захист прав дітей має бути пріоритетом державної політики. Надзвичайно важливим при цьому є забезпечення

дієвості такої політики на практиці, а не лише декларування загальновідомих норм і правил [1, с. 44].

Належне визнання серед соціальних пріоритетів діти отримали лише в XX столітті. Так, на початку 1917 року видатний педагог, філософ і науковець Костянтин Вентцель, який певний час мешкав в Одесі, написав педагогіко-виховну книгу, що могла б стати першою в світі декларацією прав дитини. До цього часу на українських теренах ще не були відмінені тілесні покарання дітей й не було жодних нормативно-правових ухвал, які захищали б права дітей. Ця праця називалася “Відділення школи від держави і декларація прав дитини», та, нажаль, не мала свого продовження у вигляді законодавчого акту, хоча була прогресивною для того періоду часу в Україні та синхронізувалася з європейською передовою суспільно-політичною думкою.

Просвітник вперше сформулював постулати прав дитини, в яких сказано, що кожна дитина, народжена на світ, незалежно від соціального становища своїх батьків, має право на існування та повинна бути забезпеченою певним набором умов для життя, свободу на вільний розвиток закладених сил, здібностей і талантів; вона є особистістю, і в жодному разі не може вважатися ані власністю його батьків, ані власністю суспільства чи держави. Має право обирати своїх найближчих опікунів і відмовлятися й залишати своїх батьків, якщо вони виявляться поганими вихователями та ухилятися від того виховання й освіти, які йдуть врозріз з її індивідуальністю. Жодна дитина не повинна терпіти утисків через свої переконання, поки їхні прояви не порушують рівних прав інших членів суспільства.

Та все ж першим міжнародним актом прав дітей стала Женевська Декларація прав дитини, яка була затверджена Лігою націй у 1924 році. Головним акцентом в ній було означення обов'язків дорослих по відношенню до дитини.

З того часу відбулося чимало позитивних змін у зазначеній царині. У листопаді 1959 року Генеральною асамблеєю Організації Об'єднаних Націй було проголошено Декларацію прав дитини. Її мета – забезпечення дітям щасливого дитинства, користування правами і свободами, які в ній передбачені. Декларація закликає батьків, а також добровільні організації, місцеву владу і національні уряди визнати і намагатися дотримуватися цих прав шляхом законодавчих та інших заходів. В Стратегії ВООЗ, заснованій на дотриманні прав людини, вказано – “Інвестуючи в майбутнє дітей:

Європейська стратегія охорони здоров'я дітей і підлітків, 2015-2020 рр.“ [2].

Конституцією України в частині 1 статті 52 затверджено рівність дітей у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним. Правовий статус дитини, окрім Конституції України, визначають ряд законів і підзаконних нормативних актів, які забезпечують розвиток дітей, встановлення гарантій і пільг для юних громадян нашої держави. Та чи є вони достатньо дієвими, якщо, починаючи із 2014 року, на території України ведуться бойові дії? Навіть часткова реалізація цих законів в таких умовах значно ускладнена, а, інколи, практично неможлива.

За підрахунками ЮНІСЕФ, у районах Донецької та Луганської областей 1,7 млн. дітей постраждало внаслідок військової агресії. На початок 2015 року в зоні конфлікту їх залишалося близько 500 000, з них майже 5 000 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [3, с.13]. Приблизно 130 000 виїхали в інші регіони України. Офіційної статистики щодо кількості дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, які залишилися на тимчасово непідконтрольних територіях України не існує, як і не існує статистики щодо дітей, які стали сиротами під час АТО на території, непідконтрольній Україні [3, с. 105].

Ще 2020 року Національна академія медичних наук, посилаючись на щорічну державну доповідь про становище дітей в Україні, у своїй статті «Захист прав дітей в умовах децентралізації влади в Україні» оприлюднила результати рейтингу “Where-to-be-Born». Він показує якою буде у 2030 році якість життя дітей, народжених у 2013 році, де Україна посіла 78 місце з 80 країн світу. Потрібно звернути увагу на те, що даний рейтинг проводився ще до повномасштабного вторгнення країни агресора на територію України. Тому, отримані результати “Where-to-be-Born» вже не можуть бути достовірним, через те, що ситуація в нашій країні докорінно змінилася і можливість надавати необхідні послуги дітям, що їх потребують, значно ускладнилась. Дітям, про яких йде мова, у 2030 році вже виповниться 17 років. Їх період життя від моменту народження до цього віку якраз є найважливішим для повноцінного фізичного, психічного та інтелектуального становлення. Саме в цей віковий проміжок відбувається повне формування особистості, яке буде підвалини для подальшого і всебічного розвитку.

Науковці, аналізуючи ситуацію, що виникла наголошують, що “практика діяльності дитячого омбудсмена свідчить про численні факти порушень прав дітей. Суб’єктивні відчуття підлітками власної незахищеності підтверджуються численними фактами та спостереженнями експертів і фахівців [4]. Наведені висновки були зроблені вченими більше десяти років тому. Зрозуміло, що в даний час ситуацію, що є на зараз, буде правдоподібно назвати наближеною до критичної. Адже, вивчаючи Аналітичну довідку за результатами опитування дітей віком 10-17 років у межах проекту «Права дітей в Україні: реалії та виклики після 20 років незалежності», можна зробити висновок що кожна друга дитина зазначає порушення або недотримання тих чи інших прав, які мають бути гарантовані в сучасному суспільстві.

А саме:

- 56% дітей вважають, що в нашій країні порушується право на захист від жорстокості, знущання, брутального поводження.
- 54% вказали про порушення права на повноцінне харчування. При цьому основними порушниками діти вважають батьків.
- 53% респондентів відмітили про порушення права на отримання медичної допомоги. Це право найчастіше порушується з боку медичних працівників.
- 52% вважають, що існують випадки сексуальної експлуатації дітей.
- 48% вважають, що державна не завжди турбується про дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, або турбується не в повній мірі.
- 48% вважають, що порушується право дітей висловлювати власну думку, кожен третій відмітив, що це право порушується батьками, кожен четвертий – вчителем/викладачем.
- 44% вважають, що порушується право дітей на вільне спілкування з друзями, родичами, батьками та отримання корисної інформації.
- 48% знають про порушення права дітей на освіту.
- 48% засвідчили порушення права дітей на любов та піклування з боку батьків. Особливо гостро це відчувають діти 10–13 років (52,6%).
- 47% вважають, що діти піддаються трудовій експлуатації.
- 43% знають про випадки, коли діти, які вчинили злочин піддавалися тортурам та приниженню [5, с. 3].

З ціллю визначення обізнаності дітей у своїх правах у 2020 році було проведено анонімне опитування дітей віком від 14 до 17 років. Анкета була сформована на основі вивчення законів України про права дітей, задані наступні питання та отримані відповіді:

Чи дійсними є такі твердження?

- Держава в усьому, що мене стосується, повинна виходити з моїх найкращих інтересів – 55,4% дітей відповіли «ні».
- Кожна дитина може зробити серйозну заяву проти держави з метою захисту своїх прав – 16,9% відповіли «ні».
- У кожної дитини є своя автономна сфера, в яку ніяка сила не може втручатися – 31,6% відповіли «ні».
- Я можу вільно говорити, що думаю, навіть у присутності дорослих – 28,4% відповіли «ні».

З ціллю визначення емоційного сприйняття дитиною турботи держави про своїх громадян та захисту їх прав, були задані наступні питання.

«Чи відчуваєш себе захищеним державою?» Аналізуючи отримані результати анкетування, отримали наступні результати: високий рівень відчуття захисту державою мають лише 25,4%, решта – 74,6% недостатньо, або ж взагалі не відчувають бажаного ними захисту.

Наступним був запит про довіру до держави України «Вкажи ступінь довіри державі». Нажаль цей показник у юних респондентів виявився ще нижчий, ніж відчуття захищеності державою. Так, достатній рівень вказали лише 11,3% – це трішечки більше, ніж 1/10 частина від загальної кількості опитаних. Решта – 88,7% недостатньо, або ж взагалі не мають довіри до держави, в якій проживають [6, с. 357-358].

Отримана інформація свідчить про те, що більша половина юних громадян не відчувають захисту в рідній країні і не повністю володіють інформацією про свої права. Це і є причиною, що молоде покоління вже багато років поспіль від'їжджає з України у пошуках нових великих перспектив. За даними Укрінформ станом на початок 2024 року виїхало за межі країни понад 2 мільйони наших дітей. Близько 300 тис. дітей виїхали з України перед початком навчального 2024 року. Дана ситуація свідчить про те, що громадяни не отримують чітких сигналів від влади щодо планів на майбутнє.

Видаються нові закони наприклад такі як «Про внесення змін до деяких законів України щодо запобігання насильству та

унеможливлення жорстокого поводження з дітьми», «Про соціальний захист дітей війни» [7, 8], які «на папері» захищають дітей від багатьох життєвих непорозумінь та складних психологічних, фізичних чи економічних проблем, та чи є вони реальним захистом і підтримкою персонально для кожної дитини? Чи реально відчують юні громадяни країни піклування держави про їхнє майбутнє і чи отримують вони турботу, якої потребують, у в пересвідчення того, що про них дбають органи влади від моменту їхнього народження? Чи є впевненість в тому, що життя, яке вони присвятять розбудові держави, а після закінчення війни України з російським агресором, та ще й відродженню держави, буде забезпечене і захищене в достатній мірі?

Ось наприклад у законі України «Про прожитковий мінімум» у статті 3 сказано про принципи формування наборів продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг.

1. Набір продуктів харчування та набір непродовольчих товарів визначаються в натуральних показниках, набір послуг – у нормативах споживання *не рідше одного разу на п'ять років*.

2. Набір продуктів харчування формується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я, з використанням нормативів фізіологічної потреби організму людини в продуктах харчування виходячи з їх хімічного складу та енергетичної цінності, з урахуванням рекомендацій Всесвітньої організації охорони здоров'я [9]. Та чи буде достатньою сума виділених коштів для дитини у якій потреби збільшуються значно швидше, ніж протягом п'яти років, як вказано законодавством. При цьому рівень інфляції не враховано.

Також, судячи із опублікованого тексту вищевказаного закону вважається, що даного прожиткового мінімуму буде достатньо не тільки для забезпечення дитини набором харчових продуктів, а ще й для купівлі мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, які є необхідними для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості.

З огляду на проведене анкетування дітей віком 10-17 років, отримані результати наукових досліджень та проаналізовані державні звіти, можна зробити висновок, що владою, нажаль, не проводилася достатня кількість заходів для створення необхідних вигідних умов для її юних громадян, які в майбутньому змогли б примножувати досягнення і відтворювати країну в кращих моделях прогресивного

світу. Втрачена можливість виростити молоде успішне покоління країни, створивши надійне підґрунтя для майбутнього нашої України.

Список використаних джерел та літератури:

1. Дакал А. В. Права дитини в системі прав людини та обізнаність дітей в своїх правах. *Evropský politický a právní diskurz. European political and law discourse*. 2019. Issue 5. Volume 6. С. 44-50.
2. World Health Organization Regional Office For Europe. 2014. Investing in children: the European child and adolescent health strategy 2015–2020.
3. Щорічна державна доповідь про становище дітей в Україні за підсумками 2014 року: «Дотримання прав дітей в умовах збройного конфлікту». Держ. ін-т сімейної та молодіжної політики; [Авт. кол.: Аксьонова С.Ю., Вакуленко О.В., Васильєв О.А. та ін.]. – К., 2015. – 160 с.
4. Лінник Н. Міжнародно-правовий захист економічних прав дитини : автореф. дис. ... канд. юр. наук : 12.00.11; Одеська юридична академія. Одеса, 2011. 20 с.
5. Аналітична довідка за результатами опитування дітей віком 10-17 років у межах проекту «Права дітей в Україні: реалії та виклики після 20 років незалежності». <https://monitor.cn.ua/ua/monitoring/5821>
6. Дакал А. В. Теоретико-методологічні засади формування та реалізації державної політики України у сфері захисту прав дітей : дис. ... док. наук з держ. упр. : 25.00.02 / МАУП, Київ, 2020. 455 с.
7. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо запобігання насильству та унеможливлення жорстокого поводження з дітьми». Документ 3792-IX, поточна редакція. Прийняття від 06.06.2024 . <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-20#Text>
8. Закон України «Про соціальний захист дітей війни». Документ 4017-IX, поточна редакція. Прийняття від 10.10.2024. <https://ips.ligazakon.net/document/T042195?an=44>
9. Закон України «Про прожитковий мінімум» Документ 966-XIV, поточна редакція від 20.01.2018, підстава - 2249-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-14#Text>

Г.В. Джегур,
кандидат економічних наук
(м. Київ, Україна)

МІЖМУНІЦИПАЛЬНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЯК ДІЄВИЙ МЕХАНІЗМ ДЛЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ГРОМАД В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Після розпочатої реформи децентралізації громади одержали значно ширші можливості, враховуючи ресурсні, фінансові, однак більшість громад поза межами обласних центрів та великих міст також перейняли проблеми функціонування й розвитку сільських, віддалених, депресивних територій. Задля їх соціально-економічного розвитку та забезпечення належної якості життя є недостатній місцевий ресурс. Тому більш далекоглядним постає формат внутрішнього розвитку з використанням існуючого потенціалу та видається практичним застосування механізму міжмуніципального співробітництва (співробітництво територіальних громад).

Законодавчим підґрунтям міжмуніципального співробітництва є Закон України «Про співробітництво територіальних громад» [3], що визначає організаційно-правові засади, форми, принципи та механізми цього співробітництва, а також створено відповідні умови реалізації громадами права на об'єднання власних ресурсів для вирішення спільних соціально-економічних проблем, впровадження інвестиційних проєктів та ефективного використання коштів місцевих бюджетів, підвищення дієвості управлінських рішень тощо.

Таким чином, міжмуніципальне співробітництво громад відкриває наступні можливості: а) ефективно об'єднувати фінансові, матеріальні й людські ресурси та спільно розв'язувати питання місцевого значення, складні завдання розвитку територій; б) розширити перелік надання населенню публічних послуг та підвищити їх якість; в) стати більш конкурентоспроможними й одержувати доступ до залучення коштів державно-приватного партнерства та міжнародних грантів; г) сприяє створенню нових робочих місць і залученню інвестицій, оптимізації управлінських процесів через залучення більш професійних й кваліфікованих кадрів, зменшенню виробничих витрат, а також побудові ефективної логістики, інфраструктури [2, с. 28-29].

Успішне співробітництво громад матиме ефект синергії: об'єднання ресурсів декількох громад надає сумарний потужніший ефект щодо такого ж компонента кожної окремої громади у вигляді простої їхньої суми [6, с. 25].

Поміж проблем, які стосуються недостатньої залученості громад до міжмуніципального співробітництва є слабка мотивація органів самоврядування або ж необізнаність про такі можливості співпраці, неготовність брати на себе лідерство, а також недовіра до партнерів з інших громад і відсутність координації [7].

Варто виділити основні напрями подолання перешкод, які є перепорою міжмуніципальної співпраці громад: 1) підвищення ефективності роботи Мінінфраструктури у напрямі надання співробітництву територіальних громад спеціального статусу метою впровадження програм, які направлені на покращення інфраструктурного забезпечення громад; 2) удосконалення системи відносин (контактів) між підприємництвом та громадськістю, з одного боку, та центральними, регіональними, місцевими органами влади, з іншого (забезпечить оперативне обговорення, вирішення, попередження виникнення певних проблем, які можуть мати негативний вплив на посилення соціально-економічного співробітництва громад передусім, та на соціально-економічний розвиток регіонів загалом); 3) збільшення уваги до навчально-освітньої компоненти як чинника поглиблення не тільки міжмуніципальної співпраці громад, а також співпраці громад України з сусідніми з ними регіонами країн ЄС); 4) пом'якшення економічної політики держави (полегшення процедури створення нових підприємств і зменшення податкового та адміністративно-бюрократичного навантаження на їхню діяльність); 5) подальша робота націлена на приведення бюджетної системи та системи організації влади в Україні до європейських стандартів, що базуються на принципах субсидиарності, солідарності [5].

Дані засвідчують, що кількість зареєстрованих договорів про міжмуніципальне співробітництво значно зросла, що допомагає відновленню постраждалих територіальних громад та покращенню якості наданих місцевим жителям послуг [цит. за: 4, с. 286]. Так, Мінінфраструктури підтримує функціонування Реєстру договорів про співробітництво територіальних громад і працює над створенням онлайн-платформи, що спростить комунікацію громад та відслідковування реалізації укладених договорів [4, с. 286].

Отже, основними поняттями, які закладені в реформі децентралізації, є участь громади та співпраця, справедливий розподіл ресурсів, прийняття рішень на місцевому рівні. На сьогодні процес децентралізаційних перетворень триває, показуючи значні досягнення, «...є структурованим й має перманентний перебіг подій із відповідною спрямованістю на розв'язання нагальних проблем зміни адміністративно-територіального устрою та бюджетних відносин» [1, с. 223].

Децентралізація вважається ефективним засобом покращення якості управління державою й фінансовими потоками, важливим трендом на шляху до впровадження належного урядування.

Поруч з цим, початі в Україні суспільні перетворення потребують подальших змін як в національному законодавстві, так й організаційних аспектах, які спрямовані на подальшу модернізацію державної політики розвитку громад, посилення політики регіонального розвитку, населення для вирішення власних запитів й інтересів.

Механізм міжмуніципального співробітництва як надзвичайно важливий та актуальний в умовах сучасних безпекових викликів інструмент об'єднання ресурсів стосовно виконання чітко встановленої мети у подальшому може стати фундаментом для оптимізації адміністративно-територіального устрою нашої держави, сприятиме подоланню депресивності окремих територій і ефективного розвитку та зростання.

Список використаних джерел та літератури:

1. Гоголь Т. В., Мельничук Л. М. Трансформація територіальних громад в умовах децентралізації в Україні. Право та державне управління. 2022. С. 216-225. DOI: <https://doi.org/10.32840/pdu.2022.1.32>
2. Гончарук Н. Співробітництво територіальних громад в умовах децентралізації влади в Україні. Аспекти публічного управління. № 11(2). 2023. С. 24-30. <https://doi.org/10.15421/152315>
3. Про співробітництво територіальних громад : Закон України від 17 червня 2014 року № 1508-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text>
4. Ромахова О. О. Стратегії розвитку та управління територіальними громадами: від концепції до реалізації. Наукові перспективи. № 6(48). 2024. С. 279-297.
5. Сердюк О. І. Перспективи розвитку міжмуніципальної співпраці громад в Україні. Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics». 2022. № 36. С. 125-129. URL: DOI: <https://modecon.mnau.edu.ua/issue/36-2022/serdiuk.pdf>

6. Сірик З. О. Ефективність використання механізмів співробітництва територіальних громад в умовах децентралізації влади. Регіональна економіка № 2. 2020. С. 17-32.

7. Як покращити співробітництво територіальних громад? Спільна дискусія. Офіс Ради Європи в Україні. 10 квітня 2024 р. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/inter-municipal-co-operation-under-martial-law-in-ukraine-taking-stock-of-existing-practices-and-ways-forward> (дата звернення: 09.09.2024).

А.В. Дідик,
викладач-методист
С.В. Алексов,
викладач
(м. Хмельницький, Україна)

ВИКОРИСТАННЯ ТЕОРІЇ ГРАФІВ ДЛЯ ОЦІНКИ РИЗИКІВ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ТА ПОШИРЕННЯ ФЕЙКОВИХ НОВИН У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

У сучасному інформаційному суспільстві соціальні мережі стали ключовим інструментом обміну інформацією, комунікації та формування громадської думки. Однак, поряд зі значними перевагами, ці платформи створюють нові виклики, пов'язані з поширенням дезінформації та фейкових новин. Маніпуляції, що базуються на неправдивих або спотворених даних, можуть призводити до серйозних соціальних, політичних та економічних наслідків.

У такому контексті виникає потреба у створенні ефективних інструментів для виявлення, аналізу та обмеження поширення дезінформації. Одним із перспективних підходів є використання теорії графів, яка дозволяє моделювати соціальні мережі як складні динамічні системи та аналізувати їхні властивості на структурному рівні.

Соціальні мережі можна розглядати як графову структуру, а саме представити у вигляді графів, де вузли (nodes) – це користувачі або акаунти, що взаємодіють між собою; ребра (edges) – це зв'язки між користувачами, які можуть представляти підписки, дружбу, повідомлення або будь-які інші форми взаємодії; вага ребра визначає силу зв'язку, а саме кількість взаємодій, схожість умісту.

Використовуючи графову модель, можна аналізувати ключові характеристики мережі, такі як:

- центральність вузлів (вплив окремих користувачів на поширення інформації);
- щільність зв'язків (інтенсивність взаємодій між групами);
- структура спільнот (кластеризація користувачів за інтересами або поведінкою).

Це дозволяє не лише ідентифікувати основні «вузли-впливу», а й передбачати шляхи поширення інформації та потенційні точки для її зупинки.

Для аналізу поширення фейкових новин у соціальних мережах широко застосовуються математичні моделі на основі теорії графів, такі як:

- SI (Susceptible-Infected) – модель, що описує поширення «вірусної» інформації серед користувачів;
- SIR (Susceptible-Infected-Recovered) – модель, яка враховує як поширення дезінформації, так і процес її нейтралізації або забуття.
- Моделі з обмеженими ресурсами поширення – досліджують вплив ресурсів (наприклад, кількість репостів або час уваги аудиторії) на динаміку інформаційного поширення.

Ці моделі дозволяють проводити симуляції та прогнозувати, як саме і з якою швидкістю поширюватиметься дезінформація у різних умовах, а також визначати оптимальні стратегії її нейтралізації.

Бот-акаунти та скоординовані дії є одними з головних рушійних сил у процесі поширення дезінформації. Теорія графів дозволяє виявляти нетипові структури та патерни взаємодії, характерні для бот-мереж, ідентифікувати «хаби» (ключові вузли), через які інформація поширюється найефективніше, визначати ознаки синхронізованої активності, що часто супроводжує дезінформаційні кампанії.

Алгоритми, побудовані на основі теорії графів, застосовуються для оцінки ризиків та дозволяють:

- автоматично виявляти потенційно небезпечні інформаційні потоки;
- оцінювати рівень впливу конкретного користувача або групи акаунтів на поширення дезінформації;
- розробляти системи раннього попередження, що сигналізують про підозрілі активності у мережі.

Практичні аспекти впровадження методів на основі теорії графів:

1. Побудова аналітичних платформ для моніторингу інформаційних потоків у реальному часі. Одним із ключових практичних застосувань теорії графів є створення інтегрованих платформ для моніторингу та аналізу поширення інформації в соціальних мережах. Такі платформи дозволяють в реальному часі відстежувати динаміку появи нових інформаційних потоків, визначати основні «вузли впливу» та ідентифікувати потенційні джерела дезінформації. Аналітичні інструменти на основі графів здатні автоматично фіксувати аномальні патерни поширення, що можуть вказувати на сплановані кампанії або діяльність ботів [2].

2. Інтеграція інструментів аналізу графів із системами штучного інтелекту для підвищення точності прогнозів [1]. Застосування штучного інтелекту (ШІ) у поєднанні з методами теорії графів відкриває нові можливості для автоматизованого виявлення дезінформації. Алгоритми машинного навчання можуть аналізувати великі обсяги даних, розпізнавати складні взаємозв'язки між вузлами мережі та прогнозувати ймовірність поширення фейкових новин у різних сценаріях. ШІ допомагає виявляти закономірності, які неможливо помітити під час традиційного аналізу, та створювати рекомендації для точкового втручання з метою мінімізації негативних наслідків.

3. Використання візуалізації графів для кращого розуміння структури та динаміки мережі. Графова візуалізація є потужним інструментом для наочного представлення складних мережевих взаємодій. Використання сучасних технологій візуалізації дозволяє демонструвати структури поширення дезінформації, виявляти ключові вузли впливу та аналізувати динаміку змін у мережі. Візуалізовані графи допомагають як дослідникам, так і операторам аналітичних систем швидко ідентифікувати «вузли ризику» та ухвалювати обґрунтовані рішення щодо інтервенції.

4. Розробка систем раннього попередження та протидії дезінформації [3]. На основі графових моделей можливе створення систем раннього попередження, які здатні виявляти потенційні загрози ще на етапі їхнього формування. Такі системи можуть надсилати автоматичні сповіщення про появу підозрілих інформаційних потоків або аномальної активності користувачів. Це

дозволяє швидко реагувати на поширення дезінформації та запобігати її подальшому впливу на аудиторію.

Основними викликами та обмеженнями методології є:

1. Великі дані та обчислювальні ресурси. Соціальні мережі генерують колосальні обсяги даних щодня, що ускладнює їх обробку та аналіз у реальному часі. Графові моделі, що описують соціальні взаємодії, часто є масштабними та вимагають значних обчислювальних потужностей для ефективного функціонування. Крім того, великі дані часто містять шум або дублюючі елементи, що ускладнює точний аналіз.

2. Анонімність користувачів. У соціальних мережах часто складно ідентифікувати реальних користувачів через анонімність та підроблені акаунти. Це створює виклики для виявлення першоджерел дезінформації та ускладнює процес верифікації даних.

3. Динамічність мереж. Соціальні зв'язки у мережах є надзвичайно динамічними – користувачі додають нових друзів, видаляють зв'язки, поширюють нові повідомлення тощо. Це означає, що моделі повинні постійно оновлюватися для підтримки їхньої актуальності. Відсутність стабільності у структурі мережі ускладнює довгострокове прогнозування поширення дезінформації.

У таблиці 1 наведено дослідження [4], що демонструє ефективність використання мета-графів для аналізу динаміки поширення дезінформації. Поеднання структурних, контекстуальних та семантичних відносин дозволяє покращити точність виявлення неправдивих даних у соціальних мережах.

Таблиця 1 – Приклад дослідження ефективності використання мета-графів для аналізу динаміки поширення дезінформації

Параметр	Дослідження: «A Unified Graph-Based Approach to Disinformation Detection using Contextual and Semantic Relations»
Автори	Marius Paraschiv, Nikos Salamanos, Costas Iordanou, Nikolaos Laoutaris, Michael Sirivianos
Рік публікації	2021
Джерело	https://arxiv.org/abs/2109.11781
Об'єкт дослідження	Дезінформація в соціальних мережах на прикладі даних Twitter під час президентської кампанії в США 2016 року
Методи дослідження	Побудова мета-графа, алгоритми графових нейронних мереж, тематичне моделювання, аналіз настроїв

Тип графа	Мета-граф, що об'єднує контекстуальні та семантичні відносини між користувачами та контентом
Основні показники	Точність класифікації каскадів, взаємодія між вузлами, тематична відповідність
Ключові результати	Точність виявлення дезінформації підвищилася на 3-4% завдяки мета-графовому підходу; додаткове врахування тематичного моделювання підвищило точність ще на 1%
Інструменти	Алгоритми графових нейронних мереж (Graph Neural Networks, GNNs), тематичне моделювання
Переваги підходу	Висока точність і універсальність моделі, здатність до аналізу структурних та семантичних зв'язків
Обмеження	Високі вимоги до обчислювальних ресурсів, складність масштабування на інші платформи
Рекомендації	Інтеграція мета-графів у системи раннього попередження, розширення аналізу на інші соціальні платформи
Перспективи	Розробка міжплатформних моделей для глобального моніторингу дезінформації, удосконалення алгоритмів нейронних мереж

Теорія графів є потужним інструментом для дослідження поширення дезінформації та фейкових новин у соціальних мережах. Завдяки можливості моделювання складних мережевих структур та аналізу ключових вузлів і зв'язків, графові моделі дозволяють глибше зрозуміти механізми поширення неправдивої інформації. Практичне застосування методів на основі теорії графів охоплює розробку аналітичних платформ для моніторингу інформаційних потоків, інтеграцію зі штучним інтелектом та візуалізацію для кращого розуміння динаміки мережевих структур.

Проте, ефективність цих методів часто обмежується такими викликами, як обробка великих даних, динамічність соціальних мереж та анонімність користувачів. Незважаючи на ці виклики, використання графових моделей залишається перспективним напрямом для подальшого розвитку у сфері досліджень дезінформації.

Перспективами подальших досліджень є:

1. Поеднання методів теорії графів із технологіями машинного навчання. Майбутні дослідження будуть спрямовані на більш глибоку інтеграцію графових алгоритмів із моделями машинного навчання. Це дозволить створити більш точні та ефективні прогностичні моделі для ідентифікації дезінформаційних кампаній та оцінки їхнього

потенційного впливу. Штучний інтелект допоможе не лише автоматизувати процеси аналізу, але й виявляти приховані закономірності у поширенні неправдивих даних.

2. Розробка мультиплексних графових моделей. Сучасні соціальні мережі є багатошаровими системами, у яких одночасно циркулює текстова, відео- та аудіоінформація. Використання мультиплексних графів дозволяє моделювати одночасну взаємодію між різними типами контенту та краще розуміти механізми поширення дезінформації на кількох рівнях. Це створює нові можливості для більш точної оцінки впливу інформаційних кампаній.

3. Створення глобальних платформ для моніторингу дезінформації. Одним із стратегічних напрямів розвитку є створення єдиних глобальних платформ, що об'єднують аналітику з різних джерел. Такі платформи дозволять обмінюватися даними між дослідницькими центрами, державними органами та приватними компаніями для більш ефективної боротьби з дезінформацією. Вони також сприятимуть більш прозорому обміну знаннями та посилять міжнародну співпрацю у сфері інформаційної безпеки.

Успішне застосування теорії графів у дослідженнях поширення дезінформації відкриває нові горизонти для ефективного виявлення, нейтралізації та попередження фейкових новин у соціальних мережах. Подальший розвиток цього напрямку потребує інтеграції з інноваційними технологіями, такими як машинне навчання та мультиплексне моделювання, а також розбудови глобальних аналітичних платформ. Математичне моделювання соціальних зв'язків дозволяє не лише виявляти джерела та канали поширення фейкових новин, а й запобігати їх подальшому впливу на суспільство.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бровінська М. В. Соціальні мережі та штучний інтелект формують глобальні наративи про війну в Україні. Як їх використовують українці та росіяни – аналітика від Foreign Policy. URL: <https://dev.ua/news/sotssety-1661411848> (дата звернення: 24.11.2024).
2. Даниленко Ю. Як російські ботоферми воюють проти України. URL: <https://speka.media/yak-rosiiskibotofermi-voyuyut-proti-ukrayini-pkwrdrp> (дата звернення: 24.11.2024).
3. Задирака К., Півторак О. Штучний інтелект і дезінформація: як російський агітпроп використовує дипфейки у війні з Україною. URL: <https://ms.detector.media/propaganda-ta-vplyvi/post/33631/2023-12-01-shtuchnyy-intelekt-i-dezinformatsiya-yak-rosiyskyy-agitpropvykorystovuiue-dyrfeyky-u-iyni-z-ukrainoyu/> (дата звернення: 24.11.2024).

4. Marius Paraschiv, Nikos Salamanos, Costas Iordanou, Nikolaos Laoutaris, Michael Sirivianos. A Unified Graph-Based Approach to Disinformation Detection using Contextual and Semantic Relations. *Computer Science. Social and Information Networks*. 24 Sep 2021. URL: <https://arxiv.org/abs/2109.11781> (дата звернення: 24.11.2024).

А.В. Дідик,
викладач-методист
(*м. Хмельницький, Україна*)

МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ РИЗИКІВ ВТРАТИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПРИВАТНОСТІ ПРИ ВИКОРИСТАННІ БІОМЕТРИЧНИХ ДАНИХ

В умовах сьогодення біометричні технології (відбитки пальців, розпізнавання обличчя, сканування сітківки ока) широко застосовуються в банківській сфері, мобільних пристроях, системах контролю доступу та державних базах даних. Однак разом зі зручністю біометричних ідентифікаторів зростають і ризики їх компрометації. На відміну від паролів, біометричні дані [1] неможливо змінити після їхнього витоку, що робить їх особливо вразливими. Математичне моделювання дозволяє точно оцінити ймовірність таких ризиків та спрогнозувати можливі сценарії їх реалізації.

Якщо база даних із біометричною інформацією буде скомпрометована, користувач не зможе “замінити» свої відбитки пальців чи сітківку ока. Це створює довгострокові ризики, оскільки дані можуть бути використані зловмисниками повторно або передані третім особам. Наприклад, у 2019 році стався витік біометричних даних з BioStar 2, системи безпеки, що використовувалася для доступу до будівель і корпоративних об’єктів. Витік торкнувся понад 27 мільйонів записів, включаючи відбитки пальців і фотографії осіб. Ризиком є неможливість відкликання біометричних даних після їх компрометації призводить до довгострокових загроз для приватності користувачів.

Біометричні дані зазвичай зберігаються у великих централізованих базах даних, що робить їх привабливою мішенню для хакерів. Один успішний злом може призвести до витоку даних мільйонів користувачів одночасно. Наприклад, витік даних з

індійської біометричної системи Aadhaar (2018), що охоплює понад 1,1 мільярда користувачів, став одним із найбільших біометричних витоків в історії. Інформація включала номери Aadhaar, відбитки пальців та сітківку ока. Ризиком є централізовані бази даних мають високий ризик масових витоків через технічні вразливості або недбалість адміністрації.

Системи обробки біометричних даних можуть мати технічні вразливості, які дозволяють хакерам отримати доступ до даних або обійти системи автентифікації. Алгоритми розпізнавання обличчя [2] чи голосу також можуть бути обдурені за допомогою підроблених даних (наприклад, фотографій або аудіозаписів). Наприклад, у 2020 році вразливість системи розпізнавання обличчя Clearview AI [3] призвела до витоку біометричних даних з більш ніж 3 мільярдів записів. Ризиком є уразливі алгоритми та недостатнє шифрування біометричних даних призводять до ризиків їх підробки та несанкціонованого доступу.

Більшість витоків біометричних даних трапляється не лише через технічні уразливості, а й через помилки або навмисні дії співробітників, які мають доступ до систем. Також соціальна інженерія залишається ефективним методом отримання доступу до біометричних систем. Наприклад, згідно зі звітом IBM Security (2021), 40% випадків витоку даних у біометричних системах спричинені помилками персоналу або недостатнім навчанням співробітників. Навіть найбезпечніші технології можуть бути скомпрометовані через людський фактор або соціальні маніпуляції.

Зібрані біометричні дані можуть використовуватися не лише для автентифікації, а й для масового стеження за громадянами або аналізу поведінкових моделей. Недостатнє регулювання на законодавчому рівні часто створює лазівки для зловживань. До прикладу, в Китаї система розпізнавання обличчя використовується для відстеження переміщень громадян, що викликає занепокоєння щодо порушення приватності та прав людини, тому надмірне або неправомірне використання біометричних даних може призводити до тотального стеження та обмеження громадянських свобод.

Законодавча база щодо захисту біометричних даних відрізняється залежно від країни. У деяких регіонах вона є недостатньо деталізованою або застарілою. Наприклад, у ЄС діє GDPR, який включає положення щодо біометричних даних, але у

багатьох інших країнах таких регулювань немає. Відсутність єдиних міжнародних стандартів посилює ризик недотримання безпеки даних.

Сутність ризиків втрати інформаційної приватності при використанні біометричних даних полягає у їх унікальності, незворотності та централізації сховищ. Поєднання технічних вразливостей, людських помилок, соціальної інженерії та недостатнього регулювання створює значні загрози для конфіденційності користувачів. Необхідно розробляти та впроваджувати глобальні стандарти захисту біометричних даних, здійснювати регулярний аудит систем безпеки, підвищувати обізнаність користувачів та персоналу, використовувати багаторівневе шифрування, створювати прозорі політики зберігання та обробки біометричних даних.

Математичні моделі [4] дозволяють визначати ймовірність витоків біометричних даних та прогнозувати наслідки. Математичне моделювання ризиків – це застосування математичних методів і алгоритмів для вивчення, оцінки та прогнозування ймовірності настання небажаних подій, а також мінімізації їхніх наслідків. У контексті біометричних даних це включає аналіз ймовірності витоку інформації, ідентифікацію ключових чинників ризику, прогнозування можливих сценаріїв атак і оцінку ефективності захисних заходів.

Цілями математичного моделювання ризиків є ідентифікація основних чинників ризику, визначення ймовірності витоку даних або компрометації системи, прогнозування потенційних сценаріїв атак, оцінка наслідків порушень інформаційної безпеки, розробка стратегій мінімізації ризиків.

Основні математичні методи моделювання ризиків наведені у таблиці 1.

Таблиця 1 – Математичні методи моделювання ризиків

№ з/п	Метод	Суть методу	Сфери застосування	Приклад використання
1	Бассівський аналіз	Використання теореми Байеса для оновлення ймовірностей подій на основі нових даних або умов.	Прогнозування ймовірності витоків даних за наявності часткових даних.	Оцінка ймовірності компрометації біометричної системи після підозрілого доступу.

2	Марковські ланцюги	Моделювання систем, де майбутній стан залежить лише від поточного стану, а не від попередніх подій.	Прогнозування можливих сценаріїв компрометації .	Аналіз послідовності дій хакера для доступу до біометричної бази даних.
3	Регресійний аналіз	Виявлення залежностей між змінними та прогнозування ризиків на основі статистичних даних.	Оцінка впливу факторів на ймовірність компрометації .	Визначення залежності між рівнем цифрової грамотності користувачів і ризиком витоку даних.
4	Кореляційний аналіз	Визначення ступеня залежності між різними факторами ризику.	Виявлення взаємозв'язків між факторами ризику.	Визначення залежності між частотою входу до акаунта та ризиком компрометації .
5	Метод Монте-Карло	Симуляція випадкових сценаріїв для оцінки ймовірності подій та їх наслідків.	Прогнозування ризиків у різних сценаріях.	Оцінка ймовірності успішної атаки на біометричну систему залежно від умов.
6	Імовірнісні графові моделі	Використання графів для моделювання взаємозалежностей між подіями та факторами ризику.	Оцінка взаємодії різних факторів ризику.	Моделювання впливу зміни одного фактора на ймовірність витоку даних.
7	Теорія ігор	Аналіз стратегічної взаємодії між учасниками (наприклад,	Розробка оптимальних стратегій захисту.	Вибір стратегії захисту при обмежених ресурсах.

		атакуючими та захисниками).		
--	--	-----------------------------	--	--

За даними дослідження *Cybersecurity Ventures (2022)*, ймовірність несанкціонованого доступу до біометричних баз даних оцінюється у 15% на рік за відсутності належних систем шифрування.

Математичні методи моделювання ризиків є потужним інструментом для аналізу загроз, оцінки ймовірностей і розробки ефективних стратегій захисту біометричних даних. Використання Баєсівського аналізу, Марковських ланцюгів, регресійного аналізу та методу Монте-Карло дозволяє дослідникам і фахівцям із безпеки глибоко аналізувати потенційні загрози та знаходити оптимальні рішення для їх мінімізації завдяки об'єктивній оцінці ймовірності ризиків, розумінні ключових чинників ризику (факторів, що мають найбільший вплив на ризик), можливості протестувати різні стратегії до їх впровадження та можливості оновлення моделей за новими даними.

Основні фактори ризику компрометації біометричних даних наведені в таблиці 2.

Таблиця 2 – Фактори ризику компрометації біометричних даних

№ з/п	Фактор ризику	Опис	Приклад / дані
1	Технічні вразливості	Недосконалість алгоритмів шифрування та протоколів передачі даних.	Витік даних з Clearview AI (2020) – база з 3 млрд біометричних записів.
2	Людський фактор	Недостатня обізнаність користувачів, помилки адміністраторів систем.	40% випадків витоку даних відбуваються через помилки співробітників (<i>IBM Report, 2021</i>).
3	Фізичний доступ	Несанкціонований доступ до серверів чи пристроїв із біометричними даними.	Витік з сервера BioStar 2 (2019) – понад 27 млн біометричних записів.

4	Соціальна інженерія	Використання маніпуляцій для отримання доступу до біометричних даних.	33% атак на біометричні системи пов'язані зі соціальною інженерією (<i>Verizon DBIR, 2022</i>).
---	---------------------	---	---

Метод Монте-Карло [5] є одним із найпоширеніших інструментів для моделювання складних систем із високим рівнем невизначеності. Цей метод дозволяє проводити велику кількість симуляцій можливих сценаріїв та оцінювати ймовірність реалізації кожного з них. У контексті ризиків втрати біометричних даних метод Монте-Карло допомагає зрозуміти, як різні фактори (технічні, організаційні, людські) впливають на загальний рівень ризику, та які сценарії є найбільш імовірними.

Сценарії компрометації біометричних даних є:

1. Компрометація через технічну вразливість – 45% ймовірність витоку, технічні вразливості включають у себе недосконалі алгоритми шифрування, помилки в програмному забезпеченні та уразливі API. Прикладом є уразливість у системі *BioStar 2* дозволила хакерам отримати доступ до відбитків пальців та ідентифікаторів користувачів.

2. Компрометація через людський фактор – 30% ймовірність витоку, до цієї категорії відносяться помилки адміністраторів, недостатня обізнаність користувачів щодо правил безпеки та випадкове розголошення даних. Прикладом є за даними *IBM Security Report (2021)*, 40% інцидентів виникають через помилки співробітників.

3. Компрометація через фізичний доступ – 15% ймовірність витоку, фізичний доступ до серверів, на яких зберігаються біометричні дані, може призвести до несанкціонованого копіювання або викрадення даних. Прикладом є уразливість у системах контролю доступу дозволила зловмисникам фізично отримати доступ до серверів у кейсі *BioStar 2*.

4. Компрометація через соціальну інженерію – 10% ймовірність витоку, атаки соціальної інженерії використовують психологічні маніпуляції для отримання доступу до біометричних даних. Прикладом є сценарії фішингу або маніпуляції співробітниками для отримання доступу до бази даних.

Результати моделювання:

- найвища ймовірність компрометації пов'язана з технічними вразливостями (45%), оскільки вразливості в алгоритмах, помилки в архітектурі систем і недостатній рівень шифрування створюють найбільший ризик;

- ймовірність компрометації через людський фактор становить 30%, тому що незнання користувачами базових правил безпеки, а також помилки персоналу можуть мати катастрофічні наслідки;

- фізичний доступ (15%) та соціальна інженерія (10%) є менш імовірними, але не менш небезпечними в разі реалізації.

Аналіз результатів моделювання методом Монте-Карло показує, що підвищення рівня технічної безпеки (наприклад, використання сучасних алгоритмів шифрування та регулярні аудити) може знизити загальний ризик компрометації біометричних даних до 35%.

Для мінімізації ризиків витоку біометричних даних необхідно впроваджувати різноманітні заходи безпеки та регулярно оцінювати їхню ефективність. Таблиця 3 демонструє вплив ключових заходів на ймовірність компрометації.

Таблиця 3 – Оцінка ефективності заходів захисту біометричних даних

№ з/п	Захід безпеки	Ймовірність ризику до впровадженн я	Ймовірність ризику після впровадженн я	Очікуваний результат
1	Впровадженн я двофакторної аутентифікаці ї	60%	25%	Значне зниження ризику несанкціонованог о доступу.
2	Регулярний аудит безпеки	55%	20%	Виявлення вразливостей до їх використання зловмисниками.
3	Використання наскрізного шифрування	70%	30%	Захист даних під час їх передачі та зберігання.
4	Підвищення цифрової	50%	15%	Зменшення помилок користувачів та

	грамотності користувачів			соціальної інженерії.
--	--------------------------	--	--	-----------------------

Аналіз показує, що найбільший ефект дають регулярний аудит безпеки та підвищення цифрової грамотності користувачів. Ці заходи дозволяють значно знизити ймовірність ризиків та підвищити загальну безпеку системи.

Для мінімізації ризиків необхідно здійснювати:

1) впровадження багаторівневого шифрування біометричних даних, оскільки сучасні методи шифрування забезпечують високий рівень захисту під час зберігання та передачі даних;

2) обов'язкове проведення регулярних аудитів безпеки, а саме виявлення та усунення технічних вразливостей до їх експлуатації зловмисниками;

3) підвищення цифрової грамотності користувачів та персоналу, тобто регулярні навчання та тренінги з кібербезпеки для всіх працівників і користувачів систем;

4) розробку прозорих політик обробки та зберігання біометричних даних, а саме чітких правил щодо використання та захисту даних користувачів;

5) систематичне тестування систем безпеки на вразливості, тобто використання етичного хакингу для ідентифікації слабких місць у системах.

Математичне моделювання, зокрема метод Монте-Карло, дозволяє глибоко аналізувати сценарії ризиків і робити прогнози щодо їх ймовірності. Регулярна оцінка заходів безпеки та системний підхід до управління ризиками допомагають мінімізувати загрозу втрати біометричних даних. Грамотне поєднання технічних, організаційних та освітніх заходів забезпечує надійний захист у сучасному цифровому середовищі.

Список використаних джерел та літератури:

1. Біометричні дані: збір і захист у Європі, США та Україні. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/biometrichni-dani-zbir-i-zahist-u-evropi-ssha-ta-ukrayini.html> (дата звернення: 26.11.2024)
2. Система розпізнавання обличчя: правові аспекти використання в Україні та в ЄС. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/systema-rozpiznavannia-oblychchia-pravovi-aspekty-vykorystannia-v-ukraini-ta-v-yes/> (дата звернення: 26.11.2024)
3. Технологію розпізнавання облич Clearview AI вважають нелегальною. Навіщо вона українським військовим. URL:

<https://forbes.ua/innovations/tekhnologiyu-rozpiznavannya-oblich-clearview-ai-vvazhayut-nelegalnoyu-i-nebezpechnoyu-ii-budut-vikoristovuvati-ukrainski-viyskovi-16032022-4696> (дата звернення: 26.11.2024)

4. Крихівський М. В., Бандура В. В., Ваврик Т. О. Математичні моделі інформаційної безпеки. *Прикладні питання математичного моделювання*. Т. 7, № 1, 2024. С. 147-154. <https://doi.org/10.32782/mathematical-modelling/2024-7-1-13> (дата звернення: 26.11.2024)

5. Курдупов О. Л., Потапова Н. А. Використання методу Монте-Карло для аналізу проектних ризиків. *Комп'ютерні технології обробки даних. Секція Актуальні питання захисту даних та кібербезпеки* С. 138-141 URL: <https://jktod.donnu.edu.ua/article/view/11711> (дата звернення: 26.11.2024)

Ю. М. Зарічнийок,

здобувачка освіти

Науковий керівник: О.В. Козут,

кандидат юридичних наук, доцент

(м. Хмельницький, Україна)

МІЖНАРОДНА СИСТЕМА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У ВОЄННИЙ ЧАС

Упродовж останнього десятиліття світ став свідком жорстоких військових конфліктів, що призвели до загибелі мільйонів мирних жителів. Під час таких конфліктів відбуваються серйозні порушення міжнародного гуманітарного права та стандартів захисту прав людини. На жаль, сьогодні ми спостерігаємо ці порушення в ході війни, яку російська федерація розв'язала проти України 24 лютого 2022 року. Протягом багатьох років було укладено низку міжнародних угод, спрямованих на захист цивільного населення у мирний час та під час збройних конфліктів. Підтримуємо думку про те, що ці норми не здатні ефективно захистити права цивільних осіб та військових, а також не забезпечують належний захист від тиранії авторитарних режимів [1, с.132]. Такі порушення можуть бути кваліфіковані як геноцид чи військові злочини.

Міжнародне право прав людини і міжнародне гуманітарне право мають спільну мету – забезпечити гідність усіх людей і гуманне ставлення до них. У більшості випадків міжнародне гуманітарне право застосовується лише під час війни між державами, тоді як міжнародне

право прав людини було створено для захисту людей у мирний час. Але ситуація змінилася, і міжнародне гуманітарне право та міжнародне право прав людини все більше взаємо проникають. Норми міжнародного права прав людини все частіше застосовуються під час збройних конфліктів, а регіональні правозахисні організації все частіше звертаються до правил ведення бойових дій під час збройних конфліктів при оцінці того, чи мали місце порушення міжнародного права прав людини [2, с. 7-8].

Незважаючи на те, мирний час чи воєнний, норми міжнародного права прав людини залишаються актуальними в обох випадках, так як вони стосуються безпосередньо людей та їхніх прав. Проте під час збройних конфліктів необхідно враховувати певні особливості воєнного часу, так як не можна забезпечити всі права людини в повній мірі. Коли фіксуються порушення, виникає питання, які права людини чи норми міжнародного гуманітарного права були порушені? У випадку збройного конфлікту в першу чергу увага приділяється міжнародному гуманітарному праву, а вже потім слід звертатися до міжнародного права прав людини.

Основним суб'єктом, який має зобов'язання за міжнародним гуманітарним правом, є держава як основний суб'єкт міжнародного права. [3, с.48]. На основі цього сформовано систему відповідальності за порушення законів і звичаїв війни. У рамках виконання міжнародних зобов'язань Україна застосовує норми міжнародного гуманітарного права щодо захисту жертв війни, зокрема цивільного населення, осіб, які більше не беруть участі у бойових діях, а також цивільних об'єктів. Норми міжнародного гуманітарного права застосовуються також і для охорони небезпечних об'єктів та культурних цінностей [4, с. 142]. Станом на сьогодні міжнародне право покладає на кожную державу основну відповідальність за забезпечення правових стандартів у випадку збройного конфлікту. Згідно з вимогами міжнародної спільноти, закони країн, які є членами міжнародних організацій, повинні відповідати міжнародним нормам і принципам [5].

Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи до них 1977 року чітко встановлюють обов'язок сторін конфлікту захищати цивільне населення та цивільні об'єкти від нападів. Під час ведення бойових дій учасники бойових дій зобов'язані це враховувати [6; 7].

Цивільне населення потребує захисту міжнародного гуманітарного права у двох випадках: 1) під час активної фази

збройного конфлікту – від нападів і наслідків застосування сил проти військових об'єктів та комбатантів; 2) коли опиняються під владою супротивника. У першому випадку застосовуються принципи розрізнення та пропорційності, в іншому – основним джерелом захисту є Женевська конвенція (IV) 1949 року, яка охоплює осіб, які опиняються в конфлікті або окупації, під владою держави-окупанта, громадянами якої вони не є. Конвенція встановлює правила захисту цивільних осіб, зокрема щодо санітарних і безпечних зон, евакуації та медичної допомоги, а також забезпечує гуманне поводження з ними. Також Женевська конвенція регулює захист цивільних осіб, які перебувають на окупованій території [8, с. 45].

Міжнародні договори, щодо захисту прав людини, також мають велике значення навіть у внутрішніх збройних конфліктах. Можливо, найважливішим є те, що міжнародні документи з прав людини сприяють розширенню і вдосконалюють різноманітні режими захисту міжнародного гуманітарного права, прирівнюючи зобов'язання щодо прав людини до основи гуманітарних міркувань, щоб сприяти їх зміцненню. Механізми забезпечення дотримання зобов'язань за міжнародними документами з прав людини можуть бути використані як альтернативний засіб забезпечення дотримання режимів гуманітарного захисту під час збройного конфлікту [9].

Право на життя є фундаментальним правом людини, яке закріплено в міжнародних документах як універсального, так і регіонального характеру. Захист цього права є пріоритетним обов'язком кожної держави, все людське життя є найвищою цінністю для будь-якої країни. Це право визнається основоположним і вважається нормою *jus cogens* (імперативна норма загального міжнародного права) відповідно до міжнародного звичаєвого права. Тому не дивно, що Конвенція розглядає право на життя як одне з найбільших вагомих своїх положень. Як і в Міжнародному пакті про громадянські та політичні права, право на життя в Конвенції належить до категорії прав, від яких не допускається жодних відхилень навіть у надзвичайних умовах [10]. Європейський суд з прав людини загалом утримується від кваліфікації ситуації як збройного конфлікту, що є основою для застосування норм міжнародного гуманітарного права. Основним питанням, яке розглядає Європейський суд з прав людини, є те, чи порушила держава положення Конвенції. Таким чином, суд не має юрисдикції для оцінки того, чи дотримувалася держава положення Женевської конвенції про

захист жертв війни (1949) або Додаткових протоколів до неї [6; 7].

Коли йдеться про взаємозв'язок та взаємодію міжнародного права з прав людини та міжнародного гуманітарного права, слід зазначити, що обидва ці галузі міжнародного права обов'язково застосовуються, особливо в умовах збройних конфліктів. Міжнародне гуманітарне право характеризується звичаєвим характером своїми нормами і спеціальними положеннями, тоді як право прав людини регулює правові відносини між державами та їхніми громадянами під час збройних конфліктів [4, с.144]. Однак між міжнародним гуманітарним правом та міжнародним правом прав людини існують суттєві відмінності. Зокрема, міжнародне гуманітарне право спрямоване на мінімізацію страждань під час війни, тоді як міжнародне право прав людини покликане захищати людей від тиранії. Гуманітарне право, яке застосовується в умовах внутрішніх збройних конфліктів, обов'язкове для всіх сторін конфлікту, включаючи уряд та організовані збройні формування. У той же час, право на життя, згідно з нормами прав людини, покладає відповідальність виключно на уряди. Міжнародне гуманітарне право є категорично обов'язковим і не допускає жодних винятків, тоді як міжнародні договори з прав людини зазвичай передбачають можливість обмеження деяких прав за певних обставин [3, с. 49].

Міжнародні договори у сфері захисту прав людини зберігають свою чинність навіть під час збройних конфліктів. У Консультативному висновку щодо законності погрози ядерною зброєю або її застосування, Міжнародний суд ООН наголосив, що гарантії, передбачені Міжнародним пактом про громадянські та політичні права, продовжують діяти у воєнний час, за винятком випадків, визначених у статті 4 цього Пакту [10].

Збройні конфлікти справляють глибоко негативний вплив на процес державотворення, підриваючи основоположні принципи суверенітету, територіальної цілісності та прав людини. На тимчасово окупованих територіях України відбуваються масові порушення фундаментальних прав і свобод, зокрема права на життя, свободу, особисту недоторканність, гідне поводження, справедливе судочинство, свободу пересування, право на власність та соціальний захист.

Відмова держави від захисту прав людини на окупованих територіях не вирішує ключових проблем, таких як збереження державного суверенітету і забезпечення правового порядку. Тому

пріоритетним завданням для України залишається розробка нових моделей правозахисної діяльності, здатних забезпечити належний захист громадян навіть у умовах збройного конфлікту.

Водночас, сучасна правозастосовна практика, зокрема підхід Європейського суду з прав людини, демонструє можливість поєднання стандартів міжнародного гуманітарного права з гарантіями, передбаченими Конвенцією. Важливими є розроблені принципи необхідності, пропорційності та допустимості застосування сили, які дозволяють досягати справедливих правових рішень.

Однак для ефективного врегулювання збройних конфліктів необхідне подальше дослідження цієї проблематики. Особлива увага має бути зосереджена на питаннях запобігання конфліктам, дотримання норм гуманітарного права та захисту прав людини навіть у найскладніших умовах війни. Це дозволить напрацювати дієві шляхи і механізми, які сприятимуть сталому розвитку держави та суспільства.

Список використаних джерел та літератури:

1. Ногас Н. Міжнародний захист прав людини під час збройних конфліктів. Актуальні проблеми правознавства. № 4 (32). 2022. С. 132-136.
2. Сенаторова О. В. Права людини і збройні конфлікти: навчальний посібник. Київ: ФОП Голембовська О.О., Київ, 2018. 208 с.
3. Алямкін Р.В. Міжнародно-правовий режим захисту прав людини під час внутрішніх збройних конфліктів. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2014. № 6. С. 47-51.
4. Розумовський О.С. Захист прав людини, пов'язаного з порушенням ст. 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.) в умовах збройного конфлікту. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2022. Вип. 70. С. 141-145.
5. Щербіна М.Г. Захист прав людини в умовах збройного конфлікту. Збірник тез круглого столу, присвяченого 72-й річниці прийняття Загальної декларації прав людини (м. Київ, 10 грудня 2020 р.). Київ: ДНДІ МВС України, 2021. 165 с
6. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими ООН; Конвенція, Угода, Положення від 12.08.1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153# (дата звернення: 7.12.2024).
7. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II), від 8 червня 1977 року ООН; Протокол, Міжнародний документ від 08.06.1977. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200 (дата звернення: 7.12.2024).
8. Гнатовський М. М. Міжнародне гуманітарне право. Довідник для журналістів. Одеса: Фенікс, 2015. 92 с.

9. Мануїлова К. В. Міжнародний захист прав людини та його взаємодія з міжнародним гуманітарним правом під час збройних конфліктів. Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.). Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 1. С.442-444.

10. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (Міжнародний пакт ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148 VIII (2148-08) від 19.10.1973 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043# (дата звернення: 7.12.2024).

Р.М. Зелінський,
почесний краєзнавець України
(м. Літин, Вінницька область, Україна)
В.І. Лазаренко,
завідувач відділу українознавства
(м. Вінниця)

ТРАНСФОРМАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Неоголошена війна Російської Федерації проти України, що розпочалась 2014 р. внаслідок збройного захоплення Криму та окупації частини Донбасу, мала свій розвиток в активній стадії з 24 лютого 2022 р. з повномасштабним збройним вторгненням російських військ на територію України.

В таких умовах виникли нові виклики суспільного та державного життя, на які потрібно реагувати. Багато акцентів змістилося в бік кримінально-правової політики [4]. Виникла потреба в перегляді та доповненні Кримінального Кодексу України окремими кримінально-правовими положеннями. В основному зміни законодавства стосувались відповідальності за співпрацю з окупантом, за незаконне збагачення в умовах воєнного стану, за дії, спрямовані на послаблення держави та ін.

Законодавець прийняв низку законів, якими вніс відповідні зміни та доповнення до КК України. Найпершими з них це було доповнення КК України статтю «Колабораційна діяльність». До таких

злочинних діянь віднесено публічне заперечення здійснення збройної агресії проти України, добровільне зайняття посади у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, здійснення інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором та його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора та ін.

За вищевказані злочини настає кримінальна відповідальність від позбавлення права обіймати певні посади, до позбавлення волі на строк до п'ятнадцяти років або довічне ув'язнення.

У зв'язку з прийняттям Закону України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» розділ II «Прикінцеві та перехідні положення» КК України доповнено положенням, згідно з яким «Цивільні особи не несуть кримінальної відповідальності за застосування вогнепальної зброї проти осіб, які здійснюють збройну агресію проти України, якщо така зброя застосована відповідно до вимог Закону України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України». [2]

Викладено в новій редакції статті «Державна зрада», «Диверсія», «Мародерство». Зазначено, що від кримінальної відповідальності звільняється громадянин, якщо він добровільно заявив про намір скоїти злочин на замовлення іноземних резидентів.

Кримінальний кодекс України також доповнено статтею «Виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України». Законодавець визначив, що «не є кримінальним правопорушенням діяння (дія або бездіяльність), вчинене в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту та спрямоване на відсіч та стримування збройної агресії Російської Федерації або агресії іншої країни, якщо це заподіяло шкоду життю або здоров'ю особи, яка здійснює таку агресію, або заподіяло шкоду правоохоронюваним інтересам, за відсутності ознак катування чи застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інших порушень законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України». [2]

В умовах воєнного стану посилюється увага боротьбі з кіберзлочинністю. З цією метою КК України доповнено статтею про відповідальність за незаконне втручання в роботу інформаційних електронних комунікаційних мереж.

Під час нинішньої російсько-української війни набув значного розвитку волонтерських рух. Водночас поширилися і зловживання в цій діяльності, зокрема спекуляції щодо гуманітарної допомоги. На вимогу часу до КК України введено нову статтю про відповідальність за привласнення гуманітарної та благодійної допомоги.

Значної шкоди обороноздатності країни завдає поширення інформації про воєнні об'єкти та засоби, яка використовується противником у ході бойових дій проти ЗСУ та мирного населення України. Тому законодавець доповнив КК України статтею «Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану». [2]

З метою удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність до КК України включено статтю «Пособництво державі-агресору», згідно з якою визначено поняття цього злочину, а саме: «Умисні дії, спрямовані на допомогу державі-агресору (пособництво), збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора, вчинені громадянином України, іноземцем чи особою без громадянства, за винятком громадян держави-агресора, з метою завдання шкоди Україні шляхом: реалізації чи підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора; добровільного збору, підготовки та/або передачі матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора.» [2]

Під час надання відсічі державі-агресору Україною застосовуються не лише збройний опір Збройними Силами України та іншими воєнізованими формуваннями, але й кримінально-правові механізми протистояння окупації, в тому числі засобами міжнародного кримінального права. Так, Верховною Радою України прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом». Кримінальний процесуальний кодекс України доповнено розділом IX «Особливості співробітництва з міжнародним кримінальним судом». У цьому розділі зазначено, що «дія цього розділу поширюється виключно на співробітництво з Міжнародним кримінальним судом, з

метою поширення його юрисдикції на осіб (громадян України, іноземних громадян та осіб без громадянства), які на момент вчинення злочину, що підпадає під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду, були підпорядковані та/або діяли, з метою здійснення збройної агресії проти України, та/або на підставі рішень (наказів, розпоряджень тощо) посадових осіб, військового командування, або органів державної влади Російської Федерації або іншої країни, що здійснювала агресію, або сприяла її здійсненню проти України.

В умовах збройної відсічі російській агресії та притягнення до відповідальності окупантів досить вагомим правовим інструментом є імплементація в національне законодавство норм міжнародного гуманітарного права, в тому числі кримінального.

З початком ведення бойових дій на східних рубежах України із сепаратистськими та російськими збройними формуваннями було створено нові державні ограни та прийнято низку нормативно-правових актів, спрямованих на реалізацію міжнародно-правових зобов'язань України згідно з відповідними міжнародними договорами.

Постановою Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2017 р. № 329 утворена Міжвідомча комісія з питань застосування та реалізації норм міжнародного гуманітарного права в Україні.

Закон України «Про оборону» від 6 грудня 1991 р., Стратегія воєнної безпеки України, схвалена Указом Президента України від 25.03.2021 р. № 121/2021 є правовим підґрунтям для імплементації норм міжнародного гуманітарного права в оборонній сфері України.

Особливого значення набуває питання криміналізації в національному кримінальному законодавстві серйозних порушень норм міжнародного гуманітарного права, що застосовується в період збройних конфліктів. Міжнародно-правові акти, що діють у цій сфері, покладають на держав-учасниць зобов'язання криміналізувати такого роду серйозні порушення міжнародного гуманітарного прав і передбачити їх кримінальну відповідальність, беручи до уваги їх міжнародну та суспільну небезпеку. [5, с. 330].

Верховною Радою України схвалено законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права». Законопроект передбачає забезпечення повноти імплементації положень міжнародного кримінального і гуманітарного права щодо кримінально-правового переслідування за міжнародні

злочини (геноцид, злочин агресії, злочини проти людяності та воєнні злочини) та спрямований на забезпечення виконання міжнародних зобов'язань щодо запобігання юридичній та фактичній безкарності за вчинення таких злочинів.[3]

Законопроектом доповнено ст. 8 Кримінального кодексу України новою ч. 2, якою запроваджується принцип універсальної юрисдикції щодо агресії, геноциду, злочинів проти людяності та воєнних злочинів.

Законопроектом доповнено Кримінальний кодекс розділом VII «Особливості кримінальної відповідальності військових командирів, інших осіб, які фактично діють як військові командири, та інших начальників за окремі злочини підлеглих їм осіб» та новою статтею 311, якою передбачено особливості кримінальної відповідальності військових командирів, інших осіб, що фактично діють як військові командири, та інших начальників за відповідні міжнародні злочини. [3]

Законопроект передбачає внесення змін до окремих статей Кримінального Кодексу України, в яких кваліфікується відповідальність за воєнні агресивні дії, здійснення геноциду, скоєння воєнних злочинів та злочинів проти людяності.

Законодавець пропонує додати до Кримінального кодексу України окремі особливості кримінальної відповідальності за злочини проти миру та безпеки людства.

Відомі громадсько-політичні діячі та правники вважають, що підписання Президентом України цього закону дасть змогу Україні ефективно застосовувати норми міжнародного гуманітарного права. До такої думки схиляється Голова Правління Української Гельсінської спілки з прав людини Євген Захаров та українська правниця Надія Волкова.

Надія Волкова, вважає, що текст закону № 2689 став компромісним рішенням, заснованим на практиці міжнародного права та можливостях національної системи правосуддя України стосовно притягнення до відповідальності за найтяжчі злочини. [3]

Підписання Главою держави вищезазначеного закону дасть змогу Україні притягнути до кримінальної відповідальності злочинців також і за межами України. Адже з 24 лютого 2022 року кількість воєнних злочинів, скоєних на терені України російськими окупантами зростає, а можливості їх притягнення до кримінальної відповідальності обмежені.

Український Уряд у квітні 2022 р. вніс до Верховної Ради України проєкт закону про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України, що є аналогічним вищезгаданому законопроєкту.

У відповідності до законопроєкту зміни до окремих статей Кримінального кодексу України будуть уніфіковані з положеннями Римського статуту, Женевської конвенції 1949 року про захист жертв війни та Додатковими протоколами до них.

Свою думку з даного питання висловила Національна асоціація адвокатів України. Зокрема, «українські адвокати вважають прийняття законопроєкту нагальним для приведення положень Кримінального кодексу України у відповідність до норм міжнародного права та забезпечення кримінально-правового переслідування за міжнародні злочини (геноциду, злочин агресії, злочини проти людяності та воєнні злочини). [3]

Разом з тим, вже згадувана Надія Волкова вказує на те, «що законопроєкт не містить положень, які стосуються можливості притягнення до відповідальності осіб за скоєння воєнних злочинів у межах командної відповідальності. Ця концепція є основною в міжнародному кримінальному праві, яка дозволяє досліджувати діяння військових командирів та цивільних начальників у межах відповідальності за найтяжчі міжнародні діяння. [1].

Черговим кроком до наближення українського законодавства до норм міжнародного гуманітарного права стало створення Верховною Радою України Тимчасової спеціальної комісії з питань міжнародного гуманітарного та міжнародного кримінального права в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України (постанова від 01.-07.2022 р. № 2351).

Одними з найголовніших завдань цієї комісії є «імплементация принципів і норм міжнародного гуманітарного та міжнародного кримінального права, що регулюють поведінку сторін конфлікту та встановлюють відповідальність за вчинення міжнародних злочинів» [6].

В рамках законотворчої діяльності щодо уніфікації українського законодавства з нормами міжнародного гуманітарного права пропонується утворити інститут Уповноваженого з питань дотримання міжнародного гуманітарного права, який слідкуватиме за дотриманням міжнародного гуманітарного права на терені України.

З початком збройної російської агресії в Україні актуальним стало питання щодо створення трибуналу для російських окупантів, які знищують населення та матеріальні ресурси на території України.

Для розслідування злочинів щодо порушення прав людини створено Міжнародну комісію ООН, яка в червні 2022 року прибула до України для фіксації російських воєнних злочинів в Україні. А в липні 2023 року в Гаазі розпочав свою роботу Міжнародний центр з переслідування за злочин агресії проти України. Фахівці вважають, що це є передумовою для створення спеціального трибуналу.

На сьогодні на міжнародному рівні великі сподівання щодо розслідування російських воєнних злочинів покладаються на Міжнародний кримінальний суд. Ця правова інстанція вже діє понад четверть століття. Тоді ж 1998 року прийнято і Римський статут Міжнародного кримінального суду.

Основним завданням Міжнародного кримінального суду є притягнення до міжнародної кримінальної відповідальності індивідуальних осіб, а Римський статут є договором між державами, який набрав чинності з 2002 року. Держави, які ратифікувати Римський статут, визнають на своїй території юрисдикцію Міжнародного кримінального суду, яка поширюється на їхніх громадян.

Водночас є держави, які не підписали Римський статут, але подали заяви до Міжнародного кримінального суду стосовно певних злочинів. На такі держави, до яких належить також Україна, поширюється юрисдикція Міжнародного кримінального суду.

Міжнародний кримінальний суд притягає до кримінальної відповідальності лише тих осіб, які скоїли міжнародні злочини та не притягнені до відповідальності в системі національного судочинства.

Міжнародний кримінальний суд розглядає справи щодо скоєння геноциду, злочинів проти людяності, воєнних злочинів та злочинів агресії.

Україна підписала Римський статут 2000 року, але він парламентом не ратифікований. Проте юрисдикція Міжнародного кримінального суду на Україну поширюється згідно із поданими заявами. А саме заяви «про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності під час мирних акцій протесту в період з 21 листопада 2013 по 22 лютого 2014 р., та Заяви Верховної Ради України щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими

особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій ДНР та ЛНР, які призвели до масового вбивства українських громадян» [3] Не всі країни є учасниками міжнародного кримінального суду. Так, Росія відкликала свій підпис у 2016 році після того, остерегаючись наслідків розслідування російсько-грузинської війни 2008 року.

Відповідно до вищезгаданих заяв України у 2020 році в Міжнародному кримінальному суді визнали підстави щодо наявності ознак воєнних злочинів та злочинів проти людяності в Україні. А в березні 2022 року прокурор Міжнародного кримінального суду розпочав розслідування злочинних дій російських окупантів в Україні, вчинених після 24 лютого 2022 року.

Крім цього є підстави для розгляду в Міжнародному кримінальному суді таких злочинних дій російських окупантів в Україні: депортація дітей, та злочини проти людяності.

Як наслідок таких передумов Міжнародний кримінальний суд 17 березня 2023 р. видав ордери на арешт президента Російської Федерації Володимира Путіна та уповноваженої з прав дитини Російської Федерації Марії Львової-Белової. Зазначене рішення Міжнародного кримінального суду ознаменувало початок процесу притягнення посадових осіб Росії за злочини та звірства, які вони наказують вчиняти в Україні.

В сьогоднішніх умовах, коли гостро стоїть питання про відповідальність російської сторони за воєнні злочини на терені України надто актуальним та необхідним є імплементація норм міжнародного гуманітарного права в національне законодавство. Найпершим завданням щодо цього є ратифікація Римського статуту українським парламентом, дипломатична активність України задля створення міжнародного трибуналу для притягнення до кримінальної відповідальності російських окупантів.

Новітній період в суспільно-політичному житті України з 2014 р. по даний час ставить перед державою та громадянами нові виклики, як наслідок російської військової агресії проти України. В умовах збройного протистояння з окупантом відбувається удосконалення кримінально-правової охорони прав і свобод громадян. Водночас нагальним питанням є імплементація національного законодавства України до норм міжнародного кримінального права задля притягнення до відповідальності представників окупаційних сил.

Список використаних джерел та літератури:

1. Волкова Надія Воєнні злочини: чому ініційовані Шмигалем зміни до Кримінального кодексу лише віддалять правосуддя. URL: <https://zmina.info/columns/zminy-do-kryminalnogo-kodeksu-shhodo-voyennyh-zlochyniv-pidvodni-kameni-zakonoprojektu-7290/> (дата звернення: 10.11..2023).
2. Кримінальний кодекс України : Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14> (дата звернення: 13.08.2023)
3. Маньгора В.В., Маньгора Т.В. Імплементація норм міжнародного гуманітарного права в національне в умовах воєнного стану. *Інформація і право*. 2023. № 3(46). С. 205- 214.
4. Острогляд О.В. Кримінально-правова політика в умовах війни: законодавчий аспект. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»* <http://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/05/55.pdf>
5. Пилипенко В. П. Особливості механізму імплементації норм міжнародного гуманітарного права в національне законодавство *Юридичний науковий журнал*. 2021. № 1. С. 329–332. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2021/84.pdf(дата звернення: 10.11.2023).
6. Про утворення Тимчасової спеціальної комісії Верховної Ради України з питань міжнародного гуманітарного та міжнародного кримінального права в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України : Постанова Верховної Ради України; Склад колегіального органу від 01.07.2022 № 2351-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2351-20> (дата звернення: 21.07.2023)

В.О. Кас'ян,

*здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: О.В. Охман,
кандидат юридичних наук
(м. Хмельницький, Україна)*

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА У ГАЛУЗІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Питання забезпечення екологічної безпеки є однією з найважливіших глобальних проблем сучасності, яка потребує негайного вирішення. В умовах загострення екологічної кризи,

зумовленої антропогенним впливом, забезпечення екологічної безпеки стає не лише національним, а й міжнародним пріоритетом. В Україні, яка має розвинуту промисловість та значний природний ресурсний потенціал, ефективне правове регулювання у цій сфері є критично важливим для захисту навколишнього середовища, здоров'я населення та сталого розвитку держави.

Питаннями екологічного права в Україні займалось досить багато практиків і теоретиків юридичної та екологічної галузей, зокрема Л.О. Бондар, Ю.С. Шемшученко, М.М. Пендюра, А.Б. Качинський, Л.Є. Даценко, А.П. Гетьман, О.М. Хіміч, Н.В. Бобровська, О.М. Лук'янова, О.О. Бондаренко та інші.

Як слушно зауважує Л.Є. Даценко, насправді екологічна проблематика є не стільки боротьбою з наслідками, скільки забезпеченням нормальних умов для життя людини [1, с. 114]. Автор акцентує увагу на попередженні екологічних ризиків, а не лише на реагуванні на їхні наслідки.

Деякі автори запевняють, що під екологічною безпекою розуміють:

- один з головних принципів природокористування та охорони навколишнього середовища;
- передбачувані у законодавстві та здійснювані на практиці природоохоронні заходи, які оцінюються з позиції безпеки;
- синонім поняття «охорона навколишнього середовища», маючи на увазі, що відповідна діяльність спрямована на збереження або поновлення його нормального стану;
- важливу, перспективну мету діяльності з відновлення та збереження нормального стану навколишнього природного середовища і, насамперед, з точки зору його чистоти (незабрудненості) і ресурсоемкості [2, с. 316].

Так, на думку Г.В. Анісімової, А.П. Гетьмана, А.К. Соколової, М.В. Шульги: екологічною безпекою є соціоприродна та наукова реальність, об'єкт дослідження різних наук (природничих, соціальних, юридичних), оскільки охоплює складний компонент взаємозв'язків людини з навколишнім природним середовищем [3, с. 67].

Досліджуючи екологічну безпеку, О.М. Хіміч розглядає її як складову національної безпеки, яка є станом захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства та держави від загроз з боку небезпечних природних об'єктів, забруднених внаслідок аварій,

катастроф, господарської діяльності, природних явищ, надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру [4, с. 311].

В.І. Андрейцев при дослідженні екологічної безпеки як юридичної категорії, визнав її складовою частиною національної і транснаціональної безпеки [5, с. 10]. Він звертає особливу увагу на соціальні та правові аспекти і визначає екологічну безпеку як такий стан розвитку суспільних правовідносин і відповідних їм суспільних зв'язків, за якого системою правових норм, інших державно-правових і соціальних засобів гарантується захищеність права громадян на безпечне для їх життя та здоров'я навколишнє природне середовище, забезпечується регулювання екологічно небезпечної діяльності та запобігання погіршенню стану довкілля й настанню інших наслідків, небезпечних для життя та здоров'я особи, суспільства та держави.

Таким чином, екологічна безпека означає стан захищеності природного середовища, життя та здоров'я людей від загроз, пов'язаних з небезпечними природними явищами, техногенними аваріями, забрудненням та недоцільним використанням ресурсів. Вона включає в себе систему правових, соціальних та економічних заходів, спрямованих на забезпечення сталого розвитку, збереження природи, забезпечення безпечного та здорового життя для суспільства та майбутніх поколінь. Екологічна безпека має на меті забезпечити гармонійну взаємодію між людиною і природою, зберегти біорізноманіття, підтримувати екологічну рівновагу та запобігати можливим негативним наслідкам для середовища та людського життя.

Україна, відповідно до Декларації про державний суверенітет від 16 липня 1990 року № 55-ХІІ, має повноваження самостійно встановлювати правила організації охорони природи та використання природних ресурсів, а також визначати основи екологічної політики з метою забезпечення екологічної безпеки [6].

Вимоги до забезпечення екологічної безпеки в Україні визначаються законодавством та нормативними актами, які регулюють охорону навколишнього природного середовища. До основних нормативно-правових актів, що визначаються вимоги до екологічної безпеки в Україні, належать наступні:

1. Конституція України;
2. Кодекси України: Земельний, Водний, Лісовий та Кодекс про надра;
3. Закони України: «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про відходи», «Про регулювання містобудівної

діяльності», «Про землеустрій», «Про охорону земель», «Про охорону атмосферного повітря», «Про природно-заповідний фонд України», «Про мисливське господарство та полювання», «Про тваринний світ», «Про рослинний світ», «Про Червону книгу України», «Про рибу, інші водні живі ресурси та харчові продукції з них», «Про оцінку впливу на довкілля», «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності», «Про Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності», «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», а також ряд постанов та наказів.

Згідно з цими актами, основними вимогами до забезпечення екологічної безпеки є:

- превентивний підхід – запобігання негативним впливам на довкілля ще до їх виникнення. Це включає розробку і впровадження екологічних стандартів, котрі обмежують забруднення навколишнього середовища, а також застосування екологічної експертизи для оцінки впливу проектів на довкілля;

- раціональне використання природних ресурсів – визначення норм використання природних ресурсів, щоб забезпечити їх збереження для майбутніх поколінь, запобігання виснаженню ресурсів і збереження біорізноманіття;

- відновлення та збереження природних екосистем – заходи щодо відновлення деградованих земель, лісів, водних ресурсів та інших природних середовищ, які були порушені антропогенними факторами;

- інтеграція екологічних аспектів у всі сфери політики – включення принципів екологічної безпеки в економічну, соціальну та інші галузеві політики держави;

- міжнародне співробітництво – участь України в міжнародних угодах та ініціативах, спрямованих на боротьбу з глобальними екологічними загрозами, такими як зміни клімату, забруднення океанів, збереження біорізноманіття [7, с. 117].

Таким чином, Україна встановлює вимоги для забезпечення екологічної безпеки з метою захисту навколишнього природного середовища і забезпечення сталого розвитку. Законодавство України передбачає регулювання екологічної безпеки у різних галузях, включаючи енергетику, промисловість, транспорт, сільське господарство та будівництво. Крім того, законодавство забезпечує

механізми контролю та моніторингу, а також передбачає відповідальність за порушення екологічних стандартів.

Система екологічного контролю в Україні побудована таким чином, що охоплює як державні, так і місцеві органи влади, які спільно виконують функції нагляду та забезпечення дотримання екологічних вимог. На державному рівні ключовим органом є Державна екологічна інспекція України, яка здійснює контроль за виконанням екологічних стандартів, проведенням екологічної експертизи та моніторингом стану довкілля [8, с. 253]. Ця інспекція має право перевіряти діяльність підприємств та організацій на предмет дотримання екологічних норм, видавати приписи щодо усунення порушень, а також накладати адміністративні штрафи. До її компетенції входить і перевірка виконання ліцензійних умов щодо використання природних ресурсів, забруднення навколишнього середовища, а також відведення земель під природоохоронні потреби.

Крім того, на рівні центральних органів виконавчої влади екологічний контроль також здійснюють Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України та інші спеціалізовані органи, які координують політику у галузі екології та природокористування. Міністерство відповідає за розробку нормативно-правових актів, регулюючих екологічну безпеку, а також за їх впровадження у практику. Одним з важливих інструментів екологічного контролю є екологічна експертиза, яка передбачає оцінку потенційного впливу на навколишнє середовище великих будівельних, промислових чи сільськогосподарських проєктів.

На місцевому рівні контроль за екологічною безпекою здійснюється органами місцевого самоврядування, а саме місцевими екоінспекціями, які перевіряють дотримання екологічних вимог на території громад. Це включає моніторинг якості води та повітря, перевірки щодо утилізації та зберігання відходів, а також контроль за використанням земельних ресурсів. Місцеві органи влади мають право вимагати від суб'єктів господарювання виконання еко-стандартів і можуть звертатися до вищих органів з ініціативами щодо вдосконалення екологічної політики на місцях [9, с. 131].

Також важливим компонентом системи екологічного контролю є громадський контроль, який здійснюється через екологічні організації, волонтерів та активістів. Вони активно беруть участь у проведенні незалежних перевірок, моніторингу та підвищенні обізнаності населення про екологічні проблеми. Багато

громадських організацій працюють з державними органами для запобігання порушенням екологічних норм та виконання природоохоронних програм. Громадськість має можливість звертатися до органів влади з заявами та скаргами на екологічні порушення, тим самим посилюючи механізми контролю на місцях.

Система екологічного контролю також включає моніторинг екологічного стану, який дозволяє здійснювати систематичний збір, обробку та аналіз інформації про стан навколишнього середовища. Моніторинг забезпечує збирання даних про рівень забруднення повітря, води, ґрунтів, а також інші фактори, котрі можуть впливати на екологічну безпеку. Ці дані надаються органам державної влади, на основі яких ухвалюються рішення щодо необхідності вжиття додаткових заходів для покращення екологічної ситуації. У разі виявлення порушень, інформація передається відповідним органам для проведення перевірок і вжиття заходів [8, с. 254].

У разі порушення екологічних стандартів, законодавство передбачає різноманітні санкції, спрямовані на забезпечення дотримання екологічних норм і захист навколишнього середовища. В Україні існують три основні форми юридичної відповідальності за порушення екологічних вимог: адміністративна, кримінальна та цивільна.

Адміністративна відповідальність є формою юридичної відповідальності, яка полягає у застосуванні адміністративних санкцій до осіб, винних у порушенні екологічних норм. Санкції накладаються уповноваженими державними органами та посадовими особами за вчинення правопорушень у сфері забезпечення екологічної безпеки.

У правовій літературі адміністративна відповідальність у контексті охорони навколишнього середовища визначається як процес застосування адміністративно-правових санкцій до осіб, які порушують екологічний порядок і не виконують вимоги законодавства, що стосується охорони довкілля. Таким чином, основною сутністю адміністративної відповідальності є застосування державними органами відповідних санкцій до осіб, які порушили правила природокористування, екологічної безпеки та охорони навколишнього середовища [10, с. 34].

Адміністративна відповідальність застосовується до фізичних та юридичних осіб, які порушують встановлені норми. Кодекс України про адміністративні правопорушення (КУпАП) визначає

конкретний перелік екологічних правопорушень і передбачає відповідні санкції.

Серед основних порушень, що підпадають під адміністративну відповідальність, можна виділити [11]:

1) забруднення атмосферного повітря – викиди забруднюючих речовин без відповідних дозволів або перевищення встановлених нормативів;

2) забруднення водних об'єктів – злив забруднюючих речовин у річки, озера та інші водні ресурси без очищення або з перевищенням допустимих концентрацій;

3) порушення правил поводження з відходами – неправильне зберігання, транспортування, утилізація або захоронення відходів, що може призвести до забруднення навколишнього середовища;

4) незаконна вирубка лісів – вирубка дерев без відповідних дозволів або з порушенням встановлених правил;

5) порушення земельного законодавства – забруднення або знищення родючого шару ґрунту, незаконна зміна цільового призначення земельних ділянок;

6) порушення вимог щодо охорони тваринного світу – незаконне полювання, вилов риби або інших тварин, знищення місць їх проживання.

Варто зауважити, що особливу категорію адміністративних правопорушень складають ті з них, які стосуються порушення права власності на природні ресурси. До них належать, зокрема, порушення права державної власності на надра, води, ліси, тваринний світ, а також самовільне зайняття земельних ділянок.

Існування цієї категорії адміністративних правопорушень та встановлення санкцій за їх скоєння обумовлене тим, що природні ресурси України є власністю українського народу, а права власника від імені народу здійснюють органи державної влади та місцевого самоврядування в межах, визначених Конституцією України та чинним законодавством (ст. 4 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»).

Також серед адміністративних екологічних правопорушень варто виокремити ті, що порушують екологічні права громадян. Згідно зі ст. 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», одним із основних екологічних прав громадян є право на вільний доступ до інформації про стан навколишнього природного середовища (екологічної інформації), а

також право на її отримання, використання, поширення та зберігання, за винятком випадків, коли це обмежено законом. Відмова або несвоєчасне надання повної та достовірної екологічної інформації, що передбачена законодавством, призводить до накладення штрафу на посадових або службових осіб (ст. 91-4 КУпАП України) [10, с. 50-51].

Залежно від тяжкості порушення та наслідків для навколишнього середовища, до порушників можуть бути застосовані різні санкції, включаючи штрафи, конфіскацію засобів порушення, тимчасове припинення діяльності або інші заходи адміністративного впливу. Також у разі значних порушень можуть бути здійснені заходи з усунення наслідків порушень, наприклад, рекультивация земель або очищення водних об'єктів.

Крім того, адміністративні санкції часто супроводжуються попереджувальними заходами, спрямованими на уникнення подальших правопорушень. Такі заходи включають надання рекомендацій щодо зміни виробничих процесів, встановлення додаткових систем контролю за викидами або організацію заходів екологічного моніторингу. У деяких випадках порушники зобов'язані розробити план з відновлення пошкодженого середовища, який узгоджується з державними органами.

Кримінальна відповідальність за порушення законодавства у галузі забезпечення екологічної безпеки передбачена Кримінальним кодексом України [12]. Вона застосовується у випадках, коли екологічне правопорушення має значний ступінь суспільної небезпеки та призводить до тяжких наслідків для навколишнього природного середовища, здоров'я людей або створює загрозу екологічній катастрофі.

Насамперед, кримінальна відповідальність передбачена за кримінальні правопорушення у сфері екологічної безпеки проти:

- 1) довілля:
 - 1.1) порушення правил екологічної безпеки (ст. 236 КК України);
 - 1.2) нежиття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення (ст. 237 КК України);
 - 1.3) приховування або перекручення відомостей про екологічний стан або захворюваність населення (ст. 238 КК України);
 - 1.4) проєктування чи експлуатацію споруд без систем захисту довілля (ст. 253 КК України);

2) безпеки виробництва:

2.1) порушення правил безпеки під час використання робіт з підвищеною небезпекою (ст. 272 КК України);

2.2) порушення правил ядерної або радіаційної безпеки (ст. 274 КК України);

2.3) порушення правил, що стосуються безпечного використання промислової продукції або безпечної експлуатації будівель і споруд (ст. 275 КК України);

3) здоров'я населення – заготівлю, перероблення або збут радіоактивно забруднених продуктів харчування чи іншої продукції (ст. 327 КК України);

4) миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку – екоцид (масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу (ст. 441 КК України)) [13, с. 57-58].

Залежно від тяжкості правопорушення, кримінальна відповідальність може включати різноманітні санкції, які мають на меті забезпечити справедливе покарання винних, відшкодування шкоди та запобігання подальшим порушенням. До основних видів кримінальних санкцій належать штрафи, обмеження волі, позбавлення волі, конфіскація майна та інші заходи, котрі можуть застосовуватися в залежності від конкретних обставин справи.

Штрафи за екологічні порушення зазвичай накладаються на осіб, чії дії не призвели до серйозних наслідків, але були достатньо небезпечними для навколишнього середовища. Обмеження волі, наприклад, може бути застосоване до осіб, які систематично порушують екологічні норми, але не завдали значної шкоди довкіллю.

Для більш серйозних злочинів, таких як екоцид або інші дії, які спричинили катастрофічні екологічні наслідки, можуть бути призначені більш жорсткі покарання, включаючи позбавлення волі на тривалі терміни. У випадку серйозних порушень, суд може також застосувати конфіскацію майна як додаткову санкцію, що є ефективним механізмом для боротьби з фінансовими вигодами, отриманими від порушення екологічних норм.

З метою запобігання подальшим правопорушенням та попередження негативного впливу на навколишнє середовище, можуть бути також встановлені додаткові обмеження, такі як заборона

на здійснення певної діяльності або обмеження на обіймання посад, що пов'язані з екологічними ризиками [14, с. 309].

Цивільно-правова відповідальність за порушення екологічного законодавства спрямована на відновлення справедливості через компенсацію шкоди, завданої порушенням екологічних норм. Така відповідальність включає не лише відшкодування матеріальної шкоди, але й, у разі необхідності, моральної шкоди, якщо порушення екологічних стандартів призвело до порушення прав громадян, здоров'я населення або погіршення якості навколишнього середовища. Тому цю відповідальність можна трактувати як засіб компенсації за завдані збитки та відновлення прав постраждалих осіб, які постраждали від екологічних правопорушень.

Існує кілька підходів до визначення характеру цивільно-правової відповідальності в екологічній сфері. Одні дослідники відзначають, що її основним завданням є забезпечення компенсації шкоди через стягнення майнових санкцій, що дозволяє правопорушнику усунути наслідки його дій і відновити порушену рівновагу в природі або суспільстві. Інші підходи надають більш широке трактування цивільно-правової відповідальності, вважаючи її не лише способом відшкодування збитків, а й механізмом контролю над екологічною поведінкою суб'єктів, який сприяє запобіганню повторним правопорушенням у майбутньому [15, с. 13].

Згідно з цивільним законодавством України, порушення екологічних норм передбачає не лише компенсацію за заподіяну шкоду, але й застосування штрафів, пені та інших санкцій, які мають на меті забезпечити економічне відновлення після екологічних катастроф чи забруднень. Крім того, законодавство передбачає обов'язок порушника здійснити заходи з відновлення стану довкілля, наприклад, через рекультивацію земель, очищення водних об'єктів або вивезення відходів. Такі санкції служать не лише компенсацією, але й стимулюють правопорушників до виконання зобов'язань перед суспільством і природою, тим самим сприяючи запобіганню екологічним катастрофам у майбутньому.

Цивільно-правова відповідальність може бути застосована разом з іншими видами юридичної відповідальності, такими як адміністративна або кримінальна відповідальність, залежно від характеру порушення і його наслідків. Це дозволяє створити комплексний підхід до вирішення екологічних правопорушень, який охоплює як відшкодування шкоди постраждалим особам або

суспільству, так і санкції, які застосовуються до порушників з боку держави для забезпечення загального інтересу.

Крім того, у разі, якщо екологічне правопорушення є частиною більш складного правопорушення, яке передбачає різні види відповідальності, застосування одночасно кількох форм покарання сприяє більш ефективному вирішенню проблеми, забезпечуючи відновлення порушених прав, компенсацію збитків та профілактику подібних порушень у майбутньому.

Таким чином, система юридичної відповідальності за порушення екологічного законодавства є багатогранною і дозволяє забезпечити всебічний контроль за дотриманням екологічних норм. Вона сприяє не лише покаранню правопорушників, але й формуванню відповідальності та обережності серед суб'єктів господарювання і громадян щодо збереження навколишнього середовища, що в свою чергу є запорукою екологічної безпеки та сталого розвитку країни.

Список використаних джерел та літератури:

1. Даценко Л. Є. Правові аспекти біологічної безпеки при поводженні з генетично-модифікованими організмами. *Екологічна безпека*. 2008. №3-4. С. 110-114.
2. Шемшученко Ю. С. Екологічне право України: академічний курс: підручник. Київ : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2005. 848 с.
3. Гетьман А. П. Екологічне право України в запитаннях та відповідях: навч. посіб. Харків : ТОВ «Одісей», 2008. 480 с.
4. Хіміч О. М. Забезпечення екологічної безпеки адміністративно-правовими заходами, які застосовуються міліцією: дис. канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2005. 176 с.
5. Андрейцев В. І. Право екологічної безпеки: проблеми формування об'єктного складу. *Право України*. 2001. № 10. С. 9-12.
6. Декларація про державний суверенітет України: Декларація від 16.07.1990 № 55-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text>
7. Лісова Т.В. Проблема забезпечення вимог екологічної безпеки при використанні земель промисловості. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Сер.: : Право. 2014. Вип. 25. С. 116-119.
8. Кирилюк Д.А. Екологічний контроль у портах України. Сучасні тенденції розвитку законодавства *України в контексті проведення державних реформ* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Чернівець. юрид. ін-т Нац. ун-ту «Одес. юрид. акад.». Чернівці, 2021. С. 251–255.
9. Іванова, Т.В. Механізм управління природокористуванням і екологічною безпекою. *Біоресурси і природокористування*. 2011. № 5-6. С. 128-136.
10. Оверковська Т.К., Опольська Н.М., Юридична відповідальність за екологічні правопорушення: навч. посіб. Вінн. нац. аграр. ун-т. Вінниця: ВНАУ, 2019. 254 с.

11. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
12. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
13. Кірін Р.С. Особливості юридичної відповідальності за порушення законодавства у сфері екологічної безпеки міста. *Економіка та право*. 2020. № 3. С. 52-65.
14. Бойчук А.Ю. Особливості юридичної відповідальності за правопорушення у сфері охорони природно-заповідного фонду. *Evropský politický a právní diskurz*. 2018. Sv. 5, Vyd. 2. С. 306-314.
15. Малишко М.І. Юридична відповідальність за екологічні правопорушення. Київ: Укр. наукова асоціація, 2001. 24 с.

В.Ю. Кісілевич,
здобувач фахової передвищої освіти
Науковий керівник: А.В. Авсієвич,
доктор філософії в галузі права (МАУП, МБУ, МКА)
(м. Хмельницький, Україна)

ЗАХИСТ ПРАВ ДИТИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Російсько-українська війна триває з 2014 року, саме відтоді перед Україною поставилося багато викликів. Але 24 лютого 2022 року з повномасштабним вторгненням в Україні сильно змінилися життя мільйонів українців.

Захист прав дитини в умовах воєнного стану — це особливо важлива та складна задача, оскільки діти є найбільш вразливою категорією населення під час війни. Порушення прав дитини в умовах воєнного стану є серйозною проблемою, яка вимагає уваги та дій. Воєнний стан може призвести до порушень прав дітей через військові дії, переміщення людей, та інші фактори, що впливають на їхнє здоров'я, освіту та безпеку.

Дитина, як і кожна людська істота, від народження має всі права людини, проте, під час війни порушуються численні права дитини: право на життя, право бути із сім'єю, право на здоров'я, право на розвиток особистості, а також право на турботу і захист [1].

Резолюціями Ради Безпеки ООН на міжнародному рівні було визначено декілька серйозних порушень проти дітей у рамках збройного конфлікту. Згідно з Кримінальним кодексом України та

Римським статутом Міжнародного кримінального суду ці діяння мають ознаки відразу кількох міжнародних злочинів.

Російська Федерація послідовно чинить непропорційні та невибіркові напади, обстріли цивільної критичної інфраструктури, захищених об'єктів, як-от лікарень, шкіл, від чого здебільшого страждає цивільне населення і що стає причиною загибелі та каліцтва населення, зокрема дітей.

Відповідно до статті 6 Конвенції про права дитини кожен неповнолітній має невід'ємне право на життя, і держави повинні забезпечити, наскільки це можливо, виживання та здоровий розвиток дитини. [2]

Стаття 3, спільна для чотирьох Женевських конвенцій, забороняє насилля над життям і особистістю дитини, зокрема всі види вбивств, завдання каліцтва, жорстоке поводження й тортури. Міжнародне гуманітарне право зобов'язує сторони збройного конфлікту розрізняти військові та цивільні цілі, а цивільне населення, до якого належать неповнолітні, має бути захищене від наслідків ведення бойових дій.

Україною формально на законодавчому рівні додержано вимоги щодо забезпечення безпеки дітей від насильства, на практиці неможливо вберегти дітей від злочинів, які вчиняються країною-агресором, всупереч нормам міжнародного права. Україна вимушена звертатися до Міжнародного кримінального суду, Міжнародного Суду ООН та інших міжнародних організацій з метою притягнення до відповідальності винних за жорстокі порушення прав людини, зокрема дитини.[3]

Під час бойових дій Російська Федерація зробила ряд протиправних дій наприклад:

1) Вербування дітей до збройних сил супротивника й використання у бойових діях - РФ залучає неповнолітніх до участі в збройному конфлікті у ролі шпигунів та коректувальників обстрілів, а також до кампанії примусової мобілізації українських громадян на тимчасово окупованих територіях.

Міжнародне право забороняє вербувати або використовувати дітей віком до 15 років як солдатів або допускати їх до участі у бойових діях. Дана норма має звичайний характер. Призов на військову службу та мобілізація дітей, які не досягли 15-річного віку, або їх використання для ведення бойових дій є воєнним злочином..

2) Згвалтування та інші форми сексуального насильства- під

час бойових дій на Сході та Півдні України були зафіксовані факти сексуального насильства стосовно дівчат віком від 6 до 17 років.

Стаття 3, спільна для чотирьох Женевських конвенцій, вимагає гуманного поводження з усіма цивільними особами, зокрема дітьми, забороняючи зґвалтування та сексуальне насильство.

3) Викрадення – під час російсько-української війни масштабним проявом агресії стало саме викрадення дітей. Тисячі дітей примусово перемістили або депортували до Росії, деякі з дітей зараз вважають зниклими безвісти. Серед них більшість була вивезена із одним із законних представників, проте частина — сироти, а також діти, позбавлені батьківського піклування або діти без супроводу з інших створених Росією причин (вбивства батьків, розлучення з батьками, відпочинок у таборах, диспансеризація тощо).

Міжнародне гуманітарне право та міжнародне право прав людини забороняють викрадення та свавільне позбавлення дітей волі. Згідно зі статтею 3, спільною для чотирьох Женевських конвенцій, захоплення заручників є порушенням законів та звичаїв ведення війни. Стаття 49 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни забороняє незаконні депортації та примусове переміщення цивільного населення, зокрема дітей, із окупованої території..

4) Напади на школи та лікарні - за час війни багато закладів освіти постраждали від бомбардувань, ракетних та інших обстрілів, велика кількість з них зруйновано повністю. Враховуючи загрозу обстрілів закладів освіти, навчальний процес у закладах переривається через необхідність прямувати до укриттів під час оголошення повітряної тривоги. Альтернативний спосіб ведення навчального процесу дистанційно також додає проблем наприклад: відсутність у частини дітей доступу до технологій, підключення до інтернету та електроенергії внаслідок обстрілів енергетичної інфраструктури або ж внутрішнього переміщення і неможливості обладнати простір для навчання в новому місці проживання означає, що багато учнів не мають доступу до освіти.

За час війни через бомбардування та системні атаки Росії було пошкоджено значна кількість об'єктів закладів медичної інфраструктури, велика частина зруйновано повністю без можливості відновлення. Найбільше постраждали заклади освіти та медичні заклади в активних районах введення активних бойових дій: Харківщина, Донеччина, Миколаївщина, Київщина, Чернігівщина,

Дніпропетровщина, Херсонщина та Запоріжжя. Також значна кількість пошкоджених закладів на окупованих територіях отримати дані щодо ступеня руйнування та кількості закладів неможливо.

Школи та лікарні є цивільними об'єктами, які піклуються про потреби дітей і можуть надавати притулок. Навмисні атаки на освітні або медичні установи — серйозне порушення Женевських конвенцій та воєнний злочин. У разі сумнівів у контексті розрізнення завжди передбачається, що школи та лікарні залишаються цивільними об'єктами, захищеним від нападу. Згідно зі статтями 24 та 28 Конвенції про права дитини неповнолітні мають право на освіту та на найвищий досяжний рівень фізичного й психічного здоров'я. У разі збройного конфлікту держави зобов'язані докладати найбільших зусиль задля забезпечення згаданих прав.

5) Відмова в доступі до гуманітарної допомоги

Починаючи з 24 лютого 2022 року російські військові послідовно перешкоджають роботі гуманітарних коридорів: розстрілюють автомобілі з написом «Діти», не погоджуються з евакуацією або порушують режим евакуації цивільного населення, не надають доступ до окупованих територій гуманітарним вантажам.

Діти на окупованих територіях також мають обмежений доступ до медикаментів, а часто і до їжі та питної води, і це зумовлене відмовою РФ допускати на ці території гуманітарні конвої.

Росія як окупаційна держава зобов'язана надати дітям, що перебувають під її ефективним контролем, можливість відвідувати навчальні заклади, забезпечити нормальний стан функціонування медичних закладів та підтримку громадського порядку за допомогою місцевих поліцейських сил. Росія повинна сприяти належному функціонуванню на окупованій території закладів, відповідальних за піклування про дітей. Вона зобов'язана забезпечувати постачання харчових продуктів та медикаментів населенню на окупованих територіях, а за необхідності — дозволити третім сторонам надати гуманітарну допомогу.

Постановою Кабінету Міністрів України від 17 березня 2022 р. №302 утворено Координаційний штаб з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану. Метою діяльності цього штабу є сприяння координації діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану.[4]

Основні завдання штабу:

1) координація дій органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування щодо організації евакуації дітей;

2) координація дій органів виконавчої влади щодо розміщення та задоволення потреб дітей, евакуйованих у безпечні регіони України, та тих, які переміщені у держави тимчасового перебування;

3) здійснення контролю за постановкою на консульський облік дітей в державі їх тимчасового перебування.

4) забезпечення повернення дітей до України після припинення воєнних дій;

5) визначення шляхів і способів вирішення проблемних питань щодо захисту прав дитини в умовах воєнного стану;

6) прийняття оперативних рішень щодо захисту прав дітей;

7) моніторинг дотримання соціальних стандартів та прав дітей у державах їх тимчасового перебування, а також організація їх повернення в Україну;

8) інформування громадян України та міжнародної спільноти про становище та потреби в захисті дітей в умовах воєнного стану.

Запровадження у 2023 році механізму примусової евакуації дітей із зони воєнних дій і збройних конфліктів є найбільш дієвим кроком, спрямованим на захист прав дітей в умовах воєнного стану та має спонукати батьків більш зважено підходити до питання виконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування.

Евакуація – це організоване виведення чи вивезення із зони надзвичайної ситуації або зони можливого ураження населення, якщо виникає загроза його життю або здоров'ю, а також матеріальних і культурних цінностей, якщо виникає загроза їх пошкодження або знищення. [5]

Розрізняють такі види евакуації: обов'язкова, загальна або часткова, тимчасова або безповоротна.

Евакуація населення здійснюється відповідно до Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 30.10.2013 р. № 841 [6].

З метою захисту дітей, які перебувають у зоні воєнних дій і збройних конфліктів, в умовах воєнного стану обласні військові адміністрації за погодженням з органами військового командування на відповідній території та Координаційним штабом з питань проведення обов'язкової евакуації населення в умовах воєнного стану

можуть прийняти рішення про проведення обов'язкової евакуації в примусовий спосіб дітей з їх батьками, особами, які їх замінюють, або іншими законними представниками з окремого населеного пункту в місцевості, де ведуться бойові дії.

Обов'язкова евакуація в примусовий спосіб дітей здійснюється за супроводом одного з батьків, або іншого законного представника.

Рішення про проведення обов'язкової евакуації має містити інформацію про: строки проведення евакуації; збірні та приймальні пункти евакуації; державні органи з числа органів з евакуації, їх територіальні підрозділи, які залучаються до проведення евакуації; контактні дані уповноважених осіб приймальних пунктів евакуації.

Відмова батьків, або інших законних представників від обов'язкової евакуації в примусовий спосіб дітей, де ведуться бойові дії, не допускається.

До органів з евакуації належать комісії з питань евакуації, збірні пункти евакуації, проміжні пункти евакуації, приймальні пункти евакуації.

Комісії з питань евакуації відповідають за планування евакуації на відповідному рівні, підготовку населення до здійснення заходів з евакуації, підготовку органів з евакуації до виконання завдань, здійснення контролю за підготовкою проведення евакуації, приймання і розміщення евакуйованого населення, матеріальних і культурних цінностей.

Збірні пункти евакуації призначені для збору і реєстрації евакуйованого населення та організації його вивезення (виведення) у безпечні райони і розміщуються поблизу залізничних станцій, маршрутів евакуації, а також на наявних міських площах, у відкритих безпечних місцях або безпечних приміщеннях.

Проміжні пункти евакуації розміщуються на зовнішньому кордоні зони надзвичайної ситуації, пов'язаної з радіоактивним (хімічним) забрудненням, для пересадки населення з транспорту.

Приймальні пункти евакуації розгортаються для приймання, ведення обліку евакуйованого населення, матеріальних і культурних цінностей та відправлення їх до місць постійного (тимчасового) розміщення (збереження) у безпечних районах.

Евакуація населення проводиться у безпечні райони, визначені органом, який приймає рішення про проведення евакуації. У разі коли евакуйоване населення неможливо розмістити у безпечному районі,

його частина може розміщуватися на території регіону, суміжного з небезпечним районом, за погодженням з місцевими держадміністраціями такого регіону.

Під час війни багато дітей примусово перемістили або депортували до Росії. Повернення примусово депортованих дітей регулюється Порядком виявлення та повернення дітей, депортованих або примусово переміщених внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України №551 від 14.05.2024 року (далі - Порядок). [7]

Женевська конвенція про захист цивільного населення додаткового протоколу до Женевських конвенцій, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів забороняють: депортацію, примусове переселення, та регулюють питання евакуації.

Процес виявлення та повернення дітей координує Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. До суб'єктів, які беруть участь у пошуку, поверненні, забезпеченні соціального захисту та реінтеграції дітей, належать представники центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими, СБУ, державного підприємства «Український національний центр розбудови миру».

Індивідуальний план заходів з повернення дитини розробляється Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України із залученням громадських об'єднань та благодійних фондів, уповноваженого законного представника дитини та інших уповноважених органів та являє собою комплекс заходів з пошуку, повернення, забезпечення соціального захисту та реінтеграції депортованих або примусово переміщених дітей, дітей, які перебувають під ризиком депортації або примусового переміщення з території Російської Федерації, Республіки Білорусь, тимчасово окупованої території України, або з виїзду їх в треті безпечні країни.

Індивідуальний план розробляється з урахуванням потреб дитини відповідно до її віку, статі, стану здоров'я, особливостей розвитку, місця перебування та місця повернення, її культурної та етнічної приналежності та забезпечує її повноцінну реінтеграцію і можливість повернення до місця постійного проживання в Україні або інтеграції її на новому місці проживання в Україні.

Індивідуальний план включає:

- 1) формування особистої справи дитини, що містить інформацію, необхідну для пошуку та ідентифікації дитини;
- 2) розроблення переліку послідовних заходів з повернення дитини, що здійснюються законним представником дитини або уповноваженою ним особою;
- 3) забезпечення супроводу під час вчинення нотаріальних дій;
- 4) супроводження під час оформлення паспорта громадянина України для виїзду за кордон;
- 5) забезпечення дитини, її законного представника або уповноваженої ним особи проїзними документами;
- 6) здійснення орієнтовного розрахунку добових, вартості проживання дитини, законного представника дитини або уповноваженої ним особи під час поїздки, пов'язаної з поверненням дитини на територію України;
- 7) забезпечення дитини речами після її повернення в Україну згідно з переліком речей першої необхідності, визначеним Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України.

У разі отримання інформації про дитину посадові особи державних органів, інші заінтересовані юридичні та фізичні особи не пізніше наступного робочого дня зобов'язані повідомити Державній службі у справах дітей про таку дитину.

Також у період війни проблематика визначення місця проживання дитини стала особливо актуальною. Війна ускладнила це питання через масовий виїзд дітей за кордон та реальну загрозу їхньому життю та здоров'ю в Україні. Сотні тисяч дітей покинули країну з одним із батьків, а інші змінили місце проживання в межах України.

У переважній більшості випадків місце проживання дитини визначається за спільною згодою батьків, а при досягненні 10-річного віку до уваги береться згода самої дитини. В свою чергу, дитина, якій виповнилося 14 років та батьки якої проживають окремо, самостійно приймає рішення щодо місця свого проживання.

Тим не менш, якщо мати та батько, які проживають окремо, не дійшли згоди щодо того, з ким з них буде проживати малолітня дитина, спір між ними може вирішуватися органом опіки та піклування або судом.

Одним з варіантів визначення місця проживання дитини є

укладення договору про місце проживання дитини.

Предметом даного договору є визначення місця проживання та дії з виховання, навчання, догляду за дитиною або поєднаних цих елементів, спрямованих на забезпечення нормального фізичного, духовного та морального розвитку дитини. Договір укладається в письмовій формі та підлягає нотаріальному посвідченню.

Другим варіантом є звернення до органу опіки та піклування.

Якщо мати та батько, які проживають окремо, не дійшли згоди щодо того, з ким із них буде проживати малолітня дитина, спір між ними може вирішуватися органом опіки та піклування. Для вирішення спору органом опіки та піклування необхідно звернутись до районної, державної адміністрації, виконавчого органу міської, районної у містах, сільської, селищної ради. Місцевий орган опіки та піклування, який призначить засідання комісії, викличе обох батьків, проведе з ними бесіди, оцінить інші обставини та винесе відповідне рішення.

Засідання спеціальних комісій у органах опіки та піклування проводяться у разі потреби, але не рідше ніж один раз на місяць.

Під час вирішення спору щодо місця проживання малолітньої дитини беруться до уваги ставлення батьків до виконання своїх батьківських обов'язків, особиста прихильність дитини до кожного з них, вік дитини, стан її здоров'я та інші обставини, що мають істотне значення.

Останнім варіантом є судовий порядок вирішення спорів про місце проживання дитини

Якщо той із батьків, з ким проживає дитина, чинить перешкоди тому з батьків, хто проживає окремо, у спілкуванні з дитиною та у її вихованні, зокрема якщо він ухиляється від виконання рішення органу опіки та піклування, другий із батьків має право звернутися до суду з позовом про усунення цих перешкод.

Суд визначає способи участі одного з батьків у вихованні дитини (періодичні чи систематичні побачення, можливість спільного відпочинку, відвідування дитиною місця його проживання тощо), місце та час їхнього спілкування.

Позовна заява про визначення місця проживання дитини подається в порядку цивільного судочинства до районних, районних у містах, міських та міськрайонних судів за зареєстрованим місцем проживання чи місцем перебування відповідача.

Дитина віком від 10 до 14 років має право висловити власну думку про ставлення до кожного з батьків і вказати, з ким із них вона

бажає проживати. Така думка заслуховується безпосередньо у суді. З 14 років дитина може самостійно обирати з ким із батьків їй проживати. А свідки можуть підтверджувати відповідальне ставлення до виконання батьківських обов'язків.

При розгляді судом спорів щодо місця проживання дитини обов'язковою є участь органу опіки та піклування, представленого належною юридичною особою.

Орган опіки та піклування подає суду письмовий висновок щодо розв'язання спору на підставі відомостей, одержаних у результаті обстеження умов проживання дитини, батьків, інших осіб, які бажають проживати з дитиною, брати участь у її вихованні, а також на підставі інших документів, які стосуються справи. Суд може не погодитися з висновком органу опіки та піклування, якщо він є недостатньо обґрунтованим, суперечить інтересам дитини.

В умовах повномасштабної війни питання повернення дітей з-за кордону стало більш гостро. В багатьох сім'ях рішення про виїзд дитини за кордон було прийнято батьками спільно, проте є і такі випадки, коли один з батьків (чи законних представників) самовільно, без згоди іншого з батьків, здійснив вивезення дитини за кордон. Або ж виїзд відбувся за спільною згодою, але після завершення узгодженого періоду перебування дитини за кордоном (в порушення усної або письмової домовленості) той з батьків, з яким перебуває дитина, відмовляє у її поверненні в Україну.

Основним міжнародно-правовим актом, який регулює порядок повернення дитини або доступу до дитини до вирішення питання про повернення дитини в Україну є Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей від 25 жовтня 1980 року. [8]

Конвенція спрямована на забезпечення негайного повернення дітей, незаконно переміщених до будь-якої з Договірних держав або утримуваних у будь-якій із Договірних держав, та забезпечення того, щоб права на опіку і на доступ, передбачені законодавством однієї Договірної держави, ефективно дотримувалися в інших Договірних державах. Її підписали 86 країн, в тому числі і Україна.

Питання про сприяння поверненню дитини - з-за кордону на територію України чи з території України за кордон та забезпечення реалізації права доступу до дитини регулюється Порядком виконання на території України Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 10 липня 2006 року № 952. [9]

Суть Конвенції полягає в тому, що один із батьків не має права одноосібно приймати рішення про зміну місця проживання дитини та, зокрема, вивозити її в іншу державу. А у випадку виникнення такої ситуації дитина має бути негайно повернута в державу свого постійного проживання для того, щоб компетентний орган саме цієї держави як держави постійного місця проживання дитини прийняв рішення про визначення місця проживання дитини та участь у її вихованні батьків.

Конвенція застосовується до будь-якої дитини, яка не досягла 16 років, і яка постійно проживає в Договірній державі безпосередньо перед вчиненням порушення.

Таким чином, Конвенція передбачає можливість для звернення з двома видами заяв: про повернення дитини та про забезпечення права доступу до дитини.

Заява про повернення дитини, яку направляють на підставі Конвенції, повинна бути складена державною мовою і супроводжуватися перекладом на офіційну мову запитуваної держави або англійську мову та містити: інформацію про заявника, про дитину, і про особу, яка ймовірно вивезла або утримує дитину; підстави, які обґрунтовують вимогу про повернення дитини; всю наявну інформацію про дитину і про особу, з якою може перебувати дитина.

До заяви додаються фото дитини та документи, які її обґрунтовують, наприклад, завірена копія судового рішення або договору між батьками, у якому визначено місце проживання дитини або порядок здійснення права піклування про дитини, письмові свідчення.

Слід зазначити, що виключно суди тієї держави, де знаходиться дитина, мають право розглядати по суті справи на підставі Конвенції. Тобто, лише суд може вирішити питання про повернення дитини або відмовити у її поверненні, а також прийняти рішення щодо способів участі у спілкуванні з дитиною.

Виходячи зі змісту Конвенції, вбачається, що для прийняття рішення про повернення дитини суду важливо встановити, що: дитина постійно проживала в державі-учасниці безпосередньо перед переміщенням або утримуванням; переміщення або утримування дитини було порушенням прав на опіку згідно із законом тієї Держави; заявник фактично здійснював такі права на опіку на час переміщення або утримування дитини, або здійснював би такі права, якби не переміщення.

Якщо при розгляді справи про повернення дитини встановлено факт незаконного переміщення або утримування дитини, згідно з зобов'язанням за Гаазькою Конвенцією, це має однозначним наслідком повернення дитини до держави її постійного місця проживання.

Дитина, батьки якої проживають у різних державах, має право на регулярні особисті стосунки і прямі контакти з обома батьками.

Батьки, інші члени сім'ї та родичі, зокрема ті, які проживають у різних державах, не повинні перешкоджати одне одному реалізувати право дитини на контакт з ними, зобов'язані гарантувати повернення дитини до місця її постійного проживання після реалізації нею права на контакт, не допускати неправомірної зміни її місця проживання (стаття 16 Закону України «Про охорону дитинства»)[10]

Конвенція не застосовується у разі вивезення дитини тимчасово без наміру змінити державу постійного проживання дитини або заявником надано нотаріально засвідчену згоду на зміну дитиною держави постійного місця проживання.

Список використаних джерел та літератури:

1. Захист прав дітей в умовах воєнного стану. Голос України. URL: <http://www.golos.com.ua/article/359877>.
2. Конвенція про права дитини від 21 грудня 1995 р. № 995_021. Дата оновлення: 16.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995021#n288>. (Дата звернення: 26.11.2024).
3. Турченко О.Г., Пилипишина І.І. Забезпечення прав дітей в умовах збройного конфлікту в Україні. Електронне наукове видання Аналітично-порівняльне правознавство. 2022. №2. С. 64-69. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/issue/view/15637>.
4. Про утворення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.03.2022 р. №302. Дата оновлення 09.07.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/302-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 27.11.2024).
5. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 р. № 5403-VI. Дата оновлення: 15.11.2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17?find=1&text=%D0%B5%D0%B2%D0%B0%D0%BA%D1%83%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F#w1_1 (дата звернення: 25.11.2024).
6. Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.10.2013 р. №841. Дата оновлення 17.08.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/841-2013-%D0%BF#n11> (дата звернення 26.11.2024).

7. Про затвердження Порядку виявлення та повернення дітей, депортованих або примусово переміщених внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України : Постанова Кабінету Міністрів України від 14.05.2024 р. №551. Дата оновлення 01.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/551-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.11.2024).
8. Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей від 25.10.1980 р. № 995_188. Дата оновлення: 29.04.2011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_188#Text (дата звернення: 28.11.2024).
9. Про виконання на території України Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей: Постанова Кабінету Міністрів України від 10.07.2006 р. №952. Дата оновлення 21.05.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/952-2006-%D0%BF#Text> (дата звернення: 28.11.2024).
10. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. №2402-III. Дата оновлення: 06.10.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#n156> (дата звернення: 25.11.2024).

В.Ю. Кісілевич,
здобувач фахової передвищої освіти
Науковий керівник: О.В. Охман,
кандидат юридичних наук
(м. Хмельницький, Україна)

ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Російсько-українська війна триває з 2014 року, саме відтоді перед Україною поставилося багато викликів. Але 24 лютого 2022 року, з введенням воєнного стану в Україні сильно змінилися всі сфери життя українців, включаючи трудові відносини, які безпосередньо впливають на добробут та якість життя громадян.

Трудове законодавство в період воєнного стану створює баланс між потребами держави та інтересами працівників і роботодавців. Оголошення воєнного стану зумовило певне обмеження прав і свобод громадян, про що вказано у ст. 64 Конституції України [1, с. 172].

Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній

цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [2].

Трудові відносини – врегульовані нормами трудового права суспільні відносини, що виникають як результат впливу норм трудового права на поведінку між суб'єктами трудової діяльності в результаті укладення трудового договору, внаслідок чого між ними виникають правові зв'язки, а також відносини з приводу встановлення умов праці на підприємстві, навчання й перекваліфікації за місцем роботи та відносини, пов'язані з наглядом і контролем за додержанням трудового законодавства, вирішенням трудових спорів та працевлаштуванням громадян.

Навіть умови війни не здатні змінити саму сутність трудових відносин, які, як вже сформована як цілісна категорія, що показують специфіку взаємодії між сторонами – державою, роботодавцем і працівником.

Ознаки трудових відносин:

1) трудові відносини передбачають особисте виконання особою роботи за конкретною кваліфікацією, професією, посадою за дорученням та під контролем особи, в інтересах якої виконуються роботи;

2) трудові відносини повинні передбачати здійснення регулювання самого процесу [3; с. 82];

3) процес роботи найманого працівника передбачає її реалізацію на визначеному або погодженому з особою, в інтересах якої виконується робота, робочому місці з дотриманням установлених нею правил внутрішнього трудового розпорядку;

4) трудові відносини окремим елементом визначають обов'язковість організації умов праці особою, в інтересах якої виконується робота, зокрема, працівникові повинні надаватись обладнання, інструменти, матеріали, сировина, робоче місце, комп'ютер чи інші форми технічного забезпечення тощо;

5) трудові відносини передбачають систематична оплату праці особі, яка виконує роботу;

6) трудові відносини передбачають встановлення тривалості робочого часу та часу відпочинку.

15 березня 2022 року Верховна рада України ухвалила Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» № 2136-IX від 24 березня 2022 року. Цей Закон визначає особливості трудових відносин, а саме:

1) особливості трудових відносин працівників усіх підприємств, установ, організацій в Україні незалежно від форми власності, виду діяльності й галузевої належності;

2) особливості проходження державної служби, служби в органах місцевого самоврядування;

3) представництво іноземних суб'єктів господарської діяльності в Україні;

4) осіб, які працюють за трудовим договором, укладеним із фізичними особами в період дії воєнного стану.

Особливістю цього Закону є те що на період дії воєнного стану цей Закон обмежує конституційні права та свободи людини та громадянина, передбачені ст. 43, 44 Конституції України.

Конституцією України визначено, що ключову роль за будь-яких обставин, учасником яких може стати держава чи її громадяни, все ж таки продовжує відігравати принцип рівності прав та свобод людини і громадянина [4].

У період воєнного стану не діють норми законодавства про працю, «Законів України «Про державну службу», «Про службу в органах місцевого самоврядування», інших законодавчих актів, що регулюють діяльність у частині відносин, урегульованих Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». Діятиме цей Закон протягом воєнного стану, введенного відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану»», і втратить чинність з моменту його припинення та скасування.

На період дії воєнного стану спрощено вимоги щодо форми трудового договору, сторони визначають форму трудового договору за згодою. В Кодексі законів про працю України у статті 24 передбачені випадки, коли трудовий договір складається виключно в письмовій формі [5]. Отже, ця норма закону у воєнний час не діє.

Також під час оформлення на роботу може бути встановлений випробувальний термін для осіб, визначених в частині 3 статті 26

Кодексу законів про працю України. Тобто можна встановлювати випробувальний термін для всіх працівників, зокрема для неповнолітніх, осіб з інвалідністю, вагітних жінок, одиноких матерів із дітьми до 14 років або дитиною з інвалідністю, внутрішньо переміщених та інших осіб, яких раніше це не стосувалося. Строк випробування залишається без змін.

Щоб усунути кадровий дефіцит і брак робочої сили, зокрема через фактичну відсутність працівників, які внаслідок бойових дій евакуювалися до іншої місцевості, перебувають у відпустках, простої, тимчасово втратили працездатність або доля яких тимчасово невідома, роботодавці можуть укладати строкові трудові договори з новими працівниками на період дії воєнного стану або на період заміщення тимчасово відсутнього працівника.

Переведення та зміна істотних умов праці. Також законодавець наділив роботодавця правом перевести працівника на іншу роботу, не обумовлену трудовим договором, без його згоди, якщо вона не протипоказана працівникові за станом здоров'я, лише для відвернення або ліквідації наслідків бойових дій, а також інших обставин, які загрожують або можуть загрожувати життю чи нормальним життєвим умовам людей, з оплатою праці за виконану роботу, але не нижчою, ніж середній заробіток за попередньою роботою.

Під воєнного стану законодавець доповнив статтю 36 Кодексу законів про працю України новими підставами для звільнення:

1) смерть роботодавця – фізичної особи або набрання законної сили рішенням суду про визнання такої фізичної особи безвісно відсутньою чи про оголошення її померлою;

2) смерть працівника, визнання його судом безвісно відсутнім або оголошення померлим;

3) відсутність працівника на роботі та інформації про причини такої відсутності понад чотири місяці поспіль.

Окрім того, статтю 41 Кодексу законів про працю України також доповнена додатковою підставою для розірвання договору: у разі неможливості забезпечення працівника роботою, визначеною трудовим договором, у зв'язку зі знищенням (відсутністю) виробничих, організаційних і технічних умов, засобів виробництва або майна роботодавця внаслідок бойових дій.

Нормальну тривалість робочого часу працівників у період воєнного стану підвищено з 40 до 60 годин на тиждень для

працівників, зайнятих на об'єктах критичної інфраструктури. Для працівників, зайнятих на об'єктах критичної інфраструктури, які відповідно до законодавства мають скорочений робочий час, його тривалість у період дії воєнного стану не може перевищувати 40 годин на тиждень.

Роботодавець наділений правом в односторонньому порядку змінити час початку й закінчення роботи. Встановити шестиденний робочий тиждень за погодженням військового командування разом із військовими адміністраціями [6, с. 55].

Такі зміни можуть відбуватися без попереднього попередження за два місяці.

Якщо раніше працівники мали відпочивати щонайменше 42 години поспіль щотижня, на період воєнного стану вихідні можуть зменшити до 24 годин.

Додатково скасовуються в період воєнного стану:

- 1) заборона роботи у вихідні дні;
- 2) скорочений робочий день напередодні святкових, неробочих і вихідних днів;
- 3) перенесення вихідного дня, якщо святковий або неробочий день збігається з вихідним днем;
- 4) обмеження для надурочних робіт.

Особливості робота в нічний час на період воєнного стану:

- 1) не залучають вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до одного року;
- 2) не залучають осіб з інвалідністю, яким, за медичними рекомендаціями, протипоказана така робота.
- 3) відбувається без скорочення тривалості на одну годину.

На час дії воєнного стану можна застосовувати працю жінок (окрім вагітних жінок і жінок, які вигодовують дитину віком до одного року) на важких роботах і на роботах із шкідливими або небезпечними умовами праці, а також на підземних роботах.

Працівників, які мають дітей (окрім вагітних жінок і жінок, що мають дітей віком до одного року, осіб з інвалідністю, яким за медичними рекомендаціями протипоказана така робота), на час дії воєнного стану можна залучати до нічних і надурочних робіт, робіт у вихідні, святкові й неробочі дні, направляти у відрядження за їх згодою.

Особливості оплати праці у період воєнного стану:

1) роботодавці мають докладати максимум зусиль, щоб виплачувати зарплату своєчасно;

2) роботодавець звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання щодо строків оплати праці, якщо доведе, що це порушення сталося внаслідок ведення бойових дій або дії інших обставин непереборної сили.

Закон допускає порушення строків оплати внаслідок бойових дій або інших обставин непереборної сили, це не звільняє роботодавців від обов'язку виплати заробітної плати.

3) у разі неможливості своєчасної виплати заробітної плати внаслідок ведення бойових дій строк її виплати може бути відтермінований до моменту відновлення діяльності підприємства.

Відпустки працівників в умовах воєнного стану:

1) надання працівнику щорічної основної відпустки за рішенням роботодавця може бути обмежене 24 календарними днями за поточний робочий рік.

Якщо тривалість щорічної основної відпустки працівника становить понад 24 календарних днів, надання не використаних у період дії воєнного стану днів такої відпустки переносяться на період після припинення або скасування воєнного стану.

2) роботодавець також наділений правом відмовити працівникові в наданні відпустки, якщо він залучений до виконання робіт на об'єктах, які належать до критичної інфраструктури. Ця норма не стосується відпусток у зв'язку вагітністю та пологами й відпустки для догляду за дитиною.

3) відпустка без збереження заробітної плати не обмежена строком у 15 днів.

4) роботодавець в обов'язковому порядку надає працівнику, який виїхав за межі території України або набув статусу внутрішньо переміщеної особи, за його заявою відпустку без збереження заробітної плати тривалістю, визначеною в заяві, але не більше 90 календарних днів без зарахування часу перебування у відпустці до стажу роботи.

5) у разі звільнення працівника в період дії воєнного стану йому виплачують грошову компенсацію відповідно до статті 24 Закону України «Про відпустки».

Призупинення дії трудового договору – це тимчасове припинення роботодавцем забезпечення працівника роботою й тимчасове припинення працівником виконання роботи за укладеним

трудовим договором у зв'язку зі збройною агресією проти України, що виключає змогу обох сторін трудових відносин виконувати обов'язки, передбачені трудовим договором.

Особливості призупинення дії трудового договору:

- 1) може здійснюватися за ініціативи однієї зі сторін
- 2) на строк, не довший аніж період дії воєнного стану.

У разі ухвалення рішення про скасування призупинення дії трудового договору до припинення або скасування воєнного стану роботодавець за 10 календарних днів до відновлення дії трудового договору має повідомити працівника про необхідність стати до роботи.

Призупинення дії трудового договору не тягне за собою припинення трудових відносин.

Призупинення дії трудового договору оформлюють за наказом роботодавця, в якому, зокрема, зазначають інформацію про причини призупинення, зокрема про неможливість обох сторін виконувати свої обов'язки та спосіб обміну інформацією, строк призупинення дії трудового договору, кількість, категорії та прізвища, ім'я, по батькові, реєстраційний номер облікової картки платника податків або серія та номер паспорта відповідних працівників, умови відновлення дії трудового договору.

Надомна робота – це форма організації праці, за якої робота виконується працівником за місцем його проживання або в інших визначених ним приміщеннях, що характеризуються наявністю закріпленої зони, технічних засобів або їх сукупності, необхідних для виробництва продукції, надання послуг, виконання робіт або функцій, передбачених установчими документами, але поза виробничими чи робочими приміщеннями роботодавця.

Дистанційна робота – це форма організації праці, за якої робота виконується працівником поза робочими приміщеннями чи територією роботодавця, у будь-якому місці за вибором працівника та з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Забезпечення засобами виробництва, матеріалами та інструментами, необхідними для виконання працівником надомної роботи, покладається на роботодавця, якщо інше не визначає трудовий договір.

Працівники, які використовують свої інструменти для потреб підприємства, установи, організації, мають право на одержання компенсації за їх зношування (амортизацію).

Забезпечення працівників, які виконують роботу дистанційно, за допомогою необхідного обладнання, програмно-технічних засобів, засобів захисту інформації та інших засобів, розмір, порядок і строки виплати компенсації за використання їхніх власних або орендованих ними обладнання, програмно-технічних засобів, засобів захисту інформації та інших засобів, а також порядок відшкодування інших, пов'язаних з виконанням дистанційної роботи, витрат визначає трудовий договір про дистанційну роботу.

У разі відсутності у трудовому договорі таких положень таке забезпечення покладається на роботодавця, який організовує встановлення та технічне обслуговування відповідних засобів, а також оплачує витрати, пов'язані з цим.

За надомної роботи роботодавець самостійно вирішує:

- 1) як доручати працівникові роботу;
- 2) як контролювати її виконання;
- 3) забезпечує достовірний облік виконаної роботи.

Порядок і строки подання працівниками звітів про виконану роботу на дистанційній роботі визначає трудовий договір.

Надомна робота може бути запроваджена виключно для осіб, які мають практичні навички виконання певних робіт або можуть їх опанувати. Таких обмежень немає для дистанційної роботи.

Категорії працівників, які можуть працювати на умовах надомної або дистанційної роботи, якщо це можливо, зважаючи на виконувану роботу, а роботодавець має для цього відповідні ресурси й засоби:

- 1) вагітні жінки;
- 2) працівники, які мають дитину віком до трьох років або здійснюють догляд за дитиною відповідно до медичного висновку до досягнення нею шестирічного віку;
- 3) працівники, які мають двох або більше дітей віком до 15 років або дитину з інвалідністю;
- 4) батьки особи з інвалідністю з дитинства підгрупи А І групи;
- 5) особи, які взяли під опіку дитину або особу з інвалідністю з дитинства підгрупи А І групи.

Працівник може вимагати від роботодавця тимчасове, строком до двох місяців, переведення на дистанційну роботу, якщо на робочому місці він зазнав дій з ознаками дискримінації.

Основи законодавчого регулювання відносин між роботодавцями і працівниками, які залучаються до виконання

обов'язків, передбачених законами України «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», регламентуються положеннями трудового законодавства [7, с. 129].

До статті 119 Кодексу законів про працю України були внесені зміни в частині виключення норми щодо збереження роботодавцем середнього заробітку працівникам:

- 1) призваним на строкову військову службу;
- 2) військову службу за призовом осіб офіцерського складу;
- 3) військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період;

- 4) військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період або прийнятими на військову службу за контрактом, зокрема шляхом укладання нового контракту на проходження військової служби, під час дії особливого періоду на строк до його закінчення або до дня фактичного звільнення.

Відповідно ст. 14 Закону України «Про охорону праці» працівник зобов'язаний дбати про особисту безпеку і здоров'я, а також про безпеку і здоров'я оточуючих людей в процесі виконання будь-яких робіт чи під час перебування на території підприємства [8].

Особливе місце в період воєнного стану має простій – це зупинення роботи, викликане:

- 1) відсутністю організаційних або технічних умов, необхідних для виконання роботи;
- 2) невідвотною силою;
- 3) іншими обставинами.

Відповідно до норм законодавства простій може виникати як із вини роботодавця чи працівника, так і незалежно від них (їхньої дії або бездіяльності).

Простій можуть оголосити як по всьому підприємству, так і в окремому підрозділі або для конкретних працівників. Час простою законодавство не обмежує.

У разі простою видається наказ про його оголошення. В ньому доцільно зазначити:

- 1) причину, що призвела до простою;
- 2) дату і час початку та тривалість простою і дату та час завершення;

- 3) кому оголошено простій (для усього підприємства, певних підрозділів чи окремих категорій працівників);

4) необхідність присутності або відсутності працівників на робочому місці;

5) порядок оплати часу простою.

Відповідно до статті 113 Кодексу законів про працю України час простою не з вини працівника оплачується з розрахунку не нижче від двох третин тарифної ставки встановленого працівникові розряду.

Також законодавець передбачив позапланові перевірки під час воєнного стану: центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю, та його територіальні органи можуть здійснювати за заявою працівника або профспілки позапланові заходи державного нагляду за додержанням законодавства про працю юридичними особами незалежно від форми власності, виду діяльності, господарювання та фізичними особами, які використовують найману працю, а також з питань виявлення неоформлених трудових відносин та законності припинення трудових договорів.

Позапланові заходи державного нагляду (контролю) у період дії воєнного стану здійснюються:

1) за звернення фізичної особи про порушення, що спричинило шкоду її правам, законним інтересам, життю чи здоров'ю, навколишньому природному середовищу чи безпеці держави, з додаванням документів чи їх копій, що підтверджують такі порушення. Позаплановий захід у такому разі здійснюється територіальним органом державного нагляду за наявністю погодження центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у відповідній сфері державного нагляду (контролю), або відповідного державного колегіального органу.

2) доручення Прем'єр-міністра України про перевірку суб'єктів господарювання у відповідній сфері у зв'язку з виявленими системними порушеннями та/або настанням події, що має значний негативний вплив на права, законні інтереси, життя та здоров'я людини, захист навколишнього природного середовища та забезпечення безпеки держави;

3) настання аварії, пожежі, смерті потерпілого внаслідок нещасного випадку або професійного захворювання, що було пов'язано з діяльністю суб'єкта господарювання;

4) за рішенням суду;

5) за зверненням обласної військової адміністрації;

б) у зв'язку з невиконанням суб'єктом господарювання приписів про усунення порушень вимог законодавства, виданих після 1 травня 2022 року.

У період дії воєнного стану у разі виконання в повному обсязі та у встановлений строк приписів про усунення порушень, виявлених під час здійснення позапланових заходів державного нагляду (контролю), штрафи, передбачені статтею 265 Кодексу законів про працю України, не застосовуються.

За порушення трудового законодавства й оплати праці законодавство передбачає 4 видів відповідальності: дисциплінарна, матеріальна, адміністративна, та кримінальна.

Список використаних джерел та літератури:

1. Межевська Л. Захист трудових прав працівників в умовах воєнного стану. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні та прикладні аспекти*: матеріали міжнародної наукової-практичної конференції., м. Дніпро, 15 березня 2024 р. Дніпро, 2024. С. 171-172.
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. №389-VII. Дата оновлення: 27.07.2024 р. ULR: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 09.11.2024).
3. Венедіктов С.В. Трудове право України : підручник. Київ: ДАІ, 2024. 229 с.
4. Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020 р. ULR: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 09.11.2024).
5. Кодекс законів про працю України: Кодекс від 10.12.1971 р. № 322-VIII. Дата оновлення: 20.06.2024 р. ULR: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 09.11.2024).
6. Фесенко О.О., Лисюк В.М., Сахарова З.М. Трудові відносини в Україні під час воєнного часу. *82 наукова конференція викладачів Одеського національного технологічного університету*: збірник тез доповідей, м. Одеса, 26-29 квітня 2022 р. Одеса, 2022. С. 54-56.
7. Машков К.Є., Горностай О.Б., Товт Т.О. Особливості трудових відносин в умовах воєнного стану: нормативно-правове регулювання. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції : науковий збірник / за ред. Соколенко О.Л., 2022. С. 125-131.
8. Про охорону праці: Закон України від 14.10.1992 р. №2694-XII. Дата оновлення: 24.08.2024 р. ULR: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text> (дата звернення 11.11.2024).

О.В. Когут,
кандидат юридичних наук, доцент
(м. Хмельницький)

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ПЕРЕГЛЯД СПРАВ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ НА ПІДСТАВІ РІШЕНЬ МІЖНАРОДНИХ СУДОВИХ УСТАНОВ

Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 р. [1] зобов'язав Україну виконувати рішення ЄСПЛ у справах проти України та впроваджувати в українське судочинство та адміністративну практику європейські стандарти прав людини. Але відповідні зміни в адміністративно-деліктне законодавство були зроблені лише Законом України від 24 травня 2012 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення права особи на перегляд судових рішень» [2], яким КУпАП було доповнено главою 24-1 «Перегляд постанови по справі про адміністративне правопорушення у разі встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом». Зазначимо, що пізніше ця глава зазнала певних змін на підставі Закону України від 12.02.2015 в контексті підвищення національних стандартів судоустрою і судочинства та Закону України від 3.10.2017 р., яким віднесено розгляд досліджуваних справ до повноважень Великої палати Верховного суду (далі – ВП ВС).

Аналіз стану здійснення правосуддя ВП ВС показав, що у 2018 році у провадженні про перегляд судового рішення за виключними обставинами перебувало 132 заяви, з яких 130 заяв стосувалися встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом. У 2019 році таких заяв було, відповідно, 89 і 78; у 2020 р. – 71 та 57; 2021 р. – 230 та 185; 2022 р. – 64 та 53; 2023 р. – 79 та 61, і у першому півріччі 2024 – 38 та 33 [4]. Частина заяв стосувалась перегляду постанов по справах про адміністративні правопорушення. Зазначимо, що питання про допуск справи до провадження не завжди вирішується позитивно для заявника (ст.297-6 КУпАП [6]), а за наслідками розгляду справи ВП ВС може не лише повністю або частково задовольнити заяву, а і відмовити у

задоволенні заяви (ст.297-9 КУпАП). Вважаємо за доцільне дослідити саме такі «негативні» випадки.

Насамперед проаналізуємо окремі процесуальні питання, пов'язані з відкриттям провадження з перегляду судових рішень з підстави встановлення ЄСПЛ порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом.

У справі № 815/7750/2012 (провадження № 13-98звo21) [5] ВП ВС відмовила в допуску справи, тому що ЄСПЛ не встановив порушення Конвенції при розгляді справи судом. Так, ЄСПЛ констатував порушення статті 3 та пункту 1 статті 5 Конвенції щодо ОСОБИ_20 у зв'язку із жорстоким поведінням працівників міліції із заявником та незадокументованим його затриманням. Але ВП ВС вважає, що загальні принципи, яких дотримувався ЄСПЛ при розгляді заяви ОСОБИ_20 (оцінка та аналіз наведених ним фактів, констатований характер (зміст) порушень Конвенції, присуджена у зв'язку із цим грошова компенсація), дають підстави вважати, що стосовно заявника були допущені такі порушення Конвенції, які за цих обставин неможливо відновити у вигляді того стану чи становища, що існували до вчинення порушень. А з урахуванням Рекомендації № R (2000) 2 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо повторного розгляду або поновлення провадження у певних справах на національному рівні після прийняття рішень Європейським судом з прав людини від 19 січня 2000 року [6], встановлене ЄСПЛ порушення Україною міжнародних зобов'язань може бути підставою для перегляду судових рішень лише в тому випадку, коли можна досягти на національному рівні *restitutio in integrum* (повного відновлення), тобто відновлення настільки, наскільки це можливо, попереднього юридичного стану, який особа мала до порушення Конвенції. Рішення ВП ВС ґрунтується на тому, що повне відновлення попереднього юридичного стану щодо ОСОБИ_20, зокрема шляхом скасування постанов судів першої та апеляційної інстанцій, якими заявника було визнано винним у вчиненні адміністративного правопорушення, не є можливим, так як ЄСПЛ встановив факт порушення Конвенції стосовно жорстокого поведіння працівників міліції та незадокументованого затримання ОСОБИ_20, а порушень, які були допущені при вирішенні справи судом не констатовано. Тому доводи заявника у цій частині не є прийнятними.

Іншою причиною відмови в допуску справи до провадження

було те, що право на подання заяви про перегляд судового рішення належить лише особі, на користь якої постановлено рішення ЄСПЛ. Так, у справі за провадженням № 13-62звo22 [7] захисник, діючи в інтересах ОСОБИ_1, аргументував вимогу про перегляд посиланням на практику ЄСПЛ, а саме на рішення у справі «Яремійчук та інші проти України» (№ 2720/13 та 6 інших заяв), адже у Додатку до заяви № 2720/13 була і заява ОСОБИ_1. ВП ВС констатувала, що рішення ЄСПЛ у справі «Яремійчук та інші проти України» було постановлено на користь інших осіб і безпосередньо ОСОБИ_1 воно не стосувалося. Тому посилання захисника є неприйнятним, адже за інформацією на офіційному сайті ЄСПЛ такий документ є лише повідомленням осіб про звернення з відповідними заявами до Суду та не свідчить про їх вирішення по суті, а даних про те, що наразі ЄСПЛ постановлено рішення на користь ОСОБИ_1, у суду не було. Також захисник посилався і на рішення ЄСПЛ від 11 липня 2019 року у справі «Садоха проти України» (№ 77508/11) від 11 липня 2019 року, але ВП ВС прийшла до висновку, що і це рішення ЄСПЛ безпосередньо не стосувалося ОСОБИ_1. Тому обставини, на які посилався заявник не могли слугувати підставою для здійснення провадження за правилами глави 24-1 КУпАП.

Далі розглянемо причини відмови у задоволенні заяви про перегляд на прикладі провадження № 13-47звo22 у справі № 208/712/19 (про притягнення до відповідальності за ст.130 КУпАП) [8]. ЄСПЛ своїм рішенням у справі «Бантиш та інші проти України» констатував порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд) у зв'язку з небезсторонністю суду з огляду на відсутність сторони обвинувачення під час провадження у справі про адміністративне правопорушення. Але ВП ВС під час розгляду справи встановила, що матеріали провадження не містили жодних даних (інших, ніж встановив ЄСПЛ у рішенні в цій справі) про можливу необ'єктивність чи упередженість судді, і заявник та захисник відповідних даних не навели. Також не було встановлено і існування будь-яких особистих чи інших позапроцесуальних зв'язків судді зі службовими особами, які направили до суду матеріали справи про адміністративне правопорушення та/або були заінтересовані у її результатах. ВП ВС вважала, що уповноважений орган Національної поліції на стадії досудового оформлення матеріалів про адміністративне правопорушення фактично виконував функцію обвинувачення та разом із протоколом скерував до суду одержані ним

письмові докази. У письмових поясненнях заявника і клопотанні захисника про закриття провадження у справі сторона захисту виклала власну позицію про невинуватість заявника у вчиненні правопорушення. Як правоохоронний орган, що на етапі досудового провадження виконував функцію сторони обвинувачення, так і сторона захисту обґрунтовували свої позиції виключно у письмових документах, поданих до суду в обсязі, який кожна сторона вважала необхідним та достатнім, і перед судом обидві були в однаковому становищі. Заявник під час судового провадження був забезпечений кваліфікованою юридичною допомогою та, з урахуванням впливу з дня складення протоколу до винесення судом постанови більш як 2,5 місяця, мав достатній час і можливості для підготовки свого захисту. Таким чином, заявник повною мірою скористався своїми правами обстоювати у суді власну позицію на рівних умовах з уповноваженим державним органом, захищатися всіма передбаченими законом засобами, у тому числі оспорювати докази, і бути почутим судом. У справі щодо заявника суд не вчиняв жодних процесуальних дій, ініціювання чи здійснення яких у змагальній судовій процедурі належало б до повноважень сторони обвинувачення. В основу винесеної постанови суд поклав лише письмові матеріали, надані уповноваженим правоохоронним органом (протокол про адміністративне правопорушення, рапорт поліцейського, пояснення свідків) та самим заявником. Положення КУпАП не містять заборони використовувати у судовому рішенні письмові пояснення, надані службовій особі правоохоронного органу. З огляду на те, що під час провадження у справі про адміністративне правопорушення ні сторона обвинувачення, ні сторона захисту не були присутніми, а суд розглянув справу за письмовими матеріалами, які надали сторони, ВП ВС визначила, що рішення ЄСПЛ щодо заявника не спонукало до висновку, що допущене державою порушення Конвенції у цій конкретній ситуації поставило під серйозний сумнів результат оскарженого провадження на національному рівні.

Отже, не завжди у разі встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом, провадження по перегляду відкривається, а заява задовольняється. Зазначимо, що стаття 297-9 КУпАП встановлює, що за наслідками розгляду справи більшістю голосів від складу ВП ВС виноситься одна з таких постанов: 1) про повне або часткове задоволення заяви; 2) про відмову

у задоволенні заяви. А ч.1 ст.297-10 встановлює, що Верховний Суд задовольняє заяву у разі наявності підстави, передбаченої ч.2 ст. 297-1 цього Кодексу. А ця ч.2 ст. 297-1 КУпАП закріплює положення про те, що «Постанова по справі про адміністративне правопорушення може бути переглянута з підстави встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні судом справи про адміністративне правопорушення». Підтримуємо думку Р. Миронюка [9, с.66] про те, що у результаті співставлення цих двох норм можна зробити висновок що Верховний Суд задовольняє заяву у всіх випадках надходження до нього таких постанов, тобто виходячи з правил логіки, друге рішення у справі, а саме про відмову в задоволенні заяви, суд взагалі не може винести. А ч.4 ст. 297-10 визначає, що Верховний Суд відмовляє у задоволенні заяви, якщо обставини, що стали підставою для перегляду справи, не підтвердилися. Тому положення ч.1 ст. 297-10 доцільно взагалі виключити.

Отже, закріплена на рівні КУпАП можливість перегляду справи у разі встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом, є значним кроком у забезпеченні якісного правосуддя, але доцільним є постійний аналіз, узагальнення існуючої практики та вдосконалення вітчизняного законодавства.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення права особи на перегляд судових рішень: Закон України від 24.05.2012 № 4847-VI. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4847-17>
3. Верховний суд. Судова статистика. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pokazniki-diyalnosti/sud_statistika/
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
5. Постанова ВП ВС від 06 липня 2021 року у справі № 815/7750/2012 (провадження № 13-98звo21). URL:

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/98235813>

6. Рекомендація N R(2000)2 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Щодо повторного розгляду або поновлення провадження у певних справах на національному рівні після прийняття рішень Європейським судом з прав людини» від 19.01.2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_175#Text

7. Постанова ВП ВС від 08 грудня 2022 року у провадженні № 13-62зво22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107963211>.

8. Постанова ВП ВС від 30 серпня 2023 року. Судова справа № 208/712/19 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113247461>.

9. Миронюк Р. Процесуальні особливості перегляду справ про адміністративні правопорушення на підставі рішень міжнародних судових установ. Юридична Україна. 2013. № 12. С. 62-67. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2013_12_12

Ю.О. Костецька,

здобувачка вищої освіти

Науковий керівник: О.В. Охман,

кандидат юридичних наук,

(м. Хмельницький, Україна)

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Екологічна безпека є одним із ключових аспектів національної безпеки будь-якої держави. Вона охоплює комплекс заходів, спрямованих на захист навколишнього середовища, здоров'я населення, економічного потенціалу та сталого розвитку країни. У сучасному світі питання екологічної безпеки набувають все більшої актуальності через зростаючі глобальні загрози, такі як зміна клімату, забруднення довкілля, втрати біорізноманіття та виснаження природних ресурсів. Метою цієї роботи є визначення основних аспектів екологічної безпеки держави, аналіз сучасних загроз та пропозиція шляхів покращення її рівня.

Екологічна безпека держави – це стан навколишнього середовища, за якого забезпечується збереження природних ресурсів, здоров'я людини, стабільність екосистем та сталий розвиток національної економіки. Основними складовими екологічної безпеки є:

1. Збереження екосистем: захист природних середовищ, таких як ліси, водні ресурси, степи, моря, від забруднення та деградації.

2. Забезпечення здоров'я населення: підтримка стану навколишнього середовища, який не загрожує здоров'ю людей-це включає чисте повітря, воду, ґрунти, а також захист від екологічних катастроф.

3. Економічна безпека – поєднання економічного розвитку і збереження природних ресурсів, що дозволяє уникати виснаження ресурсів та погіршення якості життя.

4. Стале використання природних ресурсів – здійснення діяльності, яка забезпечує збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь [1, с. 16].

Сьогодні екологічні загрози мають глобальний характер і можуть істотно вплинути на стабільність і безпеку держави. Серед основних загроз виділяють:

1) зміна клімату – глобальні зміни клімату призводять до підвищення температури на планеті, зміщення кліматичних зон, збільшення кількості природних катастроф (суховії, повені, урагани);

2) забруднення атмосфери – викиди вуглекислого газу, метану та інших парникових газів, а також забруднення повітря важкими металами та токсичними речовинами, створюють загрози для здоров'я людей та живої природи;

3) втрата біорізноманіття – масова втрата видів рослин та тварин через зміну клімату, урбанізацію, забруднення довкілля та знищення природних середовищ;

4) виснаження природних ресурсів – невиправдане використання природних ресурсів, таких як вода, нафта, газ, лісові ресурси, може призвести до їх вичерпання;

5) глобальні екологічні катастрофи – аварії на ядерних об'єктах, хімічні забруднення, нафтові розливи Сучасний стан екологічної безпеки України характеризується низкою негативних явищ, що виникли внаслідок людської діяльності. Ці фактори створюють загрози для здоров'я населення, природних ресурсів та сталого розвитку країни [1, с. 19].

Однією з головних екологічних проблем в Україні є забруднення атмосферного повітря. Інтенсивний розвиток промисловості, автомобільний транспорт, а також недостатнє очищення викидів підприємств спричиняють високий рівень забруднення повітря в великих містах, зокрема в Києві, Харкові,

Дніпрі та інших промислових центрах. Дослідження показують, що рівень забруднення повітря в Україні перевищує гранично допустимі норми за кількома параметрами, зокрема по діоксиду азоту, пилу, вуглецю та інших шкідливих речовинах. Це має негативний вплив на здоров'я населення, спричиняючи захворювання органів дихання, серцево-судинні хвороби та інші патології.

Україна має багаті водні ресурси, але через неефективне управління, техногенні аварії, сільське господарство і промислове виробництво водні ресурси країни зазнають значних забруднень. Однією з найбільших проблем є забруднення річок, озер та морів важкими металами, пестицидами та іншими хімічними речовинами, які потрапляють у водні системи через промислові скиди, сільськогосподарську діяльність та побутові відходи. Деякі річки, наприклад, Дніпро, відчують серйозне забруднення, що впливає не тільки на екосистеми, а й на водозабезпечення великих міст.

Однією з найбільших проблем екологічної безпеки є деградація земель. Україна, будучи аграрною країною, значну частину своїх земель використовує для сільського господарства. Невиправдане використання хімічних добрив та пестицидів, інтенсивне землеробство без належної агротехніки призводять до ерозії ґрунтів, зниження їх родючості та деградації екосистем. Це не тільки впливає на аграрний сектор, але й спричиняє глобальні екологічні проблеми, такі як збільшення парникових газів в атмосфері.

Важливим аспектом екологічної безпеки також є біорізноманіття. В Україні за останні десятиліття спостерігається зниження чисельності багатьох видів флори і фауни. Це зумовлено змінами природних умов через діяльність людини, а також через браконьєрство, знищення природних середовищ проживання, зміни клімату. Зниження біорізноманіття має довгострокові негативні наслідки для екосистем і людства, оскільки це впливає на продуктивність природних середовищ, на їх здатність до самоочищення і підтримки життєвих процесів [2].

Індустріалізація та урбанізація в Україні почалися ще в радянські часи і набули значних масштабів. З розвитком важкої промисловості, зокрема металургії, хімічної та енергетичної галузі, значно збільшилися викиди в атмосферу, забруднення води та ґрунтів. Розширення міст та агломерацій також сприяло забрудненню навколишнього середовища.

Не ефективне управління природними ресурсами, відсутність належних екологічних стандартів і контроль за їх виконанням є однією з основних причин екологічних проблем. В Україні не було розроблено достатньо ефективних механізмів для збереження природних ресурсів та їх відновлення. Державні органи, які відповідають за екологічний моніторинг, часто не мають достатньо ресурсів або компетенцій для ефективного контролю за екологічною ситуацією.

Сільське господарство є важливою складовою економіки України, але неправильне використання земельних ресурсів, надмірне застосування хімічних добрив, пестицидів та дефіцит органічного землеробства призводить до деградації земель. Також великою проблемою є зрошення земель, яке іноді призводить до засолення ґрунтів.

Війна на сході України значно ускладнила екологічну ситуацію в країні. Вибухи, пожежі, знищення промислових об'єктів та інфраструктури, забруднення земель, водних ресурсів та атмосфери через вибухівку, токсичні речовини і інші наслідки військових дій створюють серйозні загрози екологічній безпеці не лише в зонах конфлікту, але й в інших регіонах країни.- це події, які можуть мати катастрофічні наслідки для держави.

Після аварії на Чорнобильській АЕС проблема ядерної безпеки залишалася актуальною. Наслідки аварії на Чорнобильській АЕС мали катастрофічний вплив на екологічну безпеку України. Найбільше постраждали території, що знаходяться в безпосередній близькості до станції – так звані «зони відчуження». Ця зона охоплює територію площею близько 30 км радіусом від місця аварії і досі залишається забрудненою. Радіоактивне забруднення в зоні відчуження призвело до значної зміни екосистем. Радіоактивні елементи, зокрема йод-131 і цезій-137, які потрапили в атмосферу під час вибуху, проникли в ґрунти, водні ресурси і флору. Вони залишаються небезпечними для екосистем протягом десятиліть. Це забруднення вплинуло на сільське господарство, особливо на вирощування харчових культур, оскільки радіоактивні речовини, потрапляючи в рослини, накопичувалися в продуктах харчування. У сучасній Чорнобильській зоні спостерігається незвична ситуація: з одного боку, це забруднене території, з іншого- відсутність людської діяльності призвела до відновлення багатьох природних процесів. Деякі види тварин, зокрема лисиці, олені, вовки та навіть рідкісні види, такі як бурий ведмідь,

почали заселяти цю територію, незважаючи на постійну радіаційну загрозу. Проте більшість видів, які були виявлені в Чорнобильській зоні, все ще зазнають впливу радіації, що обмежує їх чисельність і розповсюдження [3].

Законодавча база України в сфері екологічної безпеки є багатогранною та включає низку нормативно-правових актів:

- Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» – визначає порядок проведення екологічної експертизи для оцінки можливого впливу нових проєктів на навколишнє середовище.

- Закон України «Про природно-заповідний фонд України» – регулює діяльність природоохоронних територій і заходи щодо збереження природних ландшафтів, рідкісних видів флори та фауни.

- Закон України «Про управління відходами» – регулює питання управління відходами, їх утилізацію та захоронення, контроль за забрудненням навколишнього середовища відходами.

- Закон України «Водний кодекс України» – цей закон регулює правові та організаційні питання використання водних ресурсів, їх охорону і поліпшення стану водних екосистем [4, с. 62].

Україна є учасником численних міжнародних угод, які регулюють екологічну безпеку і зобов'язують країну дотримуватися міжнародних стандартів охорони навколишнього середовища. Найважливіші міжнародні угоди включають:

Паризька угода (2015 р.) – угода в рамках Рамкової конвенції ООН про зміну клімату, яка ставить мету скорочення викидів парникових газів і зменшення впливу змін клімату на планету [5].

Боннська конвенція – міжнародна угода, підписана в 1979 році в Бонні (звідси назва), яка ставить своєю метою збереження наземних і морських мігруючих видів тварин, також птахів повсюди на шляху їх міграції.

Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення (англ. The Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora, CITES, українське скорочення CITEC) – міжнародний міжурядовий договір, підписаний в результаті резолюції Міжнародного союзу охорони природи (IUCN), схваленої на зборах організації в 1963 році.

Орхуська конвенція (повна назва Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля) – конвенція Європейської Економічної Комісії ООН про доступ до інформації,

участь громадськості у процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля. Ця Конвенція отримала назву Оргуська за місцем її підписання (Оргус, Данія, 23-25 червня 1998 року). Вона набрала чинності 30 жовтня 2001 року. Україна підписала Оргуську конвенцію 25 червня 1998 року, а Верховна Рада України ратифікувала її 6 липня 1999 року [6].

Україна, підписавши ці міжнародні угоди, зобов'язана імплементувати відповідні нормативи в своєму національному законодавстві, що сприяє підвищенню екологічної безпеки на державному рівні.

З метою забезпечення екологічної безпеки держави необхідно впроваджувати низку заходів: Зелені технології та енергоефективність: інвестування в поновлювані джерела енергії, енергоефективні технології та інновації, що дозволяють зменшити навантаження на навколишнє середовище.

Стале управління природними ресурсами: раціональне використання природних ресурсів, зокрема водних, лісових та земельних, з метою їх збереження для майбутніх поколінь. Зміцнення екологічної освіти та просвітництва: підвищення екологічної свідомості громадян, залучення населення до участі в екологічних ініціативах.

Отже, розвиток екологічного моніторингу: створення системи моніторингу навколишнього середовища для своєчасного виявлення загроз та впровадження превентивних заходів. Екологічна безпека держави є необхідною умовою для її стабільного розвитку. Забруднення довкілля, зміна клімату, виснаження природних ресурсів та інші глобальні екологічні загрози вимагають від держави активних заходів для їх усунення. Україна має значний потенціал для поліпшення ситуації в цій сфері, але для цього необхідна комплексна державна політика, спрямована на збереження екології та сталий розвиток.

Список використаних джерел та літератури:

1. Краснова Ю.А. Право екологічної безпеки України: теоретичні аспекти. Монографія / Ю.А. Краснова. Київ: НУБіП України, 2017. 589 с. URL: <https://hozpravoreposit.kyiv.ua/bitstream/handle/765432198/187/krasnovaPRw.pdf?sequence=1>
2. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: <https://mepr.gov.ua/>
3. Міжнародний досвід і проблеми ядерної безпеки після Чорнобиля, Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ), 1999. URL:

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B5_%D0%B0%D0%B3%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE_%D0%B7_%D0%B0%D1%82%D0%BE%D0%BC%D0%BD%D0%BE%D1%97_%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%B3%D1%96%D1%97

4. Краснова Ю.А. Концепція формування права екологічної безпеки України. *Екологічне право*. 2017. № 3–4. С. 61–66.

5. Паризька угода: Міжнародний документ від 12.12.2015 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_161#Text

6. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція): Міжнародний документ від 25.06.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text

С.Й. Кравчук,

кандидат юридичних наук, доцент

(м. Хмельницький)

НЕЗАКОНОДАВЧІ ПОДОЛАННЯ ПРОГАЛИН В ПРАВІ: ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Позитивне право має за мету регулювати поведінку людей та забезпечення їх прав та свободи. Разом з цим, існують прогалини або недоліки, які можуть виникати у правових нормах та їх застосуванні. Зокрема, прогалини в позитивному праві можуть мати негативні наслідки для суспільства та правопорядку. Ці прогалини можуть призводити до несправедливих рішень судів, порушень прав людини, невизначеності щодо визначення відповідальності за правопорушення, а також можуть впливати на ефективність та розвиток правової системи загалом.

Окремі аспекти проблеми законодавчих шляхів подолання прогалин в праві досліджували вивчали науковці В. Гончаренко, О. Журавльов, Л. Лисенко, М. Сергієнко та інші. Разом з тим, ними не в повній мірі вивчалась проблема визначення конкретних шляхів подолання прогалин в праві. Тому метою цієї статті є дослідження проблеми правильного їх встановлення для наступного використання законодавцями при формуванні подолання прогалин в системі права.

Для підтвердження актуальності теми можна звернутися до академічних досліджень, статей в журналах, законодавчих актів, судових рішень та звітів міжнародних організацій, які займаються правозахистом та правовою реформою.

Крім цього, можна проаналізувати актуальні новини та приклади з реального життя, де прогалини в позитивному праві мають вплив на людей і суспільство. Наприклад, це можуть бути випадки, коли певні категорії громадян не отримують належного захисту від дискримінації, порушень права на працю або соціальний захист, випадки безкарності чи корупції в правоохоронних органах, чи випадки, коли законодавство не враховує сучасні виклики та потреби суспільства.

Незаконодавчі шляхи подолання прогалин в праві становлять складну проблему, оскільки їхнє застосування суперечить принципам демократії, законності та розвитку справедливого правового порядку. Однак, у деяких випадках, люди можуть спробувати використовувати такі методи для досягнення своїх цілей або уникнення обмежень, які існують у законодавстві [1, с. 32].

Один із найпоширеніших незаконодавчих шляхів подолання прогалин в праві полягає у корупції. Корупція передбачає незаконні дії з боку посадових осіб або осіб, які мають вплив, з метою отримання особистої вигоди або позиції. Наприклад, це може включати сплату хабара для отримання вигідних рішень або незаконне ухилення від виконання обов'язків. Корупція порушує принципи законності, підриває довіру до системи правосуддя та веде до порушення рівноправ'я [2, с. 49].

Ще одним шляхом незаконодавчого подолання прогалин в праві є самосуд або самоврядування. Це означає, що люди самостійно вирішують конфліктні ситуації або встановлюють правила, не зважаючи на існуючі закони. В таких випадках, люди можуть встановлювати власні судові системи або застосовувати фізичне насильство для врегулювання ситуації. Самосуд ігнорує принципи законності, ризикує порушенням прав людини та може призвести до безладу.

Ще одним шляхом незаконодавчого подолання прогалин в праві є використання впливу або лобіювання. Це означає використання особистих зв'язків, фінансових ресурсів або інших ресурсів для впливу на законодавчий процес або прийняття рішень у власних інтересах. Лобіювання може включати звернення до політичних діячів, груп тиску, фірм або інших організацій з метою зміни або створення законодавства, яке відповідає їхнім потребам або бажанням. Хоча лобіювання само по собі не є незаконним, його недобросовісне використання може призвести до корупційних схем і

спотворення демократичних процесів.

Іншим незаконодавчим шляхом подолання прогалин в праві є незаконна діяльність або обхід закону. Це включає порушення законів з метою досягнення своїх цілей, навіть якщо ці цілі суперечать законодавству. Наприклад, це може бути незаконне отримання доступу до конфіденційної інформації, використання нелегальних методів для отримання вигод або обхід митних або податкових правил. Такі дії порушують правову систему, підривають рівноправ'я та можуть мати серйозні негативні наслідки для суспільства [3, с. 88].

Незаконодавчі шляхи подолання прогалин в праві, такі як корупція, самосуд, лобіювання та незаконна діяльність, є серйозними порушеннями принципів правової держави та демократії. Вони підривають довіру до правової системи, спотворюють рівноправ'я і створюють небезпеку для суспільства.

Для подолання таких прогалин і забезпечення ефективного правового порядку необхідно вживати законодавчі заходи, а також звертатися до інших позитивних шляхів, що врешті-решт сприятимуть впровадженню справедливих та ефективних механізмів правової охорони і розвитку.

Одним з ключових шляхів подолання прогалин в позитивному праві є суттєве покращення законодавчої бази. Це включає розробку та прийняття нових законів, що враховують сучасні потреби суспільства, впровадження механізмів забезпечення їх ефективності та визначення відповідальності за їхнє порушення. Крім того, потрібно удосконалювати існуючі нормативно-правові акти, запобігаючи їхньому зловживанню або невиконанню.

По-перше, необхідно зміцнювати механізми контролю та протидії корупції. Це можна зробити шляхом створення незалежних органів антикорупційного контролю, розвитку системи декларування доходів посадових осіб, впровадження прозорих та ефективних процедур закупівель та забезпечення високого рівня відповідальності за корупційні дії.

По-друге, важливо сприяти незалежності судової системи та забезпеченню незалежного судочинства. Це означає, що судді повинні мати гарантовану незалежність від впливу зовнішніх чинників, а судові процеси мають бути прозорими, справедливими та об'єктивними. Важливо також розвивати механізми для забезпечення виконання судових рішень і покарання за їхнє невиконання.

По-третє, потрібно підтримувати активну громадську участь у

процесі законодавчого прийняття та контролю за його виконанням. Це можна зробити шляхом залучення громадських організацій, експертів, активних громадян до консультацій, публічних слухань та обговорень законопроектів. Громадська думка та експертні оцінки можуть впливати на поліпшення якості законодавства та запобігати включенню прогалин чи незаконних положень [4, с.72].

Незаконодавчі шляхи подолання прогалин в праві є серйозною проблемою, яка вимагає комплексного підходу. Національні уряди, міжнародні організації та міжнародні спільноти повинні співпрацювати, щоб ефективно боротися з цим явищем. Серед важливих заходів можна виділити:

Запровадження прозорості та відкритості в діяльності уряду. Це означає публічне оприлюднення інформації про прийняття рішень, фінансову звітність та участь громадськості в процесах прийняття рішень.

Зміцнення правил етики та протидії конфлікту інтересів. Важливо встановити чіткі правила щодо декларування інтересів посадових осіб, заборону зловживання своїм статусом та неправомірного збагачення.

Посилення механізмів контролю та нагляду за виконанням законів. Це включає створення незалежних контролюючих органів, проведення аудитів, систему судового контролю та вживання ефективних заходів проти порушників закону [5, с.46].

Розвиток системи освіти та інформування щодо прав та законів. Громадяни повинні мати доступ до надійної інформації про свої права та обов'язки, а також до механізмів їх захисту. Це можна забезпечити шляхом включення освітніх програм та кампаній інформування в шкільні та громадські структури.

Міжнародне співробітництво та обмін досвідом. Країни повинні спільно працювати над проблемою незаконодавчих шляхів подолання прогалин в праві, обмінюючись кращими практиками, розробляючи міжнародні стандарти та спільні стратегії [6, с. 28].

В цілому, незаконодавчі шляхи подолання прогалин в праві є недоречним та шкідливим підходом до розвитку справедливого і ефективного правового порядку. Замість цього, важливо спрямовувати зусилля на законодавчі та інституційні реформи, що сприяють побудові демократичної правової держави. Це може включати розробку та прийняття нових законів, зміцнення судової системи, забезпечення незалежності правоохоронних органів та

встановлення ефективних механізмів контролю та протидії корупції.

Крім того, важливо залучати громадськість до процесу формування та реалізації правових рішень, прозоро відстоювати інтереси громадян і забезпечувати їхню участь у прийнятті рішень через громадські консультації, публічні слухання та інші форми демократичного впливу.

Засудження та протидія незаконодавчим шляхам подолання прогалин в праві повинні бути національними та міжнародними пріоритетами. Взаємодія між країнами, обмін досвідом та спільне розроблення стратегій є важливими елементами впровадження ефективних заходів, що сприяють правовій державі та розвитку справедливого правового порядку.

За результатами аналізу було встановлено, що прогалини в позитивному праві є серйозною проблемою, яка може призводити до невизначеності, неправомірності та незахищеності прав та інтересів громадян. Причини виникнення прогалин можуть бути різноманітними, включаючи недостатню законодавчу активність, швидкі зміни соціально-економічних умов, відсутність взаємодії між різними гілками влади та брак ефективних механізмів контролю.

У ході роботи було виявлено, що наявність прогалин в правовій системі може мати серйозні наслідки, такі як правова несправедливість, корупція, порушення прав людини, відсутність стабільності та законності. Прогалини також можуть створювати невизначеність та неоднозначність в інтерпретації правових норм, що ускладнює їх застосування та забезпечення рівності перед законом.

З метою подолання прогалин в позитивному праві було розглянуто різні підходи. Законодавчі шляхи включають удосконалення законодавства, збільшення його доступності та зрозумілості, зміцнення механізмів контролю за дотриманням закону, введення нових правових інструментів для заповнення прогалин. Незаконодавчі шляхи подолання прогалин включають активну громадську участь, розвиток альтернативних механізмів розробки правових рішень, підвищення правової свідомості та освіти громадян.

Результати цього дослідження показали, що вирішення проблеми прогалин в позитивному праві є складним та багатогранним процесом, який потребує комплексного підходу. Заповнення прогалин потребує активної участі всіх зацікавлених сторін, включаючи законодавців, правозастосовні органи, громадські організації та громадян.

Подолання прогалин в праві сприятиме створенню стабільної, прозорої та справедливої правової системи, яка забезпечуватиме захист прав та свобод кожного громадянина. Важливо забезпечити постійний моніторинг та оновлення законодавства, розробляти ефективні механізми контролю та взаємодії між гілками влади, сприяти громадській участі в процесі створення правових норм.

Загалом, подолання прогалин в позитивному праві вимагає системного підходу, активної співпраці та взаємодії всіх суб'єктів правової системи. Тільки шляхом постійного вдосконалення законодавства та створення ефективних механізмів заповнення прогалин можна забезпечити правову стабільність та захист прав та свобод громадян.

Список використаних джерел та літератури:

1. Сергієнко М.В. Правові прогалини в процедурі публічних закупівель: аналіз та рекомендації. Київ: Видавництво «Юридичний світ», 2015, 192 с.
2. Шевченко О.І. Регулювання прогалин у земельному законодавстві України. Київ: Видавництво «Юридичний світ», 2017, 240 с.
3. Гончаренко В.М. Правові прогалини у сфері охорони довкілля та екологічного права. Харків: Видавництво «Право», 2016, 184 с.
4. Лисенко Л.В. Проблеми інтерпретації законодавства в контексті правових прогалин. Київ: Видавництво «Правова освіта», 2015, 192 с.
5. Журавльова О.М. Аналіз прогалин у законодавстві щодо захисту прав жінок. Львів: Видавництво «Право і гендер», 2013, 136 с.
6. Ковальчук В.П. Правові прогалини у сфері медичного законодавства та їх вплив на охорону здоров'я населення. Київ: Видавництво «Юридична практика», 2014, 216 с.

О.М. Лазовська,
директор КЗСО «Ліцей №7»
Т. Гудзь,
старший лейтенант поліції
(м. Хмельницький, Україна)

СТВОРЕННЯ БЕЗПЕЧНОГО ПРОСТОРУ НА ПРИНЦИПАХ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Одним із пріоритетів розвитку кожної школи є створення безпечного простору, у якому всі учасники освітнього процесу будуть почуватися захищеними. За визначенням у статті 1 Закону України

«Про повну загальну середню освіту»: «безпечне освітнє середовище – сукупність умов у закладі освіти, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди, зокрема внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних та/або будівельних норм і правил, законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних, безпеки харчових продуктів та/або надання неякісних послуг з харчування, шляхом фізичного та/або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації (булінг (цькування), поширення неправдивих відомостей тощо), пропаганди та/або агітації, у тому числі з використанням кіберпростору, а також унеможливають вживання на території закладу освіти алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин» [4].

Створення безпечного простору передбачає дотримання та захист прав і свобод кожного учасника освітнього процесу: учнів, батьків, педагогів. Дотримання прав учасників освітнього процесу та виконання ними відповідних обов'язків можливе лише за умови, що ці права і обов'язки сформульовані та відомі тим, хто ними послуговується у повсякденному житті. Ключовим правом, на реалізацію якого спрямовано діяльність закладу освіти, є право на освіту в безпечному та комфортному освітньому середовищі. Європейське законодавство наголошує на тому, що кожен учасник освітнього процесу повинен мати право на отримання якісної освіти та рівні можливості для навчання. Водночас, це законодавство передбачає відповідальність кожного учасника за свої дії в освітньому процесі, що включає не тільки викладачів та студентів, а й адміністративний персонал та інших працівників закладу освіти.

Ці права та пов'язані з ними обов'язки визначено низкою законодавчих документів на рівні держави: Конституція України; Конвенція про права дитини, Закон України «Про освіту», Закон України «Про повну загальну середню освіту», Сімейний Кодекс України, Кримінальний Кодекс України (стаття 137), Кодекс України про адміністративні правопорушення (стаття 173-4) [1]. Крім того у закладах освіти створюються нормативні документи, у яких конкретизуються норми законодавства відповідно до реалій кожного окремого закладу. Так, у статуті визначаються ключові права та обов'язки всіх учасників освітнього процесу, освітня програма закріплює державні стандарти із врахуванням потреб та інтересів

учнів, спроможності закладу освіти, таким чином реалізуючи право осіб на освіту, на вільний вибір тощо. Заклад розробляє Правила внутрішнього розпорядку, Правила поведінки для учнів, посадові інструкції, колективний договір, Положення про академічну доброчесність та інші. Кожен із цих документів повинен враховувати те, що освітнє середовище є вільним від будь-якого насильства, формує атмосферу конструктивного спілкування та співпраці, а також права всіх учасників ОП:

- Учнів – право на самовираження та захист своїх інтересів, залучення до обговорення та участі в ухваленні рішень шкільного життя;
- Батьків – право на отримання найповнішої та своєчасної інформації про шкільне життя своєї дитини та про життя закладу загалом, право на реальну участь в обговоренні та ухваленні важливих рішень щодо функціонування закладу;
- Педагогічних працівників – право на гідну оцінку своєї праці, на професійний розвиток, обмін досвідом, підтримку своєї діяльності.

Одним із актуальних та резонансних державних проєктів щодо формування безпечного освітнього середовища став проєкт «Офіцер безпеки», який реалізує Національна поліція України спільно з Міністерством освіти і науки України. Відповідно до Концепції безпеки закладів освіти, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 07.04.2023 за № 301-р, передбачено «посилення поліцейської присутності у закладах освіти з наданням ефективних поліцейських послуг щодо недопущення вчинення правопорушень учасниками освітнього процесу та стосовно них» [3].

Ідея створення «Служби освітньої безпеки» та відповідно робота офіцерів безпеки у школах викликала різне ставлення з боку батьків та педагогів. Перед початком запровадження реформи виникали побоювання щодо наявності в офіцерів зброї, застосування металодетекторів, рівень підготовки до роботи з категорією учнів та батьків. Проте досвід роботи у проєкті переконує, що посада офіцера безпеки – це не про охоронця чи наглядача. До його повноважень входить пропускний режим; комунікація з екстреними службами; виклик поліції та особисте реагування на правопорушення; затримання правопорушників; профілактичні та просвітницькі заходи [5].

У комунальному закладі загальної середньої освіти «Ліцей № 7 Хмельницької міської ради» другий рік поспіль реалізується проєкт

«Безпечне освітнє середовище», який передбачає мотивацію учнів до бережливого та відповідального ставлення до освітнього простору через проведення спільних заходів: учні+батьки+педагоги. Із вересня 2024 року у цьому проєкті з'явився ще один розділ – «Співпраця з офіцером освітньої безпеки». Якщо розглядати діяльність офіцера «Служби освітньої безпеки» з точки зору захисту прав і свобод учасників ОП, варто зазначити, що: «правовідносини у сфері освіти носять комплексний характер, а освітні правовідносини – це врегульовані нормами освітнього законодавства відносини, що виникають між особою, яка навчається (в окремих випадках її батьками чи іншими законними представниками) з однієї сторони і освітньою установою та педагогічними працівниками – з іншої у зв'язку з реалізацією права на освіту, забезпеченням державних гарантій прав і свобод людини в сфері освіти та створенням умов для реалізації права на освіту. Ці відносини мають стійкий, триваючий характер, постійно повторюються, є духовними в своїй основі, багатосторонніми, інтерактивними, спрямованими на розвиток і саморозвиток всіх учасників освітнього процесу» [2].

Офіцер безпеки – це відповідно підготовлений спеціаліст, який максимально включений в освітній процес та спільно з адміністрацією ліцею розробляє паспорт безпеки закладу, необхідні інструктажі для учнів та педагогів, бере активну участь у проведенні Тижнів безпеки життєдіяльності, Тижнів безпеки дорожнього руху, засіданнях Координаційної ради, акції «16 днів проти насильства». Особливо важливою є просвітницька робота інспектора з педагогами щодо запобігання та протидії домашньому насильству. Безпосереднє втручання офіцера безпеки у випадки порушення правил поведінки учасниками освітнього процесу, вчасне та фахове реагування на прояви насильства чи булінгу, володіння законодавчою базою допомагають забезпечити дотримання прав усіх учасників ОП, запобігти конфліктам тощо. Опитування учнів 9-11 класів, батьків та педагогів щодо доцільності введення посади інспектора «Служби освітньої безпеки» показало такі результати: позитивний вплив на освітній процес відзначають 100% педагогів, 86% батьків та 72% учнів. На запитання: «Чи зверталися Ви до офіцера безпеки?» 47% педагогів, 28% учнів та 15% батьків відповіли ствердно. Звернення, як зазначають респонденти, були здебільшого щодо порушення учнями правил поведінки, а також щодо дотримання прав учнів на безпечні умови навчання. На запитання: «Чи вирішене було Ваше звернення?»

більшість відповіла, що так.

Таким чином у побудові безпечного освітнього простору, який передбачає дотримання прав і свобод усіх учасників освітнього процесу, школи отримали ще один дієвий механізм – «Службу освітньої безпеки», діяльність якої у співпраці з адміністрацією, вчителями та батьками дає досить позитивний ефект на взаємовідносини між учасниками освітнього процесу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Грезіна О. М. До питання щодо правових конфліктів у сфері освіти України. Чорноморські наукові студії : матеріали П'ятої Всеукр. мультидисциплінарної конф. (м. Одеса, 17 травня 2019 р.) / Міжнар. гуманітар. ун-т. Одеса, 2019. С. 22-24.
2. Кархут О.Я. Освітні правовідносини: поняття та особливості. Дев'ять юридичні читання. Політико-правова реформа в Україні: історія, сучасність, перспективи : матеріали Міжнар. наук. конф., 24-25 травня 2013 р. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. URL: <4D6963726F736F667420576F7264202D20C4E5E2FFF2B35FFEF0E8E4E8F7EDB35FC2E5F0F1F2EAE02E646F63>, С.113.
3. Концепція безпеки закладів освіти: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 7 квітня 2023 р. № 301-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/301-2023-%D1%80#Text>
4. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16.01.2020 № 463-IX. URL: Про повну загальну середню ос... | від 16.01.2020 № 463-IX
5. Про реалізацію експериментального проєкту щодо посилення безпеки освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти в умовах правового режиму воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 01 листопада 2024 р. № 1245. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-realizatsiiu-eksperymentalnoho-proektu-shchodo-posylennia-bezpeky-os-a1245>

Х.І. Лебідь,

здобувачка вищої освіти

Науковий керівник: О.В. Охман,

кандидат юридичних наук

(м. Хмельницький, Україна)

ОМБУДСМАН УКРАЇНИ: ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Роль омбудсмана в Україні є особливо важливою під час війни, коли права людини можуть бути піддані численним загрозам і

порушенням. В умовах збройного конфлікту функції омбудсмана зосереджуються на моніторингу ситуації в країні, захисті прав цивільного населення, а також на підтримці тих, хто постраждав від війни. Омбудсман виступає в якості незалежного органу, що контролює виконання законів і забезпечує дотримання основних прав і свобод громадян.

Однією з основних функцій омбудсмана є захист прав людей, які стали жертвами насильства та дискримінації через збройний конфлікт. Це включає в себе внутрішньо переміщених осіб (ВПО), яких війна змусила залишити свої домівки, а також осіб, які постраждали від насильства з боку військових або терористичних угруповань. Омбудсман активно працює над забезпеченням прав цих осіб, надаючи їм правову допомогу, захищаючи їхні інтереси перед органами влади та сприяючи наданню гуманітарної допомоги.

Зокрема, омбудсман активно співпрацює з міжнародними організаціями, такими як ООН, ОБСЄ та Червоний Хрест, щоб забезпечити належний моніторинг порушень прав людини і впливати на міжнародну спільноту щодо пошуку шляхів вирішення гуманітарних проблем, що виникають в умовах війни. Український омбудсман також бере участь у підготовці рекомендацій для урядів інших країн, які можуть вплинути на вирішення проблем прав людини в умовах війни.

Крім того, важливим аспектом роботи омбудсмана є підтримка законодавчих ініціатив, які покликані покращити ситуацію в країні. Це може бути як вдосконалення законодавства, яке захищає права громадян у воєнний час, так і рекомендації щодо надання більш ефективної допомоги постраждалим від війни, зокрема надання соціальних гарантій для ВПО та інших вразливих категорій населення [1].

Військові дії в Україні створюють складні умови для забезпечення базових прав людини. Окрім моніторингу ситуації, омбудсман України займається координацією заходів для підтримки вразливих категорій населення. Особливу увагу приділяють дітям, які залишилися без батьківського піклування, і особам, які зазнали фізичного або психологічного насилля.

Серед важливих завдань є збір доказів порушень прав людини та співпраця з міжнародними організаціями для підготовки справ проти винуватців у міжнародних судах. Крім того, омбудсман активно підтримує ініціативи, спрямовані на поліпшення соціальних умов для

внутрішньо переміщених осіб. Важливим аспектом є забезпечення соціального житла, доступу до медичних і психологічних послуг, а також освіти для дітей-переселенців, що дозволяє їм швидше інтегруватися в нові громади та адаптуватися до нових умов життя.

У сучасних умовах омбудсману України важливо розвивати механізми підтримки цивільного населення та сприяти захисту його прав на міжнародному рівні. Це потребує залучення додаткових ресурсів, зокрема розширення кількості регіональних представництв для оперативного реагування на запити громадян. Розвиток нових цифрових інструментів для подання скарг також дозволяє громадянам, які знаходяться в зонах бойових дій, повідомляти про порушення, отримувати консультації та доступ до правової допомоги онлайн.

З метою підвищення ефективності діяльності омбудсмана доцільним є прийняття законодавчих змін, які б розширювали його повноваження. Це включає покращення умов соціальної підтримки переселенців, забезпечення гарантованого доступу до медицини та психологічної допомоги, а також надання допомоги дітям, які втратили сім'ї внаслідок війни. Крім того, важливо розробляти програми, що сприяють соціальній адаптації вразливих груп населення.

24 лютого 2022 року, після початку повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну, життя нашої країни та її громадян кардинально змінилося. Серед численних порушень прав людини найуразливішим виявилось право на життя. Це право, фундаментальне для існування, стало під загрозою у війні. Сьогодні його актуальність і важливість очевидні як ніколи, адже без права на життя всі інші права втрачають свою сутність і значення. Життя є передумовою для реалізації всіх інших прав і свобод людини.

Право на життя закріплене в усіх основних міжнародних договорах з прав людини і є частиною загального міжнародного права. Однак, незважаючи на це, це право має певну відносність. За конкретних юридичних і фактичних обставин воно може бути правомірно обмеженим. На практиці основними загрозами для реалізації цього права є збройні конфлікти та насильство всередині держави.

Розглядаючи міжнародні правові акти, що захищають право на життя, варто зазначити, що міжнародне право не передбачає обов'язкової норми про одночасне застосування під час збройних

конфліктів як норм міжнародного гуманітарного права (МГП), так і норм міжнародного права прав людини (МППЛ). Проте, на підставі рішень Міжнародного Суду ООН, Генеральної Асамблеї та Комісії з прав людини ООН, міжнародна практика визнає їх одночасне застосування, причому норми міжнародного гуманітарного права виступають як спеціальний закон, тобто мають переважну силу у випадку конфлікту з іншими нормами.

Під час збройних конфліктів право на життя регулюється насамперед нормами міжнародного гуманітарного права, яке захищає певні категорії людей: поранених, хворих, військовополонених, цивільне населення та осіб, які припинили брати участь у бойових діях. Важливими міжнародними актами, що регулюють ці питання, є Женевські конвенції 1949 року та їхні Додаткові протоколи, Гаазькі конвенції 1907 року, а також звичаєве міжнародне право ця війна ще раз підтвердила, що право на життя залишається найціннішим, а його захист є пріоритетом міжнародного права.

Під час воєнного стану в Україні, деякі права громадян не можуть бути обмежені, незважаючи на надзвичайні умови. Серед них – право на життя, яке залишається недоторканим за будь-яких обставин, і людська гідність, яка гарантує захист від жорстокого чи принизливого поводження. Також не підлягають обмеженню свобода та особиста недоторканність, що забороняє довільне затримання чи арешт громадян. Важливим залишається право на рівність перед законом, незалежно від етнічної приналежності, статі чи інших характеристик. Крім того, гарантується захист від катувань, що є невід’ємною частиною конституційних прав. В умовах війни також діє недоторканність права на житло та захист від неправомірного виселення чи проникнення до житлових приміщень, якщо це не передбачено законом.

Судовий захист залишається ключовим правом, оскільки громадяни можуть звертатися до суду для оскарження рішень або дій, які вони вважають порушенням своїх прав. Також є заборона на дискримінацію, що передбачає рівні можливості для всіх громадян в отриманні захисту та доступі до правосуддя, незалежно від умов воєнного стану.

Завдяки закріпленню цих прав в Конституції, Україна забезпечує базові свободи навіть у найскладніших обставинах, гарантуючи захист людської гідності та особистих прав.

Щоб краще зрозуміти гарантії захисту прав громадян під час воєнного стану, важливо зазначити, що Конституція України визначає перелік прав, які не підлягають обмеженню навіть у критичні моменти. Такі права, як недоторканність життя, свобода від катувань і рівність перед законом, є ключовими не тільки для підтримки гідності, а й для забезпечення стабільності та справедливості в суспільстві. Зокрема, збереження права на судовий захист дозволяє громадянам оскаржувати рішення державних органів, що сприяє підвищенню відповідальності органів влади та підтримці законності.

Особливо важливо, що ці права залишаються незмінними в умовах війни, адже це забезпечує базові механізми захисту від свавілля та порушень прав людини. Окрім захисту фізичної безпеки, такі права допомагають підтримувати громадську довіру до держави навіть у важкі часи. Це гарантує громадянам мінімальний захист, необхідний для збереження основних свобод. Тому робота омбудсмена та правозахисних організацій під час війни є критично важливою для моніторингу ситуації та допомоги вразливим категоріям населення [2].

З початку повномасштабної агресії Російської Федерації проти України, права українських громадян систематично порушуються. Росія вдається до серйозних злочинів, серед яких: вбивства мирного населення, примусова депортація, катування, незаконне утримання, знищення житлових будинків, лікарень, шкіл. Порушується право на життя, свободу, безпеку, а також міжнародні гуманітарні норми, що регулюють правила ведення війни та захист цивільних осіб. Ці дії класифікуються як воєнні злочини і є грубим порушенням міжнародного права.

Один із найжахливіших наслідків збройної агресії росії проти – це смерть і поранення дітей через обстріли цивільних об'єктів, у тому числі житлових кварталів, шкіл, дитячих садків та лікарень. Кожен день приносить нові трагедії: діти гинуть на місці від артилерійських ударів або зазнають важких травм, які змінюють їхнє життя назавжди. Такі дії є грубим порушенням міжнародного гуманітарного права, яке зобов'язує захищати цивільних осіб, зокрема дітей, під час збройних конфліктів. За даними офіційних українських джерел, кількість загиблих та поранених дітей продовжує зростати, адже російські війська цілеспрямовано завдають ударів по густонаселених районах, нехтуючи нормами захисту цивільного населення.

Ще одне з численних порушень прав людини, що здійснюється російськими окупантами, — це незаконне вивезення українських дітей на тимчасово окуповані території або до росії. Такі випадки є грубим порушенням Конвенції ООН про права дитини, яка гарантує кожній дитині право на життя у своїй сім'ї та на державний захист. Дітей примусово відокремлюють від родин, незаконно утримують у так званих «фільтраційних таборах», а деяких навіть намагаються інтегрувати до російського суспільства через програми примусової адаптації. Це призводить до травматичних наслідків для дітей, а також ускладнює процес їхнього повернення на Батьківщину.

Російські війська застосовують тортури до затриманих українських громадян, зокрема дітей. Це проявляється у жорстоких фізичних і психологічних знущаннях, спрямованих на залякування та отримання зізнань або інформації. Нерідко дітей та підлітків утримують у так званих «фільтраційних таборах», де вони зазнають насильства і катувань, що порушує міжнародні стандарти захисту прав людини та дітей, закріплені Конвенцією ООН проти катувань [3].

Захист прав людини під час війни є критично важливим завданням, яке вимагає ефективної взаємодії різних інститутів, як на національному, так і на міжнародному рівнях. В умовах збройного конфлікту порушення прав людини стають звичним явищем, і тому роль таких органів, як омбудсман, стає надзвичайно важливою. Він має завдання не лише фіксувати порушення прав, але й активно захищати інтереси громадян, забезпечуючи доступ до правової допомоги та сприяючи відновленню справедливості. Омбудсман, як незалежний орган, має унікальні можливості для захисту прав людей, які постраждали від насильства, депортацій або дискримінації під час війни, зокрема внутрішньо переміщених осіб, які часто є найбільш вразливою категорією населення.

Щоб ефективно захищати права людини в умовах війни, необхідно забезпечити кілька ключових аспектів. По-перше, важливо створити механізми для моніторингу порушень прав людини та оперативно реагувати на такі випадки. Це включає в себе як захист від фізичного насильства, так і забезпечення доступу до гуманітарної допомоги, медичних послуг та інших життєво важливих ресурсів. По-друге, необхідно забезпечити правову допомогу постраждалим, що включає підтримку в судових процесах, юридичні консультації та допомогу у відновленні їх прав.

Особливе значення має співпраця омбудсмана з міжнародними організаціями, такими як ООН, ОБСЄ та Червоний Хрест, а також з іншими державами, які можуть надати необхідну підтримку в захисті прав людини. Міжнародний досвід і стандарти допомагають налагоджувати механізми, які не тільки посилюють правовий захист в країні, але й сприяють глобальним зусиллям для припинення порушень прав людини в умовах війни.

Також важливо, щоб органи влади враховували потреби вразливих груп, таких як жінки, діти, люди з інвалідністю, а також тих, хто опинився в найскладніших обставинах, зокрема у зоні бойових дій. Політики повинні активно впроваджувати законодавчі ініціативи, спрямовані на захист прав цих категорій, зокрема через забезпечення соціальних гарантій, створення сприятливих умов для інтеграції внутрішньо переміщених осіб і надання їм житла, медичних послуг і доступу до освіти.

Перспективи удосконалення роботи омбудсмана в умовах війни питання захисту прав людини набуває стратегічного значення, а функції омбудсмана стають дедалі важливішими. Важливим напрямком подальшого розвитку є розширення ресурсів і повноважень цього органу, що дозволить оперативніше реагувати на порушення та забезпечувати необхідну підтримку постраждалим. Для цього доцільно збільшити фінансування омбудсмана, аби він міг створити регіональні представництва в кожному регіоні, зокрема у тих, що найбільше постраждали від бойових дій. Це дозволить забезпечити безпосередню підтримку на місцях та швидше обробляти звернення від громадян.

Посилення міжнародної співпраці перспективи ефективного захисту прав людини в Україні під час війни значною мірою залежать від міжнародної підтримки. У зв'язку з цим омбудсман може розширити співпрацю з міжнародними організаціями для забезпечення кращого контролю за порушеннями прав людини та впливу на агресора. Наприклад, створення спільних моніторингових груп або організація незалежних міжнародних місій допоможе підсилити документування злочинів проти людяності та сприяти їхньому розгляду на міжнародному рівні. Ця співпраця дозволить не лише отримати додаткову допомогу, але й об'єднати зусилля для створення глобальної платформи правового захисту жертв війни.

Запровадження нових технологій у правозахисній діяльності омбудсман може впровадити цифрові технології для полегшення

подання скарг і збору даних про порушення прав людини [4, с. 325]. Це особливо важливо в умовах обмеженого доступу до постраждалих районів. Використання спеціалізованих мобільних додатків та онлайн-платформ дозволить громадянам безпечно подавати заяви про порушення, отримувати консультації і підтримку, навіть якщо вони перебувають у зоні конфлікту. Такі технологічні рішення здатні значно покращити комунікацію омбудсмана з громадянами, а також допоможуть створити єдину базу даних порушень, що може бути використана як доказова база у міжнародних судах.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бунчук О. Право на життя в умовах війни?!. Юридичний факультет ЧНУ ім. Юрія Федьковича. 2022 р. URL: <https://law.chnu.edu.ua/pravo-na-zhyttia-v-umovakh-viiny/>
2. Грубі порушення прав людини внаслідок збройної агресії проти України: загальний огляд. Ombudsman. 2023 р. URL: <https://ombudsman.gov.ua/childrenofwar-2023/hrubi-porushennia-prav-dytyny-vnaslidok-zbroinoi-ahresii-proti-ukrainy-zahalnyi-ohliad?tmpl=component&format=pdf>
3. Бойко О. Як захистити права людини під час війни. Відповідають правники. Суспільне новини. 2023 р. URL: <https://suspilne.media/380615-ak-zahistiti-prava-ludini-pid-cas-vijni-vidpovidaut-pravniki/>
4. Дорошенко В. Правові механізми захисту прав людини під час війни. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 323-326. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2023/74.pdf.

Є.М. Левченко,
офіцер військової частини А-0206
(м. Київ, Україна)

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПІДГОТОВКИ МОЛОДІ ДО ПРОХОДЖЕННЯ СЛУЖБИ В ЗСУ

Державне регулювання підготовки молоді до проходження служби в Збройних Силах України (ЗСУ) є важливим елементом національної безпеки та обороноздатності держави. Ефективна підготовка молоді сприяє формуванню патріотизму, військово-професійних навичок і готовності до виконання завдань у складі армії.

Цей процес регламентується законодавством, зокрема Законом України «Про військовий обов'язок і військову службу», який визначає основні положення щодо організації підготовки

громадян до служби. Він охоплює як призовників, так і добровольців, які обирають військову службу за контрактом. Держава забезпечує відповідну інфраструктуру, нормативно-правову базу, а також фінансування заходів, спрямованих на військове виховання молоді.

Першим етапом є підготовка юнаків у загальноосвітніх навчальних закладах, де через предмет «Захист України» учні отримують базові знання з військової справи, цивільного захисту, тактичної медицини та основ патріотичного виховання. Ця дисципліна формує первинні навички самооборони, користування зброєю та поведінки в умовах надзвичайних ситуацій.

Наступним рівнем є діяльність центрів допризовної підготовки, які забезпечують більш поглиблене навчання та практичні заняття. Молодь має можливість відвідувати військово-спортивні табори, брати участь у змаганнях і тренуваннях під керівництвом досвідчених інструкторів. Такі заходи сприяють підвищенню рівня фізичної підготовки, формуванню командного духу та відповідальності.

Держава також сприяє розвитку патріотичних молодіжних організацій, як-от «Джура», що популяризують військово-патріотичне виховання серед підлітків. Ці організації проводять освітні семінари, тренування та заходи з військової підготовки, виховуючи у молоді любов до Батьківщини, готовність її захищати та навички співпраці в команді.

Важливу роль у підготовці до служби відіграють вищі навчальні заклади, де функціонують військові кафедри. Випускники таких кафедр отримують військові звання офіцерів запасу, що розширює кадровий потенціал ЗСУ. Крім того, курси для резервістів і спеціалізовані програми професійної підготовки дозволяють розвивати військові компетенції у громадян, які бажають служити за контрактом.

Особлива увага приділяється інформаційно-просвітницькій роботі, яка популяризує військову службу серед молоді. Через засоби масової інформації, соціальні мережі та просвітницькі кампанії держава доносить до громадян інформацію про переваги служби в ЗСУ, перспективи кар'єрного росту, матеріальні та соціальні гарантії.

Ефективність державного регулювання підготовки молоді до військової служби залежить від координації дій різних державних інституцій, освітніх закладів, громадських організацій та військових структур. Комплексний підхід забезпечує якісну підготовку кадрів для

ЗСУ, адже він враховує не лише фізичну і теоретичну підготовку, а й формування морально-психологічної стійкості, патріотизму та навичок командної роботи. Інтеграція різних етапів підготовки - від шкільного курсу «Захист України» до спеціалізованих військових програм у навчальних закладах і курсів резервістів - дозволяє створити цілісну систему, яка відповідає сучасним викликам.

Особливий акцент робиться на індивідуальному підході до кожного призовника чи добровольця, з урахуванням його здібностей, інтересів і потенціалу. Це дає змогу готувати як універсальних солдатів, так і фахівців у вузьких сферах, таких як кібербезпека, медична допомога чи інженерна справа.

Завдяки такому підходу підвищується якість бойової готовності особового складу, а також створюються умови для більш ефективної інтеграції новобранців у структуру Збройних Сил. Системність, інновації у навчальних програмах та використання міжнародного досвіду гарантують відповідність підготовки сучасним стандартам і вимогам військової служби.

Список використаних джерел та літератури:

1. Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу». – Київ: Верховна Рада України, 2023.
2. Бабенко О.В. Підготовка молоді до військової служби: теоретичні та практичні аспекти. – Київ: НУОУ ім. І. Черняховського, 2019.
3. Гринько Т.А., Соколов В.М. Основи військової підготовки: навчальний посібник для шкіл. – Харків: Основа, 2021.
4. Кулішенко О.П. Патріотичне виховання молоді у контексті підготовки до служби в ЗСУ. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2018.
5. Левченко М.О., Удосконалення системи показників якості підготовки молоді до служби у Збройних Силах України на контрактній основі // Науково-практичні аспекти державного управління національною безпекою: Матеріали інтеракт.семінару: К., Вид-во НАДУ, 2003.- С. 25-30.

М.О. Левченко,
доктор філософії в галузі державного управління
(м. Київ, Україна)

МОДЕЛІ ДЕРЖАВНОЇ УЧАСТІ В ОРГАНІЗАЦІЇ Й РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Моделі державної участі в організації й розвитку туристичної діяльності є важливим аспектом для формування ефективної політики

в галузі туризму. Туризм як економічна та соціальна діяльність потребує значної уваги з боку держави для створення умов, що сприяють його розвитку, та забезпечення стійкості галузі.

Державна участь у туризмі може проявлятися через різноманітні моделі, які залежать від специфіки країни, її економічних можливостей, політичної системи та культурних традицій. Однією з найпоширеніших моделей є регуляторна, де основна роль держави полягає у створенні законодавчої бази та регулюванні туристичної діяльності. Вона включає видачу ліцензій, контроль якості послуг, розробку стандартів та забезпечення прав споживачів. Це дозволяє гарантувати прозорість ринку і високий рівень обслуговування.

Ще однією моделлю є фінансова підтримка, коли держава інвестує кошти в розвиток туристичної інфраструктури, таких як дороги, аеропорти, готелі, національні парки тощо. Інвестиції в інфраструктуру не лише стимулюють туристичний потік, але й створюють додаткові робочі місця, сприяючи економічному розвитку регіонів. Крім того, держава може надавати податкові пільги чи гранти для підтримки малого і середнього бізнесу у сфері туризму.

Промоційна модель передбачає активну участь держави у просуванні туристичного потенціалу країни на міжнародній арені. Це може включати рекламні кампанії, участь у міжнародних виставках, створення бренду країни та стимулювання в'їзного туризму. Успішне просування країни як туристичного напрямку сприяє залученню іноземних туристів, збільшуючи валютні надходження.

Інтеграційна модель підкреслює важливість співпраці між державою, бізнесом і громадськими організаціями у сфері туризму. Такий підхід дозволяє об'єднати ресурси та зусилля всіх зацікавлених сторін для досягнення спільних цілей. Держава виступає координатором і гарантом стабільності, що підвищує довіру та ефективність роботи туристичної галузі забезпечуючи баланс між інтересами різних учасників ринку, зокрема приватного бізнесу, місцевих громад та іноземних партнерів. Її координаційна роль проявляється в розробці стратегій і програм розвитку туризму, які враховують регіональні особливості та загальнонаціональні пріоритети. Завдяки цьому всі гравці ринку мають змогу працювати в умовах прозорих правил і узгоджених дій.

Гарантія стабільності полягає в тому, що держава створює надійне правове середовище для туристичної діяльності, включаючи захист прав інвесторів, споживачів і працівників туристичної галузі.

Наприклад, введення чітких стандартів безпеки для туристів, розвиток екологічно відповідального туризму та захист культурної спадщини сприяють формуванню довіри до країни як до туристичного напрямку.

Крім того, держава забезпечує фінансову стабільність галузі, підтримуючи її в кризові періоди. Це може включати субсидії, компенсації збитків через стихійні лиха або глобальні кризи (наприклад, пандемію), а також стимулювання кредитування для розвитку туристичних підприємств. Такі дії допомагають зберегти ринок навіть у складних умовах, що сприяє довгостроковій стійкості галузі.

Координаційна і стабілізаційна функції держави також виражаються у міжнародному співробітництві. Участь у глобальних туристичних ініціативах, створення спільних туристичних маршрутів із сусідніми країнами та розвиток дипломатичних відносин у сфері туризму забезпечують інтеграцію держави у світовий туристичний ринок. Завдяки цьому створюються сприятливі умови для залучення іноземних туристів та інвестицій.

Успішна реалізація державних моделей залежить від комплексного підходу, що враховує місцеві особливості, міжнародний досвід і довгострокові перспективи. Сьогодні туризм не тільки сприяє економічному зростанню, але й стає важливим інструментом культурного обміну та розвитку міжнародних відносин. Відповідно, роль держави у його підтримці та розвитку є ключовою.

Таким чином, держава, виконуючи роль координатора та гаранта стабільності, стає ключовим фактором для створення передбачуваного та конкурентоспроможного середовища в туристичній галузі. Її участь дозволяє забезпечити збалансований розвиток туризму, сприяючи економічному зростанню і соціальному прогресу країни.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності. - Чернівці: Книги-XXI, 2010. - 344 с.
2. Каліна І.І., Левченко М.О., Кривоберець М.М., Менеджмент в туризмі: Курс лекцій для самостійного вивчення дисципліни - К.: МАУП. 2022.-279 с.
3. Левицький В.Є., Дмитрук М.М. Державна політика у сфері туризму: теоретичні засади та практичне застосування. - Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2015. - 298 с.
4. Томашевська О. Золоті поради для ведення бізнесу власниками агроосель // Гомін Дрогобиччини. – 2008. – № 2 (25). – С. 1.

Н.М. Логінова,
кандидат педагогічних наук, доцент
(м. Хмельницький, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Війна в Україні, крім всього, ще приводить до серйозних правових проблем на всіх етапах служби військового. Під час вступу на військову службу, виїзду на передову та навіть після героїчного виконання обов'язку – військові та їх родини стикаються з низкою складних ситуацій, порушенням прав та бюрократичною пасткою.

Для військовослужбовців встановлюється єдина система правового та соціального захисту з урахуванням грошового, матеріального та інших видів забезпечення відповідно до їхньої посади, військового звання, кваліфікації, тривалості та умов військової служби. Правовий захист військовослужбовців – функція держави. Він передбачає закріплення в законодавчих актах України прав та свобод військовослужбовців, їхніх обов'язків та відповідальності, соціальних пілг і гарантій, а також правовий механізм їх реалізації. Соціальний захист військовослужбовців також є функцією держави, спрямованою на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їхньої службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі.

Забезпечення виконання вимог законів, інших нормативно-правових актів щодо соціального й правового захисту військовослужбовців покладається на органи державної влади та органи місцевого самоврядування (стаття 4 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»). Слід зазначити, що відповідна система соціальних і правових гарантій не поширюється на членів сімей військовослужбовців, які загинули чи померли під час проходження військової служби внаслідок вчинення ними злочину чи адміністративного правопорушення, або якщо загибель (смерть) військовослужбовця сталася внаслідок вчинення ними дій у стані алкогольного, наркотичного або токсичного сп'яніння, чи є наслідком навмисного заподіяння собі військовослужбовцем, військовозобов'язаним чи резервістом тілесного ушкодження (стаття 3 Закону України «Про

соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»). Ніхто не має права обмежувати військовослужбовців та членів їхніх сімей у правах і свободах, визначених законодавством України (стаття 2 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»). Держава гарантує військовослужбовцям та членам їхніх сімей соціальний і правовий захист відповідно до законів та прийнятих відповідно до них нормативно-правових актів. (стаття 19 Статуту внутрішньої служби). Соціальні послуги членам сімей військовослужбовців надаються в порядку, визначеному чинним законодавством України, що визначає умови та зміст допомоги, належної сім'ям та особам, які потребують сторонньої допомоги для поліпшення якості їхньої життєдіяльності. Такі послуги можуть надаватись як періодично (за зверненням або за необхідності), так і шляхом здійснення соціального супроводу (забезпечення комплексної допомоги у вирішенні проблем). Надаються такі послуги за принципом добровільності вибору отримання чи відмови від соціальних послуг та з урахуванням терміну, необхідного для вирішення проблем (стаття 3 Закону України «Про соціальні послуги»).

Неправомірні рішення, дії (бездіяльність) органів військового управління та командирів (начальників) можуть бути оскаржені військовослужбовцями в порядку, передбаченому законами, статутами Збройних Сил України та іншими нормативно-правовими актами (стаття 19 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»). Усі військовослужбовці мають право надсилати письмові звернення або особисто звертатися до посадових осіб, органів військового управління, органів управління Служби правопорядку, органів досудового розслідування та інших державних органів у разі:

- незаконних рішень, дій (бездіяльності) щодо них командирів чи інших військовослужбовців, порушення їх прав, законних інтересів та свобод;
- незаконного покладення на них обов'язків або незаконного притягнення до відповідальності;
- незаконними діями інших військовослужбовців,
- незаконними діями інших посадових осіб. (стаття 110, Дисциплінарний статут Збройних Сил України). Усі скарги в день їх надходження заносяться до Журналу реєстрації пропозицій, заяв і скарг громадян. Виключенням є ті скарги, що були подані під час

опитування (перевірки), яке проводить керівник інспектування.

17 липня 1997 року Верховна Рада України ратифікувала Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод, яка набрала чинності для України 11 вересня 1997 року. Це стало Актом визнання України як демократичної правової держави. У статті 9 Конституції України зафіксовано, що міжнародні договори, ратифіковані Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України, а це означає, що міжнародні договори мають пряму дію. Внаслідок цього у кожної фізичної особи, неурядової організації або групи осіб, які знаходяться під юрисдикцією України, з'явилося право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися зі скаргою про порушення Україною прав і свобод, гарантованих Конвенцією, до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна (стаття 55 Конституції України).

Однією з найбільш поважних і впливових міжнародних судових установ є Європейський суд з прав людини (м. Страсбург, Франція). Саме ця судова інституція забезпечує гарантії прав людини і є контрольним механізмом, закладеним Конвенцією, з дотримання державами-учасниками її положень, упровадження норм і принципів у рамки національних правових систем. З юридичної точки зору, в Україні з'явилась система наднаціонального контролю за дотриманням прав людини на внутрішньодержавному рівні. Рішення Європейського суду є обов'язковими для держав – учасниць Конвенції. Україна ратифікувала низку міжнародних документів, які спрямовані на захист найважливіших сторін життя особи і мають громадянську, політичну, економічну та соціальну спрямованість.

Головні з них такі:

- право на життя;
- право на свободу;
- право на особисту недоторканність особи;
- право на вільне пересування;
- право на свободу думки, совісті, релігії, виявлення поглядів;
- право на свободу мирних зібрань;
- право на справедливий судовий розгляд;
- неприпустимість покарання без закону;
- право на заборону дискримінації, катувань, рабства та примусової праці.

Військовослужбовці є громадянами України, тому на них, як

і на цивільних осіб, поширюється гарантії прав, закладені у міжнародних документах. Сучасне міжнародне законодавство розглядає військовослужбовців як громадян у військовій формі

Кожен із переліку міжнародних документів складений та прийнятий для досягнення конкретної мети щодо захисту конкретних аспектів права громадян. Незважаючи на це, деякі з них містять положення, які дублюють одне одного. Саме тому, під час звернення до відповідних міжнародних судових установ щодо захисту порушених прав, дуже важливо бути обізнаним, в яких саме Міжнародних документах закладені юридичні норми.

С.І. Лучковська,

*кандидат юридичних наук, доцент
(м. Хмельницький, Україна)*

ОКРЕМІ ЗМІНИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У ЗВ'ЯЗКУ З АДАПТАЦІЄЮ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ПРАВА ЄС

Процес адаптації законодавства України до правових норм ЄС становить важливий етап євроінтеграційного шляху країни. Okремі зміни в інвестиційному законодавстві спрямовані на створення сприятливих умов для інвесторів та гармонізації з нормами європейського ринку.

Так, актуальним у зв'язку з цим, видається гармонізація національного законодавства із нормативними актами ЄС щодо регулювання ринків фінансових інструментів. Адже з початку 2018 року європейські фінансові ринки перейшли на новий рівень регулювання із набранням чинності нового законодавства про ринки фінансових інструментів, а саме Директиви (ЄС) 2014/65/EU про ринки фінансових інструментів (MiFID II) [1], Регламенту (ЄС) 600/2014 про ринки фінансових інструментів (MIFIR) [2] та низки інших актів європейського законодавства, пов'язаних з ними. Нове європейське законодавство про ринки фінансових інструментів спрямовано на підвищення прозорості ринків капіталу та запровадження режиму прозорості фінансових інструментів, особливо таких як, облігації та деривативи. Зміна правил на фінансових ринках Європи у цілому була орієнтована на усунення регуляторних

прогалин, виявлених під час світової фінансової кризи, зокрема і на додатковий захист інвесторів.

Одним з таким ключових актів ЄС, спрямованих на вдосконалення процесу регулювання діяльності фінансових ринків, є вказана вище Директива ЄС 2014/65/EU про ринки фінансових інструментів (MiFID II, Markets in Financial Instruments Directive II) [1]. Її головна мета полягає у забезпеченні прозорості, підвищенні довіри до фінансових ринків та зміцненні захисту прав інвесторів. Основні положення Директиви полягають у наступному:

1. Розширений обсяг регулювання: Директива охоплює не лише фінансові інструменти, але й структуровані депозити, зобов'язуючи компанії дотримуватися нових стандартів у сфері розкриття інформації та взаємодії з клієнтами. Директива закріплює додаткові вимоги до обліку ризиків і прозорості операцій.

2. Підвищення прозорості: встановлюються суворі вимоги щодо публікації звітності, запроваджується режим розкриття інформації до і після торгів фінансовими інструментами; закріплюється обов'язкове розкриття детальної інформації щодо комісійних витрат й плати за послуги.

3. Захист прав інвесторів: створено механізми для більш ефективного вирішення спорів між клієнтами та компаніями. Компанії повинні забезпечити відповідність послуг потребам клієнтів, зокрема шляхом класифікації клієнтів на роздрібних, професійних і допустимих контрагентів.

4. Алгоритмічна та високочастотна торгівля: запроваджено вимоги до контролю ризиків і технологій, які використовуються у високочастотній торгівлі. Мета — уникнення маніпуляцій на ринку та забезпечення стабільності фінансових систем.

5. Торговельні майданчики: запроваджено нові категорії торговельних майданчиків, такі як-то: організовані торговельні платформи (OTF), що дозволяє краще структурувати торгівлю фінансовими інструментами для торгівлі похідними інструментами та облігаціями, а також встановити додаткові зобов'язання щодо торгівлі акціями на регульованих майданчиках.

Отже, Директива ЄС 2014/65/EU про ринки фінансових інструментів (MiFID II) [1] є ключовим нормативним актом Європейського Союзу, що регулює діяльність фінансових ринків, зокрема інвестиційних послуг та ринків капіталу. Україна, прагнучи інтегруватися до європейського фінансового простору, здійснює

поступову адаптацію свого законодавства до вимог ЄС. Так, у 2020 році було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій і впровадження нових фінансових інструментів» [3], участь у розробленні якого взяв Європейський банк реконструкції і розвитку (ЄБРР). Відповідно до цього Закону були внесені істотні зміни до декількох законів, зокрема, до Закону «Про цінні папери та фондовий ринок» (у новій редакції — «Про ринки капіталу і організовані товарні ринки» [4]) та «Про товарну біржу» (у новій редакції - «Про товарні біржі» [5]).

Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» [4] у новій редакції містить положення, що частково гармонізують українське законодавство з Директивою MiFID II. Цей закон визначає правові засади функціонування ринків капіталу, встановлює вимоги до інвестиційних послуг та діяльності фінансових посередників.

Положення Директиви, що частково закріплені у вказаному Законі:

1. Класифікація клієнтів: Закон передбачає певну категоризацію клієнтів, але рівень деталізації і зобов'язань щодо інформування клієнтів про їх права не повністю відповідає MiFID II.
2. Розкриття інформації: вимоги до прозорості і розкриття інформації існують, але пре- та посттрейдова звітність не має такого рівня деталізації, як у MiFID II.
3. Алгоритмічна торгівля: Основні засади регулювання алгоритмічної торгівлі визначені, але вимоги до тестування, управління ризиками та моніторингу алгоритмів залишаються недостатньо розвинутими.
4. Регулювання торговельних платформ: Закон регулює діяльність бірж і багатосторонніх торговельних систем (MTF), але організовані торговельні платформи (OTF) як окрема категорія майже не охоплені.

Положення Закону, які потребують розробки або суттєвого доопрацювання:

1. Пре- та посттрейдова прозорість: в Україні ще немає вимог щодо обов'язкового розкриття передторговельних цін і обсягів, як і механізмів публікації посттрейдових звітів у реальному часі.
2. Захист прав інвесторів: не всі аспекти політики найкращого виконання угод й управління конфліктами інтересів закріплені на законодавчому рівні.

3. Інвестиційні послуги: Закон не охоплює всі види послуг, передбачених MiFID II, наприклад, послуги, пов'язані зі структурованими депозитами.

4. Нагляд і санкції: хоча НКЦПФР має значні повноваження, система моніторингу та штрафних санкцій за порушення норм MiFID II поки що не повністю відповідає європейським стандартам.

5. Деталізоване ліцензування: ліцензування інвестиційних компаній ще не охоплює всі вимоги, включаючи оцінку відповідності управлінських структур і політик ризик-менеджменту.

Причинами таких прогалин є неповна гармонізація законодавства: законодавчі положення орієнтовані на загальні європейські стандарти, але не враховують всіх технічних деталей MiFID II. Також потрібно вказати й на обмежений регуляторний досвід: Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) та інші органи потребують додаткових ресурсів і знань для впровадження складних положень, таких як алгоритмічна торгівля чи прозорість.

Таким чином, сьогодні в українському законодавстві є окремі елементи, що відповідають вимогам MiFID II, але повна імплементація ще не досягнута. Для цього необхідно: внести відповідні зміни до Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки»; розробити комплекс підзаконних актів, які забезпечать реалізацію положень Директиви; посилити регуляторні та наглядові механізми для забезпечення відповідності законодавства технічним і процедурним стандартам MiFID II.

Викликами імплементації Директиви, на наш погляд, є необхідність адаптації фінансових установ до нових стандартів, додаткові витрати на впровадження технологічних рішень і навчання персоналу, забезпечення ефективного нагляду з боку регулятора.

Отже, процес гармонізації триває що є вагомим кроком на шляху до інтеграції України в ЄС, у європейський фінансовий простір та створення сучасного, конкурентного ринку капіталу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Directive 2014/65/EU of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 on markets in financial instruments and amending Directive 2002/92/EC and Directive 2011/61/EU (recast) Text with EEA relevance. An official website of the European Union. URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2014/65/oj>.
2. Regulation (EU) No 600/2014 of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 on markets in financial instruments and amending Regulation (EU) No 648/2012 Text with EEA relevance. An official website of the European Union.

URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2014/600/oj/eng>.

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій і впровадження нових фінансових інструментів: Закон України від 19 червня 2020 року № 738-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-20#Text>.

4. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3480-IV. {В редакції Закону № 738-IX від 19.06.2020}. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>.

5. Про товарні біржі: Закон України від 10 грудня 1991 року № 1956-XII. {В редакції Закону № 738-IX від 19.06.2020}. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1956-12#Text>.

І.С. Маторін,
здобувач
(м. Київ, Україна)

ЕКОЛОГІЧНИЙ ТУРИЗМ АВСТРІЇ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ

Австрія є однією з провідних європейських країн у розвитку екологічного туризму завдяки її багатим природним ресурсам, розвиненій туристичній інфраструктурі та орієнтації на сталий розвиток. Гірські ландшафти Альп, численні національні парки та екологічно чисті зони приваблюють туристів, які прагнуть відпочити в гармонії з природою. Екологічний туризм у країні базується на принципах збереження довкілля, підтримки місцевих громад і раціонального використання природних ресурсів.

Перспективи розвитку екологічного туризму в Австрії:

1. Підтримка державних і міжнародних програм сталого розвитку, що фінансують проекти з екологічного туризму, вона сприяє впровадженню екологічних стандартів, модернізації інфраструктури та збереженню природних територій. Такі програми, як Європейська ініціатива Green Deal або гранти від UNEP, забезпечують фінансування проектів, спрямованих на розвиток екотуризму, включаючи створення екологічних маршрутів, використання відновлюваних джерел енергії в туристичній сфері та освітні кампанії для популяризації сталого туризму.
2. Зростаючий попит на екологічні подорожі серед туристів, особливо з країн ЄС, який обумовлений збільшенням обізнаності про важливість збереження довкілля та популяризацією сталого способу

життя. Європейські туристи надають перевагу подорожам, які мінімізують негативний вплив на природу, включаючи проживання в екологічно сертифікованих готелях, активний відпочинок на природі та участь у ініціативах з охорони довкілля. Це стимулює розвиток екотуристичних напрямків і впровадження інновацій у туристичній сфері.

3. Впровадження інноваційних технологій у сфері обслуговування, таких як електротранспорт, цифрові еко-гайди та системи управління відходами в туристичних зонах, який сприяє підвищенню екологічної сталості та привабливості екотуризму. Використання електротранспорту зменшує викиди CO₂, цифрові еко-гайди забезпечують зручність і доступ до інформації про природні об'єкти, а ефективні системи управління відходами допомагають зберігати чистоту природних територій. Це підвищує якість туристичного досвіду та підтримує екологічний баланс у туристичних регіонах.

4. Розширення інфраструктури для активного відпочинку: велодоріжки, маршрути для піших прогулянок, екологічні кемпінги та бази відпочинку.

5. Популяризація екотуризму через просвітницькі програми та культурні ініціативи, які стимулюють інтерес до природи та екологічного способу життя.

Проблеми, що стримують розвиток:

1. Тиск масового туризму на природні ресурси, що може призводити до екологічного навантаження в популярних регіонах.

2. Висока вартість екологічно орієнтованих послуг, що робить їх менш доступними для певних категорій туристів.

3. Необхідність модернізації інфраструктури відповідно до високих стандартів екологічної сталості.

4. Обмеженість фінансування для підтримки дрібних місцевих ініціатив у галузі екотуризму.

5. Вплив кліматичних змін на традиційні туристичні сезони та екосистеми.

Таким чином, Австрія має значний потенціал для подальшого розвитку екологічного туризму завдяки сприятливим природним умовам і підтримці сталого розвитку. Однак подолання існуючих викликів вимагає комплексного підходу, що включає ефективне управління ресурсами, активну участь місцевих громад і впровадження інновацій. Екологічний туризм не лише сприяє

збереженню унікальних природних ландшафтів, а й забезпечує довгостроковий соціально-економічний ефект для регіонів.

Ф.М. Медвідь,
*доктор наук в галузі політології,
кандидат філософських наук, професор МКА*
А.Р. Красун,
здобувачка освіти
А.А. Бурлака,
здобувач освіти
(м. Київ, Україна)

СОЦІАЛЬНА РОБОТА В УМОВАХ ВІЙНИ: ДЕЯКІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ

Поняття “соціальна робота» увійшло в соціально-гуманітарну літературу наприкінці XIX ст. і в сучасних умовах це поняття розглядають в у трьох основних значеннях: практична професійна діяльність із надання допомоги та підтримки людям, що опинилися в скрутній ситуації; навчальна дисципліна із професійної підготовки фахівців із соціальної допомоги та підтримки населення; галузь наукових знань[1, с.6].

Сьогодні ідеї добра й милосердя як ніколи необхідні українському суспільству, у якому усе більш виразно проявляється нерівність людей. Громадськість усе більше починає усвідомлювати, що економіка сама по собі лише засіб, а не ціль розвитку, що вона вбудована в систему суспільних відносин, духовного життя й саме про цю систему повинна бути виявлена турбота і їй повинна бути приділене увага. Духовно-моральне самозбереження суспільства досягається засобом двох взаємопов’язаних процесів: постійна турбота про збереження й раціоналізацію використання духовної спадщини; пошук можливостей відновлення культури[11, с.202-245;5, с.44-64].

В умовах жорстокої бюджетної політики й обмеженості фінансових ресурсів зниження соціальної напруженості в суспільстві багато в чому визначається: соціальним захистом знедолених верств населення; використанням наявних резервів державних і недержавних

установ, фондів і організацій; активізацією добродійної діяльності, зокрема, волонтерських організацій[2, с.28-47;3, с.17-21;4, с.118-123]. Асоціально-економічні умови життєдіяльності, криза в нашій країні, що охопила всі форми громадського життя, надають особливу актуальність вирішенню цих проблем.

Культура виступає як історично сформована сукупність соціальних норм і цінностей, засобів і форм взаємодії людей із середовищем їхнього існування, які вони виробляють з метою її вдосконалювання й розвитку суспільного прогресу. Складовим елементом загальної культури є культура соціальна. Вона втілює в собі соціальну пам'ять і мудрість попередніх поколінь. Соціальна культура виступає як історичний досвід, пам'ять соціальних спільнот і їхніх поколінь у сфері соціальних відносин, відтворення й розвитку соціальних норм і правил їхньої поведінки, взаємодії й спілкування в тих або інших історичних умовах. Духовність сьогодні, на жаль, втрачає традиційну важливу роль у діяльності населення. Збільшується розрив між суспільними й індивідуальними цінностями, що відбивається в розбіжності між почуттями й вчинками, задумами й справами, бажаним і діючим, офіційним поведінням і неофіційним життям. Все це обумовлює особистісні синдроми незадоволеності, соціальної втоми, агресивності. Наростає тенденція до дегуманізації суспільних відносин. Найбільше яскраво дегуманізація пережитого нами періоду проявляється в занепаді моральності. Розгул всездозволеності, безлюдяність взаємин людей - це тільки деякі з агресивних тенденцій. Нам явно не вистачає моральної цілісності й стійкості[12;10]. Моральне відродження суспільства вимагає насамперед поліпшення умов і способу життя людей, формування моральної економіки й політики, забезпечення необхідних прав і свобод для особистості.

Ядро духовного світу людини становлять цінності[7, с.188-190;6, с.178-188]. Серед моральних цінностей, які заслуговують сьогодні особливої уваги, зміцнення й культивування, видне місце займає добродійність. Саме поняття «добродійність» використовується поряд із близькими за значенням термінами «милосердя», «соціальна допомога», «соціальна підтримка». Однак ці поняття не є аналогами.

Соціальна допомога — це система заходів по наданню допомоги знедоленим людям, сприяння їм у подоланні життєвих труднощів в оплатній і в безоплатній формах. Соціальна допомога

буває не тільки матеріальною, але й фізичною, соціально-побутовою, правовою, психологічною, педагогічною й т.д. Соціальна підтримка передбачає сприяння працездатним активним групам населення, що тимчасово опинилися у важкій життєвій ситуації. Особливою формою соціальної допомоги і підтримки виступає добродійність, що полягає в безоплатному наданні матеріальної допомоги й підтримки нужденних. На відміну від поняття «добродійність» у понятті «милосердя» акцент робиться на емоціях та почуттях, бо милосердя виступає як більше готовність до надання допомоги, ніж сама допомога, відгук на страждання інших людей, ніж раціональна оцінка цих страждань.

В умовах війни соціальна робота поширюється на біженців, переселенців, які постраждали від воєнних дій, втрати малої батьківщини і особистого майна. У зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30 - 34, 38, 39, 41 - 44, 53 Конституції України, а також вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» (пункт 3 Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64 «Про введення воєнного стану в Україні»)[8;9].

Отже, соціальна робота як практична професійна діяльність, як навчальна дисципліна і як галузь наукових знань в сучасних умовах потребують подальшого розпрацювання, особливо в час воєнного стану.

Список використаних джерел та літератури:

1. Лукашевич М.П., Семигіна Т.В. Соціальна робота (теорія і практика): Підручник. - К.: Каравела, 2009. - 386 с.
2. Медвідь Ф. М., Твердохліб А. І., Урбанський М. В. Волонтерська діяльність як важлива складова громадянського суспільства в Україні Збірник матеріалів V Міжнародної науково - практичної конференції “Політичні процеси сучасності: глобальний та регіональний виміри» (м. Івано-Франківськ, 25-26 квітня 2024 року). Івано-Франківськ, 2024. . II частина. - С.28- 47.
3. Медвідь Ф.М., Твердохліб А.І. Нормативно-правове забезпечення волонтерської діяльності в Україні // Благодійність і волонтерство як фактор розвитку соціальної роботи в Україні [Електронний ресурс]: Збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Яготин, 14 березня 2024

- р.): Ред. рада: Т.М. Черноштан, С.М. Михайленко, Є.В. Черноштан. – Яготинський інститут ПрАТ «ВНЗ» МАУП», 2024. – С. 17-21.
- 4.Медвідь Ф., Чорна М., Урбанський М.Волонтерська діяльність як об'єкт державної політики// Політика та право в умовах дії воєнного стану: пошук рішень: збірник матеріалів Міжнарод. наук. конф. / за заг. ред. П. В. Горінова ; Навчально-науковий інститут права та політології УДУ імені Михайла Драгоманова (м. Київ, 23 квітня 2024 р.). – Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024. – 399 с. С.118 - 123.
- 5.Медвідь Ф.М. Гуманітарна безпека України в умовах деокупації: питання теорії та історіографії.// Кримінологічні дослідження : збірник наук. праць / [гол. ред. В. Поклад, канд. філос. наук]; Луган. навч.-наук. інст. імені Е. О.Дідоренка Донецьк. держ. універ. внутр. справ. – Івано-Франківськ-Кропивницький : РВВ ДонДУВС, 2023. – Вип. 13 : Міжнародні злочини російської федерації на території України. – С.44-64.
- 6.Медвідь Ф.М., Чорна М.Ф. Гуманітарна безпека України // Забезпечення національної безпеки за основними напрямками життєдіяльності України: навч.пос.: у 2-х ч.: Ч.І./ В.А. Омельчук, М.П.Стрельбицький, С.Г.Гордієнко та ін.: за заг.ред. А.М.Кислого,і М.П.Стрельбицького. К.: МАУП, 2021. – С. 178-188.
- 7.Медвідь Ф.М.,Урбанський М.В., Давидюк П. М. Національні цінності як фундаментальні основи національної безпеки держави // Проблеми модернізації України : [зб. наук. пр.] / МАУП. - К.: МАУП, 2008 -Вип. 10: Матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. “Розвиток української держави в умовах активізації євроінтеграційних процесів» м. Київ, МАУП,19 березня 2020 р. / редкол. : М. Н. Курко (голова) [та ін.]. - 2020. - С.188-190.
- 8.Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64 від 24.02.2022 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.
9. Про правовий режим воєнного стану: Закон України 12.05.2015 № 389-VIII. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
- 10.Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища : монографія. – Київ : НІСД, 2022. – 532 с.
- 11.Скрипнюк О.В. Соціальна, правова держава в Україні: проблеми теорії і практики.Монографія. - К.: Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 200. 600 с.
- 12.Указ Президента України № 479/2021 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про запровадження національної системи стійкості».

Ф.М. Медвідь,
*доктор наук в галузі політології,
кандидат філософських наук, професор МКА*
А.І. Твердохліб,
аспірант
А.Р. Красун,
студентка
(м. Київ, Україна)

ЗАХИСТ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ (ДО 75-РІЧЧЯ З ДНЯ ПРИЙНЯТТЯ ЗАГАЛЬНОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ)

Захист прав і свобод людини в контексті євроінтеграції України базується на міжнародному досвіді та нормах, встановлених міжнародними організаціями, де Україна активно співпрацює з Європейським Союзом та іншими міжнародними партнерами. Міжнародний досвід демонструє, що захист прав людини є одним із основних принципів розвинутих демократичних суспільств. Європейський Союз має високі стандарти у сфері прав людини, які визнаються щодо всіх його членів, тому Україна, як країна, що прагне до євроінтеграції, зобов'язана пристосовувати свою законодавчу базу та практику до цих стандартів[13, с.21-30]. Україна прийняла ряд реформаторських заходів для забезпечення захисту прав людини, враховуючи міжнародний досвід, було створено Національну службу з питань прав людини, яка відповідає за контроль захисту прав та надання рекомендацій уряду. Також було прийнято Закон України «Про захист прав людини» [3] та інші законодавчі акти, спрямовані на забезпечення рівних прав та свобод для всіх громадян.

Захист прав людини в сучасних умовах базується на міжнародних документах, зокрема Загальній декларації прав людини (1948), Європейській Конвенції з прав людини (1950), національних конституціях держав та присвячено ряд публікацій відомих авторів, зокрема, Антонович М., Гришук О., Гончаренко О., Задорожній О., Заросило В., Буткевич О., Головаха Є., Євінгов В., Колодій А., Нестерович О., Оніщенко Н., Пархоменко Н., Стоєцький С., Орзіх М., Погорілко В., Сірий М., Скрипнюк О., Рабінович П., Разметаєва Ю., Хавронюк М., Шемшученко Ю. та ін. Тема захисту прав людини, людської гідності розроблялася і нами, зокрема, в працях [7, с. 166-

170; 8, с.171-181; 2, с.76-82; 9, с.97-102; 10, с.26-31; 11, с.81-83; 12, с.54-55].

Права людини виступають як визначальні засади правового статусу особи, що належать людині від народження, а тому є природними і невідчужуваними. Вони засновані на принципах свободи, рівності та справедливості та мають універсальний характер і загальновизнані в міжнародному праві, зокрема, є: право на життя; право на незастосування до особи тортур, насильства або іншого жорстокого чи принижуючого людську гідність поводження або покарання; право на недоторканість приватного життя, особистої і сімейної таємниці, захист своєї честі і гідності, свободи совісті і віросповідання; право на судовий захист, правосуддя і пов'язані з ним інші процесуальні права тощо[18, с.710; 19, с. 7-15; 8, с.171-181].

В умовах воєнного стану захист прав і свобод набирає особливої актуальності, зокрема право на життя. Право на життя - універсальне, загальновизнане природне право людини і громадянина, закріплене в міжнародно-правових актах і Конституції України. Відповідно до ст. 3 Основного Закону життя людини є найвищою цінністю в Україні. “Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю»[4]. Стаття закріплює загальнолюдське гуманітарне підґрунтя Української держави, гуманітарний вимір у здійсненні її влади та розвиває відповідні положення преамбули та ст.1 про Україну як суверенну і незалежну, демократичну, соціальну, правову державу. Відповідно до змісту цієї статті, дотримання прав людини - фундаментальна конституційна засада в Україні, дія якої відповідно спрямовує всю сукупність суспільно-політичних відносин.

Даний принцип у статті закріплюється багатоплпно. На рівні конституційно визнаної найвищої соціальної цінності в Україні в ч.1 ст.3 перелічені не всі права і свободи людини, які передбачені Конституцією України. Однак право на життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпеку належать до тих прав людини, що зумовлені її природою та не залежать від наявності певного статусу особи в державі[6,с. 91-96; 8, с. 214-222; 3]. Саме тому всі вони в міжнародній практиці позначаються як фундаментальні.

Визначивши їх як найвищу соціальну цінність, Конституція України приєдналася до європейського і світового бачення цього питання, закріпила його загальнолюдське вирішення як обов'язкове для держави і для всіх інших учасників суспільних відносин. Як

принцип всієї практичної діяльності держави, всіх її органів та посадових осіб за ст. 3 Конституції України права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість функціонування держави. Їх утвердження і забезпечення є головним обов'язком держави. В цій редакції конституційний принцип дотримання прав людини юридично пов'язує і позитивно обмежує дії держави, її органів та посадових осіб[5, с.32; 16, с.214-222;17 с.8-20]

Важливість і актуальність права на життя людини, його реалізація і захист є очевидними, адже без такого фундаментального права всі інші права перестають мати будь-яке значення. Адже життя це – передумова реалізації всіх прав і свобод людини. Дане право знаходить своє закріплення у всіх договорах з прав людини, є частиною загального міжнародного права. Незважаючи на це, право на життя має відносний характер і за певних юридичних і фактичних умов, може бути правомірно обмеженим. На практиці, головною загрозою і перешкодою для реалізації цього права стають збройні конфлікти й ситуації насильства всередині держави.

Це фундаментальне право припустимо розглядати у двох аспектах: по-перше, як право особи на свободу від будь-яких незаконних зазіхань на життя з боку держави, її представників або приватних осіб; по-друге, як право особистості вільно розпоряджатися своїм життям.

Право на життя закріплене статтею 3 Загальної декларації прав людини: «Кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність»[1]. Ширше поняття права на життя визначене у Міжнародному пакті про громадянські та політичні права 1966 р. У статті 6 вказано, що право на життя є невід'ємним правом кожної людини. Це право охороняється законом. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. В Україні право на життя закріплене статтею 27 Конституції України: «Кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань»[4].

Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної

влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень[15]. 24 лютого 2022 року у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України Указом Президента України № 64/2022 введено воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб[14]. Строк дії воєнного стану в Україні продовжувався Указами Президента України.

У зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30 - 34, 38, 39, 41 - 44, 53 Конституції України, а також вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» (пункт 3 Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64 «Про введення воєнного стану в Україні»).

Запровадження воєнного стану в Україні, звичайно ж, значно ускладнює гарантування державою прав громадян в умовах об'єктивної необхідності їх часткового обмеження. Адже таке обмеження передбачає законодавче звуження змісту та обсягу прав і свобод людини, а також чинники, що унеможливають або ускладнюють їх реалізацію.

У Конституції України закріплено стандарти правової держави у такій ситуації. Це означає, що: по-перше, обмеження прав людини і громадянина в державі є тимчасовим та мінімально необхідним за характером; по-друге, зберігається певний перелік прав, які не можуть порушуватися у жодному разі; по-третє, остаточне рішення про оголошення воєнного стану ухвалює вищий загальнодержавний представницький орган – парламент.

Вказані норми Конституції України відповідають нормам Загальної декларації прав людини, якою передбачено, що при

здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання та поваги прав і свобод інших, забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві.

Водночас у ч. 2 ст. 64 Конституції України вказано вичерпний перелік прав і свобод людини та громадянина, обмежувати які, навіть у таких скрутних обставинах, як воєнний стан, забороняється. Це, зокрема: рівність конституційних прав і свобод та рівність перед законом; право на громадянство та на зміну громадянства; право на життя; право на повагу до гідності; право на свободу та особисту недоторканність; право надсилати індивідуальні чи колективні письмові звернення та на обґрунтовану відповідь на них; право на житло; на рівні права і обов'язки подружжя у шлюбі та сім'ї; рівність прав дітей незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним; право на судовий захист прав і свобод людини і громадянина; право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди; право знати свої права і обов'язки; гарантія, що закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи; право на правову допомогу; право не виконувати явно злочинні розпорядження чи накази; неможливість бути двічі притягненому до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення; презумпція невинуватості; гарантія того, що особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом[4;3].

Отже, закріплення переліку прав, які не можуть бути обмежені навіть у час дії воєнного стану, є конституційною гарантією прав людини і громадянина. Разом з тим, проблематика прав людини і громадянина в умовах воєнного стану є надзвичайно складна та багатоаспектна, тому вимагає дальшого поглибленого розпрацювання.

Список використаних джерел та літератури:

1. Загальна декларація прав людини // https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
- 2.Зросило В.О., Медвідь Ф.М., Авсієвич А.В. Права людини як цінність // Збірник матеріалів IX Міжнародної науково-практичної конференції “Роль юриспруденції у формуванні сучасного суспільства». Частина 1.- Київ: Вид-

во Людмила, 2023. 252 с. С.76-82.

3.Закон України «Про захист прав людини». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text4

4.Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.

5.Коментар до Конституції України. К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 1996. 177 с.

6.Медвідь Ф.М., Чорна М.Ф., Чалчинський В.І. Конституція України як цінність і оберіг національної державності // Актуальні питання юридичної науки та практики: зб. наук. пр. студ. та молодих вчених / гол. ред. Л. Г. Білий. Хмельницький : Вид-во МАУП, 2024. Вип. 4. 188 с. С.91-96.

7.Медвідь Ф.М., Філіпова О.В., Бурдейний А.А. Обґрунтування прав людини: філософсько-правові засади // Актуальні питання державотворення та захисту прав людини в Україні: зб. наук. пр. / гол. ред. Л. Г. Білий. Хмельницький : Вид-во Хмельниц. ін-ту МАУП, 2024. Вип. 13. 428 с. С.166-170.

8.Медвідь Ф.М., Чорна М.Ф., Бурлака А.А. Права людини: питання історії та теорії // Актуальні питання державотворення та захисту прав людини в Україні: зб. наук. пр. / гол. ред. Л. Г. Білий. Хмельницький : Вид-во Хмельниц. ін-ту МАУП, 2024. Вип. 13. 428 с. С.171- 181.

9.Медвідь Ф.М., Чалчинський В.І. Конституційно-правова доктрина України про забезпечення прав людини в умовах цифровізації // Актуальні питання юридичної науки та практики: зб.наук. Праць студентів та молодих вчених / гол.ред. Л.Г.Білий. Хмельницький: Вид-во МАУП, 2024.Вип. 4. С.97-102.

10.Медвідь Ф.М., Філіпова О.В., Філіпов М.С. Права людини: питання історії та теорії у контексті євроінтеграції України // Права та основоположні свободи людини у контексті євроінтеграції України : матеріали круглого столу присвяченого Дню юриста та 220-й річниці з дня заснування університету, що проведений кафедрою цивільно-правових дисциплін і трудового права імені професора О.І. Процевського та кафедрою державно-правових дисциплін, кримінального права і процесу факультету історії та права Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (08 жовтня 2024 року). – Харків, 2024. – 160 с.С.26-31.

11.Медвідь Ф.М., Твердохліб А.І., Красун А.Р. Категорія “людська гідність” в системі прав людини//Захист прав людини в Україні: сучасний стан та перспективи вдосконалення: збірник тез Науково-практичного круглого столу, присвяченого 75-й річниці проголошення Загальної декларації прав людини (м. Хмельницький, 8 грудня 2023 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2023. 148 с. С.81-83.

12.Медвідь Ф.М., Чорна М.Ф. Людська гідність як філософсько-правова категорія // Принцип поваги до людської гідності в умовах збройної агресії: матеріали Міжнародної наукової конференції, присвяченої Міжнародному дню прав людини (11 грудня 2023 року): ел. збірник / Київ: Київський

національний університет імені Тараса Шевченка, 2023, 149 с. С.54-55.

13. Пархоменко Н. М. Організація та напрями наукових досліджень в умовах війни та повоєнної відбудови України // Юридична наука в умовах протидії іноземній військовій агресії: історія та сучасність: збірник наукових праць. Ред. колегія: О. Н. Ярмиш (співголова), І. Б. Усенко (співголова), Є. В. Ромінський (відп. секретар), І. Й. Бойко, О. А. Гавриленко, А. Ю. Іванова, І. В. Музика. Київ: Талком, 2023. 288 С.21- 30.

14. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64 від 24.02.2022 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.

15. Про правовий режим воєнного стану: Закон України 12.05.2015 № 389-VIII. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

16. Sergiy Rybchenko, Olga Kosytsia, Tetiana Pluhatar, Vladyslaw Chalchynskyi, Fedir Medvid. The impact of globalisation on constitutional processes in Ukraine: Social consequences of the adaptation of legislation of Ukraine to European standards // Social & Legal Studios. 2024. Vol. 7, No. 3. С.214-222.

17. Скрипнюк О. В. Реформування і розвиток науки в Україні: сучасний стан і перспективи // Юридична наука в умовах протидії іноземній військовій агресії: історія та сучасність: збірник наукових праць. Ред. колегія: О. Н. Ярмиш (співголова), І. Б. Усенко (співголова), Є. В. Ромінський (відп. секретар), І. Й. Бойко, О. А. Гавриленко, А. Ю. Іванова, І. В. Музика. Київ: Талком, 2023. С.8-20.

18. Шемшученко Ю.С. Права людини // Юридична енциклопедія: В 6 т./ Редкол.: Ю.С.Шемшученко (голова редкол.) та ін. - К.: Укр. енцикл., 1998. - т.4.: Н-П. - 2002. - С.710.

19. Юридичний механізм захисту прав людини: посібник для вищих навчальних закладів / за заг. редакцією доктора юридичних наук, професора В.О. Заросила та доктора юридичних наук, професора А.М. Кислого. Київ: «Видавництво Людмила», 2021. 172 с.

Ф.М. Медвідь,
*доктор наук в галузі політології,
кандидат філософських наук*
М.Ф. Чорна,
доктор філософії в галузі права, здобувач
О.А. Висоцька,
здобувач
(м. Київ, Україна)

ГІБРИДНА ВІЙНА РФ ПРОТИ УКРАЇНИ: ПИТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень[9]. 24 лютого 2022 року у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України Указом Президента України № 64/2022 введено воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб[8]. Строк дії воєнного стану в Україні продовжувався Указами Президента України.

Інформаційна безпека виступає як стан захищеності інформаційного простору, який забезпечує його формування і розвиток в інтересах громадян, організацій і держави в цілому, захист від неправомірного зовнішнього і внутрішнього втручання; стан інформаційної інфраструктури, процесів, за яких інформація використовується суворо за призначенням і не впливає негативно на інформаційну чи інші системи як самої держави, так і інших країн при її використанні. Вона як важлива складова національної безпеки передбачає системну превентивну діяльність органів державної влади

по наданню гарантій інформаційної безпеки особі, соціальним групам та суспільству в цілому і спрямована на досягнення достатнього для розвитку державності та соціального прогресу рівня духовного та інтелектуального потенціалу країни[4, с.116-122].

Інформаційна безпека України як один з видів національної безпеки, важлива функція держави, означає: законодавче формування державної інформаційної політики; створення відповідно до законів України можливостей досягнення інформаційної достатності для ухвалення рішень органами державної влади, громадянами та об'єднаннями громадян, іншими суб'єктами права в Україні; гарантування свободи інформаційної діяльності та права доступу до інформації у національному інформаційному просторі України; всебічний розвиток інформаційної структури; підтримка розвитку національних інформаційних ресурсів України з урахуванням досягнень науки і техніки та особливостей духовно-культурного життя народу України; створення і впровадження безпечних інформаційних технологій; захист права власності всіх учасників інформаційної діяльності в національному просторі України; збереження права власності держави на стратегічні об'єкти інформаційної інфраструктури України; охорону державної таємниці, а також інформації з обмеженим доступом, що є об'єктом права власності або об'єктом лише володіння, користування чи розпорядження державою; створення загальної системи охорони інформації, зокрема охорони державної таємниці, а також іншої інформації з обмеженим доступом; захист національного інформаційно простору України від розповсюдження спотвореної або забороненої для поширення законодавством України інформаційної продукції; встановлення законодавством режиму доступу іноземних держав або їх представників до національних інформаційних ресурсів України та порядок використання цих ресурсів на основі договорів з іноземними державами; законодавче визначення порядку поширення інформаційної продукції зарубіжного виробництва на території України[2, с.714; 5, с. 228-231].

Державна політика інформаційної безпеки визначається пріоритетністю національних інтересів, системою небезпек і загроз і здійснюється шляхом реалізації відповідних доктрин, стратегій, концепцій і програм в інформаційній сфері відповідно до чинного законодавства. Основні напрями державної політики з питань національної безпеки в інформаційній сфері відповідно до Закону

України «Про національну безпеку України» такі: забезпечення інформаційного суверенітету України; вдосконалення державного регулювання розвитку інформаційної сфери шляхом створення нормативно-правових та економічних передумов для розвитку національної інформаційної інфраструктури та ресурсів, впровадження новітніх технологій у цій сфері, наповнення внутрішнього та світового інформаційного простору достовірною інформацією про Україну; активне залучення засобів масової інформації до боротьби з корупцією, зловживаннями службовим становищем, іншими явищами, які загрожують національній безпеці України; забезпечення неухильного дотримання конституційного права громадян на свободу слова, доступу до інформації, недопущення неправомірного втручання органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у діяльність засобів масової інформації, дискримінації в інформаційній сфері і переслідування журналістів за політичні позиції; вжиття комплексних заходів щодо захисту національного інформаційного простору та протидії монополізації інформаційної сфери України[1].

До проблем забезпечення інформаційної безпеки України відносять загрози національним інтересам і національній безпеці в інформаційній сфері: прояви обмеження свободи слова та доступу громадян до інформації; поширення засобами масової інформації культу насильства, жорстокості, порнографії; комп'ютерна злочинність та комп'ютерний тероризм; розголошення інформації, яка становить державну та іншу, передбачену законом, таємницю, а також конфіденційної інформації, що є власністю держави або спрямована на забезпечення потреб та національних інтересів суспільства і держави; намагання маніпулювати суспільною свідомістю, зокрема, шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації[12].

Для формування збалансованої державної політики та ефективного проведення комплексу узгоджених заходів щодо захисту національних інтересів у інформаційній сфері, створення розвиненого і захищеного інформаційного середовища слугує організація функціонування системи інформаційної безпеки, складовими компонентами якої є національні інтереси в інформаційній сфері, загрози та небезпеки цим інтересам, сама інформаційна безпека як інструмент зі створення сприятливих умов для їх реалізації, які в сукупності становлять собою об'єкт управління органами державного

управління, система забезпечення інформаційної безпеки, тобто суб'єкт управління, більше того, основні напрямки політики національної безпеки в інформаційній сфері, а також внутрішнє та зовнішнє середовище. Інформаційна безпека забезпечується цілим комплексом заходів системою забезпечення національної безпеки України, що включає сукупність державних органів, громадських організацій, посадових осіб та окремих громадян[3, с.16-17; 6, с. 21-23;14].

Правову основу забезпечення інформаційної безпеки України становлять Конституція України, Закони України «Про національну безпеку України», «Про інформаційну безпеку України», «Стратегія інформаційної безпеки України», «Стратегія кібербезпеки України» інші закони і нормативно-правові акти, а також ратифіковані або парафоровані Україною Договір про безпеку і співробітництво у Європі, Договір «Відкрите небо», Угода про партнерство та співробітництво між Європейським співтовариством і Україною, Додатковий протокол до Європейської конвенції про інформацію щодо іноземного законодавства, які зобов'язують країни-учасниці здійснювати багатосторонній обмін інформацією, потребують створення загальнодержавних механізмів зберігання та споживання отриманої інформації в національних інтересах.

До пріоритетних напрямків забезпечення інформаційної безпеки України можна, на наш погляд, віднести: створення законодавчої та нормативної бази; здійснення моніторингу інформаційної безпеки України; стандартизація, сертифікація та ліцензування діяльності у сфері забезпечення інформаційної безпеки України; удосконалення та розвиток державної інформаційної інфраструктури з урахуванням вимог інформаційної безпеки України; удосконалення системи освіти, навчання та виховання з урахуванням вимог інформаційної безпеки України та Закону України «Про державну мову»; розробка міжрегіональних, державних та міждержавних програм розвитку системи інформаційної безпеки України[7].

У зв'язку з посиленням негативного зовнішнього впливу на інформаційний простір України, що загрожує розмиванню суспільних цінностей і національної ідентичності, недостатніми залишаються обсяги вироблення конкурентноспроможного національного інформаційного продукту. Наближається до критичного стан безпеки інформаційно-комп'ютерних систем в галузі державного

управління, фінансової і банківської сфери, енергетики, транспорту, внутрішніх та міжнародних комунікацій.

Забезпечення сприятливих зовнішніх умов для розвитку та безпеки держави передбачає забезпечення інформаційної безпеки при інтеграції до структур глобального інформаційного суспільства.

Ефективна реалізація стратегічних пріоритетів, основних принципів і завдань державної політики інформаційної безпеки потребує вдосконалення правових та організаційних механізмів управління інформаційною безпекою, його відповідного інтелектуально-кадрового і ресурсного забезпечення, зокрема, вдосконалення законодавства з питань національної безпеки, насамперед шляхом: розвитку правових засад управління національною безпекою через розробку відповідних законів, концепцій, доктрин, стратегій і програм, зокрема, антикорупційного законодавства, Національної програми протидії тероризму та екстремізму, Концепції розвитку Воєнної організації держави, Національної стратегії формування інформаційного суспільства, Доктрини інноваційного та науково-технологічного розвитку тощо; розробка та впровадження національних стандартів та технічних регламентів застосування інформаційно-комунікаційних технологій, гармонізованих з відповідними європейськими стандартами, в тому числі з вимогами ратифікованої Верховною Радою України Конвенції про кіберзлочинність; приведення законодавства з питань охорони державної таємниці до європейських стандартів; розробка та впровадження загальнодержавної системи визначення та моніторингу порогових значень показників (індикаторів), що характеризують рівень захищеності національних інтересів у різних сферах життєдіяльності та виникнення реальних загроз національній безпеці[13].

В умовах гібридної війни Росії проти України, яка прикриваючи власну агресивну політику, використовує інформаційні технології для дестабілізації ситуації у середині інших країни, шляхом створення проросійських груп. Це підтверджується дослідженням М. Косенковські, В. Шрейбера, Дж. Хахн, де розкривається роль інформаційних ресурсів та соціальних мереж у конфліктах в Грузії, Нагірному Карабасі, Придністров'ї.

На сучасному етапі інформаційна війна Росії проти України вийшла на новий виток розвитку і несе глобальну загрозу людству через спробу виправдати перед світовою спільнотою власні дії. В.

Горбулін зазначає, що інформаційний фронт «гібридної війни» відбувається в чотирьох напрямках: 1) серед населення в зоні конфлікту; 2) серед населення країни, проти якої здійснено агресію, але територія якої не охоплена конфліктом; 3) серед громадян Росії; 4) на міжнародній арені[10]. Більше того, її головне завдання дезорієнтувати не лише українське суспільство, але і європейське, доводячи нелегітимність дій української влади, зокрема у сфері захисту цілісності.

В інформаційній сфері на основі національних інтересів України формуються стратегічні та поточні завдання політики держави щодо забезпечення інформаційної безпеки. Ці завдання, зокрема про необхідність протидії спеціальним інформаційним операціям держави-агресора, спрямованих на підрив державного суверенітету, територіальної цілісності України, поставлені у Стратегії інформаційної безпеки України. Цей базовий концептуальний документ про сучасну політику нашої держави у сфері інформаційної безпеки було затверджено Указом Президента України 28 грудня 2021 р. [11]. У ньому визначено сім основних стратегічних цілей у сфері інформаційної безпеки України, які потрібно реалізувати в умовах воєнного стану.

1. Протидія дезінформації та інформаційним операціям, насамперед держави-агресора, спрямованим на ліквідацію незалежності України, повалення конституційного ладу, порушення суверенітету та територіальної цілісності держави, пропаганду війни, насильства, жорстокості, розпалювання національної, міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі та ненависті, проведення терористичних актів, посягання на права та свободи людини.
2. Забезпечення всебічного розвитку української культури та утвердження української громадянської ідентичності.
3. Підвищення рівня медіакультури та медіаграмотності суспільства.
4. Забезпечення інформаційних прав особи, захисту прав журналістів.
5. Інформаційна реінтеграція громадян України, які проживають на тимчасово окупованих територіях та прилеглих до них територіях України, до загальноукраїнського інформаційного простору.
6. Створення ефективної системи стратегічних комунікацій, метою якої є гарантування ефективної інформаційної взаємодії між органами державної влади, органами місцевого самоврядування та суспільством з питань кризових ситуацій. Зміцнення позитивного іміджу України.
7. Розвиток інформаційного суспільства та підвищення рівня культури

діалогу.

Отже, в умовах використання Росією інформаційного тиску для посилення внутрішньої кризи в Україні, постає необхідність враховувати сучасні світові тенденції інформаційної безпеки. Досвід провідних країн світу Україна повинна застосовувати, але враховуючи і внутрішні особливості. Для цього необхідно сформувати потужну нормативно-правову базу, яка б врегульовувала питання безпеки інформаційного простору і, на основі наукових інституцій чи аналітичних центрів, організувати систему контрпропаганди та боротьби з дезінформацією, при цьому не забуваючи про основні демократичні принципи. Водночас держава повинна стимулювати розвиток ІТ-сфери, зокрема у системі безпеки, зважаючи на новітні виклики та зовнішньополітичні загрози.

Список використаних джерел та літератури:

1. Закон України «Про національну безпеку України»// Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, 31, ст.241.
2. Кравець Є.Я. Інформаційна безпека держави // Юридична енциклопедія: В 6 т./ Редкол.: Ю.С.Шемшученко (голова редкол.) та ін.- К.: «Укр. Енцикл.», 1998. – 1999. – Т.2. –С. 714 - 715.
3. Ліпкан В.А., Максименко Ю.Є., Желіховський В.М. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції: Навчальний посібник. - К.: КНТ, 2006.- 280 с.
4. Медвідь Ф. М. Інформаційна безпека України: генеза і становлення // Наукові праці МАУП / Редкол.: В. Б. Захожай (гол. ред.) та ін. – К.: ДП “Вид. дім “Персонал», 2010. – Вип. 2(25). С.116-122.
5. Медвідь Ф. М. Україна в умовах гібридної війни з Російською Федерацією: сучасні виклики кібербезпеки // Україна і світ: теоретичні та практичні аспекти діяльності у сфері міжнародних відносин: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 19–20 квітня 2017 р. / М-во освіти і науки України, М-во культури України, Київський національний університет культури і мистецтв; редкол.: М. М. Поплавський (голова), Костиця І. О. (заст. голови) [та ін.]. – Ч. 1. – Київ: Вид. центр КНУКіМ, 2017. С. 228–231.
6. Медвідь Ф. М. Кібернетична безпека України в умовах гібридної війни з Російською Федерацією / Ф. М. Медвідь, Т. О. Курчина, А. І. Твердохліб // International scientific-practical conference Integration of Business Structures: Strategies and Technologies, Part I, February 24, 2017, Tbilisi, Georgia: Baltija Publishing. С. 21–23.
7. Медвідь Ф. Інформаційна безпека України в контексті становлення стратегії національної безпеки держави // Юридичний вісник України. – 2008. - №43. – 25-31 жовтня.
8. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64 від

24.02.2022 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.

9. Про правовий режим воєнного стану: Закон України 12.05.2015 № 389-VIII. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

10. Світова гібридна війна: український фронт: монографія/за заг.ред.В.П. Горбуліна. - К.: НІСД, 2017. 496 с.

11. Стратегія інформаційної безпеки. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки».

12. Стратегія інформаційної безпеки. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки».

13. Указ Президента України № 392/2020 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року “Про Стратегію національної безпеки України».

14. Чорна М.Ф. Політико-правові засади концепції забезпечення інформаційної безпеки України. Автор. дис.. доктора філософії в галузі права. К.: МАУП, 2016. 23 с.

Ф.М. Медвідь,

*доктор наук в галузі політології,
кандидат філософських наук*

М.Ф. Чорна,

доктор філософії в галузі права, здобувач

А.І. Твердохліб,

*магістр права, здобувач
(м.Київ, Україна)*

ПРАВОВІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Соціальна робота виступає як галузь наукових знань, академічна дисципліна та професійна діяльність, спрямована на підтримання і надання кваліфікованої допомоги будь-якій людині, групі людей, громаді, що розширює або відновлює їхню здатність до соціального функціонування, сприяє реалізації громадянських прав, запобігає соціальному виключенню [1, с. 300]. Соціальна робота як фахова діяльність є взаємопов'язаною системою цінностей, теорії і практики, її місія полягає в наданні людям можливості якомога повніше розвивати власний потенціал, збагачувати своє життя та

попереджувати виникнення дисфункцій [7]. Вона виступає як система теоретичних знань і заснована на них практика й політика, яка має на меті забезпечення соціальної справедливості шляхом формування і підтримки найменш захищених верств суспільства та протидії факторам соціального виключення [8, с.5; 4, с.17-21].

Законодавчу базу соціальної роботи в Україні становлять такі міжнародні документи, як Загальна декларація прав людини (ООН, 10 грудня 1948 р.), Міжнародний пакт про цивільні і політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (Нью-Йорк, 19 грудня 1966 р.). У Загальній декларації прав людини (ст. 22) наголошується, що «кожен як член суспільства має право на соціальне забезпечення, а також на здійснення економічних, соціальних і культурних прав, необхідних для його гідності й вільного розвитку його особистості, за допомогою національних зусиль і міжнародного співробітництва та відповідно до організації і ресурсів кожної держави». У Загальній декларації прав людини зазначається, що кожен має право на працю, вільний вибір виду зайнятості, відпочинок і дозвілля, включаючи розумне обмеження робочої години; на життєвий рівень, необхідний для підтримання здоров'я і добробуту свого народу і своєї сім'ї, та інші права і свободи.

У Міжнародному пакті про цивільні і політичні права зазначається, що «держави, які беруть участь у пакті, беруть до уваги, що відповідно до принципів, проголошених Статутом Організації Об'єднаних Націй, визнання гідності, властивої усім членам людської спільноти, і рівних і невід'ємних прав їх є основою волі, справедливості і загального світу». Особлива увага у Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права приділяється гарантії права на працю, соціальне забезпечення, охорону дітей і жінок, захист від бідності і голоду. У ст. 6 зазначається: «Заходи, що повинні бути вжиті державами, що беруть участь у цьому Пакті, з метою повного здійснення цього права (на працю), включають програми технічного навчання і підготовки, шляхи і методи досягнення неухильного економічного, соціального і культурного розвитку і повної виробничої зайнятості в умовах, що гарантують основні політичні й економічні свободи людини».

В Україні законодавча база, яка складається із переліку нормативних актів, що регламентують соціальну роботу та захист населення, - всього 46 законів і указів Президента України, декрети Кабінету Міністрів України, постанови Кабінету Міністрів України,

розпорядження Президента України та Кабінету Міністрів України, накази - всього 88 найменувань.

У Конституції України, прийнятій 28 червня 1996 р., гарантуються основні права і свободи громадян. Ст.21. Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчуженими та непорушними. Ст.23. Кожна людина має право на вільний розвиток особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому ^забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості.

Ст.24. Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. У ст. 46 гарантується право на соціальний захист, що включає право на забезпечення громадян у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними. Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом [3].

Для правової основи соціальної роботи дуже важливим є Закон України від 5 жовтня 2000 р. № 2017-ІІ «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії». Державні соціальні стандарти і нормативи встановлюються з метою: визначення механізму реалізації соціальних прав та державних соціальних гарантій громадян, визначених Конституцією України; визначення пріоритетів державної соціальної політики щодо забезпечення потреб людини в матеріальних благах і послугах та фінансових ресурсів для їх реалізації; визначення та обґрунтування розмірів видатків Державного бюджету України та місцевих бюджетів, соціальних фондів на соціальний захист і забезпечення населення та утримання соціальної сфери. На основі соціальних стандартів визначаються розміри основних соціальних гарантій: мінімальні розміри заробітної плати та пенсії за віком, інших видів соціальних виплат і допомоги. Державні соціальні стандарти обов'язково враховуються при розробці програм економічного і соціального розвитку [2].

У зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30 - 34, 38, 39, 41 - 44, 53 Конституції України, а також вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» (пункт 3 Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64 «Про введення воєнного стану в Україні»)[5;6].

Отже, соціальна робота в Україні має належне нормативно-правове забезпечення для мирного часу, стосовно часу війни і воєнного стану воно вимагає суттєвого удосконалення.

Список використаних джерел та літератури:

1. Вступ до соціальної роботи: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. Т. В. Семигіної, І. І. Миговича. - К.: Академвидав, 2005.
2. Закон України від 5 жовтня 2000 р. № 2017-ІІ «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії»// Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 48, ст.409.
3. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // <https://zakon.rada.gov.ua>
4. Медвідь Ф.М., Твердохліб А.І. Нормативно-правове забезпечення волонтерської діяльності в Україні // Благодійність і волонтерство як фактор розвитку соціальної роботи в Україні [Електронний ресурс]: Збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Яготин, 14 березня 2024 р.): Ред. рада: Т.М. Чорноштан, С.М. Михайленко, Є.В. Чорноштан. – Яготинський інститут ПрАТ «ВНЗ» МАУП», 2024. - С. 17-21.
5. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64 від 24.02.2022 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.
6. Про правовий режим воєнного стану: Закон України 12.05.2015 № 389-VIII. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
7. Соціальна робота: В 3 ч. - К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2004.- Ч. 1: Основи соціальної роботи / Н. Б. Бондаренко, І. М. Грига, Н. В. Кабаченко та ін.; За ред. Т. Семигіної та І. Григи. -2004.
8. Соціальна робота в Україні: перші кроки / За ред. В. І. Полтавця. - К.: КМ Академія, 2000.

О.О. Могиль,
аспірантка
(м. Київ, Україна)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Реформа децентралізації передбачила конкретні кроки щодо підвищення якості життя в громадах, вона має чіткі рамки і концептуальне наповнення. В процесі децентралізації реалізується низка реформ – місцевого самоврядування, територіальної організації влади та регіональної політики.

Досягненнями реформи є поліпшення структури управління, зменшення рівня потенційної політичної корупції завдяки прямим міжбюджетним відносинам між центром і громадами, активізація членів громади (розвиток бізнесу, місцевих ініціатив тощо). Процес децентралізації може розглядатися не лише як інструмент для економічної і соціальної ефективності, покращення життя в громадах, але й як частина політики соціокультурного розвитку України, вписування проєктів кооперації в рамках регіонального співробітництва в загальну соціокультурну політику держави, формування національної єдності на засадах плюралізму, демократії, повного дотримання прав громадян.

Однак необхідно брати до уваги той факт, що успіх і ефективність процесу децентралізації також залежить від загального ходу адміністративної реформи, розвитку інфраструктури, реформи правоохоронних органів, протидії корупції. Крім фінансової децентралізації і розвитку законодавства в сфері самоврядування, процес децентралізації залежить від соціальних і правових реформ, які проводяться в Україні.

Важливими факторами успіху реформи децентралізації в Україні є:

- участь та поінформованість: використовувати і розвивати методи та інструменти активізації громади; розвивати механізми демократії участі, успішних історій, комплексного інформування про процеси об'єднання, «плюси» та «мінуси» реформи шляхом проведення різноформатних інформаційних кампаній; використовувати проєкти в сфері соціальної згуртованості; передбачати можливість використання бюджетів громад для підтримки інфраструктурних і культурних ініціатив, спрямованих на соціокультурний розвиток

громад; підвищувати якість послуг для зниження ризиків децентралізації;

- вдосконалення управління: підвищувати рівень навичок менеджменту в громадах щодо адміністрування ресурсів і тендерних процедур; збільшувати здатність розробки конкурентних проектів для розвитку громади, підтримки ініціатив, підготовки методичних рекомендацій та методичного супроводу реформи, розвитку кооперації, а також центрів адміністративних послуг для зміцнення потенціалу громад (навчання, тренінги);

- допомога активістам громад: підтримувати навички активної частини громади щодо методів контролю за формуванням і витрачанням бюджету громади, реалізацією проектів, розвитком місцевих ініціатив;

- зміцнення регіонального співробітництва: сприяти проектам міжрегіональної кооперації, розвитку і реінтеграції під час реалізації реформ децентралізації та регіональної політики з метою розвитку міжрегіонального співробітництва та національної єдності;

- підвищення розбудови потенціалу громад: необхідна не тільки підтримка процесу децентралізації та адміністрування проектів в громадах, а й створення інфраструктури розвитку, підвищення спроможності розробляти конкурентні проекти, визначати джерела ресурсного забезпечення життєдіяльності громади (забезпечення права власності на ресурси, які знаходяться на території самої громади);

- формування ідентичності: слід приділити особливу увагу розвитку проектів формування нової ідентичності громади і політики спільної пам'яті, використанню інструментів для створення нової ідентичності (спільні організації, футбольні команди тощо), підвищенню компетенції громади щодо менеджменту соціокультурних проектів і культурної єдності. Створення нової ідентичності громад сприятиме підвищенню цілісності громади і, як наслідок, її ефективності і конкурентоспроможності;

- посилення контролю над законністю: вдосконалювати процедури контролю над законністю рішень органів самоврядування в об'єднаних громадах, які можуть бути прийняті в процесі регіональної реформи, інформування про цілі та завдання реформи. Це здійснюється шляхом проведення супутних реформ у сфері протидії корупції, реформ правоохоронної та судової системи;

- інформування про історії успіху: під час об'єднання громад необхідно наводити приклади успішних історій об'єднання, економічних і соціальних позитивів, зростання соціальної згуртованості в громадах;

- сприяння міжкультурному діалогу і комунікації: підвищувати компетенції місцевої влади щодо процесів менеджменту в сфері міжкультурного діалогу, культурної сенситивності, особливо в багатонаціональних регіонах, з метою сприяння їхній інтеграції та кооперації шляхом проведення спеціальних навчальних проєктів, підтримки ініціатив культурного розмаїття.

Можливе збільшення розриву між бідними і багатими громадами. Такий ризик можна усунути за допомогою підвищення ефективності діяльності місцевого самоврядування, розробки проєктів, залучення додаткових державних і донорських ресурсів для розвитку потенціалу громади, особливо в контексті соціальної згуртованості – спільних дій на благо і розвиток громади.

І.І. Назаренко,

магістрантка

І.А. Семенець-Орлова,

доктор наук з державного управління, професор

(м. Київ, Україна)

ВПЛИВ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ НА СТРУКТУРУ ТА ФУНКЦІЇ ОРГАНІВ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ

Децентралізація як ключова реформа сучасного управління освітою спричинила значні трансформації в структурі органів управління. Її впровадження передбачає передачу повноважень від центральних органів влади до місцевих, що, з одного боку, стимулює підвищення ефективності управління, а з іншого – змінює традиційні механізми взаємодії між рівнями влади. У цьому контексті виникає необхідність глибшого аналізу того, як перерозподіл компетенцій впливає на функціонування освітньої системи на місцевому рівні, адже управлінські рішення дедалі частіше приймаються не на національному, а на локальному рівні.

Одним із ключових наслідків децентралізації є зміцнення ролі місцевих громад у прийнятті управлінських рішень, пов'язаних з

функціонуванням освітньої сфери. Передача повноважень на місцевий рівень дозволяє громадам більш ефективно враховувати свої специфічні потреби та пріоритети. Це включає розробку власних програм розвитку освітніх закладів, оптимізацію розподілу фінансових ресурсів та забезпечення контролю за виконанням завдань, що робить управління більш гнучким та адаптивним.

Особливу увагу слід звернути на те, що громади тепер беруть на себе відповідальність за фінансування освітніх установ, що сприяє підвищенню прозорості у використанні бюджетних коштів. Відкритий доступ до інформації про видатки дозволяє громадськості контролювати ефективність використання ресурсів. Зокрема, створення локальних бюджетів для шкіл та інших навчальних закладів стимулює громади шукати нові джерела фінансування, залучаючи приватний сектор та міжнародні грантові програми. Підвищення відповідальності місцевих громад також сприяє розвитку горизонтальних зв'язків між освітніми закладами, органами місцевого самоврядування та іншими зацікавленими сторонами. Такі взаємодії дозволяють обмінюватися кращими практиками, розробляти спільні проекти та координувати дії для досягнення сталого розвитку освітньої системи. Наприклад, громади можуть об'єднувати ресурси для створення сучасних навчальних просторів або впровадження інноваційних методик навчання, орієнтованих на розвиток учнівських компетенцій.

Однак процес передачі повноважень супроводжується численними викликами, серед яких одним із найважливіших є недостатня підготовленість місцевих органів до виконання нових функцій. Відсутність досвіду у стратегічному плануванні, управлінні фінансами та оцінці результативності діяльності закладів освіти створює ризики для забезпечення якісних послуг. Наприклад, недостатня компетентність управлінців може призводити до нераціонального використання ресурсів або невідповідного розподілу фінансування між освітніми установами.

Окрім цього, нерівномірність економічного розвитку регіонів значно впливає на здатність громад виконувати свої зобов'язання. Більш заможні громади мають можливість інвестувати у модернізацію освітньої інфраструктури, створення сучасних навчальних середовищ та підвищення кваліфікації вчителів, тоді як громади з обмеженими ресурсами змушені шукати альтернативні шляхи вирішення проблем. Окреслене створює нерівності в доступі до якісної освіти, що ставить

під сумнів досягнення освітніх стандартів на загальнонаціональному рівні. Для глибшого розуміння змін, які принесла децентралізація в освітню сферу, доцільно систематизувати основні аспекти цього процесу. Нижче представлена таблиця 1., що узагальнює ключові напрями впливу децентралізації на управління освітою.

Таблиця 1.

Ключові аспекти впливу децентралізації на управління освітою

№	Аспект	Ключові зміни та результати
1	<i>Роль місцевих громад</i>	Посилення впливу громад на прийняття рішень, врахування локальних потреб, визначення пріоритетів розвитку освітніх закладів.
2	<i>Планування розвитку освітніх закладів</i>	Розробка локальних програм розвитку, модернізація інфраструктури, оптимізація навчальних процесів відповідно до місцевих потреб.
3	<i>Фінансування освіти</i>	Формування локальних бюджетів, підвищення прозорості використання коштів, залучення додаткових ресурсів, включаючи приватний сектор та гранти.
4	<i>Розвиток горизонтальних зв'язків</i>	Взаємодія між громадами, освітніми закладами та іншими зацікавленими сторонами, обмін досвідом і впровадження спільних проєктів.
5	<i>Виклики</i>	Недостатня підготовленість до нових функцій, відсутність досвіду у стратегічному плануванні, ризики нерационального використання ресурсів.
6	<i>Економічна нерівність між громадами</i>	Нерівномірність ресурсів між громадами призводить до різниці у доступі до якісної освіти, створюючи загрозу освітнім стандартам.
7	<i>Необхідність координації</i>	Потреба у налагодженні співпраці між центральними, регіональними та місцевими органами для узгодженого впровадження освітніх реформ.

Джерело: авторська розробка.

Таким чином, хоча децентралізація створює значні можливості для місцевих громад, її реалізація вимагає комплексного підходу, який включає підготовку кадрів, ефективну координацію між рівнями влади та забезпечення рівних можливостей для всіх громад. Лише за

таких умов можна досягти гармонійного розвитку системи освіти, яка відповідатиме потребам суспільства та сприятиме формуванню конкурентоспроможного людського капіталу.

М.В. Міляєва,
аспірантка
(м. Київ, Україна)

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОЗБУДОВИ ЕЛЕКТРОННОГО ВРЯДУВАННЯ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Швидкісні тенденції розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, інформатизація суспільства потребують пошуку додаткових шляхів та нових інструментів вдосконалення національного законодавства, передусім, через запозичення успішного зарубіжного досвіду адміністративно-правового забезпечення у сфері електронного врядування.

Держави з високим рівнем розвитку мають налагоджену систему взаємодії органів публічної влади й відповідних установ та діють згідно вимог законодавчих актів і принципом верховенства права, саме тому переваги електронного врядування відчуються більше.

Необхідність органів влади в пошуку рішень щодо функціонування і безперерйного надання послуг населенню сприяли переходу до надання онлайн послуг і створення цифрової інфраструктури. Проте, з'явилася низка інших проблем зумовлених необхідністю подолати нерівність населення у доступі до електронних послуг. Пандемія зумовила значні зрушення і змін в звичному процесі надання й одержання усіх видів послуг [7, с. 40].

Впровадження в європейських країнах електронного уряду засвідчили значні відмінності в реалізації електронного врядування з такими державами, як Данія, Фінляндія й Естонія лідирують, а інші, наприклад, Болгарія, Румунія, Греція відстають. Такий розрив пов'язаний із технологічними аспектами, а також матеріальним і людським капіталом. Саме тому вбачається доцільним розроблення цільових стратегій як для подолання цифрового розриву, так й для подальшого заохочення запровадження електронних послуг на території не лише окремої країни, а й ЄС загалом; виділити більше

асигнувань й інвестицій у цифрову інфраструктуру держав, які розвиваються та лише починається впровадження системи електронного уряду, щоб сприяти обміну досвідом між державами й зміцнення міждержавної співпраці під керівництвом керівних органів ЄС [8].

До основних елементів, що характеризують розвиток електронного врядування у країнах Європейського Союзу, відносять: 1) телекомунікаційну інфраструктуру й електронні навички, що відображають технічні можливості, доступність; 2) онлайн-сервіси й контент, що вимірює кількість та якість послуг, які пропонуються у цифровому вигляді; 3) прозорість й участь громадян як оцінка можливостей відкритості й залучення осіб в відповідному процесі; 4) правові й інституційні рамки, які відображають стан нормативно-правового середовища, що регулює електронний уряд і пов'язані з ним відносини [4].

У порівнянні з бюджетом, виділеним на сферу електронного врядування такими країнами, як до прикладу Фінляндія, Україна має обмежений обсяг фінансування, проте пропонує широкий перелік електронних публічних послуг й унікальний ресурс – Дія [5].

Слід акцентувати на зарубіжному досвіді впровадження електронного врядування трійки держав-лідерів в даній сфері – Данії, Фінляндії і Південної Кореї. Поміж головних політичних рішень, що були ухвалені цими державами, пропонується адаптувати й запозичити данський досвід співробітництва між державними й приватними установами з ціллю створення надійного середовища безпеки задля забезпечення електронних послуг. Також рекомендується увести Фінську модель централізованого фінансування сфери коштів. Окрім того, необхідно перейняти досвід фінського проєкту AurogaAI задля розроблення власної стратегії щодо розвитку штучного інтелекту, розширення межі цифровізації і запровадження освітньої складової в сфері інформаційних технологій [7, с. 41]. Держави мають сконцентруватися на розвитку послуг електронного уряду як частини своєї стратегії, залучення більшої кількості прямих іноземних інвестицій. Проте, для того, аби зменшити розрив між економіками з високим та низьким рівнем доходів й надати цифрові послуги усім громадянам, уряди мають сприяти розвитку кращої інфраструктури інформаційно-комунікаційних технологій. Це вважається критично важливим компонентом для надання ефективних

послуг електронного уряду. Спільно мають працювати уряди над тим, щоб зробити Інтернет доступним та безпечним для всіх [3].

На рівень використання громадянами послуг електронного уряду в Європі впливає якість національної пропозиції таких послуг, рівень довіри громадян до урядів та цифровий розрив, породжений доходом на душу населення та рівнем освіти громадян.

У наукових дослідженнях [6] зазначається про наступні практичні аспекти:

- державні інвестиції в електронний уряд можуть сприяти підвищенню рівня, але не можна очікувати, що таке зростання буде пропорційним. Одночасно не всі держави однаково вклали свої інвестиції в електронне врядування із точки зору його використання, що свідчить про існування інших факторів, що впливають на використання. Необхідно, щоб громадяни усвідомлювали економічні переваги використання електронного врядування задля взаємодії зі своїми урядами. Тільки зорієнтована на громадян електронне врядування, що супроводжується відповідними стратегіями комунікації і просуванням, може допомогти збалансувати рівні пропозиції й попиту;

- незважаючи на фінансову економію, держави вирішили інвестувати в електронне врядування як основний стратегічний інструмент щодо досягнення ширших цілей публічного управління, підтримки економічного відновлення й обслуговування громадян. В той же час держави, в яких простежується значне зростання рівня добробуту, теж спрямували свої зусилля на інвестування у електронне врядування, отримуючи прибуток від використання громадянами;

- уряд повинен прагнути підвищити довіру громадян до своїх дій, й результати свідчать, що заохочення використання електронного врядування може сприяти досягненню цієї цілі. Використання електронного врядування не може запобігти падінню довіри, проте, має послаблюючий ефект. Зокрема, цей зв'язок є двояким, адже вищий рівень довіри заохочує до більшого використання можливостей електронного врядування;

- державні інвестиції у проєкти електронного врядування досягнуть рентабельності тільки через подолання цифрового розриву й забезпечення справедливого використання електронного врядування всіма громадянами. В цьому контексті підтверджується те, що розробники державної політики мають ужити заходів задля того, аби менш заможні й освічені громадяни теж одержували вигоду від

функцій електронного врядування, щоб зменшити відмінності в використанні електронного врядування між європейськими державами. Відповідно, країни високого кластеру характеризуються чіткою прихильністю до електронної участі як засобу розширення прав та можливостей громадян.

Електронне врядування в ЄС знаходиться на досить високому рівні й з достатнім законодавчим забезпеченням та стратегією подальшого розвитку. Однак, на противагу європейським державам Україна розвиває електронне врядування значно швидшими темпами, а по деяким напрямкам посідає лідерські позиції. Досягнення у цьому напрямі українського уряду були визнані міжнародною спільнотою, однак існує ряд проблемних аспектів, які заважають повноцінному прориву, зокрема неготовність населення до змін, недовіра до електронних сервісів, відсутність навиків користуватися інноваційними інструментами та недостатній рівень фінансування [2, с. 1151-1152].

Аналіз зарубіжного досвіду свідчить, що приклади успішного впровадження електронного врядування в низці європейських держав (Данія, Фінляндія, Естонія) базуються на інтегрованих системах і високому рівні відносно доступності послуг для всіх категорій громадян, активній участі громадян у процесах управління, забезпеченні кібербезпеки. Для України доцільно враховувати ці елементи при розробці та впровадженні своїх власних моделей електронного врядування. Перспективи розвитку електронного врядування в нашій державі включають її подальшу цифровізацію публічних послуг, розширення переліку послуг, які доступні в електронному форматі, запровадження інноваційних технологій, а також розвиток електронної демократії. Актуальним та важливо лишається продовження удосконалення нормативно-правової бази, забезпечення захисту персональних даних, підвищення рівня довіри громадян до електронних сервісів [1, с. 109].

Отже, аналіз досвіду розбудови електронного врядування зарубіжних країн засвідчив високий рівень із достатнім законодавчим забезпеченням та подальшою стратегією розвитку. У європейських державах на рівень використання громадянами електронних послуг має вплив якість національної пропозиції цих послуг та рівень довіри до урядів громадян, а також цифровий розрив, зумовлений доходом і рівнем освіти громадян.

Таким чином, впровадження електронного врядування європейських держав підтверджує головним успішним компонентом технічну інтегрованість систем, доступність публічних послуг всіх категорій громадян, забезпечення кібербезпеки, а також активна участь у процесі розробки та вдосконалення послуг громадянам, що повинно бути адаптовано й в Україні.

Список використаних джерел та літератури:

1. Києнко-Романюк Є. Механізми публічного управління розвитком електронного врядування на засадах клієнтоорієнтованості: досвід європейських країн. Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Екологія. Публічне управління та адміністрування». Вип. 2. 2024. С. 105-110. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-5681-2024-2.13>
2. Решетова Г. І. Електронне урядування як складова інформаційно-комунікаційної системи забезпечення сталого розвитку. «Public Administration and Regional Development». № 18. 2022. С. 1141-1162. DOI: 10.34132/pard2022.18.08
3. Al-Sadiq A. How e-Government Services Can Pay Dividends. February 11, 2021. URL: <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2021/02/11/how-e-government-services-can-pay-dividends>
4. Androniceanu A., & Georgescu I. E-government in European countries, a comparative approach using the Principal Components Analysis. NISPAcee Journal of Public Administration and Policy. № 14(2). 2021. P. 65-86. doi: 10.2478/nispa-2021-0015.
5. Dias G. P. Global e-government development: Besides the relative wealth of countries, do policies matter? Transforming Government: People, Process and Policy. № 14(3). 2020. P. 381-400. doi: 10.1108/TG-12-2019-0125.
6. Pérez-Morotea R., Pontones-Rosaa C., Núñez-Chicharro M. The effects of e-government evaluation, trust and the digital divide in the levels of e-government use in European countries. Technological Forecasting & Social Change. № 154. 2020. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0040162519313150>
<https://doi.org/10.1016/j.techfore.2020.119973>
7. Spytska L. E-government in Ukraine and the world: A comparative legal analysis. Social & Legal Studios, № 7(2). 2024. P. 36-43. doi: 10.32518/sals2.2024.36.
8. Yera A., Arbelaiz O., Jauregui O., & Muguerza J. Characterization of E-government adoption in Europe. PLoS ONE. № 15(4). 2020. doi: 10.1371/journal.pone.0231585.

М.В. Міляєва,
аспірантка
(м. Київ, Україна)

ДО ПИТАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ЕЛЕКТРОННОГО ВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Глобалізаційні процеси й стрімкий розвиток інформаційних технологій обумовлює необхідність постійного запровадження нових інструментів в діяльність органів державної влади. Цифрові засоби виступають генеруючою складовою ефективного впровадження й розвитку електронного врядування в Україні в умовах невизначеності. Основні тенденції спрямовані на надання високоякісних публічних послуг населенню, поліпшенню процесів прийняття управлінських рішень, сприяють оптимізації.

На сучасному етапі розвитку електронного врядування в Україні під інструментами розуміють будь-які інформаційні технології, які використовуються для взаємодії органів публічного управління із громадянами й бізнесом, а також іншими суб'єктами. До таких інструментів можна віднести: електронні послуги (адміністративна або публічна інша послуга, яка надається приватній особі в електронній формі); електронні реєстри (автоматизована система обліку інформації щодо осіб, документів чи майна, які створюються і ведуться державою щодо впровадження своїх функцій); електронні платформи (інформаційні системи, які спрямовані оптимізувати та узгоджувати електронну взаємодію між органами державної влади, громадянами та підприємствами; інформаційні системи органів влади (сукупність апаратних/програмних засобів, які спрямовані на збір, оброблення та зберігання інформації, що необхідна для ефективного управління публічними ресурсами та виконання адміністративних функцій) [5, с.201].

Постанова Кабінету Міністрів України про «Питання Єдиного державного вебпорталу електронних послуг та Реєстру адміністративних послуг» від 4 грудня 2019 р. № 1137 стала відповідним поштовхом для створення умов щоб залишити в минулому віджилі інтерфейси, інструменти, переплітання функцій, дублювання послуг, що притаманна значній кількості порталів послуг органів державної влади.

Єдиний вебпортал державних послуг «Дія» надає можливість отримання публічних послуг, подання звернень та скарг, петицій громадян, сприяє реалізації електронного листування з органами державної влади, здійснення опитувань тощо; користуватися особистим кабінетом та можливість доступу до інформації з відповідних реєстрів; запровадження мобільного додатку «Дія»; створення сучасного реєстру публічних (адміністративних) послуг.

Всі заходи спрямовані на покращення доступності та ефективності публічних послуг, зменшення корупційних ризиків та підвищення рівня довіри до органів влади в Україні. Відповідно, у сфері охорони здоров'я в Україні розбудовується електронна система обміну медичною інформацією, електронні рецепти, електронні медичні картки та інше, електронні документи слугують удосконаленню надання медичних послуг іта забезпечують оперативний доступ до інформації для медичних працівників [3, с. 322].

На сьогодні портал та мобільний застосунок «Дія» стають центром послуг для громадян й бізнесу, надаючи змогу громадянам зберігати, використовувати, пред'являти онлайн (офлайн) посвідчення особи, а також тринадцять інших цифрових документів, що з правової точки зору, є дійсними так само як й паперові документи. Досягнення «Дії», а особливо її стійкість і спроможність надавати пропозиції відносно нових послуг в умовах війни, створили вражаючий ефект мультиплікатора щодо інновацій. «Дія» слугує своєрідним джерелом натхнення, а також вказівником для посадовців щодо покращення, спрощення та модернізації публічних послуг [1, с. 140-141].

Надання якісних, зрозумілих електронних послуг можна оцінити значним масивом привілеїв, зокрема: скорочення випадків зловживання посадовими особами своїм становищем; оперативність доступу до актуальної інформації щодо необхідної адміністративної послуги; зменшення часових витрат для подання документів; відсутність комунікації з службовою особою та перебування в приміщенні органів державної влади; забезпечення умов для розвитку бізнесу; прозорість та швидкість оплати адміністративних послуг [2, с. 197].

Варто наголосити, що найбільш значимі покращення з надання послуг і цифровізації, зумовлені створенням Міністерства цифрової трансформації України та запуском програми «Держава в смартфоні»,

системи електронної взаємодії «Трембіта», а також порталу державних послуг онлайн та мобільного застосунку «Дія». Згідно моніторингового звіту [1, с. 8], у 2018 р. показники в сфері надання послуг були нижчі за середні, тоді як в 2023 р. Україна стала ключовим лідером між країн-кандидатів на вступ до ЄС.

Отже, нині Україна перебуває на етапі становлення розвитку електронних послуг, що в майбутньому вимагають подальшого удосконалення враховуючи досвід окремих зарубіжних держав. Впровадження онлайн публічних послуг буде сприяти підвищенню рівня довіри громадян до органів влади, сприятиме підвищенню якості надання послуг.

Проте, негативний вплив має нині відсутність єдиної стратегії та системи, а також недовершеність нормативно-правової бази відносно впровадження електронних послуг. Зважаючи на неодноманітні підходи відносно реалізації даного питання, що пов'язані з такими аспектами як правові, фінансові, технічні. Саме тому, з огляду прагнень нашої держави стати повноправним членом Європейського Союзу та з огляду на досвід європейських країн, необхідно створити єдину інтегровану систему надання публічних електронних послуг та орган державної влади, який здійснюватиме контроль забезпечення діяльності надання таких послуг [2, с. 200].

Слід відзначити, що в умовах війни у державі здійснювалася робота стосовно цифрової трансформації економіки на основі впровадження інновацій, оптимізації та переведення механізмів державного регулювання бізнесу в електронну форму, об'єднання національної інноваційної екосистеми в європейську мережу [4, с. 307-308].

На внутрішньому рівні існують проблеми технологічного рівня, недостатньою правовою базою і низьким рівнем кадрової експертизи, що сприяють ускладненню ефективного впровадження інструментів електронного врядування; на зовнішньому – соціокультурний аспект, додаючи бажання громадськості та довіру до технологій, має прямий вплив на розвиток електронних інструментів. Позитивне ставлення українських громадян до електронних публічних послуг, що підтверджує користування платформою «Дія» в цьому напрямку засвідчує успішний шлях. Зовнішні чинники також включають політичні події та міжнародну підтримку, що відзначають цифровізацію як ключовий елемент стійкості та спроможності України [5, с. 204].

Таким чином, електронне врядування в Україні вважається стратегічно важливим компонентом у інтеграційному вимірі до глобальних інформаційних систем, а здійснений аналіз запровадження інструментів електронного врядування в Україні для подальшого розвитку та розбудови засвідчує значний прорив у цій сфері незважаючи на безпекову ситуацію.

Список використаних джерел та літератури:

1. Державне управління в Україні. Оцінювання на відповідність Принципам державного управління. Моніторингові звіти Програми SIGMA. Грудень 2023 року. 219 с.
2. Сливка М., Гінда А. Правове регулювання надання електронних адміністративних послуг. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки». № 3(31). 2021. С. 195-202. <http://doi.org/10.23939/law2021.31.195>
3. Холод Р. В. Аналіз електронного управління документами, провадження е-суду та інших технологічних інновацій. Наукові інновації та передові технології. № 8 (36). 2024. С. 317-327.
4. Хребтова А. А. Модернізація публічного управління в Україні. С. 294-323. 2024. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/431/11498/24059-1?inline=1> DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-400-9-13>
5. Яковлев С. Ю. Інструменти електронного урядування в Україні: стан та перспективи розвитку. Вісник НУЦЗ України. Серія: Державне управління. Вип. 2(19). 2023. С. 198-206. DOI: 10.52363/2414-5866-2023-2-23

В.В. Мушенюк,

*доктор юридичних наук, професор
(м. Київ, Україна)*

МІЖНАРОДНІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВИ ЯК СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇЇ БЕЗПЕКИ

Безпека держави є одним з найважливіших факторів її стабільності, цілісності. Стан національної безпеки безпосередньо залежить від економічного розвитку країни та стабільного фінансового стану переважної частини членів суспільства. Із метою гармонізації фінансового законодавства нашої держави до права Європейського Союзу (далі – ЄС) та розгляду доцільності внесення змін до законодавства України, наразі актуальним є дослідження

досвіду законодавчого регулювання процедури формування доходів в ЄС, окремих державах-членах, а також інших країнах із розвинутою економікою.

Мета дослідження полягає у аналізі актуальних проблем правового регулювання формування бюджетних доходів нашої держави, як важливої складової забезпечення її безпеки України, на підставі аналізу міжнародного правового регулювання такого типу суспільних відносин.

Отже, сучасний світ, який функціонує у глобалізованому середовищі, формує для різних країн, в тому числі й для України, відповідні виклики, які можуть бути як позитивними, так і негативними для забезпечення їх фінансової стабільності та національної безпеки. Україна протягом періоду незалежності зазнала суттєвого впливу цих викликів: відновлення самостійності, відхід від тоталітаризму та планової економіки, пандемії, війни.

З метою формування комплексу заходів щодо забезпечення стану безпеки держави, Кабінет Міністрів України затвердив Національну стратегію доходів до 2030 року як основний план зміцнення економіки та фінансової системи в Україні. Стратегію сформовано Міністерством фінансів України спільно з іншими органами центральної виконавчої влади, а також за активної участі представників підприємництва та за результатами проведених консультацій із міжнародними партнерами (МВФ, Світовий банк, ОЕСР) [1].

Як показує авторський аналіз, головною метою прийняття Стратегії є: 1) підвищення рівня довіри громадян та підприємницьких структур до органів публічного управління з одночасним підвищенням рівня фіскальної спроможності України; 2) адаптація податкового та митного законодавства до стандартів ЄС; 3) формування економічних стимулів для післявоєнного відновлення та економічного зростання нашої держави.

Для створення міцної та прозорої фінансової системи в нашій державі як наслідку гармонізації законодавства України до права ЄС доцільним є аналіз досвіду законодавчого регулювання стратегій формування доходів в ЄС та його держав-членів, а також інших державах.

Основним вектором продуктивного формування доходів в ЄС є забезпечення правомірної поведінки суб'єктів фінансових відносин. Зокрема, Директивою Ради 2006/112/ЄС від 28 листопада 2006 року

про спільну систему податку на додану вартість визначено поняття серйозних правопорушень проти спільної системи податку на додану вартість (далі – ПДВ), які стосуються найтяжчих форм шахрайства, зокрема: за допомогою так званих каруселей, в рамках злочинних організацій тощо. Директива спрямована на подолання загроз для спільної системи ПДВ і, відповідно, для бюджету ЄС [2]. Директивою (ЄС) 2017/1371 Європейського парламенту та Ради від 5 липня 2017 року про боротьбу з шахрайством, спрямованим проти фінансових інтересів Союзу, кримінально-правовими засобами» передбачено захист фінансових інтересів ЄС від шахрайських діянь відносно доходів, видатків та активів загального бюджету ЄС, а також при здійсненні фінансових операцій щодо запозичення та кредитування [3].

Досвід формування національної стратегії доходів у Німеччині показує, що організація бюджетного процесу в країні є децентралізованою, а її уряд здійснює макроекономічне прогнозування із залученням експертних організацій. На законодавчому рівні забезпечений чіткий розподіл повноважень і відповідальності усіх суб'єктів процесу бюджетування. Завдяки ефективній правовій регламентації та дієвому механізму реалізації на практиці, країна досягла високого рівня бюджетної прозорості та мінімізації правопорушень [4].

Міністерство фінансів розробляє фінансово-економічні плани на середньострокову перспективу бюджету федерації. Контроль за накопиченням бюджетних ресурсів та їх використанням здійснюється органами управління, які працюють на трьох рівнях: федеральному, земельному та місцевому. Узгодження розподілу фінансових ресурсів забезпечують такі структури спеціального характеру: Кон'юнктурна рада, яка здійснює розробку короткострокових програм розвитку, та Рада з фінансового планування, яка забезпечує підготовку рекомендацій стосовно напрямків, термінів надання державних інвестицій, забезпечення процесу їх узгодженого використання тощо. Бюджетним прогнозуванням у Німеччині займається міжбюджетна робоча група з податкових розрахунків [5]. Додаткову роль у розробці та реалізації стратегії доходів відіграють науково-дослідні інститути, експертні ради, вчені, які формують прогнози економічного розвитку держави.

Система прогнозування та планування доходів у Франції формується шляхом періодичного створення узгоджених

концептуальних підходів до стратегічного розвитку, з урахуванням інтересів державного сектору в економіці Франції. Так, основними суб'єктами процесу формування стратегії та тактики забезпечення доходів є Департамент фіскального законодавства міністерства фінансів, який займається розробкою довгострокової бюджетної та податкової політики. Наукова рада з питань політики Франції здійснює наукове обґрунтування пропозицій та експертних оцінок національної стратегії розвитку держави. Також у Франції залучають вчених до розробки стратегії економічного та соціального розвитку держави.

Бюджетне реформування виступає вагомим інструментом реформування державного управління як на загальнодержавному, так і на територіальному рівнях. З метою забезпечення дієвого контролю з боку держави та суспільства регіональні та муніципальні органи влади повинні слідувати законодавчо визначеним стандартам формування бюджету, забезпечувати оприлюднення різних документів, що характеризують їх діяльність [6].

Як елемент системи загальнонаціонального прогнозування та планування, у Японії застосовується досвід довгострокового планування доходів, використання яких орієнтоване на основні пріоритети розвитку держави. Інформаційною базою цього процесу є урядові прогнози розвитку різних сфер держави, науково-технічні програми та плани інноваційних досліджень, різнобічні статистичні дані тощо. За дорученням Уряду Японії розробляються довгострокові плани та програми з відображення стратегічних цілей держави. Планування доходів здійснюється шляхом внесення поправок у документи при виникненні заперечень з боку уряду або представників приватного сектору щодо окремих положень стратегічного плану формування доходів держави. У бюджетних планах Японії зазначається, що країна здійснює перехід від періоду досягнення інтенсивної адекватності до періоду концентрованої консолідації. Визначено два пріоритетних напрямки розвитку: від державного сектору до приватного та від держави до регіонів. У цілому в бюджетних планах, розроблених на рік, уряд Японії приділяє значну увагу питанням соціального розвитку, проведення наукових досліджень тощо [7].

Висновки. Досвід окремих держав демонструє різні підходи до формування національних стратегій доходів як одного з важливих моментів забезпечення та гарантування національної безпеки. Однак,

політика формування бюджетних доходів є комплексною діяльністю, що поєднує фіскальну та регулюючу складові. Незважаючи на певні розбіжності у деталях бюджетного планування та прогнозування, існують спільні тенденції щодо формування національних стратегій доходів у частині забезпечення перетворення бюджетного механізму в ефективний засіб реалізації соціально-економічної стратегії, підвищення ефективності безпекових заходів на регіональному та місцевому рівнях. До спільних тенденцій також слід віднести: створення відповідної законодавчої бази та системи інформаційно-аналітичного забезпечення бюджетування; надання переваги довгостроковій перспективі планування, на відміну від короткострокової; створення специфічних урядових органів, функції яких зводяться до формування і реалізації стратегічної фінансової політики; активне використання практики залучення провідних вчених, науково-дослідницьких установ, експертів для надання консультацій та здійснення експертних оцінок поточного економічного безпекового стану держави, розробки перспективних прогнозів соціально-економічного розвитку держави та її стабільності. Дані зміни сформувалися, значною мірою, через посилення залежності планування бюджету від різних соціальних, політичних, безпекових тощо чинників.

Список використаних джерел та літератури:

1. Національна стратегія доходів до 2030 року. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2023 року № 1218-р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua>. (дата звернення: 25.11.2024).
2. Council Directive 2006/112/EC of 28 November 2006 on the common system of value added tax. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32006L0112&qid=1729919495558>. (дата звернення: 26.11.2024).
3. Directive (EU) 2017/1371 of the European Parliament and of the Council of 5 July 2017 on the fight against fraud to the Union's financial interests by means of criminal law. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32017L1371&qid=1729920192466>. (дата звернення: 26.11.2024).
4. European central bank. Official site. URL: <http://www.ecb.int/home/html/index.en.html> (дата звернення: 26.11.2024).
5. Website des Bundesfinanzministeriums. URL: <http://www.bundesfinanzministerium.de> (дата звернення: 26.11.2024).
6. European Union. Official site. URL: <http://europa.eu> (дата звернення: 26.11.2024).
7. Ministry of Finance Japan. Official site. URL: <http://www.mof.go.jp/english/files.htm> (дата звернення: 26.10.2024).

А.П. Найчук,
здобувачка фахової передвищої освіти
Науковий керівник: О.В. Охман,
кандидат юридичних наук,
(м. Хмельницький, Україна)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану права дітей стають особливо вразливими, адже війна безпосередньо впливає на всі аспекти їхнього життя – від фізичної безпеки до доступу до освіти, охорони здоров'я та соціального забезпечення. Забезпечення прав дітей у таких умовах є одним із найважливіших завдань держави, адже діти є найбільш незахищеною категорією населення, що потребує особливої уваги та підтримки. У зв'язку з воєнною агресією рф та окупацією міст гостро постало питання забезпечення прав дітей. Багато дітей залишилися без домівок, а деякі навіть без батьківської любові та піклування. Постійні обстріли та руйнування важко пережити навіть дорослим, тимпаче – дітям.

Війна порушує права дитини, таких як: право на життя, бути зі сім'єю, друзями та громадою, на розвиток особистості, на здоров'я, право на турботу та захист, а також право на освіту. Всі права мають бути захищені та відновлені національними та міжнародними інституціями. Однією з національних інституцій є система безоплатної допомоги, що захищає права дітей.

Згідно з Законом України «Про правову безоплатну допомогу» діти, у тому числі діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, діти, які перебувають у складних життєвих обставинах, діти, які постраждали внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту, – на всі види правових послуг [1] які полягають у захисті та представництві їхніх інтересів, у судах, інших державних органах та органах місцевого самоврядування, перед іншими особами та складання процесуальних документів. Таку допомогу надають юристи що співпрацюють із системою безоплатної правової допомоги, їх послуги оплачує держава.

Сьогодні, з початку повномасштабної війни рф в Україні, тобто з 24 лютого 2022 року, російськими окупантами порушено базове право дитини на життя і здоров'я. Отже, відстежується

порушення прав дітей під час війни, що вимагає правового регулювання та захисту з боку як національних, так і міжнародних інституцій. Слід звернути увагу на захист дітей в умовах збройного конфлікту у міжнародному праві. В останні десятиліття захист і добробут дітей під час конфлікту став важливою частиною порядку денного міжнародної спільноти. Таким чином було розроблено низку норм і стандартів, що утворюють нормативно-правову базу для захисту дітей в умовах збройного конфлікту. Було створено спеціальні органи та розроблено нові механізми. Розглянемо їх детальніше.

Перший розпочав роботу, 17 березня 2022 року, Координаційний штаб з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану, створений Кабінетом Міністрів України. Його головне завдання – збір та аналіз інформації про стан та потреби дітей у зоні бойових дій та тих, хто вже евакуйований. На основі цих даних штаб розробляє алгоритми дій для органів влади. Наприклад, штабом було розроблено алгоритм евакуації дітей із зони активних бойових дій, їх розміщення та забезпечення належного догляду. Це допомагає рятувати життя дітей та забезпечувати їх базові потреби в екстремальних умовах.

Окрім цього, ще є програма «Дитина не сама», вона була запроваджена Офісом Президента України спільно з UNICEF та Міністерством соціальної політики. Її головний інструмент – чат-бот «Дитина не сама». Через цей чат-бот кожен громадянин може:

- Отримати інформацію про тимчасовий прихисток дитини у сім'ю.
- Повідомити про дитину, яка потребує допомоги.
- Залишити заявку на тимчасове влаштування дитини у свою сім'ю.
- Отримати відповіді на питання щодо пошуку зниклої дитини.

Ця програма стала ефективним інструментом для швидкого реагування на потреби дітей в умовах війни.

Україна не залишилася сам на сам у питанні захисту дітей під час війни. Міжнародна спільнота активно долучилася до цього процесу. 23 березня 2022 року Європейська Комісія прийняла документ, який визначає основні напрямки допомоги біженцям з України, включаючи дітей. Згідно з цим документом, дітям-біженцям має бути забезпечено: швидкий доступ до їхніх прав, психосоціальна підтримка, медичні послуги, доступ до освіти. Рада Європи також включила захист прав дітей у кризових ситуаціях, зокрема під час

російської агресії проти України, до пріоритетів своєї Стратегії щодо прав дитини на 2022-2027 роки. Ця міжнародна підтримка є надзвичайно важливою, адже вона не лише забезпечує додаткові ресурси для захисту дітей, але й привертає увагу світової спільноти до проблем українських дітей під час війни.

Виникає питання, як захистити права дитини під час війни? Існують основні кроки, які необхідно здійснити для забезпечення безпеки та благополуччя дитини в цей непростий час.

1) забезпечення фізичної безпеки – першочергове завдання – це гарантувати фізичну безпеку дитини. Це може включати евакуацію із зони бойових дій, пошук безпечного укриття, забезпечення базових потреб у їжі, воді та медичній допомозі. Важливо бути в курсі ситуації у вашому регіоні та мати план дій на випадок загострення ситуації;

2) збереження психологічного здоров'я – війна – це величезний стрес для дитячої психіки. Забезпечте дитині емоційну підтримку, розмовляйте з нею про її почуття, намагайтеся створити атмосферу стабільності та нормальності, наскільки це можливо. За необхідності зверніться до дитячого психолога, багато з яких зараз надають онлайн-консультації;

3) забезпечення права на освіту – навіть у воєнний час дитина має право на освіту. Якщо дитина перебуває в безпечному місці, зареєструйте її в місцевій школі. Якщо це неможливо, скористайтесь можливостями дистанційного навчання. Багато українських шкіл продовжують працювати онлайн, а також існують міжнародні освітні платформи;

4) Захист правового статусу – збережіть всі важливі документи дитини (свідоцтво про народження, паспорт, медичну картку). Якщо документи втрачено, негайно зверніться до відповідних органів для їх відновлення. Це критично важливо для захисту прав дитини, особливо якщо ви плануєте виїзд за кордон;

5) возз'єднання з сім'єю – якщо дитина розлучена з батьками або опікунами, негайно зверніться до відповідних органів для допомоги у возз'єднанні сім'ї. Використовуйте державні програми, такі як «Дитина не сама», для отримання необхідної інформації та підтримки;

6) доступ до медичної допомоги – забезпечте дитині доступ до необхідної медичної допомоги. Це включає як планові огляди та вакцинації, так і лікування у разі хвороби чи травми. Не забувайте про

психологічну допомогу, яка може бути критично важливою в умовах війни;

7) захист від експлуатації та насильства — в умовах війни діти особливо вразливі до різних форм експлуатації та насильства. Будьте пильними, навчіть дитину основам безпеки, зокрема в інтернеті. У разі підозри на порушення прав дитини негайно звертайтеся до правоохоронних органів та соціальних служб [2].

Отже, надання допомоги дітям, які перебувають у складних обставинах є одним з пріоритетних напрямів роботи районних державних (військових), адміністрацій, сільських, селищних, міських рад, зокрема служб у справах дітей, адже найкращий спосіб захистити дитину – підтримати її рідну сім'ю, а особливо захистити дитину під час воєнного стану.

Російська війна проти України триває вже більше восьми років. За даними Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні, станом на початок 2021 року, з початку збройного конфлікту на Донбасі загинуло 152 дитини та 146 було поранено. Лише з 2017 року, близько 70 тисяч дітей отримали статус таких, що постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, 90 з них мають такий статус через тілесні травми [3, с. 568].

Список використаних джерел та літератури:

1. Про безоплатну правничу допомогу: Закон України від 02.06.2011 № 3460-VI. Редакція від 15.11.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text> (дата звернення: 25.11.2024).
2. Захист прав дітей в умовах воєнного стану. URL: <https://advokat-nikolaeva.com/blog/zahyst-prav-ditej-v-umovah-voyennogo-stanu/> (дата звернення: 25.11.2024).
3. Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.- практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за загальною редакцією С.В. Ківалова. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. Т. 2. 828 с.

Н.І. Новальська,
кандидат економічних наук, професор МКА, МАУП
І.В. Клименко,
кандидат фізико-математичних наук, доцент
І.О. Пасічник,
магістр
(м. Київ, Україна)

ЛОГІСТИЧНІ ПРОЦЕСИ У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОТРЕБ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Транспортування лікарських засобів та виробів медичного призначення є невід'ємною частиною логістичних ланцюгів, що підтримують функціонування сучасної системи охорони здоров'я. Без надійної логістичної мережі забезпечення лікарень, аптек, лабораторій і споживачів необхідною продукцією було б неможливим, що, в свою чергу, створює ризики для здоров'я населення України та стабільної роботи ринку.

Транспортування медичних і фармацевтичних товарів здійснюється відповідно до чинного законодавства України та регламентується стандартними операційними процедурами (СОП). Міжнародні правила транспортування медичних вантажів регулюються стандартами належної дистриб'юторської практики (GDP – Good Distribution Practice). GDP описує мінімальні стандарти, яким повинен відповідати оптовий дистриб'ютор, щоб забезпечити підтримку якості та цілісності лікарських засобів у всьому ланцюжку постачання [1].

З огляду на значну диверсифікацію сировини й готової продукції, а також специфічні законодавчі норми та вимоги, виробництво медичних і представляє серйозний виклик для транспортної та логістичної галузей. Сучасна організація логістичних і транспортних процесів в Україні вимагає від постачальників послуг не лише спеціалізованого обладнання, але й глибокого розуміння законодавства щодо перевезення хімічних речовин, знання національних і міжнародних транспортних стандартів, а також високого рівня організації перевезень.

Відповідність нормативним вимогам у логістиці в медичній галузі є надзвичайно складною через критичний характер медичних

виробів, глобальні ланцюги постачань та різноманітне нормативно-правове середовище в різних юрисдикціях.

На даний час однією з найголовніших проблем стало збільшення витрат для поставки лікарських засобів і зміни транспортних ланцюжків у зв'язку із веденням бойових дій. Руйнування та пошкодження лікарень, спеціалізованих складів значно ускладнило зберігання і розподіл медичних засобів. Крім того, закриття кордонів і переміщення людей порушили ланцюги постачання медичних препаратів. Як наслідок, в деяких регіонах України спостерігається дефіцит лікарських засобів [2].

Логістика вантажів медичного призначення представляє собою комплекс процесів і послуг, пов'язаних із організацією їхнього зберігання, транспортування, обробки та розподілу з метою покращення якості забезпечення потреб охорони здоров'я населення України виробами медичного призначення, що може бути досягнуто шляхом оптимізації витрат усіх учасників логістичного ланцюга — від розробки препарату чи виробу до його доставки кінцевому споживачу.

При цьому процес транспортування медикаментів та засобів медичного призначення подекуди є високовартісним та містким, адже при здійсненні перевезень лікарських засобів необхідно враховувати великий перелік їх найменувань з окремими вимогами до їх переміщення. Так, перед перевезенням подібного вантажу необхідно вивчити його хімічні та фізичні властивості, супутню документацію та інформацію на упаковці, в яких містяться дані про необхідні умови транспортування, а також провести маркування тари, в якій перевозиться вантаж, що в подальшому полегшить процес його прийому — передачі. Необхідно також враховувати вплив світла, вологи, пилу, уникати перевезення медикаментів поруч із іншими видами вантажу, забезпечувати певну температуру, вологість тощо. Напрямок використання логістики у фармації має на меті усунути можливі затримки у постачанні лікарських засобів з метою уникнення фактів їх псування, недотримання умов доставки, перегріву, охолодження тощо. Адже некоректно прокладений маршрут, неврахування фактів зміни температури, погодних умов, невикористання спеціалізованого транспорту - усе це може бути критичним для медикаментів, які перевозяться.

Водночас пріоритетом є забезпечення гармонійної, надійної та ефективної співпраці всіх ланок для збереження якості лікарських засобів на кожному етапі їх життєвого циклу, а також своєчасного

постачання необхідної кількості виробів для повного задоволення потреб населення.

Актуальність та необхідність розвитку логістики вантажів медичного призначення в сучасних умовах зумовлена низкою важливих чинників, серед яких:

- зростання обсягів національних і міжнародних фармацевтичних ринків, а також активізація глобалізаційних та інтеграційних процесів;
- ускладнення ринкових взаємовідносин і посилення вимог до якості дистрибуції медичної та косметичної продукції;
- збільшення швидкості, інтенсивності та складності потоків матеріальних, фінансових й інформаційних ресурсів, а також ускладнення взаємодії між бізнес-партнерами;
- зростання рівня конкуренції та посилення ризиків фінансової нестабільності учасників фармацевтичних ринків;
- підвищення вимог до рівня клієнтоорієнтованості, включно зі скороченням термінів виконання замовлень і чітким дотриманням графіків постачань продукції;
- стрімкий розвиток науково-технічного прогресу в сфері комунікацій і впровадження сучасних інформаційних технологій у діяльність медичних компаній;
- створення більш гнучких і адаптивних виробничих систем [2].

Ефективність доставки вантажів медичного призначення відіграє ключову роль у забезпеченні безперервності медичного обслуговування, збереженні якості медичних продуктів та оптимізації витрат на логістику.

Для вантажів медичного призначення особливо важливим є такий показник як своєчасність доставки. Затримки транспортування можуть призвести до втрати ефективності медичних виробів, порушення логістичних ланцюгів, недоотримання необхідних лікарських засобів споживачем.

Список використаних джерел та літератури:

1. Європейська асоціація GDP. [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.good-distribution-practice-group.org/good-distribution-practice-guidelines.html>
2. Про виклики війни для української системи охорони здоров'я та лікарського забезпечення. URL: <https://www.apteka.ua/article/633523>.

У.М. Олійник,
кандидатка юридичних наук, доцентка
(м. Харків, Україна)

О.В. Малінковська,
майор внутрішньої служби
(м. Хмельницький, Україна)

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН ІЗ ПРАЦІВНИКАМИ, ПРИЗВАНИМИ НА ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ, В ТОМУ ЧИСЛІ ПІД ЧАС МОБІЛІЗАЦІЇ

Повномасштабне вторгнення російської федерації в 2022 році не лише істотно змінило наше звичне повсякденне життя, а й зачепило порядок організації відносин в різних галузях права, зокрема й нормальний порядок функціонування та розвитку трудових відносин. На їх врегулювання у березні 2022 року було прийнято Закон України “Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», норми якого мають спеціальну дію, оскільки чинний на той час і по сьогоднішній день Кодекс законів про працю України не містив норм, які б регулювали взаємовідносини між роботодавцем та найманим працівником під час воєнного стану.

Зважаючи на стрімкість поширення процесів мобілізації, багато неврегульованих питань залишається щодо укомплектування робочою силою та збереження робочих місць, механізмів захисту порушених прав тощо.

Урегулювання трудових відносин між роботодавцем та найманим працівником доцільно розпочати, насамперед з порядку оформлення увільнення від роботи мобілізованого працівника роботодавцем. Насамперед, особа, яка працює за наймом, отримавши повістку (мобілізаційне розпорядження) про призов до лав Збройних сил України, має всіма доступними способами зв'язку проінформувати про це роботодавця. Роботодавець на підставі повістки про призов працівника на військову службу видає наказ про увільнення такого працівника від роботи на період військової служби.

Згідно вимог ч. 3 статті 119 Кодексу законів про працю, за працівниками, направленими для проходження базової військової служби, призваними на військову службу за призовом осіб офіцерського складу, військову службу за призовом під час

мобілізації, на особливий період, військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період або прийнятими на військову службу за контрактом, у тому числі шляхом укладення нового контракту на проходження військової служби, під час дії особливого періоду на строк до його закінчення або до дня фактичного звільнення зберігаються місце роботи і посада на підприємстві, в установі, організації, фермерському господарстві, сільськогосподарському виробничому кооперативі незалежно від підпорядкування та форми власності і у фізичних осіб - підприємців, у яких вони працювали на час призову [1]. Таким працівникам здійснюється виплата грошового забезпечення за рахунок коштів Державного бюджету України відповідно до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей».

Вимога норми ч. 3 статті 119 Кодексу законів про працю поширюється також на роботу за сумісництвом. Тому роботодавцю необхідно середній заробіток розраховувати окремо за основним місцем роботи і за сумісництвом, оскільки за ними зберігається місце роботи та посада.

Доцільно врахувати, що гарантії, визначені ст.119 КЗпП України поширюються на всіх без винятку працівників незважаючи на те, чи працюють вони за строковим або безстроковим трудовим договором. Тобто, якщо у працівника закінчився строковий трудовий договір під час призову на військову службу або його контракт припинив свою дію, то таких не підлягає звільненню за пунктом 2 статті 36 КЗпП України. Останнім днем дії строкового трудового договору є день закінчення проходження військової служби.

Сказане вище підтверджується частиною 9 статті 23 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», згідно якої для військовослужбовців, які проходять військову службу за контрактом, дія контракту продовжується понад встановлені строки з моменту введення воєнного стану до оголошення демобілізації [2]. На цьому звертає свою увагу також Верховний Суд у постанові від 25.07.2018 р. у справі № 761/33202/16-ц та від 28.03.2018 р. у справі № 761/8873/16-ц. Таким чином, за мобілізованим працівником, у якого закінчився строковий трудовий договір, зберігається місце роботи та посада на період призову на військову службу або дії його контракту.

Питання виплати мобілізованим працівникам здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України відповідно до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та

членів їх сімей». Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин», середній заробіток мобілізованому працівнику не зберігається з 19 липня 2022 року [3]. Однак, з врахуванням фінансової спроможності підприємства, установи та організації, в колективному договорі можна передбачити виплату середнього заробітку мобілізованим працівникам.

Нормою ст. 13 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» було введено поняття «призупинення дії трудового договору», яке являє собою тимчасове звільнення роботодавця від обов'язку забезпечувати працівника роботою і тимчасове звільнення працівника від обов'язку виконувати роботу за укладеним трудовим договором. Призупинення дії трудового договору за своєю правовою природою не тягне за собою припинення трудових відносин, оскільки має тимчасовий характер [4].

Дія трудового договору може призупинятися у зв'язку з військовою агресією проти України, що виключає можливість виконання ним роботи і застосовується лише в тому разі, коли в роботодавця повністю виключена можливість організувати роботу віддалено (дистанційно). Відшкодування заробітної плати, гарантійних та всіх компенсаційних виплат працівникам на час призупинення дії трудового договору у повному обсязі покладається на державу, що здійснює військову агресію.

Чинним законодавством, зокрема частиною сьомою статті 41 Кодексу України про адміністративні правопорушення встановлена адміністративна відповідальність за порушення встановлених законом гарантій та пільг працівникам, які залучаються до виконання обов'язків, передбачених Законами “Про військовий обов'язок і військову службу», про мобілізаційну підготовку та мобілізацію [5].

В даному контексті доцільно звернути увагу також на право на додаткову відпустку учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни, статус яких визначений Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», котра надається із збереженням заробітної плати тривалістю 14 календарних днів на рік у відповідності до ст.77-2 КЗпП України [6]. Така відпустка не належить до щорічних відпусток, а тому працівник має її використати протягом календарного року, оскільки в разі її невикористання, вона не переноситься на наступний рік.

Окрім того, своєрідною гарантією надання щорічної відпустки

є ст. 10 Закону України «Про відпустки», згідно якої надання повної тривалості щорічної відпустки до настання шестимісячного терміну безперервної роботи у перший рік роботи на даному підприємстві за бажанням працівника, а саме особам, звільненим після проходження строкової військової служби, військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період, військової служби за призовом осіб із числа резервістів в особливий період, військової служби за призовом осіб офіцерського складу або альтернативної (невійськової) служби, якщо після звільнення із служби вони були прийняті на роботу протягом трьох місяців, не враховуючи часу переїзду до місця проживання.

Згідно ст. 42 Кодексу законів про працю України, при скороченні чисельності чи штату працівників у зв'язку із змінами в організації виробництва і праці переважне право на залишення на роботі надається працівникам з більш високою кваліфікацією і продуктивністю праці і при рівних умовах таке право надається також працівникам з числа колишніх військовослужбовців строкової служби, військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період, військової служби за призовом осіб із числа резервістів в особливий період, військової служби за призовом осіб офіцерського складу та осіб, які проходили альтернативну (невійськову) службу, – протягом двох років з дня звільнення їх зі служби [1].

Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» гарантується виплата допомоги по тимчасовій непрацездатності в розмірі 100 процентів середньої заробітної плати незалежно від стажу роботи [7].

В умовах воєнного стану, згідно ст. 6 «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» питання робочого часу регулюється наступним чином:

- збільшилася нормальна тривалість робочого часу, яка не може перевищувати 60 годин на тиждень;
- змінилася скорочена тривалість робочого часу, яка не може перевищувати 50 годин на тиждень;
- п'ятиденний або шестиденний робочий тиждень встановлюється роботодавцем за рішенням військового командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення);
- час початку і закінчення щоденної роботи (зміни) визначається роботодавцем;

- тривалість щотижневого безперервного відпочинку може бути скорочена до 24 годин;

- скасовано скорочення робочого часу напередодні святкових, неробочих і вихідних днів [4].

Слід звернути увагу також на питання оплати листка тимчасової непрацездатності працівнику, що проходить військову службу, скільки такий оплачується за місцем проходження військової служби останнього. Діяльність держави у воєнний час спрямована на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їх службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі. Це право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, у старості, а також в інших випадках, що передбачає закон [8]. Допомогу з тимчасової непрацездатності надають застрахованій особі у формі матеріального забезпечення, яке повністю або частково компенсує втрату зарплати/доходу [9]. Якщо працівник, що проходить військову службу, перебуває на лікарняному, військова служба не припиняється. Тому роботодавець і за цей період зберігає за працівником посаду та робоче місце, але не оплачує листка непрацездатності в той період, що збігається з періодом проходження військової служби.

Багато дискусій на сьогоднішній день виникає з приводу того, як себе має вести роботодавець, якому стало відомо, що працівник перебуває в полоні. Спираючись на норми чинного законодавства, слід зауважити, що полонених військовослужбовців не виключають з особового складу військової частини, на відміну від тих, що зникли безвісти. Усіх визволених з полону військовослужбовців направляють до резервних військових частин, що підпорядковані оперативним командуванням, видам Збройних Сил (п. 7.1 Інструкції з організації обліку особового складу Збройних Сил України, затвердженої наказом Міністерства оборони України від 26.05.2014 № 333). З військової служби працівника звільнятимуть на загальних підставах, визначених у статті 26 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25.03.1992 № 2232 XII. Після звільнення зі служби працівник повернеться і приступить до роботи. У випадку, якщо оголошено демобілізацію, а працівник у цей час перебуває в

полоні, за ним слід зберігати місце роботи та посаду до дня: наступного за днем взяття на військовий облік у районному (міському) територіальному центрі комплектування та соціальної підтримки після звільнення з полону; оголошення його судом померлим. Після звільнення з полону працівник зможе знову стати до роботи. Якщо буде встановлений факт загибелі працівника в полоні або суд оголосить його померлим, трудовий договір із працівником припиняється у зв'язку зі смертю (п. 8-2 ст. 36 КЗпП).

Отже, регулювання трудових відносин роботодавця із найманим працівником на сьогоднішній день вимагає від законодавчого органу прийняття динамічних та виражених правових рішень, оскільки саме від цього залежить розвиток суспільства в державі. Закони України “Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» № 2136-IX і “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» № 2352 певною мірою мінімізували наявні проблеми, але разом з тим сторона працівника залишилася багато в чому слабкою та незахищеною, а сторона роботодавця спіткнулася з проблемою належного укомплектування штату. Тому, необхідно, спираючись на міжнародний досвід, в подальшому внести зміни та доповнення в чинне законодавство таким чином, щоб забезпечити баланс між потребами держави, роботодавців та інтересами працівників.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кодекс законів про працю України: Кодекс від 10.12.1971 р. No 322-VIII. Редакція від 11.04.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
2. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 р. № 2232-XII. Редакція від 29.11.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин: Закон України від 01.07.2022 р. № 2352-IX. Редакція від 01.07.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2352-20#Text>
4. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. No 2136-IX. Редакція від 24.12.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 року No 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.
6. Про відпустки: Закон України від 15.11.1996 № 504/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80#Text>
7. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон

України від 22.10.1993 р. № 3551-ХІІ. Редакція від 21.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>

8. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 р. № 2011-ХІІ. Редакція від 25.08.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>

9. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23.09.1999 № 1105-ХІV. Редакція від 15.11.2024. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#Text>

С.В. Омелечко,
здобувачка фахової передвищої освіти
Науковий керівник: А.В. Дідик,
викладач-методист
(м. Хмельницький, Україна)

ВИКОРИСТАННЯ СТАТИСТИЧНИХ МЕТОДІВ ДЛЯ МОДЕЛЮВАННЯ ДОВІРИ ГРОМАДЯН ДО ЦИФРОВИХ ПЛАТФОРМ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ

У сучасному світі цифрові платформи електронного урядування [2] стають невід'ємною частиною взаємодії між державою та громадянами. Ці платформи [4] дозволяють автоматизувати процеси, спрощувати доступ до адміністративних послуг та підвищувати прозорість діяльності державних органів [1].

Однак успішність їх впровадження багато в чому залежить від рівня довіри громадян. Довіра є ключовим чинником, який впливає на залученість користувачів і їх готовність користуватися електронними послугами [3]. Вивчення цього феномену із застосуванням статистичних методів дає можливість отримати об'єктивні дані про те, як громадяни сприймають цифрові сервіси, які фактори формують їх довіру та які аспекти потребують вдосконалення.

Довіра до цифрових платформ є багатогранним явищем, яке включає кілька основних складових:

- 1) технічну надійність – стабільну роботу платформи без збоїв;
- 2) безпеку даних – гарантію захисту персональної інформації користувачів;
- 3) прозорість процесів – зрозумілість процесів і доступність інформації для громадян;

4) юзабіліті – зручність використання та інтуїтивно зрозумілий інтерфейс.

Крім того, довіра формується в соціальному контексті й може залежати від особистого досвіду користувача, цифрової грамотності, а також рекомендацій від інших людей.

Для моделювання довіри до цифрових платформ електронного урядування використовуються різноманітні статистичні методи:

- опитування та анкетування, що дозволяють отримати дані про сприйняття платформ громадянами;
- регресійний аналіз, який допомагає оцінити вплив окремих факторів, таких як технічна стабільність або прозорість, на рівень довіри;
- кластерний аналіз, що використовується для сегментації аудиторії за рівнем довіри, соціально-демографічними характеристиками або користувацьким досвідом;
- структурне моделювання рівнянь (SEM), яке застосовується для побудови комплексних моделей взаємозв'язків між змінними, такими як технічна якість, задоволеність користувачів та готовність рекомендувати платформу;
- SWOT-аналіз [6] – дає змогу розробити стратегію дій, засновану на сильних і слабких сторонах організації, а також використовувати можливості, усуваючи загрози.

На основі статистичних досліджень можна виділити кілька ключових чинників, що впливають на довіру:

1. Прозорість роботи платформи, оскільки громадяни цінують відкритість і доступність інформації про функціонування системи.
2. Безпека даних, тому що гарантії конфіденційності є критично важливими, особливо в умовах зростаючої загрози кібератак.
3. Технічна стабільність, а саме відсутність помилок та швидка робота платформи значно підвищують довіру користувачів.
4. Зручність використання, полягає у тому, що інтуїтивно зрозумілий інтерфейс і простота виконання завдань на платформі позитивно впливають на сприйняття користувачів.
5. Соціальні фактори, такі як рівень цифрової грамотності громадян, їхній попередній досвід взаємодії з технологіями, а також думка інших користувачів.

Результати статистичних досліджень і моделювання довіри можна використовувати для:

- виявлення слабких місць у роботі цифрових платформ, які потребують вдосконалення;
- розробки стратегій комунікації з різними групами громадян залежно від їх рівня довіри;
- прогнозування реакції громадян на впровадження нових функцій або сервісів;
- підвищення якості електронних послуг і їх адаптації до потреб користувачів.

Розглянемо модельний приклад, побудований для ілюстрації застосування статистичних методів. Здійснено опитування 1000 користувачів цифрових платформ у різних регіонах України. Оцінювалось:

- 1) задоволеність якістю послуг (шкала 1-5);
- 2) частота використання (щоденно, щотижня, рідше);
- 3) переконаність у безпеці особистих даних (шкала 1-5);
- 4) простота використання (шкала 1-5);
- 5) загальний рівень довіри (шкала 1-10).

За результатами аналізу даних знайдено середні значення змінних:

- задоволеність якістю послуг – 4,2/5;
- переконаність у безпеці особистих даних – 3,8/5;
- простота використання – 4,1/5;
- загальний рівень довіри – 7,2/10.

Застосовано кореляційний аналіз для визначення зв'язків між рівнем довіри та іншими факторами було розраховано коефіцієнти кореляції Пірсона (таблиця 1).

Таблиця 1 – Результати розрахунків

Параметр	Кореляція з довірою (r)
Задоволеність якістю	0,78
Переконаність у безпеці	0,65
Простота використання	0,71

Проведено множинний регресійний аналіз для побудови моделі, що прогнозує довіру на основі кількох незалежних змінних.

Модель множинної регресії має наступний вигляд (1):

$$Y = 1,25 + 0,52X_1 + 0,45X_2 + 0,35X_3, \quad (1)$$

де Y – рівень довіри (від 1 до 10);

X_1 – переконаність у безпеці;

X_2 – простота використання;

X_3 – задоволеність якістю послуг;

Пояснювальна здатність моделі $R^2 = 0,82$ (82% варіації довіри пояснюється моделлю).

Здійснено розрахунок індексу довіри на основі середніх балів кожного параметра, сформовано інтегральний індекс довіри, нормалізований до 100-бальної шкали.

Індекс довіри (ІД) обчислюється за формулою (2):

$$\text{ІД} = \frac{\sum (X_i \times W_i)}{\sum W_i} \times 100 \quad (2)$$

де X_i – середній бал i -го показника (наприклад, задоволеність якістю, простота використання, безпека);

W_i – вага i -го показника, що відображає його важливість для довіри (визначається на основі експертного аналізу або кореляційного коефіцієнта);

$\sum W_i$ – сума вагових коефіцієнтів.

За результатами кореляційного аналізу визначено ваги:

- задоволеність якістю – 40%;
- простота використання – 35%;
- переконаність у безпеці – 25%.

Розрахунок. Вхідні дані:

1. Задоволеність якістю послуг (X_1): 4,2/5
2. Вага (W_1): 0,4
3. Простота використання (X_2): 4,1/5
4. Вага (W_2): 0,35
5. Переконаність у безпеці (X_3): 3,8/5
6. Вага (W_3): 0,25

Підставлення у формулу (2):

$$\text{ІД} = \frac{(4,2 \times 0,4) + (4,1 \times 0,35) + (3,8 \times 0,25)}{0,4 + 0,35 + 0,25} \times 100$$

Обчислення:

$$\text{ІД} = \frac{1,68 + 1,435 + 0,95}{1} \times 100 = 4,065 \times 100 = 82,5$$

Індекс довіри становить 82,5 балів зі 100, що вказує на високий рівень задоволення.

Хоча статистичні методи є потужним інструментом, у їх застосуванні є певні виклики:

- забезпечення достовірності та репрезентативності даних, оскільки недоліки вибірки можуть вплинути на результати;

- складність інтерпретації даних через суб'єктивний характер довіри;
- необхідність врахування динамічного характеру довіри, яка може змінюватися залежно від зовнішніх обставин.

Моделювання довіри громадян до цифрових платформ електронного урядування [5] за допомогою статистичних методів є важливим інструментом для підвищення ефективності їх впровадження. Результати таких досліджень дозволяють не тільки виявити слабкі місця, але й розробити ефективні стратегії їх удосконалення.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України; Концепція, Перелік від 20.09.2017 № 649-р. Поточна редакція: 20.09.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80#Text> дата звернення: 27.11.2024)
2. Е-урядування – ключ до реформ в Україні. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/e-uryaduvannya-klyuch-do-reform-v-ukrayini> (дата звернення: 27.11.2024)
3. Міхровська М. С. Цифрове урядування – електронне урядування 2.0. Débats scientifiques et orientations prospectives du développement scientifique. 11 novembre 2022. Paris, République française. С. 38-40. URL: https://www.researchgate.net/publication/365740227_CIFROVE_URADUVANNA_-_ELEKTRONNE_URADUVANNA_20 (дата звернення: 27.11.2024).
4. Яковлев С. Ю. Інструменти електронного урядування в Україні: стан та перспективи розвитку. *Вісник національного університету цивільного захисту України Серія «Державне управління»*. Випуск 2(19)2023. Видавництво: НУЦЗУ, 2023. С. 198-206. URL: <http://repositc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/19423/1/Yakovlev.pdf> (дата звернення: 27.11.2024).
5. Кужда Т. І. Стан та перспективи розвитку електронного урядування в Україні та в світі. *Актуальні проблеми публічного управління та адміністрування*. С. 71-86. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/32398/2/monograph_PU_2020_TNTU_Kuzhda_T_I-Current_state_and_prospects_71-86.pdf (дата звернення: 27.11.2024).
6. Як провести SWOT-аналіз: інструкція, поради та приклади. URL: <https://happymonday.ua/yak-provesty-swot-analiz> (дата звернення: 27.11.2024).

В.І. Орленко,
аспірантка,
(м. Київ, Україна)

КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Конституційні гарантії прав людини є основою забезпечення демократичного розвитку будь-якої держави, слугуючи базовим орієнтиром для створення системи правової безпеки громадян. Вони закріплюють невідчужувані права та свободи, що мають бути захищені навіть в умовах соціальних, політичних та економічних викликів. Однак сучасні загрози, такі як збройні конфлікти, тероризм, кіберзлочинність, пандемії та зміни клімату, ставлять під сумнів спроможність державних інститутів забезпечити дотримання цих прав. На тлі глобалізації, швидкої технологічної трансформації та підвищеного рівня міжнародної напруги, виникає потреба в адаптації правових механізмів для ефективного забезпечення прав людини в нових реаліях. Важливим є збереження балансу між необхідністю забезпечення національної безпеки та гарантіями основоположних прав і свобод громадян, що є одним із ключових завдань сучасної конституційної державності.

У сучасному світі мир та безпека стають дедалі відноснішими категоріями, що постійно піддаються випробуванню через глобальні виклики. На перший погляд, здається, що сучасне суспільство, завдяки значним досягненням у галузях технологій, економіки та міжнародної дипломатії, має всі необхідні умови для забезпечення сталого та мирного розвитку. Однак реальність демонструє, що військові конфлікти, соціальні напруги та економічна нестабільність залишаються невід'ємними частинами сучасного світу. І ці виклики впливають на кожен аспект суспільного життя, вимагаючи від урядів адаптувати правові та соціальні системи для захисту громадян.

У період війни, коли держава стикається з зовнішньою агресією, питання національної безпеки та захисту основних прав і свобод людини стає надзвичайно актуальним. З 2014 року, коли російська федерація порушила державний суверенітет та територіальну цілісність України шляхом окупації Автономної Республіки Крим, а також окремих районів Донецької та Луганської областей, наша країна перебуває в стані постійної загрози. Однак

переломним моментом стало повномасштабне вторгнення 24 лютого 2022 року, яке охопило всю територію України та призвело до запровадження правового режиму воєнного стану. Це стало підставою для тимчасового обмеження деяких прав і свобод громадян, а також нагальною необхідністю створення ефективних механізмів захисту прав людини в умовах війни.

Захист прав людини під час війни є особливо важливим і потребує виключної уваги з боку держави, оскільки відповідно до частини 1 статті 3 Конституції України людина, її життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищими соціальними цінностями. Пріоритетність дотримання прав людини навіть у таких складних умовах демонструє високий рівень інтеграції міжнародних правових стандартів у національну правову систему. Однак права і свободи людини стають першою мішенню під час військової агресії, тому вони мають бути гарантовані як на конституційному, так і на нормативно-правовому рівні.

З огляду на виклики, спричинені повномасштабним вторгненням росії, захист прав людини потребує спеціальних правових механізмів, які дозволяють забезпечувати їх навіть у найскладніших умовах. Цей захист має бути заснований на ефективних інструментах та процедурах, що сприяють забезпеченню безпеки кожного громадянина в державі. В Україні, як і в інших правових державах, законодавство про права людини відповідає міжнародним стандартам, де людина визнається найвищою соціальною цінністю. Це зумовлює переважання прав і свобод громадянина над його обов'язками, що відображає демократичний характер держави.

Незважаючи на те, що правовий статус людини в Україні відповідає високим стандартам, він все ще залишається недостатньо захищеним. Це пов'язано з відсутністю належних механізмів забезпечення безпеки і гарантій реалізації прав людини під час надзвичайних ситуацій, зокрема воєнного стану. Під час війни постає гостра потреба у створенні реальних правових інструментів, які гарантують захист прав і свобод громадян, оскільки звичні правові норми можуть бути обмежені або змінені через екстремальні умови.

Одним з найбільш важливих завдань для України є створення ефективного конституційно-правового механізму для забезпечення прав людини в умовах війни. Конституційні гарантії відіграють ключову роль у захисті всього спектру основоположних прав і свобод,

і їх значення неможливо переоцінити. Режим воєнного стану вимагає обмеження певних прав, проте ці обмеження повинні бути обґрунтованими, пропорційними та відповідати вимогам безпеки і захисту держави.

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» визначає воєнний стан як особливий правовий режим, який запроваджується у разі збройної агресії або загрози нападу. Він надає відповідним органам державної влади і військовому командуванню повноваження для забезпечення безпеки та передбачає тимчасові обмеження прав і свобод громадян. Водночас, частина 2 статті 64 Конституції України визначає перелік прав, які не можуть бути обмежені навіть у цих умовах, зокрема право на життя, гідність, свободу, правову допомогу та судовий захист.

У воєнний час Україна ухвалила низку нормативно-правових актів, які посилюють гарантії прав і свобод громадян, зокрема в сферах соціального захисту, правової допомоги та ін. Важливо зазначити, що термін дії обмежень прав не може перевищувати періоду дії воєнного стану, а після його завершення конституційні права та свободи повинні бути повністю відновлені.

Загалом, проблема забезпечення прав людини в умовах воєнного стану є складною і багатогранною. Важливо, щоб усі тимчасові обмеження прав були ретельно обґрунтовані та виправдані інтересами національної безпеки, а також щоб держава створювала умови для належного захисту і відновлення прав після закінчення війни.

Воєнний стан, що часто супроводжується репресивними заходами та загальним хаосом, створює надзвичайно вразливі умови для певних категорій громадян, зокрема ВПО (внутрішньо переміщених осіб). Військові дії примушують людей покидати свої домівки, змушуючи їх шукати притулку в інших регіонах країни. В Україні це стало особливо актуальним після початку повномасштабного вторгнення держави-агресора, яке змусило тисячі громадян переміститися до інших регіонів. Ця ситуація породила нові проблеми, пов'язані з працевлаштуванням, забезпеченням житлом, медичною допомогою та соціальними виплатами для ВПО.

Законодавство, зокрема закони «Про правовий режим воєнного стану» та «Про оборону України», надають державі спеціальні повноваження під час воєнного стану, що включають тимчасові обмеження прав і свобод громадян задля забезпечення

національної безпеки. Водночас, навіть під час воєнного стану, деякі права, зокрема право на життя, не можуть бути обмежені. Конституція України гарантує захист основних прав громадян, і лише у визначених законом випадках можливі обмеження.

В.І. Орленко,
аспірантка,
(м. Київ, Україна)

ЕВОЛЮЦІЯ ПІДХОДУ КОНСТИТУЦІЙНИХ ГАРАНТІЙ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

Розвиток конституційних гарантій прав і свобод людини є складним і тривалим процесом, що відображає зміни у суспільних відносинах, політичних і правових системах різних держав. Історичні передумови виникнення цих гарантій лежать у потребі захисту людини від свавілля державної влади та забезпечення рівноправності у суспільстві.

Важливою складовою будь-якої правової системи є інститут прав і свобод людини. Це багатогранне поняття відображає не лише потенційні, а й реальні можливості індивіда, закріплені конституцією держави та іншими нормативними актами. Поняття прав людини є одним із найбільш використовуваних у сучасній юриспруденції, і воно залишається предметом активних наукових дискусій.

Зокрема, в Україні останніми роками значний вплив на реалізацію прав і свобод людини мають події, пов'язані з війною, міграцією та соціально-економічними змінами. Повномасштабна війна, що почалася в 2022 році, призвела до значних порушень прав людини, особливо серед внутрішньо переміщених осіб та біженців. Масова міграція, як внутрішня, так і зовнішня, спричинила потребу в адаптації законодавства для захисту прав цих категорій громадян.

Зміни, що виникли внаслідок війни, змусили державу переглянути низку правових норм, які стосуються соціального захисту, житлових прав, медичної допомоги та трудових прав. Законодавство має бути адаптоване до нових реалій, зокрема забезпечення прав на житло, соціальну допомогу та доступ до правосуддя для ВПО. Також на міжнародному рівні виникають нові

виклики щодо дотримання прав українських біженців у країнах, що їх приймають.

Соціально-економічні зміни в країні також впливають на права людини. Економічна криза, спричинена війною, веде до зниження рівня життя, що ускладнює реалізацію економічних і соціальних прав, таких як право на працю, справедливу оплату праці, соціальне забезпечення та охорону здоров'я. Держава зобов'язана не лише підтримувати існуючі механізми захисту, а й створювати нові, щоб відповідати потребам населення в умовах кризи.

Таким чином, концепція прав людини в Україні зазнає значних змін у зв'язку з сучасними викликами – війною, міграцією та економічними проблемами, що вимагає постійного вдосконалення правової системи для забезпечення ефективного захисту прав і свобод громадян.

Кожне суспільство мало власні уявлення про справедливість, гідність і повагу. У більшості давніх спільнот існувало переконання, що їхні правителі повинні діяти мудро і керуватися інтересами загального добробуту. Ці погляди базувалися на Божих заповідях, природних законах, традиціях або політичних рішеннях, але не на ідеї, що кожна людина має природне право на справедливе керівництво. У добре організованих суспільствах народ користувався тим, що еліта брала на себе певні політичні зобов'язання, однак люди не мали природних чи людських прав, які можна було б пред'явити несправедливому правлінню.

Протягом століть відбувався поступовий процес визнання індивідуальної свободи та обмеження урядової влади. Зародження ідеї прав людини датується V–IV століттями до н.е. У стародавніх полісах, таких як Афіни, виник інститут громадянства, однак тогочасне суспільство характеризувалося нерівномірним розподілом прав між різними соціальними групами. Громадяни мали всі права, тоді як раби були повністю позбавлені прав. Архонт Солон розробив конституцію, яка закріпила деякі ідеї, що стали основою для формування концепції природних прав людини. Античні мислителі, такі як Сократ, висловлювали ідеї гуманізму, свободи, верховенства права і закону. Сократ вважав, що основою існування поліса є підкорення закону, а законослухняний громадянин ототожнюється з полісом, що створює вищу гармонію.

Трохи пізніше давньогрецькі софісти Антіфрон, Лукофон, Алексідін та інші висунули формулу: “Міра всіх речей – людина».

Цей принцип став фундаментом для подальшого розвитку ідеї рівності всіх людей. Нерівність і поділ на вільних та рабів розглядалися як наслідок штучних установ, створених законами полісу. Подібні уявлення про рівність людей можна помітити і в римській юриспруденції. Згідно з їх концепцією, всі люди народжуються вільними, але суб'єктами права є тільки вільні громадяни, тоді як раби відносяться до категорії об'єктів права. Важливим для розвитку прав людини став римський принцип загальності та єдності вимог закону, для якого поширювалася на всіх.

Ідея загальної рівності продовжила розвиватися і у феодальному суспільстві. В Англії, де в умовах середньовічного безправ'я, свавілля та культу насильства, представники різних кланів, станів, а також прогресивні діячі та релігійні лідери докладали зусиль для обмеження влади монарха та встановлення правил, яких він і його чиновники мали дотримуватись. Барони, лицарство і церква особливо активно виступали проти короля, побоюючись втрати свого майна і привілеїв. Корупція і беззаконня, які панували в державі, переповнили чашу терпіння васалів короля. Під тиском знаті, король Іоанн Безземельний у 1215 році прийняв Велику хартію вольностей. Хоча цей документ не приніс полегшення для народу, він став виразом волі правлячого класу і захищав насамперед норми феодального права, зокрема недоторканність баронських і церковних володінь. Важливість Хартії полягала в тому, що вона вперше ввела норму, яка забороняла продаж правосуддя, і обмежила застосування репресивних заходів, таких як позбавлення волі, власності чи висилка. Ці заходи могли бути здійснені лише за рішенням перів або відповідно до закону країни.

В.А. Осмолян,
кандидат юридичних наук
(м. Хмельницький, Україна)

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ТА ПЕРЕПІДГОТОВКИ ПЕРСОНАЛУ ПОЛІЦІЇ З УРАХУВАННЯМ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Забезпечення національної безпеки кожної держави, а особливо України в умовах воєнної агресії росії, є однією із основних проблем сучасності. Зарубіжні країни на сьогодні мають значні напрацювання як щодо слідчих та процесуальних дій, так і в частині профілактичних заходів, що має стати першочерговим питанням для правоохоронних органів України. Країни сучасної Європи мають вагомий досвід щодо формування правоохоронної системи. Це обумовлено історичними особливостями та розвитком цивілізації в зазначених країнах світу. Варто зазначити, що правоохоронні системи країн Європи досить часто піддавали трансформаціям, але водночас деяким правоохоронним органам в окремих країнах вже понад сто років [1, с. 143-146].

В наш час, в умовах «воєнної» модернізації всієї системи державної служби в Україні, реформування правоохоронних органів, їх інтеграції в правоохоронну систему зарубіжних країн, виникає гостра потреба у вдосконаленні правоохоронних органів України, оптимізації підготовки кадрів, особливо керівних кадрів, здійсненні системних змін в правовому регулюванні професійної діяльності та соціального забезпечення працівників.

Питання реформування є досить актуальним як з теоретичної, так і практичної точок зору, яке зародилось з початком отримання незалежності та прийняття Конституції України [2], а назріло в умовах визвольної війни України з російською федерацією. Тому, на сучасному етапі реформування органів внутрішніх справ особливо важливо та доцільно побудувати таку модель поліції, що найбільше відповідає вимогам міжнародних стандартів та національним інтересам. Але, разом з тим, реформування системи правоохоронних органів України не можливе без врахування сучасних тенденцій розвитку правоохоронних систем зарубіжних країн.

Саме тому розгляд концепції державного регулювання

системи професійної підготовки та перепідготовки персоналу поліції з урахуванням національної складової сучасної Європи вимагають від керівників державного апарату, теоретиків та практиків науки державного управління та правоохоронної діяльності удосконалення вже існуючих, розроблення та застосування нових концепцій та напрямків розбудови України як демократичної, правової та європейської держави. Це покладає особливу відповідальність на державний апарат та правоохоронні органи щодо проведення якісних та ефективних державних перетворень у сучасній Україні з урахуванням специфіки та умов воєнної агресії російської федерації проти України, вироблення радикально нового векторного направлення на реформацію усіх сфер життя держави з урахуванням історичного фактору розвитку сучасних країн Європейського Союзу [3], що не уявляється можливим без детального дослідження та аналізу державного регулювання системи професійної підготовки та перепідготовки персоналу поліції. В цьому і полягає актуальність проблеми.

Протягом останнього десятиліття склад населення сучасної Європи радикально змінився. Післявоєнні міграції призвели до того, що багато західноєвропейських країн стали різнонаціональними спільнотами. Агресивне вторгнення російської федерації на територію України на сході Європи загостило увагу на статусі національних меншин, які мешкали на території кількох східноєвропейських країн протягом тривалого часу.

Верховна Рада України, в свою чергу, належним чином приділила увагу вказаному аспекту та 21 вересня 2023 року підтримала законопроект № 9610 «Про внесення змін до Закону України «Про національні меншини (спільноти) України»[4] щодо деяких питань реалізації прав і свобод осіб, які належать до національних меншин (спільнот) України.

Багатонаціональне суспільство висуває особливі вимоги до роботи правоохоронних органів, особливо поліції. Виходячи з цього, поліція повинна визнати необхідність адаптувати свої професійні навички, якість послуг, що надаються громадянам, а також обов'язки в рамках і за рамками правозастосовної практики до потреб населення Європи, яке постійно змінюється за своїм складом. Метою має бути надання таких послуг, якими могло б скористатися все населення Європейського Союзу, незалежно від його етнічного та національного складу.

На нашу думку, основним завданням кожної правозастосовної організації будь-якої країни Європейського Союзу є пред'явлення підвищених вимог щодо правопорядку в багатонаціональному суспільстві України та країн Європи. Першою вимогою є вироблення сукупності правил, які будуть застосовуватися кожною державою, якими підкреслювалася б готовність керуватися принципом рівного ставлення до всіх груп населення та боротися з насильством на ґрунті расизму і ксенофобії. Така заява та прийняття збірки таких обов'язкових правил має, на нашу думку, передувати будь-яким практичним діям правоохоронних органів та організацій правопорядку. Оскільки расизм та расова дискримінація становлять серйозну загрозу розвитку гармонійного багатонаціонального суспільства.

Співпраця поліції з муніципальною владою має особливе значення при виявленні та дослідженні цієї загрози. Ця відносно нова політика дозволить, на нашу думку, поліції та місцевій владі отримати певну користь із взаємного досвіду та співробітництва.

Сьогодні склад населення у більшості великих європейських міст швидко та значно змінюється. З метою підтримки в суспільстві своєї репутації як легітимної служби поліція має професійно бути зацікавленою у тому, щоб її кадровий склад відображав національну різноманітність суспільства. Одним з найбільш важливих способів досягнення цієї мети, на нашу думку, є якісне комплектування особового складу.

Так, залучення до лав поліції представників національних меншин сприятиме виробленню навичок спілкування з носіями інших культур і принесе користь не лише конкретній поліцейській дільниці, а й усьому суспільству в цілому. Етнічна та національна різноманітність стане надбанням усієї організації та в результаті сприятиме підвищенню професіоналізму її співробітників.

Ми вважаємо, що вірним рішенням на шляху залучення до лав поліції країн Європи представників національних меншин буде встановлення добрих стосунків з етнічними спільнотами українців – цей фактор здатний у перспективі зміцнити репутацію поліції європейських країн. На нашу думку, необхідно стимулювати зацікавленість у вступі на службу до поліції представників усіх національних груп. Якщо національна приналежність є перешкодою для роботи в поліції відповідно до національного законодавства країни – необхідно зняти подібні обмеження для постійних жителів.

Разом з тим, зважаючи на наявність недоліків у цій сфері правоохоронної діяльності вважаємо за актуальні подальші дослідження відповідної спрямованості, адже останні створюватимуть перспективи теоретичних та практичних напрацювань та сприятимуть розв'язанню проблемних питань на цьому напрямку.

Список використаних джерел та літератури:

1. Малишев К. В., Хробуст О. О. Особливості правоохоронної діяльності в зарубіжних країнах. «Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління». Том 31 (70), № 5, 2020. С. 143–146.
2. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст.141) (редакція станом на 01.01.2020) [сайт] URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 07.12.2024).
3. Європейський Союз. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: <http://surl.li/tnegr> (дата звернення: 07.12.2024).
4. Про внесення змін до Закону України «Про національні меншини (спільноти) України». Закон України від 21.09.2023 № 3389-IX. URL: <http://surl.li/tmtxt> (дата звернення: 07.12.2024).

О.В. Охман,

*кандидат юридичних наук
(м. Хмельницький, Україна)*

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ШАХРАЙСТВО ВЧИНЕНЕ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Конституція України закріплює, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним [1]. З метою охорони права власності у кримінальному законодавстві України серед іншого встановлено кримінальну відповідальність за шахрайство у ст. 190 КК України [2]. Цей вид кримінального правопорушення не є новим для кримінального законодавства України, але зміни суспільних відносин вносять свої корективи у зміст та міри покарання за це кримінальне правопорушення. Так, Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо усунення суперечностей у караності кримінальних

правопорушень» від 13.07.2023 № 3233-IX ч. 3 ст. 190 «Шахрайство» доповнено кваліфікуючою ознакою «вчинене в умовах воєнного чи надзвичайного стану» [3]. На необхідності доповнення ст.190 «Шахрайство» вищевказаною кваліфікуючою ознакою науковці у галузі кримінального права вказували ще у 2022 році, після прийняття Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» від 03 березня 2022 року №7124 [4], яким передбачалось доповнення статей 185, 186, 187, 189, 191 Кримінального кодексу України кваліфікуючою ознакою «в умовах воєнного або надзвичайного стану», проте у цьому переліку не було передбачено ст. 190 КК України.

Кваліфікуючою ознакою «в умовах воєнного або надзвичайного стану» було доповнено різні частини вищевказаних статей: у статтях 185, 186, 187 та 191 КК України – частину четверту, у ст. 190 КК України – частину третю.

Шахрайство полягає у заволодінні чужим майном або правом на майно шляхом обману або зловживання довірою. Об'єктом виступають суспільні відносини у сфері охорони права власності, а саме право особи володіти, користуватися та розпоряджатися майном. Предметом розглядуваного кримінального правопорушення є чуже для винного майно або право на майно.

Способом вчинення шахрайства є обман або зловживання довірою. У кримінальному праві надається чітке визначення обману, під яким розуміється повідомлення неправдивих відомостей (так званий активний обман) або замовчування певних відомостей, які повинні бути повідомлені винним (так званий пасивний обман), внаслідок чого потерпілий уводиться в оману [5, с. 608]. Проте Г.С. Резніченко та І.М. Чекмарьова з приводу цього твердження зазначають, що існує трохи інший зміст обману, який визначає правова позиція Верховного суду: при шахрайстві волевиявлення потерпілого фальсифікується, потерпілий в цьому випадку діє під впливом обману, який є інструментом впливу на волю і свідомість потерпілого. Обманом визначається свідомий вплив на психіку іншої особи, що полягає у наданні завідомо неправдивої інформації, підтриманні наявної в особи помилки, неповідомленні інформації з метою викликати у потерпілого впевненість у вигідності чи обов'язковості передачі нею майна або права на нього [6, с. 559].

Об'єктивну сторону цього кримінального правопорушення складають заволодіння чужим майном чи придбання права на майно.

Для шахрайства необхідно встановити причинний зв'язок між діями винної особи і наслідками для потерпілого. Так, особливість причинного зв'язку при шахрайстві полягає в тому, що винний, повідомляючи неправдиві відомості, вводить в оману особу, через що остання передає йому майно. Тому при шахрайстві обман або зловживання довірою завжди передують заволодінню майном і знаходяться з останнім у причинному зв'язку. При відсутності такої послідовності виключається склад шахрайства, а самі дії, за наявності необхідних для того ознак, можуть утворювати інший склад кримінального правопорушення.

Суб'єктом є фізична осудна особа, яка досягла 16 років. Необхідною і достатньою складовою підстави кримінальної відповідальності за шахрайство (ст. 190 КК України) є усвідомлення суб'єктом кримінального правопорушення того факту, що предмет кримінального правопорушення є чужим для нього, що він заволодіває чужим майном за відсутності будь-якого права на нього. Кримінальна відповідальність за шахрайство пов'язана, як правило, не зі встановленням ознак конкретної особи, власності якої заподіяно шкоду, а зі встановленням усвідомлення винним факту заволодіння майном, яке належить іншій особі (чужим для нього), з метою його безоплатного, безповоротного обернення на свою користь (чи третіх осіб) за відсутності законних підстав для того і збільшення внаслідок цього власних майнових фондів (чи третьої особи). Для кваліфікації дій обвинуваченого як шахрайства необов'язково встановлювати, чи усвідомлював він, кому саме та з яких підстав належить чуже для нього майно, чи заволодіває він майном, ввівши в оману власника цього майна чи іншу особу, у фактичному володінні якої воно перебуває, крім випадків, коли йдеться про врахування матеріального становища конкретного потерпілого за ч. 1 ст. 190 КК України. Для кваліфікації за ст. 190 КК України не вимагається, щоб збігалися особа, яка вводиться винним в оману, та потерпілий від цього кримінального правопорушення.

Найбільшу складність при кваліфікації шахрайства становить шахрайство, яке передбачено частиною 3 цієї статті «шахрайство, вчинене в умовах воєнного чи надзвичайного стану, що завдало значної шкоди потерпілому». Зміст кваліфікуючої ознаки «в умовах воєнного або надзвичайного стану» базується на положеннях Закону

України «Про правовий режим воєнного стану» № 389-VIII від 12 травня 2015 року [7] та Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану» № 1550-III від 16 березня 2000 року [8]. Так, воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [7]. У зв'язку з військовою агресією РФ проти України 24 лютого 2022 року Указом Президента України № 64/2022 введено воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб [9] воєнний стан продовжується кожного разу на 90 діб і діє по всій території України по теперішній час.

Надзвичайний стан – це особливий правовий режим, який може тимчасово вводиться в Україні чи в окремих її місцевостях при виникненні надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру не нижче загальнодержавного рівня, що призвели чи можуть призвести до людських і матеріальних втрат, створюють загрозу життю і здоров'ю громадян, або при спробі захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства і передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування відповідно до цього Закону повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення безпеки і здоров'я громадян, нормального функціонування національної економіки, органів державної влади та органів місцевого.

Варто погодитись із думкою Г.С. Резніченко, логічне та систематичне тлумачення змісту кваліфікуючої ознаки «в умовах воєнного або надзвичайного стану» дає можливість зробити висновок про те, що вчинення шахрайства в будь-якому регіоні України під час дії воєнного стану передбачає застосування цієї кваліфікуючої ознаки [10, с. 1133]. Однак, Р.О. Мовчан не погоджується із цією думкою та

зазначає, що вищевказана кваліфікуюча ознака може інкримінуватися лише тоді, коли воно мало місце, наприклад, у районах вогневого ураження, тимчасової окупації або проходу військ, а також і поза межами згаданих районів (викрадення чужого майна, які вчинені щодо осіб, які переміщуються у більш безпечні регіони України чи щодо їх майна тощо). При цьому, якщо вчинення кримінального правопорушення проти власності, яке передбачає таку кваліфікуючу ознаку, відбулося хоча й під час дії режиму воєнного стану, але поза межами зазначених вище районів та без будь-якого використання умов воєнного стану, то напевно чи доцільно застосовувати відповідну кваліфікуючу ознаку та ознаку, що обтяжує покарання рекомендує. Відповідно вчений пропонує замінити існуюче наразі формулювання «в умовах воєнного або надзвичайного стану» на словосполучення «з використанням умов воєнного або надзвичайного стану» [11, с. 282].

Зміст кваліфікуючої ознаки «в умовах воєнного чи надзвичайного стану» є однаковим для всіх кримінальних правопорушень проти власності, до яких додано цю ознаку. Однак, ступінь кримінальної відповідальності суттєво відрізняється. Зокрема: крадіжка, вчинена в умовах воєнного чи надзвичайного стану, карається позбавленням волі на строк від 5 до 8 років; грабіж, вчинений за тих самих умов, передбачає позбавлення волі на строк від 7 до 10 років; розбій, скоєний в умовах воєнного чи надзвичайного стану, карається позбавленням волі на строк від 8 до 15 років із конфіскацією майна; вимагання, вчинене за таких обставин, тягне за собою покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 7 до 12 років із конфіскацією майна; шахрайство, вчинене в умовах воєнного чи надзвичайного стану, карається штрафом у розмірі від 4000 до 8000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від 3 до 5 років.

Таким чином, проведене дослідження надало можливість отримати наступний висновок: шахрайство є єдиним видом кримінального правопорушення проти власності, яке передбачає кваліфіковану кримінальну відповідальність за вчинення в умовах воєнного стану виключно у випадку, якщо воно завдало значної шкоди потерпілому. Співвідношення суспільної небезпечності звичайної крадіжки, вчиненої в умовах воєнного стану, за яку передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк від п'яти до восьми років та шахрайства без наслідків у виді завдання значної шкоди є очевидно нерівномірним. Окрім цього, очевидне зростання

кількості таких кримінальних правопорушень, які фіксуються після початку дії режиму воєнного стану дозволяє стверджувати про недоцільність визначення в ч. 3 ст. 190 КК України наслідку у виді «завдання значної шкоди». З огляду на зазначене, пропонуємо викласти санкцію ч. 3 ст. 190 «Шахрайство» КК України у такій редакції: «карається штрафом від чотирьох тисяч до восьми тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі до семи років».

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 01.11.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
3. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо усунення суперечностей у караності кримінальних правопорушень: Закон України від 13.07.2023 № 3233-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3233-20#Text>
4. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство: Закон України від 03 березня 2022 року №7124. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#Text>
5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. І. М. Копотуна. Київ : Видавничий дім «Професіонал», 2022. 932 с.
6. Резніченко Г.С., Чекмарьова І.М. Особливості кваліфікації шахрайства, учиненого шляхом незаконних операцій із використанням електронно-обчислювальної техніки. *Юридичний науковий електронний журнал.* № 4/2024. С. 558-560. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2024/135.pdf
7. Про правовий режим воєнного стану: Закон України № 389-VIII від 12.05.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
8. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України № 1550-III від 16.03.2000 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text>
9. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2>
10. Резніченко Г.С. Кримінальна відповідальність за шахрайство вчинене в умовах воєнного стану. *Наукові перспективи.* № 4(46). 2024. С. 1128-1135. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/11038/11097>
11. Мовчан Р.О. Аналіз законодавчого рішення про посилення кримінальної відповідальності за мародерство. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2022. № 1. С. 281-285.

Ю.С. Петлюк,
кандидат юридичних наук, доцент
(м. Хмельницький, Україна)

Н.В. Махно,
кандидат юридичних наук,
(м. Коломия, Україна)

СИСТЕМА ЗАХОДІВ ОХОРОНИ ВОДНИХ ОБ'ЄКТІВ, ВІДНЕСЕНИХ ДО КАТЕГОРІЇ ЛІКУВАЛЬНИХ

У Законі України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» [1] серед існуючих проблем та сучасного стану довкілля в Україні вказується, що Україна є однією з найменш водозабезпечених країн Європи, при цьому водокористування в країні здійснюється переважно нераціонально та виснажливо. Унаслідок токсичного, мікробіологічного та біогенного забруднення відбувається погіршення екологічного стану річкових басейнів, а також прибережних вод і територіальних вод Чорного та Азовського морів. Особливо слід відзначити незадовільний стан причорноморських лиманів, більшість з яких належать до природно-заповідного фонду та є унікальними рекреаційними ресурсами. Підземні води України в багатьох регіонах за своєю якістю не відповідають установленим вимогам до джерел водопостачання, що пов'язано передусім з антропогенним забрудненням, а інтенсивне їх використання призводить до виснаження горизонтів підземних вод.

Таким чином, у світлі сучасних екологічних проблем питання правової охорони водних об'єктів, віднесених до категорії лікувальних, набуває особливого значення. Критичний екологічний стан водних об'єктів України, який визнається і на законодавчому рівні, вимагає впровадження та ведення збалансованої державної політики в сфері використання та охорони вод та водних об'єктів.

Наразі збільшення антропогенного навантаження на водні об'єкти, які віднесені до категорії лікувальних, у процесі їх використання, а також можливість безповоротної втрати їх корисних властивостей, що унеможливить їх подальше використання виключно в лікувальних та оздоровчих цілях, призводять до необхідності посилення правового регулювання відносин в сфері охорони цих об'єктів.

На наше переконання, основні вимоги з охорони водних об'єктів, зокрема тих, що віднесені до категорії лікувальних, повинні міститися в систематизованому вигляді, насамперед у Водному кодексі України [2] як основному нормативно-правовому акті, що регулює відносини в галузі використання та охорони водних об'єктів, і створювати необхідну основу правового регулювання охорони вод в Україні [3, с. 183].

Загальні вимоги з метою запобігання негативному впливу на навколишнє природне середовища, які стосуються насамперед охорони водних об'єктів, що віднесені до категорії лікувальних, а також спеціальні вимоги при здійсненні певних видів діяльності, які негативно впливають на стан водних об'єктів, передбачає екологічне законодавство.

Так, у Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» [4] є низка загальних вимог, зокрема і через економічний механізм забезпечення охорони навколишнього природного середовища та заходи, що пов'язані із забезпеченням екологічної безпеки тощо. У той же час, вказаний Закон містить спеціальні вимоги, які стосуються природних територій та об'єктів, що підлягають особливій охороні. Зокрема, у ст. 60 цього нормативно-правового акта йдеться про те, що особливій охороні підлягають природні території та об'єкти, які мають велику екологічну цінність як унікальні та типові природні комплекси, для збереження сприятливої екологічної обстановки, попередження та стабілізації негативних природних процесів і явищ. І до таких об'єктів відносять, в тому числі, об'єкти природно-заповідного фонду, курортні та лікувально-оздоровчі, рекреаційні, водозахисні, полезахисні та інші типи територій та об'єктів, що визначаються законодавством України.

Обмірковуючи, за якою ознакою визначаються території та об'єкти, яким слід забезпечити особливу державну охорону, Н. Р. Малишева та М. І. Єрофеев наголошують, що загальний орієнтир цьому процесу надає ч. 1 ст. 60 вищевказаного Закону, в якій розкриває зміст екологічної цінності відповідних територій через їх унікальність або типовість [5, с. 313]. Крім того, вчені звертають увагу на важливість положення ч. 2 ст. 60 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» щодо утворення відповідними територіями та об'єктами єдиної територіальної системи. На їх думку, ці базові законодавчі положення знайшли практичне втілення у Законі України «Про екологічну мережу

України».

У ст. 62 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» встановлені вимоги до охорони курортних і лікувально-оздоровчих зон. Зокрема, на цих об'єктах забороняється діяльність, яка суперечить їх цільовому призначенню або може негативно впливати на лікувальні якості та санітарний стан території, що підлягає особливій охороні. При цьому курортними й лікувально-оздоровчими зонами визнаються території, які мають виражені природні лікувальні фактори: мінеральні джерела, кліматичні та інші умови, сприятливі для лікування і оздоровлення людей.

Аналогічно і водне законодавство України встановлює як загальні, так і спеціальні вимоги щодо водокористувачів при здійсненні діяльності з використання водних об'єктів, а також при проведенні певних робіт на водних об'єктах. Так, згідно із ст. 95 Водного кодексу України усі води (водні об'єкти) підлягають охороні від забруднення, засмічення, вичерпання та інших дій, які можуть погіршити умови водопостачання, завдавати шкоди здоров'ю людей, спричинити зменшення рибних запасів та інших об'єктів водного промислу, погіршення умов існування диких тварин, зниження родючості земель та інші несприятливі явища внаслідок зміни фізичних і хімічних властивостей вод, зниження їх здатності до природного очищення, порушення гідрологічного і гідрогеологічного режиму вод.

Законодавець законодавчо визначив такі поняття, як «забруднення вод» - надходження до водних об'єктів забруднюючих речовин; а також «засмічення вод» - привнесення у водні об'єкти сторонніх предметів і матеріалів, що шкідливо впливають на стан вод. Проте, не розкрив зміст поняття «вичерпання вод». У науковій та навчальній літературі вичерпання характеризується кількісним зменшенням природних запасів води у водоймах і джерелах внаслідок неправомірних дій або ж природних стихійних явищ чи значними якісними змінами в результаті хімічного, радіаційного забруднення до такого ступеня, що вода не може бути використана для водокористування. У цьому випадку вичерпання є вищою формою забруднення водоймищ. З метою здійснення охорони вод від вичерпання встановлюються водоохоронні зони, а також здійснюються лісомеліоративні, протиерозійні, гідротехнічні заходи відповідно до планів.

На наше переконання, основні вимоги з охорони водних

об'єктів, зокрема тих, що віднесені до категорії лікувальних, повинні міститися в систематизованому вигляді, насамперед, у Водному кодексі України, як основному нормативно-правовому акті, що регулює відносини в галузі використання та охорони водних об'єктів, і створювати необхідну основу правового забезпечення охорони вод в Україні.

Загальні вимоги, що впроваджуються з метою запобігання негативному впливу на навколишнє природне середовища, які стосуються й охорони водних об'єктів, що віднесені до категорії лікувальних, а також спеціальні вимоги при здійсненні певних видів діяльності, що негативно впливають на стан водних об'єктів, передбачає екологічне законодавство.

Так, у Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» є низка загальних вимог, в тому числі і через економічний механізм забезпечення охорони навколишнього природного середовища, через заходи, пов'язані із забезпеченням екологічної безпеки тощо. У той же час, вказаний Закон містить спеціальні вимоги, які стосуються природних територій та об'єктів, що підлягають особливій охороні. Зокрема у ст. 60 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» йдеться про те, що такій особливій охороні підлягають природні території та об'єкти, що мають велику екологічну цінність як унікальні та типові природні комплекси, для збереження сприятливої екологічної обстановки, попередження та стабілізації негативних природних процесів і явищ. І до таких об'єктів відносить в тому числі об'єкти природно-заповідного фонду, курортні та лікувально-оздоровчі, рекреаційні, водозахисні, полезахисні та інші типи територій та об'єктів, що визначаються законодавством України.

Водне законодавство України також встановлює як загальні, так і спеціальні вимоги щодо водокористувачів при здійсненні діяльності з використання водних об'єктів, а також при проведенні певних робіт на водних об'єктах. Так, згідно зі ст. 95 Водного кодексу України усі води (водні об'єкти) підлягають охороні від забруднення, засмічення, вичерпання та інших дій, які можуть погіршити умови водопостачання, завдавати шкоди здоров'ю людей, спричинити зменшення рибних запасів та інших об'єктів водного промислу, погіршення умов існування диких тварин, зниження родючості земель та інші несприятливі явища внаслідок зміни фізичних і хімічних властивостей вод, зниження їх здатності до природного очищення,

порушення гідрологічного і гідрогеологічного режиму вод.

Перелік основних водоохоронних заходів передбачено у розділі IV Водного кодексу України, до яких, на думку авторів колективної монографії «Правова охорона довкілля: сучасний стан та перспективи розвитку» [6, с. 438], слід віднести такі, як недопущення введення в дію підприємств, споруд та інших об'єктів, що впливають на стан вод; заборона скидання у водні об'єкти виробничих, побутових, радіоактивних та інших видів відходів і сміття; заборона забруднювати, засмічувати поверхні водозборів, льодового покриву водойм, водотоків, а також морів, їх заток і лиманів виробничими, побутовими та іншими відходами, сміттям, нафтовими, хімічними та іншими забруднюючими речовинами, спрямовані на охорону водних ресурсів.

Отже, правова охорона водних об'єктів, що належать до категорії лікувальних, характеризується комплексністю правового регулювання, необхідністю врахування особливостей режиму цих об'єктів як природних об'єктів, що перебувають у тісному екологічному зв'язку з іншими природними об'єктами та навколишнім природним середовищем в цілому. Відтак, необхідно комплексно, системно та уніфіковано урегулювати відносини щодо охорони водних об'єктів, які віднесені до категорії лікувальних та узгодити галузеві норми, якими б посилювались вимоги щодо їх раціонального використання та охорони.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28 лютого 2019 р. № 2697-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2019. № 16, ст.7.
2. Водний кодекс України : введ. в дію Постановою Верховної Ради України від 6 черв. 1995 р. № 215/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text>.
3. Махно Н. В. Особливості правової охорони водних об'єктів, віднесених до категорії лікувальних. Особливості правового регулювання екологічних, земельних, аграрних, природоресурсних відносин в умовах глобалізації: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (20-21 вересня 2019 р., м. Івано-Франківськ). Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т імені Василя Стефаника, 2019. С. 182–185.
4. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>.
5. Малишева Н. Р., Єрофєєв М. І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». Харків :

Право, 2017. 416 с.

6. Правова охорона довкілля: сучасний стан та перспективи розвитку : монографія / за ред. А. П. Гетьмана. Харків : Право, 2014. 784 с.

А.В. Присяжна,
кандидат юридичних наук, доцент
(м. Хмельницький, Україна)

РОЛЬ АДВОКАТІВ У ЗАХИСТІ ТА НАДАННІ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В СУДІ

Правозахисна діяльність адвокатури найвиразніше проявляється під час участі у кримінальному судовому провадженні, передусім у ролі захисника. Загалом характеристика статусу та діяльності будь-якого суб'єкта кримінального провадження є можливою лише за умови здійснюваної ним функції і відповідно до його цілей, завдань і повноважень.

У ч. 1 ст. 45 КПК України дається визначення поняття захисник [1]. Важливим також є те, що захисником може бути лише адвокат, відомості про якого внесено до Єдиного реєстру адвокатів України. Тим самим законодавець виключив можливість брати участь у кримінальних провадженнях як захисників інших фахівців у галузі права.

Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачає також здійснення адвокатом юридичного захисту особи, яка притягується до адміністративної відповідальності, під час розгляду справи про адміністративне правопорушення (п. 3 ч. 1 ст. 19) [2]. Йдеться про справи про адміністративні правопорушення, що розглядаються як у судовому, так і в позасудовому порядку.

Варто тут зауважити, що становище адвоката, який бере участь у розгляді справи про адміністративне правопорушення, практично нічим не відрізняється від захисту у кримінальному провадженні, оскільки і в тому, і в другому випадку особа обвинувачується у вчиненні чи то кримінального, чи то адміністративного правопорушення.

Щодо деяких інших осіб – учасників кримінального провадження: потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача адвокат виступає в ролі представника, а не захисника, хоча, об'єктивно кажучи, він перебуває на стороні або обвинувачення

– потерпілий, цивільний позивач, або обвинуваченого – цивільний відповідач.

Що стосується права свідка користуватися послугами адвоката, то він має право разом із свідком брати участь у проведенні процесуальних дій, у тому числі допиту свідка (п. 2 ч. 1 ст. 66 КПК України). Це має сприяти запобіганню примушуванню свідка давати покази, які підтверджують версію обвинувачення, застосування до нього незаконних засобів впливу.

Відповідно до ч. 1 ст. 47 КПК України захисник зобов'язаний використовувати засоби захисту, передбачені цим Кодексом та іншими законами України, з метою забезпечення дотримання прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого та з'ясування обставин, які спростовують підозру чи обвинувачення, пом'якшують чи виключають кримінальну відповідальність підозрюваного, обвинуваченого [1]. Слід підкреслити, що в законі йдеться саме про захист прав, свобод і законних інтересів клієнта. Таке розуміння захисту з'явилося внаслідок тривалих наукових досліджень, які були започатковані ще в середині XIX ст. і до яких долучилися провідні вчені того часу. Таким чином можна спостерігати своєрідну еволюцію поглядів щодо цілей участі захисника – від захисту самого обвинуваченого до захисту законних інтересів підозрюваного й обвинуваченого.

До числа проблемних питань, які тривалий час дискутувалися в середовищі науковців і практиків, була проблема визначення стадії кримінального провадження, з якої захисник допускався до участі у ньому.

Аж до початку XX ст. питання про реформування попереднього слідства на засадах змагальності сторін та участі в ньому захисника неодноразово порушувалися в юридичній пресі і на Міжнародному конгресі криміналістів в Петербурзі в 1902 р. Міністерством юстиції і надалі неодноразово створювалися комісії для дослідження недоліків попереднього слідства», проте серйозних зрушень у цій справі так і не сталося. Досвід передових країн Європи при цьому до уваги не брався. Тим більші перешкоди для реалізації цих пропозицій існували і в радянській юстиції через репресивний характер державної машини, особливо на початкових стадіях її існування.

Лише після прийняття Кримінально-процесуального кодексу УРСР 1960 р. [3] спочатку було допущено участь захисника на стадії

закінчення досудового слідства з наступним поширенням її на інші стадії, хоча і в обмеженому обсязі. Найрішучіший крок у вирішенні цього питання було зроблено у чинному КПК України. Надії, які науковці і практики плекали ще у XIX – на початку XX ст., матеріалізувались повністю уже на початку XXI ст.

Відповідно ж до положень КПК України захисник може у будь-який момент бути залученим підозрюваним (у тому числі у разі затримання такої особи), обвинуваченим, їх законними представниками, а також іншими особами за проханням чи згодою підозрюваного, обвинуваченого до участі у кримінальному провадженні.

Зазначена правова норма корелюється з положенням про те, що підозрюваному, обвинуваченому забезпечується конституційне право на вільний вибір захисника (ст. 59 Конституції України). Свобода вибору захисника знаходить свій прояв як у можливості запрошення до участі у кримінальному провадженні будь-якої особи, яка відповідає встановленим законом вимогам, так і можливості відмовитися від участі захисника чи замінити його на іншого на будь-якому етапі кримінального провадження, за винятком випадків, коли участь захисника є обов'язковою.

Додаткові можливості для забезпечення права на захист осіб, які не мають можливості запросити адвоката, з'явилися в результаті прийняття Закону України «Про безоплатну правничу допомогу» від 2 червня 2011 р. [4]. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд зобов'язані забезпечити залучення захисника за призначенням у випадках і в порядку, передбаченому ст. 49 КПК України. Цей обов'язок має ще категоричніший характер, коли йдеться про обов'язкову участь захисника у випадках, передбачених ст. 52 КПК України. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд зобов'язані утримуватися від надання рекомендацій щодо залучення конкретного захисника [1], очевидно, для запобігання корупції.

Відмова від захисника або його заміна має відбуватися виключно в присутності захисника після надання можливості для конфіденційного спілкування захисника з підзахисним. Таке правило є гарантією забезпечення добровільності відмови від захисника й усвідомлення підозрюваним, обвинуваченим правових наслідків свого рішення.

Використання адвокатом своїх професійних обов'язків в інтересах підзахисного завжди, як у другій половині XIX ст., так і в

сучасну епоху розглядалося і продовжує розглядатися як основний показник ставлення адвоката до виконання своїх професійних обов'язків. Недбайливе, формальне ставлення адвоката до виконання цих обов'язків завжди засуджувалося в адвокатському співтоваристві і тягне за собою застосування відповідних санкцій як за зраду інтересів клієнта.

Без доказування обставин, що свідчать на користь обвинуваченого, неможливо реалізувати саму ідею захисту. Із цією метою закон і наділяє захисника правом використовувати всі законні засоби захисту, представляти докази, тому він здійснює так чи інакше доказування, він бере участь у збиранні доказів, самостійно збирає відомості про фактичні дані, які можуть бути доказами, досліджує й аналізує їх. Співвідношення між цими поняттями можна сформулювати так: з позиції професійних вимог до адвоката він не лише має право, але й зобов'язаний формувати сукупність доказів, які відповідають інтересам обвинуваченого, а з боку органів розслідування і суду адвокату має бути забезпечене право витребувати належні і допустимі докази.

Сучасний адвокат не лише має право, але й зобов'язаний використовувати сукупність доказів в інтересах підзахисного. У діяльності захисника важливе значення має як збирання ним самостійно доказів захисту, так і протидія незаконним засобам збирання доказів слідчими органами, а також з'ясування фактів, що ставлять під сумнів докази обвинувачення.

Захисник, виконуючи свій професійний обов'язок, аналізує кожен доказ, що є у справі, незалежно від того, чи обґрунтовує цей доказ обвинувачення, чи виправдовує підзахисного. У результаті такого аналізу захисник ясно уявляє, що доведено у справі безумовно, з чим можна не погоджуватися, що у справі не доведено і що взагалі не може бути доведено. Слушною є думка А. Урсова: «Де сумнівний факт, там неможливе обвинувачення» [5].

У теперішній час значно розширено можливості сторін, у т.ч. захисника у здійсненні доказування. Права захисника, передбачені ч.ч. 4 та 5 ст. 46 КПК України, не є вичерпними. Під час здійснення захисту чи надання правової допомоги у кримінальному провадженні захисник має право вчиняти будь-які дії, не заборонені законом, правилами адвокатської етики та договором про надання правової допомоги, необхідні для належного виконання договору про надання правової допомоги (ст. 20 Закону України «Про адвокатуру та

адвокатську діяльність»). Можна констатувати, що при реформуванні кримінального процесуального законодавства зроблено спробу максимально розширити можливості сторони захисту у сфері доказування, у тому числі шляхом низки процесуальних прав, яких раніше не було закріплено в законі.

Безсумнівно, авторитетна адвокатура – це серйозний стабілізуючий фактор у суспільстві й державі. Так, нині адвокат є незалежним як від суду, так і від органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб. Законом про адвокатуру та адвокатську діяльність значно розширено коло видів правової допомоги, виконання яких гарантується законодавством та забороняється будь-який вплив та тиск на діяльність адвоката як захисника та представника особи. Законом «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачено багато раніше не відомих видів правової допомоги та адвокатської діяльності, значно розширено права і гарантії адвокатів у здійсненні захисту та у представництві.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n766>
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність. Закон України. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#n135>
3. Кримінально-процесуальний кодекс. Закон УРСР від 28.12.1960 р. № 1001-05. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1001-05>
4. Про безоплатну правничу допомогу. Закон України. Відомості Верховної Ради України. 2011 р. № 3460–VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>
5. Требін М.П., Клімова Г.П. Ораторське мистецтво: підручник. Х.: Право. 2013. 208 с.

М.П. Присяжнюк,
кандидат юридичних наук, доцент
(м. Хмельницький, Україна)

ОКРЕМІ ЗМІНИ ГОСПОДАРСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА У ЗВ'ЯЗКУ З АДАПТАЦІЄЮ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ПРАВА ЄС

Адаптація законодавства України до права Європейського Союзу (ЄС) є ключовим етапом на шляху до євроінтеграції країни. Відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС прийняття та імплементація європейських норм у національне законодавство є одним із пріоритетних завдань [1]. Однією з ключових сфер законодавства, що потребує подальшого наближення до права ЄС є сфера господарського законодавства, що врегульовує економічну діяльність, підприємництво, конкуренцію та захист прав споживачів.

До основних напрямків впровадження таких змін до господарського законодавства України можна віднести: 1) запровадження моніторингу державної допомоги суб'єктам господарювання; 2) модернізацію корпоративного управління; 3) підвищення ефективності захисту прав споживачів; 4) гармонізацію конкурентного законодавства з правилами конкуренції, що діють в ЄС.

За першим напрямком, державна допомога є важливим інструментом економічної політики, проте її використання має бути обґрунтованим та відповідальним. Правове регулювання державної допомоги в Україні та ЄС має як спільні риси, так і відмінності. Так, законодавство ЄС встановлює чіткі правила щодо надання державної допомоги, спрямовані на забезпечення єдиного ринку та справедливої конкуренції. Основними засадами правового регулювання державної допомоги в ЄС є: принцип несумісності, коли більшість видів державної допомоги вважаються несумісними з внутрішнім ринком і заборонені; принцип винятків, тобто існують певні категорії державної допомоги, які можуть бути дозволені, якщо вони відповідають певним критеріям та дотримана процедура попереднього повідомлення, що вимагає перед наданням державної допомоги від держави-члена ЄС повідомляти про це Європейську комісію.

Саме тому, для подальшого розвитку економіки України

необхідно вдосконалити національне законодавство про державну допомогу з урахуванням кращих європейських практик. У свою чергу, Україна впроваджує систему контролю за державною допомогою відповідно до статті 107 Договору про функціонування Європейського Союзу (далі ТFEU) [2]. Зокрема, прийнято Закон України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» [3], який встановлює чіткі критерії оцінки сумісності державної допомоги з ринковими умовами та визначає процедури моніторингу та звітності.

Відповідно до другого напрямку адаптації господарського законодавства України до права ЄС є необхідність модернізації корпоративного управління. Корпоративне управління є фундаментом ефективного функціонування будь-якої компанії, особливо в умовах глобалізації та високої конкуренції. В Україні, як і в багатьох інших країнах, відбувається активний процес модернізації корпоративного управління, спрямований на підвищення прозорості, підзвітності та ефективності бізнесу. Цей процес тісно пов'язаний з євроінтеграційними прагненнями України та вимагає врахування досвіду Європейського Союзу. Корпоративне управління в Європейському Союзі є результатом багаторічної еволюції та ретельного законодавчого регулювання. Воно базується на принципах прозорості, підзвітності, справедливості та рівності. Ці принципи спрямовані на забезпечення довгострокового успіху компаній, захисту інтересів акціонерів та інших стейкхолдерів, а також сприяння стабільності фінансових ринків. Основними законодавчими актами, що регулюють корпоративне управління в ЄС, є Директива 2014/95/ЄС про прозорість компаній та прав акціонерів [4] та Директива ЄС 2017/1132 про корпоративне право [5]. Ці директиви встановлюють мінімальні стандарти корпоративного управління для всіх публічних компаній.

У свою чергу, Україна протягом останніх років здійснює значні зусилля для вдосконалення системи корпоративного управління. Однак, існують певні виклики, які потрібно вирішувати, а саме: недостатня прозорість у діяльності державних компаній; слабкий захист прав акціонерів; недостатня незалежність наглядових рад у виконанні своїх функцій та притаманний багатьом українським компаніям конфлікт інтересів. Подолання вказаних проблем здійснюється шляхом адаптації стандартів корпоративного управління, що ґрунтується на Директиві ЄС 2017/1132 [5], до положень Закону України «Про акціонерні товариства» [6]. Зокрема,

це вплинуло як на спрощення реєстраційних процедур так і підвищило захист прав міноритарних акціонерів.

Ще одним важливим напрямком адаптації законодавства України до права ЄС є вдосконалення захисту прав споживачів. При цьому, захист прав споживачів є одним з ключових елементів розвинутого ринкового господарства. Саме тому, в Україні, як і в інших країнах, що прагнуть інтегруватися у європейський простір, питання захисту прав споживачів набуває все більшої актуальності. Європейський Союз має тривалий досвід у розробці та впровадженні законодавства, спрямованого на захист прав споживачів. Відповідно до Директиви 2011/83/ЄС [7] можна виокремити такі базові засади захисту прав споживачів в ЄС:

- право на безпечні товари та послуги: споживачі мають право на продукти, які не становлять загрози для їхнього здоров'я та безпеки;
- право на інформацію: споживачі повинні мати доступ до повної та достовірної інформації про товари та послуги, що дозволить їм зробити обґрунтований вибір;
- право на відмову від договору: за певних умов споживач має право розірвати договір і повернути товар або отримати назад сплачені кошти;
- право на відшкодування збитків: у разі порушення прав споживача він має право на відшкодування завданих збитків.

Законодавство України про захист прав споживачів також змінюється під дією вказаних європейських принципів. Зокрема, до положень Закону України «Про захист прав споживачів» [8] запроваджено нововведення, що стосується порядку відшкодування збитків споживачам та вдосконалені правила дистанційної торгівлі.

Окремої уваги заслуговує гармонізація законодавства України у сфері економічної конкуренції з нормами Європейського Союзу, що є важливим кроком у процесі євроінтеграції. Вона спрямована на створення умов для ефективного функціонування ринкової економіки, забезпечення рівних можливостей для бізнесу, захисту споживачів і запобігання антиконкурентним практикам. Відповідно до статей 256-262 Угоди про асоціацію, Україна зобов'язана забезпечити відповідність національного законодавства положенням про конкуренцію в ЄС [1] Право конкуренції Європейського Союзу регулюється двома ключовими статтями Договору про функціонування ЄС [2], а саме:

- стаття 101 ТFEU: Заборона антиконкурентних угод між

компаніями (картельні змови, поділ ринків тощо);

- стаття 102 TFEU: Заборона зловживання домінуючим становищем на ринку.

Ці положення Договору про функціонування ЄС спрямовані на запобігання монополізації, підтримку чесної конкуренції та захист прав споживачів.

Що стосується України, то впровадження дієвого державного регулювання конкурентного середовища вимагає посилення незалежності Антимонопольного комітету України. Саме тому, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства про захист економічної конкуренції та діяльності Антимонопольного комітету України» від 9 серпня 2023 року [9], частина 2 статті 56 Закону України «Про захист економічної конкуренції» [10] викладена у принципово новій редакції: «Рішення та розпорядження органів Антимонопольного комітету України, голів його територіальних відділень є обов'язковими до виконання. Рішення та розпорядження органу Антимонопольного комітету України набирають чинності з дня їх прийняття».

Підсумовуючи, необхідно однозначно вказати, що адаптація господарського законодавства України до права ЄС є важливим кроком на шляху до інтеграції з Європейським Союзом. Незважаючи на існуючі виклики та труднощі, цей процес створює фундамент для сталого економічного розвитку, сприяє зміцненню правової держави та відкриває нові можливості для українського бізнесу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Закон України « Про ратифікацію УГОДА ПРО АСОЦІАЦІЮ між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» від 16 вересня 2014 року № 1678-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18#n2>.
2. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. An official website of the European Union. ELI: http://data.europa.eu/eli/treaty/tfeu_2012/oj. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/tfeu_2012/oj/eng.
3. Про державну допомогу суб'єктам господарювання: Закон України від 1 липня 2014 року № 1555-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1555-18#Text>.
4. Directive 2014/95/EU of the European Parliament and of the Council of 22 October 2014 amending Directive 2013/34/EU as regards disclosure of non-financial and diversity information by certain large undertakings and groups Text with EEA relevance. ELI: <http://data.europa.eu/eli/dir/2014/95/oj>. URL:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32014L0095>.

5. Directive (EU) 2017/1132 of the European Parliament and of the Council of 14 June 2017 relating to certain aspects of company law (codification) (Text with EEA relevance.). ELI: <http://data.europa.eu/eli/dir/2017/1132/oj>. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2017/1132/oj/eng>.

6. Про акціонерні товариства: Закону України від 27 липня 2022 року № 2465-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#n1985>

7. Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights, amending Council Directive 93/13/EEC and Directive 1999/44/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 85/577/EEC and Directive 97/7/EC of the European Parliament and of the Council Text with EEA relevance. ELI: <http://data.europa.eu/eli/dir/2011/83/oj>. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2011/83/oj/eng>.

8. Про захист прав споживачів: Закону України від 12 травня 1991 року № 1023-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text>.

9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства про захист економічної конкуренції та діяльності Антимонопольного комітету України: Законом України від 9 серпня 2023 року № 3295-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3295-20#n497>

10. Про захист економічної конкуренції: Закону України від 11 січня 2001 року № 2210-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text>.

А.А. Семеновський,

аспірант

(м. Київ, Україна)

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РОЗБУДОВИ ПУБЛІЧНОГО ПРОСТОРУ В МІСТАХ УКРАЇНИ

Місто є масштабним полем діяльності і відповідальності проектувальників. Місцеві органи влади можуть використовувати десятки або навіть сотні професійно підготовлених фахівців. Навіть невеликі і середні міста тепер залучають містобудівників, якими створюються плани їх майбутнього розвитку. Штаб міського планування також включає безліч представників різноманітних професій: архітекторів і міських проектувальників, географів, економістів, інженерів-будівельників, транспортних експертів, фахівців з екології, комп'ютерних технологій та зв'язків з громадськістю.

Місто розглядається як статична система, а міське планування – динамічна діяльність, що впроваджує нові зв'язки і змінює старі. Однак вся складність впровадження нововведень вказує на те, що міста надають «опір», в них вже існує безліч зв'язків, видозмінюються і перетворюються, а значить, місто більше не можна розглядати в статистиці, не можна нехтувати існуючими зв'язками і на них, в першу чергу, необхідно звертати уваги професіоналам, задіяним в міському плануванні.

У зв'язку з постановкою даної проблеми погляд звертається до головної дієвої особи процесу – міського планувальника, який володіє двома принципово важливими, але протилежними ролями. Перша полягає в тому, що він є соціальним дослідником, аналітиком, а також спостерігачем. Всі ці функції стосуються теоретичної області. У той же час він повністю включений в систему соціальних взаємодій з інститутами, громадянами та фахівцями різних сфер, що становлять частину його практичної діяльності. Виникає проблема не тільки поєднання всіх цих функцій, а й подолання можливого конфлікту інтересів усередині професійної діяльності, який виникає унаслідок потенційної ангажованості при необхідності висловлювати експертну думку.

Все частіше можна почути думку, що найбільш складні питання міського планування лежать за межами можливостей методів, запропонованих системною теорією, все більше проявляється антипозитивістська позиція, згідно з якою місто як об'єкт повністю не може бути досягнутим. Рішення проблем вимагає інтуїтивного підходу і суджень, а значить, колишнє домінуюче уявлення про планувальника як проектувальника знову стало мати значення. Домінування експертної думки тепер уже не сприймалося з колишньою доброзичливістю, але піддавалося сумніву і критиці. На це були свої причини. Численні військові конфлікти 1960-х сильно зіпсували «імідж» планування, зв'язавши його з мілітаристськими завданнями, приписавши атрибуту авторитарності, виключної спрямованості зверху вниз. Військові асоціації викликали також і строгий системний підхід. Проектування міста стало сприйматися як організація заплутаної системи зі складною термінологією, як прикриття політичних дій з сумнівними етичними підставами.

Динамічний розвиток громадянського суспільства став причиною все більшого інтересу громадян до міського планування. Поступово з'являлося все більше прихильників активної участі

громадян в прийнятті рішень. Так виник новий тип міських планувальників-правозахисників. Планувальники повинні брати участь в політичному процесі в ролі захисників як інтересів окремих груп громадян, так і держави, а також індивідів, зацікавлених у розвитку громади.

Таким чином, питання міського планування, зокрема, встановлення цілей і завдань, повинні здійснюватися за активної участі громадян. Планувальники-правозахисники інформують людей про можливі альтернативи рішень, допомагають у створенні планів, що перевершують по функціональності офіційні, допомагають в обліку основних цінностей жителів того чи іншого району, місцевості. Отримана в результаті структура повинна бути демократичною, плюралістичною, в основі має лежати прагнення до вирішення конфліктних ситуацій. Не зайвим буде зауважити, що нове уявлення про планувальника як про захисника інтересів не обмежувалося посередницькою функцією. Важливим стає освітній фактор: захиснику необхідно інформувати громадські організації та інші організації, про позиції, умови і завдання, висунуті його клієнтами.

Таким чином, можна говорити про декілька моделей роботи міського планувальника і пов'язаних з ними функціями. Між планувальником-правозахисником (який при необхідності може діяти швидко і досить агресивно) і планувальником, що вирішує проблеми поступово, виявляється значна подібність. Обидва вони мають справу не з технічними системами і кресленнями, а, перш за все, враховують щоденні проблеми, з якими стикаються окремі громадяни і спільноти. Для них обох основа міста – це соціальні відносини, а фізичний простір – це поле виникнення і розв'язання конфліктів. Це сильно відрізняє їх від попередників, які ставили акцент на фізичний простір міста, де з чистого аркуша можна розгорнути проект, без урахування традиційності і, в той же час, нових тенденцій у трансформації системи соціальних зв'язків.

Політики довгий час перебували поза увагою міських планувальників, тепер же представлялися однією з головних сил, які в передвиборній гонці, де обіцяли жителям цілий набір альтернатив міського розвитку. Відмінними властивостями діяльності політиків в міському плануванні була наявність політичних (і значних економічних) інструментів впливу, конкретно поставлені цілі (чого так не вистачало планувальникам). Однак і політики, і представники органів міського планування з різних причин все більше уваги стали

приділяти проблемі бідних мешканців міст, обезлюдненню неіндустріалізованих районів. Це змусило змінити фокус з фізичного ландшафту на проблеми соціального і економічного характеру. Ключові питання міського планування поступово почали змінюватися.

А.М. Слесарчук,
здобувачка фахової передвищої освіти
О.В. Охман,
кандидат юридичних наук
(м. Хмельницький)

РІВНІСТЬ (ЧИ НІ?) У ТРУДОВИХ ВІДНОСИНАХ

Сьогодні питання гендерної рівності є доволі актуальним та викликає значну кількість дискусій та суперечок у суспільстві. Дискримінація за ознакою статі найбільше проявляється саме у трудових правовідносинах, хоча згідно зі статтею 2-1 КЗпП України забороняється будь-яка дискримінація у сфері праці, зокрема порушення принципу рівності прав і можливостей, прямі чи непрямі обмеження прав працівників відповідно до їхньої статі [1].

Україна ратифікувала цілу низку міжнародних документів, які регулюють питання гендерної рівності у тому числі конвенцію ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок та конвенцію МОП номер 111 про дискримінацію у сфері праці й занять [2]. Також було прийнято закон «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків» [3], який має сприяти покращенню гендерної рівності відповідно до європейських стандартів. Попри все те, що в Україні постійно приймаються нові закони і вносяться зміни в старі це не залишає нас проблем гендерної нерівності і вони все ще залишаються актуальними. Практика показує, що присутня дискримінація щодо статі, нерівної оплати праці та обмеження кар'єрного зростання для жінок все ще поширена і т.д. Це все вказує на те, що є необхідним не лише вдосконалення законодавства, а й ефективнішого його впровадження та посилення контролю за дотриманням встановлених ними норм.

Практично у всіх конституціях демократичних країн світу, а також в Україні закріплений принцип рівних прав і можливостей. Ця рівність була досягнута через важкий шлях починаючи від особливих прав до окремих груп населення що закінчилось визнанням рівних прав і свобод для всіх осіб. Принцип рівності гарантує всім громадянам забезпечення рівних прав і свобод без обмежень. І незважаючи на те, що законодавство старається максимально забезпечити права і свободи громадян в них все ще вкоренилась така річ як стереотипи де жінка повинна бути турботливою і емоційною, а їх обов'язок слідкувати за побутовим порядком, або працювати на нескладній роботі навпроти чоловік повинен бути лідером, більш впевненим у собі і працювати на значно важчій або шкідливій роботі. Зазвичай це пов'язано із вихованням, яке передається сім'ями і де вкоренилось у людях.

Однак у реальному житті ситуація з гендерною рівністю у трудових відносинах далека від ідеалу. Жінки порівняно з чоловіками мають менше можливостей у працевлаштуванні на високооплачувану роботу, у професійному просуванні. Більшість роботодавців продовжують віддавати перевагу чоловікам, оскільки ймовірність переривання жінками часу роботи й втрати кваліфікації через народження дітей або догляд за ними у разі хвороби досить висока [4, с. 391].

Окрім стереотипів також є гендерні установки, вони також можуть бути причиною порушення гендерної рівності у трудових правовідносинах.

Гендерні установки поділяються на такі види:

- патріархальні;
- феміністські.

У кожній із цих сторін своя точка зору, свої знання які можуть діяти один проти одного доказуючи переваги своєї сторони.

І хоч наша система не є досконалою це не значить що вона погана. Україна йде до того, щоб покращити її, забезпечити громадян рівними правами і свободами та покращити соціальне співіснування.

Відповідно до наказу Міністерства соціальної політики України від 29 січня 2020 року №№ 56 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо внесення до колективних договорів та угод положень, спрямованих на забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків у трудових відносинах»,

дискримінація за ознакою статі у соціально-трудових відносинах проявляється через:

- нерівний доступ до професійного навчання, підвищення кваліфікації та перепідготовки, у тому числі отримання досвіду практичної роботи;
- нерівний доступ до оплачуваної праці та різних професій (занять), включаючи критерії відбору, умови найму та кар'єрного зростання;
- необґрунтовану чи безпідставну нерівність в оплаті праці;
- неоднакові умови праці та організації робочого часу;
- нерівний доступ до отримання компенсацій та допомоги [5].

Стаття 6 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» визначає норми, які не вважаються дискримінацією за ознакою статі:

- 1) спеціальний захист жінок під час вагітності, пологів та грудного вигодовування дитини;
- 2) обов'язкова строкова військова служба для чоловіків, передбачена законом;
- 3) різниця в пенсійному віці для жінок і чоловіків, передбачена законом;
- 4) особливі вимоги щодо охорони праці жінок і чоловіків, пов'язані з охороною їх репродуктивного здоров'я;
- 5) позитивні дії [3].

Нагальною потребою сьогодення є прийняття правових норм, які б забезпечили розвиток статей як рівних, та гендерних відносин, як рівноправних, оскільки правове становище жінки на рівні суспільства і сім'ї є показником розвинутості політичного, соціального і правового державного устрою [6, с. 81]. Державна політика дедалі більше повинна орієнтуватися на створення рівних можливостей для жінок і чоловіків, при цьому вона повинна проводитися з урахуванням міжнародних документів, підписаних Україною. Це, зокрема, Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок та ін. Запровадження ефективної політики рівноправності передбачає наявність правової бази забезпечення фактичної рівноправності жінок і чоловіків, механізму захисту від дискримінаційного ставлення до себе як жінками, так і чоловіками. Створення національного механізму забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, як сукупності засобів реалізації ними своїх прав і можливостей, має

відбуватися насамперед через формування гендерного законодавства [7].

Отже, підсумовуючи вищенаведене ми дійшли висновків, що Україна вже перебуває на шляху виправлення гендерного законодавства та впровадження норм, принципів і положень, закріплених у міжнародно-правових актах, пов'язаних із наданням рівних прав і можливостей чоловікам і жінкам у трудових відносинах. Водночас під час розроблення реформи трудового законодавства в Україні:

- не допустити звуження наявних прав і гарантій працівників/иць, врахувати принцип рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Визначити розширення економічних можливостей жінок одним із пріоритетів реформи трудового законодавства;
- забезпечити правові інструменти, що сприятимуть впровадженню принципу рівної оплати праці рівної цінності;
- урегулювати законодавче забезпечення безпеки праці з виконання робіт з важкими, шкідливими і небезпечними умовами праці, умовами підвищеного ризику для життя і здоров'я.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кодекс законів про працю України: Кодекс від 10.12.1971 р. № 322-VIII. Дата оновлення: 20.06.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок: ООН; Конвенція, Міжнародний документ від 18.12.1979 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text
3. Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 р. № 2866-IV. Дата оновлення: 20.11.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>
4. Юшко А. М. Проблема гендерної рівності у трудових відносинах. *Актуальні проблеми трудового права та права соціального забезпечення* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 90-річчю з дня народж. чл.-кор. НАПрН України, акад. Міжнар. кадрової акад., Заслуж. діяча науки України, д-ра юрид. наук, проф. О. І. Процевського (Харків, 5 квіт. 2019 р.). Харків, 2019. С. 290–293.
5. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо внесення до колективних договорів та угод положень, спрямованих на забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків у трудових відносинах: Наказ Мінісоцполітики України від 29.01.2020 р. № 56. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0056739-20#Text>
6. Клименко М.В. Гендерна рівність у трудових правовідносинах: питання сьогодення. *Актуальні проблеми держави і права* : зб. наук. пр. Вип. 90 / редкол.: Г.І. Чанишева (голов. ред.) та ін. Одеса : Гельветика, 2021. С. 77-82.

7. Правове забезпечення реалізації політики гендерної рівності у системі органів виконавчої влади. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_4731

Ю.А. Сліпчук,
аспірант,
О.О. Могиль,
аспірантка
(м. Київ, Україна)

ДО ПИТАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРИНЦИПІВ ДОБРОГО ВРЯДУВАННЯ У СИСТЕМУ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ

Важливим для органів державної влади / місцевого самоврядування є можливість не лише почути голос активних громадян, але врахувати його у прийнятті рішень (зокрема, розподілу ресурсів). Позиція вразливих, найменш захищених груп населення береться до уваги шляхом:

- проведення аналізу забезпечення можливості для всіх груп населення брати участь у виборах (реалізовувати свої виборчі права), брати участь у прийнятті державно-управлінських рішень, в тому числі у якості депутатів;

- вживляння заходів задля уникнення випадків виключення або дискримінації окремих груп населення;

- розробки органами державної влади / місцевого самоврядування програми залучення вразливих груп населення до процесу прийняття державно-управлінських рішень.

Досягнення консенсусу в узгодженості законних інтересів громадян та державної влади й місцевого самоврядування, між іншим, потребує:

- визначення ключових груп зацікавлених сторін по кожному з таких питань;

- використання органами державної влади та місцевого самоврядування різних консультативних технологій, інструментів щодо врахування громадської думки (публічні слухання, обговорення, громадські ради, бюджет участі тощо) при розробці політик, планування та прийняття рішень.

- врахування демографічного складу депутатів всіх рівнів, якій відповідає демографічному складу населення, так щоб рішення

прийнятті волею більшості враховували і поважали права та законні інтереси меншості.

Правила, структури та процедури необхідно пристосовувати до потреб та очікувань населення, зокрема шляхом:

- чіткого визначення усіх процесів прийняття державно-управлінських рішень, тобто у вигляді чітко прописаних керівних документів;

- гарантування забезпечення органами державної влади та місцевого самоврядування інтересів населення (усіх верств населення).

Населенню потрібне якісне надання адміністративних послуг, запити та скарги від населення органами державної влади та місцевого самоврядування повинні розглядатися і виноситися рішення по ним вчасно, для цього необхідним є:

- розроблення та впровадження процедур розгляду у встановлені часові терміни скарг та запитів від населення та надання якісних адміністративних послуг на всіх рівнях державного управління;

- доступ до інформації про діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування щодо опрацювання або змін за результатами опрацювання скарг та запитів населення;

- надання адміністративних послуг компетентними та професійними співробітниками, які розуміють потреби громадян.

Результати роботи органів державної влади та місцевого самоврядування повинні відповідати поставленим цілям шляхом планування діяльності та бюджету згідно визначеної стратегії та політики на всіх рівнях управління (від стратегічного до оперативного рівня);

Використання ресурсів повинно бути найефективнішим чином шляхом збору та перевірки органами державної влади та органами місцевого самоврядування результатів, отриманих в якості інформації щодо використання ресурсів, і далі вирішення питання щодо розбіжностей між очікуваними та реальними результатами.

Впровадження системи управління ефективністю діяльності (performance management system) органами державної влади та місцевого самоврядування, що дозволяє оцінити та підвищити ефективність та результативність послуг, зокрема:

- розробка та впровадження системи управління ефективністю діяльності покриває всі сфери діяльності, послуги та функції, включає

застосування індикаторів й регуляторне звітування щодо діяльності та отриманих результатів;

- проведення оцінювання впливу політики, яка впроваджується органами державної влади та місцевого самоврядування, як на поточну діяльність, так і на досягнення стратегічних орієнтирів;

- обмін кращими практиками з іншими органами державної влади та місцевого самоврядування і з відповідними органами в інших країнах для можливості підвищення ефективності та результативності своєї роботи;

- з метою підготовки політики своєї подальшої роботи органами державної влади та місцевого самоврядування враховуються результати різного роду оцінювання за системою управління ефективністю діяльності.

Органами державної влади та місцевого самоврядування повинно постійно проводитися аудит та оцінки для покращення діяльності, тобто необхідно:

- проводити незалежні аудити процедур, звітів, інформаційних систем, результати яких передаються на розгляд депутатам відповідного рівня;

- регулярно перевіряти усі основні послуги та функції через відповідні проміжки часу з метою оцінки належності їх виконання та впливу;

- вести базу даних перевірок для визначення тенденцій щодо покращення та підвищення ефективності та продуктивності діяльності.

І.В. Солodka,

*кандидатка юридичних наук, доцентка
(м. Хмельницький, Україна)*

МІСЦЕ КОМІТЕТІВ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ У СТРУКТУРИЗАЦІЇ ПАРЛАМЕНТУ

Роль комітетів Верховної Ради України у структуризації даного органу є ключовою із врахуванням основної функції парламенту - законодавчої, яка повністю співпадає із основним призначенням комітетів органу законодавчої влади, зокрема мова йде

про забезпечення ефективної законотворчої діяльності. Комітети виступають основними робочими органами, які розглядають законопроекти, аналізують їх відповідність національним і міжнародним стандартам, а також сприяють виробленню фахових рішень у різних сферах суспільного життя.

Зокрема, відповідно до Закону України «Про комітети Верховної Ради України», до функцій зазначених робочих органів парламенту відноситься законопроектна функція, яка полягає в:

1) розробці проектів законів, інших актів Верховної Ради України;

2) попередньому розгляді та підготовці висновків і пропозицій щодо законопроектів, внесених суб'єктами законодавчої ініціативи на розгляд Верховної Ради України;

3) доопрацюванні за дорученням Верховної Ради України окремих законопроектів за наслідками розгляду їх у першому та наступних читаннях (за винятком прийнятих Верховною Радою України актів у цілому);

4) попередньому розгляді та підготовці висновків і пропозицій щодо проектів загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля, а також наданні згоди на обов'язковість чи денонсацію міжнародних договорів України;

5) узагальненні зауважень і пропозицій, що надійшли до законопроектів;

6) внесенні пропозицій щодо перспективного планування законопроектної роботи [1].

Отже, важливим аспектом законопроектної функції парламентів є попередній аналіз і підготовка висновків щодо законопроектів та інших нормативних актів парламенту. Це називається попереднім розглядом, оскільки перед тим, як законопроект потрапить до порядку денного, профільний комітет має сформулювати свою позицію щодо нього. Тобто розгляд здійснюється саме в тому комітеті, який відповідає за сферу, до якої належить законопроект.

Зрозуміло, що кожен депутат не може бути експертом у всіх питаннях – від національної безпеки та медицини до соціального захисту й культури. Тому профільний комітет виконує роль фільтра, аналізуючи та відсіюючи явно недопрацьовані, непродумані чи навіть потенційно шкідливі законодавчі ініціативи.

Саме комітет надає ключові рекомендації: включати чи не включати законопроект до порядку денного, ухвалювати його за основу чи в цілому, або ж відправити на доопрацювання. Під час розгляду у парламенті позиція комітету озвучується, і лише після цього депутати ухвалюють рішення. Вони можуть як підтримати рекомендації комітету, так і проголосувати інакше. Однак без висновку комітету законопроект не може бути розглянутий. Додатковими аспектами законотворчої діяльності комітетів є розробка, доопрацювання та узагальнення зауважень, отриманих щодо законопроектів та інших нормативних актів.

З наведеного зрозуміло, що Верховна Рада України формує комітети за галузевою належністю, затверджує їх кількість, назви та предмети відання [2]. При цьому народні депутати нового скликання можуть це змінити на власний розсуд. Наприклад, в поточному скликанні створено 23 комітети, у минулому - їх було 27.

Парламент також визначає мінімальну та максимальну кількість депутатів, які можуть входити до складу одного комітету. Це робиться для того, щоб відносно рівномірно розподілити депутатів по комітетах та уникнути ситуації, коли в одному комітеті 50-60 депутатів, а в іншому – жодного, але наведене все одно не дозволяє рівномірно сформувати комітети за кількісним показником, завжди є комітети більш бажані та менш популярні.

Відповідно до постанови про утворення комітетів в поточному скликанні парламенту до одного комітету може входити не менше 3 і не більше 38 народних депутатів України [2], хоча до змін, внесених до даної постанови у 2022 році, цифри були дещо іншими, зокрема мінімальна кількість депутатів в комітеті – 5 осіб, максимальна – 34.

На сьогодні, найчисленнішими комітетами є Комітет з питань бюджету (37), Комітет з питань фінансів, податкової та митної політики (31) та Комітет з питань аграрної та земельної політики (31). Найменше парламентарів працює в Комітеті з питань свободи слова (4) та Комітеті з питань молоді та спорту (7) [3].

Формування персонального складу комітетів і як відбувається розподіл керівних посад між представниками різних фракцій та груп

Формування складу комітетів здійснюється парламентом шляхом обрання їхнього керівництва, яке включає голів, перших заступників, заступників, секретарів і членів комітетів. Визначення кандидатур відбувається на основі пропозицій депутатських фракцій, відповідно до встановленої квоти. Це означає, що кількість керівних

посад, яку отримує кожна фракція чи група, пропорційна до її чисельного складу: чим більша фракція, тим більше посад їй відведено, і навпаки.

Для ухвалення рішення про створення комітетів необхідна підтримка щонайменше 226 депутатів. Водночас список кандидатів на керівні посади попередньо узгоджується на засіданні Погоджувальної ради депутатських фракцій і груп. Такий порядок, закріплений у Регламенті Верховної Ради [4], фактично змушує політичні сили шукати компроміс щодо розподілу посад у комітетах.

Регламент також містить певні обмеження щодо формування керівного складу комітетів. По-перше, голова комітету, його перший заступник та секретар не можуть представляти одну й ту саму фракцію або групу. Це забезпечує політичний баланс у роботі комітетів. По-друге, лідери фракцій і груп не можуть обіймати керівні посади в комітетах, що дозволяє їм ефективніше зосередитися на управлінні діяльністю своїх депутатських об'єднань.

Як ми бачимо з наведеного, комітети Верховної Ради України відіграють ключову роль у структуризації парламенту та забезпеченні ефективної законотворчої діяльності. Вони виконують функцію попереднього розгляду законопроектів, аналізуючи їх відповідність національним та міжнародним стандартам, а також сприяють ухваленню фахових рішень у різних сферах суспільного життя.

Формування комітетів відбувається за галузевим принципом, а їхній кількісний склад визначається рішенням парламенту. Це дозволяє розподілити законодавчу роботу між депутатами відповідно до їхньої компетенції та забезпечити фаховий аналіз законодавчих ініціатив. Однак, незважаючи на встановлені межі чисельності членів комітетів, існує певна нерівномірність у розподілі депутатів між комітетами через їх популярність, що призводить до значного зменшення кількості парламентаріїв в окремих комітетах.

Формування керівництва комітетів здійснюється на основі пропозицій депутатських фракцій із дотриманням квотного принципу, що забезпечує пропорційний розподіл посад між політичними силами. Встановлені регламентні обмеження сприяють політичному балансу та запобігають монополізації керівних посад окремими фракціями чи групами.

Отже, діяльність комітетів є невід'ємною частиною законотворчого процесу, що забезпечує його ефективність та структурованість. Вони не лише розглядають законодавчі ініціативи,

а й впливають на якість ухвалюваних рішень, визначаючи порядок денний парламенту та сприяючи реалізації державної політики у ключових сферах.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 04.04.1995 р. в ред. від 22.12.2005 р. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116/95-%E2%F0> (дата звернення: 03.12.2024).
2. Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання: Постанова Верховної Ради України від 29.08.2019 р. в ред. від 14.01.2025 р. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/19-IX#Text> (дата звернення: 03.12.2024).
3. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/site2/p_komitis (дата звернення: 03.12.2024).
4. Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10.02.2010 р. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text> (дата звернення: 02.12.2024).

І.О. Тарасова,
аспірантка
(м. Київ, Україна)

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ПСИХОЛОГА ДО КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З ПОСТРАЖДАЛИМИ ВІД ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ

Формування готовності психолога до корекційної роботи з постраждалими від військової агресії значною мірою залежить від розвитку особистісного компонента такої готовності, зокрема емпатійних здібностей фахівця. Особлива важливість цього питання підкреслюється тим, що саме під час професійної підготовки у закладах вищої освіти відбувається формування професійного світогляду та самовизначення майбутніх психологів, а також опанування ними індивідуалізованих методів і прийомів професійної діяльності та міжособистісної взаємодії.

Численні дослідники визначають емпатію як одну з фундаментальних професійних якостей психолога, що є необхідною умовою ефективної професійної діяльності. Емпатія виступає ключовим інструментом психологічної роботи, без якого неможлива ефективна професійна діяльність психолога. Як зазначає

Журавльова Л., емпатія дозволяє психологу чітко розмежовувати професійну роль та особисту позицію. Хоча емпатійні здібності часто впливають на вибір професії психолога, вони не є єдиним фактором успішної професійної діяльності. Особливого значення набуває професійна емпатія, яка забезпечує здатність фахівця точно фіксувати емоційний стан та переживання клієнта для надання кваліфікованої допомоги.

За дослідженнями Дерев'янка С., професійна діяльність психолога вимагає не лише фахових знань і навичок, а й розвинених моральних якостей: чутливості, ввічливості, щирості, толерантності та здатності до співпереживання. Емпіричні дослідження демонструють, що студенти-психологи переважно мають середній рівень емпатії, який має тенденцію до зростання протягом навчання разом із розвитком емпатійних навичок. Найбільш розвиненими компонентами емпатії у студентів-психологів є здатність до формування емпатійних настанов, ідентифікації та емоційного співпереживання, тоді як раціональний канал емпатії розвинений меншою мірою.

Сучасні наукові дослідження розглядають емпатію як ключовий компонент стратегії досягнення взаєморозуміння між психологом та клієнтом. Цей процес передбачає тимчасове відсторонення від власної позиції фахівця задля кращого розуміння поглядів і цілей іншої особи. Така уявна спільність створює можливість конструктивного впливу на поведінку клієнта, при цьому зберігаючи сприйняття його як самодостатньої особистості з власною системою відносин та цінностей.

Штих І. концептуалізує емпатію як комплексну соціально-психологічну властивість, що включає низку взаємопов'язаних здібностей: розпізнавання емоційного стану іншої людини, здатність до уявного перенесення себе в її думки та почуття, спроможність емоційно резонувати з переживаннями іншої особи. Важливим компонентом емпатії також виступає володіння комунікативними техніками, спрямованими на редукцію психологічного дистресу клієнта.

У психологічній науці емпатійність концептуалізується як інтегративна здатність особистості до співпереживання емоційних станів інших та розуміння їхнього внутрішнього світу. Основними структурними компонентами емпатійності виступають: здатність до децентрації (переключення уваги з власних потреб на потреби інших);

позитивна установка щодо сприйняття інших осіб; швидка орієнтація в ситуаціях соціальної взаємодії; домінування демократичних та альтруїстичних поведінкових стратегій.

Додатковими характеристиками емпатійної особистості є: відкритість до комунікації; розвинена сензитивність до невербальних проявів поведінки; чутливість до соціальних емоцій та моральних аспектів взаємодії; емоційна стабільність; толерантність до індивідуальних особливостей оточуючих. Високий рівень емпатійного розвитку проявляється у глибинному інтересі до особистості іншої людини, визнанні цінності її індивідуальності та активному емоційному відгуку на її переживання.

Отже, розвинена емпатія сприяє особистісному зростанню фахівця, формуванню навичок надання психологічної підтримки, покращенню міжособистісних відносин та вдосконаленню здатності адекватно реагувати на емоційні стани інших людей як у повсякденному житті, так і в професійних ситуаціях, включаючи роботу з постраждалими від військової агресії.

На основі проведеного емпіричного дослідження психологічних особливостей формування готовності психолога до корекційної роботи з постраждалими від військової агресії встановлено, що ефективність корекційної роботи з постраждалими від військової агресії значною мірою визначається рівнем сформованості особистісного та ціннісно-мотиваційного компонентів професійної готовності психолога. Ключовою складовою особистісного компонента виступає емпатія як інтегративна здатність до співпереживання та розуміння емоційних станів клієнтів, що включає здатність до децентрації, позитивне сприйняття інших, розвинену сензитивність та емоційну стабільність.

Дослідження виявило загалом задовільний рівень сформованості досліджуваних компонентів готовності, що свідчить про їхню конструктивну професійну спрямованість. Водночас у значної частини майбутніх психологів зафіксовано проміжні та несприятливі мотиваційні комплекси, що вказує на необхідність цілеспрямованого розвитку їхньої професійної мотивації.

Отримані результати створюють підґрунтя для вдосконалення системи професійної підготовки психологів до роботи з постраждалими від військової агресії. Перспективними напрямками оптимізації освітнього процесу є розробка та впровадження спеціальних програм розвитку емпатійних здібностей та професійної

мотивації, а також створення умов для набуття практичного досвіду корекційної роботи під супервізією досвідчених фахівців.

О.А. Толмачов,
кандидат медичних наук, докторант
(м. Київ, Україна)

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ПРЕВЕНЦІЇ ПОСТТРАВМАТИЧНОГО СТРЕСОВОГО РОЗЛАДУ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Особливо вразливими до розвитку посттравматичного стресового розладу (ПТСР) є особи, які безпосередньо зазнали впливу травматичних подій або були їх свідками. У контексті поточного конфлікту військовослужбовці представляють одну з найбільш вразливих груп населення. Постійний вплив небезпечних для життя ситуацій, участь у бойових діях та перебування в екстремальних умовах значно підвищують ризик розвитку ПТСР у цій когорті.

ПТСР у військовослужбовців виникає внаслідок експозиції до травматичних подій, характерних для військової служби, таких як участь у бойових діях, вплив вибухів, отримання поранень та втрата побратимів [1-2; 5-6]. Симптоматика ПТСР включає повторне переживання травматичного досвіду, нічні кошмари, підвищену тривожність, депресивні стани та гіперзбудливість. Ці симптоми можуть суттєво обмежувати функціональні можливості військовослужбовців та негативно впливати на якість їхнього життя.

Актуальність дослідження ПТСР у військовослужбовців обумовлена високою поширеністю цього розладу та його значним впливом на психосоціальне функціонування даної групи. Розробка ефективних стратегій профілактики, діагностики та лікування ПТСР у військовослужбовців є нагальною потребою сучасної військової психології та психіатрії.

Специфіка військової служби характеризується інтенсивними фізичними та психологічними навантаженнями, а також тривалими періодами соціальної депривації, зокрема обмеженням контактів з родиною та близьким соціальним оточенням. Ці фактори потенційно призводять до виникнення почуття соціальної ізоляції та самотності, що, в свою чергу, може бути істотним джерелом хронічного стресу.

Крім того, виконання службових обов'язків часто вимагає від військовослужбовців дій, які можуть вступати в конфлікт з їхніми особистими моральними принципами або етичними нормами. Такі ситуації створюють підґрунтя для розвитку морального дистресу та посилюють загальний рівень психологічного напруження.

Сучасна дефініція визначає ПТСР як виснажливий дезадаптивний психічний розлад, що характеризується комплексом симптомів, що включають повторне переживання травматичної події, уникнення пов'язаних із травмою стимулів, негативні зміни в когнітивній сфері та емоційному стані, а також стійке підвищення збудливості. Важливо зазначити, що ці симптоми зберігаються протягом тривалого періоду – місяців або навіть років після пережитої тяжкої травми.

Термін «травма» у контексті ПТСР використовується для опису специфічних типів переживань, які спричиняють інтенсивний стрес. Однак важливо розуміти, що не всі стресові події класифікуються як травма, здатна призвести до розвитку ПТСР. Для провокування цього екстремального стану травматична подія повинна мати певні характеристики: вона має бути шоковою та становити реальну загрозу життю або безпеці індивіда.

До недавнього часу перелік основних травматичних подій для України включав такі фактори: стихійні лиха, пожежі, дорожньо-транспортні пригоди, пограбування, авіакатастрофи, встановлення несприятливого для життя медичного діагнозу, поранення або смерть близьких.

Однак сучасні клінічні спостереження та дослідження демонструють, що ПТСР має вищу частоту виникнення серед осіб, які зазнали впливу специфічних травматичних факторів. До них належать безпосередня участь у бойових діях, перебування в окупації, життя під постійними обстрілами або в регіонах із частими повітряними тривогами.

Дослідження впливу ПТСР на психічне здоров'я військовослужбовців виявило значну поширеність цього розладу серед ветеранів. Емпірично підтверджено, що наявність бойових травм суттєво підвищує ризик розвитку ПТСР у військовослужбовців. У ході досліджень виявлено гендерні відмінності у поширеності ПТСР, зокрема, встановлено вищу частоту цього розладу серед жінок порівняно з чоловіками, що підкреслює необхідність врахування

гендерних аспектів при розробці та імплементації терапевтичних програм.

Патофізіологічний механізм розвитку ПТСР є комплексним і включає низку нейробиологічних порушень. Основою виникнення ПТСР вважають дисрегуляцію гіпоталамо-гіпофізарно-наднирикової осі, що супроводжується розвитком системного запалення, порушенням процесів нейротрансмісії та значними змінами нейротрофічної функції. Нейровізуалізаційні та нейрофізіологічні дослідження демонструють, що при ПТСР основні структурні та функціональні зміни локалізуються переважно в чотирьох ключових зонах головного мозку, що відіграють критичну роль у регуляції емоцій, формуванні пам'яті, оцінці загрози та реакції на стрес, а саме, префронтальній корі, гіпокампі, гіпоталамусі та мигдалеподібному тілі.

Префронтальна кора, яка у здоровому стані забезпечує складне мислення, прийняття рішень та адекватну поведінку, при ПТСР демонструє дисфункцію когнітивних процесів, порушення прийняття рішень та неадекватне реагування на ситуації. Гіпокамп, відповідальний за передачу та зберігання інформації у вигляді пам'яті в нормі, при ПТСР характеризується порушенням функціонування механізмів пам'яті та труднощами з відновленням спогадів.

ПТСР характеризується глибоким і всеохоплюючим впливом на життя індивіда, що виходить далеко за межі звичайних порушень настрою. Цей розлад має потенціал суттєво порушити функціонування особистості у різних сферах життя, включаючи професійну діяльність, міжособистісні стосунки, загальний стан здоров'я та здатність отримувати задоволення від повсякденної активності. Як наслідок, у пацієнтів з ПТСР спостерігається тенденція до помилкової інтерпретації нейтральних стимулів як потенційно загрозливих, що призводить до сприйняття навколишнього світу як надзвичайно небезпечного.

Ініціатор провадження у суді першої інстанції, як правило, прагне вирішення справи по суті, та його відображення у рішенні суду. Разом з тим суди першої інстанції не завжди правомірно завершують розгляд справи саме вказаним процесуальним документом у разі, коли наявні обставини як суб'єктивного, так і об'єктивного характеру, що вказують на потребу закриття провадження у справі. В такому випадку така судова помилка виправляється судами апеляційної інстанції шляхом застосування повноваження щодо скасування

рішення суду першої інстанції та закриття провадження у справі.

Норми, що регламентують підстави та правові наслідки закриття провадження у справі розміщені серед норм позовного провадження. У зв'язку із цим виникає питання щодо можливості застосування певних підстав закриття провадження у справі у окремому провадженні.

Суд апеляційної інстанції скасовує рішення суду та закриває провадження у справі так як під час розгляду справи в першій інстанції були наявні обставини, що вказували на або неправомірність процесу по справі, або неможливість, чи недоцільність його подальшого тривання.

Судова практика також містить неодноразові випадки допущення порушення процесуальних норм щодо закриття провадження у справі. Вони бувають різного характеру: неправильного тлумачення, їх не застосування, коли вони мали б бути застосовані. Скасування рішення та закриття провадження у справі за відсутності для цього підстав має наслідком не виправлення, а допущення судових помилок.

Від скасування рішення та закриття провадження у справі слід відмежовувати таке повноваження як визнання його нечинним та закриття провадження у справі. Воно має місце лише у 2 випадках та зумовлено здійсненням таких диспозитивних прав як права на відмову від позову, права на укладення мирової угоди. Скасування не застосовується, так як рішення суду може бути законним, обґрунтованим і суд не перевіряє його з цих точок зору. Учасник справи не бажає продовження розгляду спору. Тому має місце застосування таких повноважень.

Тривалий час такі повноваження застосовувались із одночасним скасування рішення, що не відповідало змісту відповідної компетенції. Адже скасовуючи судові рішення суд апеляційної інстанції має констатувати наявність судової помилки. А в повноважені, яке нами досліджується відбуваються зовсім інше, не констатація судової помилки, а оформлення процесуального документа в результаті здійснення диспозитивних прав позивачем, сторонами.

Підстава для скасування рішення та закриття провадження у справі, що свідчить про протиправність відкриття провадження у справі судом першої інстанції, має місце у випадку її не підпадання під розгляд за процедурою цивільного судочинства. Ця підстава

свідчить про неправомірність процесу у суді першої інстанції.

В ЦПК України відсутня дефініція, що слід розуміти під непідпаданням під розгляд за правилами цивільного судочинства. Вважаємо, що воно має бути наведене у кодексі. Він містить критерії визначення цивільної юрисдикції. ЦПК в ч.1 ст.19 вказує на коло правовідносин, що можуть бути предметом розгляду в порядку цивільного судочинства.

В доктрині цивільного процесу, судовій практиці вказується на те, що такими, що не підпадають під розгляд за правилами цивільного судочинства є вимоги неправового характеру [1, с. 570; 2, с. 446;]. Вимоги неправового характеру не захищаються ні судом, ні іншим порядком. Вони не віднесені до жодної юрисдикції. Справа не підпадає від розгляд в порядку цивільного судочинства також за відсутності у позивача процесуальної правоздатності [2, с. 446]. Правоздатність конкретного суб'єкта, що ініціює провадження, встановлюється судом за конкретною справою. В літературі вказується, що закриття провадження у справі повинно мати місце має місце, у разі звернення до суду особи, якій не належить виключне право на звернення. Наприклад, у певних категоріях справ, що розглядаються в порядку окремого провадження [3, с. 417].

Справа не може розглядатись, якщо на час подання у суд позивачем позовної заяви відповідач був уже мертвий. Якщо провадження було відкрите помилково, то повинне мати місце закриття провадження у справі. На це в одній із своїх постанов вірно вказала колегія суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду. Такі висновки випливають із інституту правонаступництва. Правонаступництво щодо сторін, якими виступають фізичні особи, які померли, можливе тільки у випадку, якщо особа набула статусу сторони процесу, потім померла. Набуття такого статусу можливе саме після того, як провадження у справі відкрито [4].

Найбільш проблемним у судовій практиці виступає відмежування цивільної юрисдикції від таких юрисдикцій як адміністративна та господарська. В практиці судів мають місце випадки постановлення ухвал про закриття провадження у справі, хоча спір мав бути розглянутий в порядку цивільного судочинства, так його розгляд віднесений саме до нього. Наявні інші судові помилки – ухвалення рішення за умови наявності підстав для закриття провадження у справі.

Проблеми розмежування юрисдикцій дуже поширені в судовій практиці. Мають місце допущення судових помилок. Ініціювання у зв'язку із цим діяльності Великої Палати ВС. З цієї підстави, як свідчить судова статистика, найбільше допущених судових помилок. Це зумовлено різними підходами до тлумачення норм, розташованих в різних процесуальних кодексах.

Якщо справа не віднесена до цивільної юрисдикції, то суд має роз'яснити позивачеві (заявникові), до юрисдикції якого саме суду вона належить в порядку визначеному ГПК України, КАС України. Суди вищестоящих інстанцій також мають здійснювати такі роз'яснення у разі реалізації ними відповідної компетенції щодо скасування судового рішення із закриття провадження у справі з цієї підстави. Положення цієї норми зазнали новелізації, відповідно до якої позивач наділений правомочністю подання заяву до суду, що здійснював такий перегляд і застосував вище наведене нами повноваження, щодо спрямування його справи до відповідного суду за належною юрисдикцією. Така правомочність позивача має бути роз'яснена як судом апеляційної, так і судом касаційної інстанцій. Таку заяву можна пожити впродовж 10 днів. Темпоральне обчислення розпочинається з наступного дня після отримання відповідної постанови суду вищестоящої інстанції.

В науковій літературі вірно відзначається, що в нормі щодо можливості здійснення цієї правомочності не наведено обов'язок доведення йому інформації про нього. Слід погодитись із точкою зору, відповідно до якої воно має бути наведено у постанові щодо скасування судового акту із закриття провадження у справі.

Якщо провадження в цивільному судочинстві ініційовано уже після того, як справа була розглянута в іншому судочинстві, чи то адміністративному, чи господарському, і закриття провадження у справі мало місце Верховним Судом чи апеляційним судом в порядку цих проваджень, то воно не закривається на підставі п.1 ч.1 ст. 255 ЦПК України.

Неправомірність виникнення процесу у справі і потреба його закриття виникає у разі відсутності предмету спірних правовідносин. Новелізувавши процесуальне законодавство, введення такої підстави, він не розкрив її.

На думку окремих суддів Верховного Суду, яка була наведена у одній із постанов, відсутність предмету спору може проявлятися у діях сторін, або настанні обставин, у разі якщо між позивачем та

відповідачем у зв'язку з цим відсутні, питання, які не врегульовані, або ж сторони врегулювали між собою спірні питання [5].

Список використаних джерел та літератури:

1. Кравчук В. М., Угриновська О.І. Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України. К. : Істина, 2006. 944 с.
2. Цивільний процесуальний кодекс України : науково-практичний коментар / за заг. ред. С.С. Бичкової. К. : Атіка, 2008. 840 с.
3. Зейкан Я. П. Коментар Цивільного процесуального кодексу України. К. : Юридична практика, 2006. 560 с.
4. Постанова Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 20.06.2019 року. Справа № 185/998/16. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83301502>
5. Постанова Верховного Суду від 03.05.2018 року. Справа № 404/251/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73868460>.

В.В. Томашевська,

здобувачка вищої освіти

Науковий керівник: О.В. Охман,

кандидат юридичних наук, доцент

(м. Хмельницький, Україна)

СУТНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ЇЇ ПІДСТАВИ

Кримінальна відповідальність є одним із ключових елементів правової системи, спрямованим на забезпечення правопорядку та захист суспільства від злочинних посягань. Вона передбачає застосування державного примусу до осіб, які вчинили злочин, і ґрунтується на встановлених законом підставах, визначених кримінальним законодавством.

Кримінальна відповідальність є основним видом юридичної відповідальності, що передбачає такі основні цілі: запобігання правопорушенням, покарання винної особи, вплив на її свідомість, моральне виправлення та формування установки на правомірну поведінку в майбутньому. Також вона виконує виховну функцію щодо інших осіб, спонукаючи їх утримуватися від правопорушень.

Сутність кримінальної відповідальності визначає її основні функції, спрямовані на юридичний вплив як на правопорушника, так і

на суспільство в цілому, з метою забезпечення правопорядку та спонукання громадян до виконання норм встановлених законом.

У науці кримінального права немає однозначності в розумінні поняття кримінальної відповідальності: одні автори порівнюють її з кримінальним покаранням, інші визначають кримінальну відповідальність як певного роду обов'язок; представляють її як конкретні кримінально-правові відносини; визначають кримінальну відповідальність як реалізацію санкції кримінально-правової норми; встановлюють кримінальну відповідальність засудженням винного обвинувальним вироком суду за вчинений злочин з признанням покарання або без нього, тощо [1, с. 341].

Погляд на кримінальну відповідальність як на реальне вимушене зазнавання особою певних обмежень підтримується і судовою практикою. У пункті 1 рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положень ч. 3 ст. 80 Конституції України (справа про депутатську недоторканність) від 27.10.1999 р. № 9-рп/99 зазначається, що кримінальна відповідальність настає з моменту набрання законної чинності обвинувальним вироком суду [2]. Тому, моментом виникнення кримінальної відповідальності слід визнавати набуття законної чинності обвинувальним вироком суду, а припинення – погашення або зняття судимості.

Основними характеристиками кримінальної відповідальності є:

- державний примус: реалізується через компетентні органи;
- правова регламентація: базується на законодавчих актах, зокрема Кримінальному кодексі України;
- особистий характер: відповідальність несуть лише фізичні осудні особи, які досягли віку кримінальної відповідальності [3, с. 104].

Розглядаючи підстави кримінальної відповідальності, можна зазначити, що це юридичні умови, за наявності яких особа може бути притягнута до відповідальності за вчинений злочин. Основною підставою є наявність складу злочину, який включає об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт та суб'єктивну сторону злочину.

Відповідно до ст. 2 Кримінального кодексу України, кримінальна відповідальність настає лише за ті діяння, які передбачені законом як злочини. Це забезпечує принцип законності та захисту прав і свобод людини у кримінальному процесі [4].

Кримінальна відповідальність настає, коли особа вчинила суспільно небезпечне діяння, що відповідає всім вимогам даного закону, і надається лише тоді, коли присутній склад злочину, якщо немає хоча б одного елементу складу злочину кримінальна відповідальність не застосовується.

Основні підстави застосування кримінальної відповідальності включають:

1. Склад кримінального правопорушення:

- об'єкт кримінального правопорушення – це суспільні відносини, на які спрямоване діяння (наприклад, життя, здоров'я, майно);
- об'єктивна сторона – це зовнішній прояв злочину (дія або бездіяльність, наслідки);
- суб'єкт кримінального правопорушення – фізична осудна особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності;
- суб'єктивна сторона – внутрішній стан особи, а саме її психічне ставлення до вчиненого діяння (умисел або необережність).

2. Винність.

Не менш важливою підставою кримінальної відповідальності є винність особи. Винність може бути у вигляді умислу (коли особа свідомо і навмисно вчиняє злочин) або необережності (коли особа не усвідомлює небезпечність своїх дій, але повинна була це передбачити). Згідно ч. 1 ст. 2 КК України, лише за умови винного діяння може наступити кримінальна відповідальність [4].

Автори багатьох видань з кримінального права наголошують на важливості складових складу злочину і винності особи. До прикладу, вивчаючи літературу Ю.В. Бауліна і В.І. Борисова, можна дійти висновку, що склад кримінального правопорушення є основною підставою для кримінальної відповідальності, що передбачає об'єкт кримінального правопорушення, об'єктивну та суб'єктивну сторони, а також суб'єкта кримінального правопорушення [5, с. 46].

3. Злочинність діяння та відповідність закону.

Підставою для кримінальної відповідальності також є відповідність вчиненого діяння до визначення злочину в кримінальному законодавстві. Це означає, що діяння повинно бути передбачено як злочин саме Кримінальним кодексом України, інакше особа не може бути притягнута до кримінальної відповідальності.

Автори М.І. Мельник та М.І. Хавронюк у підручнику з кримінального права також детально описують підстави кримінальної відповідальності, наводячи конкретні приклади з практики та

теоретичні засади. Вони також акцентують увагу на важливості розуміння складу кримінального правопорушення і його елементів, зазначаючи, що для настання кримінальної відповідальності необхідно, щоб дія чи бездіяльність мала суспільну небезпеку та відповідала визначенню злочину за КК України [3, с. 116].

Підстави кримінальної відповідальності ґрунтуються на ряді принципів, таких як принцип законності, справедливості, гуманізму, а також принцип індивідуалізації покарання (покарання повинно відповідати тяжкості злочину і обставинам справи).

Науковці та правознавці визначають, що підстави кримінальної відповідальності є необхідною умовою для ефективного функціонування кримінального правопорядку. Вони не лише дозволяють з'ясувати, які саме дії є злочинними, але й забезпечують правильне застосування покарання, яке відповідає тяжкості вчиненого діяння. Наприклад, у роботах Мельника та Хавронюка зазначено важливість чіткої інтерпретації складу злочину, зокрема в аспекті суб'єктивної сторони.

Отже, підводячи підсумки, зазначимо, що сутність кримінальної відповідальності та її підстави є важливим елементом кримінального права, оскільки визначаються умови, за яких особа може бути притягнута до юридичної відповідальності за вчинене кримінальне правопорушення. Законодавство чітко регулює підстави для настання кримінальної відповідальності, а саме суспільну небезпечність діяння і його відповідність нормам Кримінального кодексу України.

Таким чином, правильне розуміння сутності кримінальної відповідальності та її підстав є важливим для правозастосовчої практики, забезпечення законності та справедливості в кримінальних справах. Ці підстави гарантують, що кримінальна відповідальність настає лише за дії, які порушують суспільний порядок і завдають шкоди інтересам особи та держави, та лише за умови наявності відповідних юридичних передумов.

Список використаних джерел та літератури:

1. Момотюк В.О. Поняття кримінальної відповідальності у доктрині кримінального права. *Матеріали III Міжнародного молодіжного наукового юридичного форуму*, м. Київ, Національний авіаційний університет. 2020 р. С. 339–341.
2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 80 Конституції України (справа

про депутатську недоторканність) : від 27.10.1999 № 9-рп/99 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-99#Text>

3. Мельник М. І., Хавронюк М. І. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини. Київ: Атіка, 2022 р. 824 с.

4. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 01.11.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

5. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / [А. А. Васильєв, Є.О. Гладкова, О.О. Житний та ін.] ; за заг. ред. проф. О.М. Литвинова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 428 с.

Д.С. Удот,
здобувачка освіти
Науковий керівник: С.А. Крушинський,
кандидат юридичних наук, професор
(м. Хмельницький, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ, ЯКЕ МІСТИТЬ ВІДОМОСТІ, ЩО СТАНОВЛЯТЬ ДЕРЖАВНУ ТАЄМНИЦЮ

Забезпечення національної безпеки є одним із фундаментальних завдань кожної держави, яке знаходить своє відображення в різних сферах правового регулювання, зокрема у кримінальному процесі. Кримінальні провадження, що містять відомості, які становлять державну таємницю, займають особливе місце у системі забезпечення правопорядку, адже поєднують завдання кримінального переслідування та захисту інтересів державної безпеки [4]. Специфіка проваджень у таких справах вимагає одночасного дотримання і загальних норм Кримінального процесуального кодексу України, і спеціальних положень, що регулюють порядок роботи з секретною інформацією. Слід зауважити, що процесуальні дії у таких провадженнях повинні враховувати забезпечення права на справедливий суд та інших фундаментальних прав учасників кримінального процесу, що створює низку юридичних та практичних викликів. Правове регулювання кримінального провадження у справах, що містять відомості державної таємниці, є детально врегульованим вітчизняним законодавством, однак його застосування

вимагає особливого підходу. Основними нормативно-правовими актами, що регламентують цю сферу, є Кримінальний процесуальний кодекс України та Закон України «Про державну таємницю».

Відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про державну таємницю», державна таємниця визначається як вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку, встановленому цим Законом, державною таємницею і підлягають охороні державою [6].

Необхідність забезпечення охорони державної таємниці в ході кримінального провадження вимагає чіткого дотримання положень законодавства, що регулюють порядок доступу до секретної інформації та здійснення процесуальних дій з матеріалами, які містять таку інформацію. Процесуальні аспекти здійснення проваджень регулюються положеннями чинного КПК України. Зокрема, ч. 1 ст. 517 КПК України встановлює, що досудове розслідування і судовий розгляд у провадженнях, які пов'язані із секретною інформацією, здійснюються із забезпеченням режиму секретності. Режим секретності, у свою чергу, передбачає включає обмеження доступу до матеріалів справи осіб, які не мають відповідного допуску до державної таємниці, а також використання спеціальних засобів збереження інформації. Важливим аспектом є дотримання умов, за яких інформація, що є предметом секретності, не розголошується в ході проведення процесуальних дій або складання процесуальних документів. Водночас обов'язок захисту такої інформації покладається не лише на органи слідства, а й на суддів, прокурорів та адвокатів, які беруть участь у справі [3].

Поряд із цим, законодавство встановлює вимоги щодо таємного діловодства у процесуальних документах, зокрема недопущення включення до них інформації, що становить державну таємницю, якщо це не є абсолютно необхідним (ч. 2 ст. 517 КПК України). Закон України «Про державну таємницю» додатково деталізує обов'язки органів, які проводять процес, зокрема в аспекті роз'яснення учасникам провадження їхніх зобов'язань щодо нерозголошення інформації, що охороняється, та попередження про кримінальну відповідальність за порушення цих зобов'язань (ст. 28 ЗУ «Про державну таємницю»).

Важливо зазначити, що п. 4 ч. 2 ст. 27 КПК України

передбачає можливість проведення судових засідань у закритому режимі для запобігання розголошенню державної таємниці, що є критично важливим у процесах, які стосуються національної безпеки. Однак навіть у закритому процесі суд зобов'язаний забезпечити обвинуваченому можливість реалізації своїх процесуальних прав, зокрема права на захист, доступ до доказів та участь у процесуальних діях [3]. Особливою вимогою є запровадження обмежень на виготовлення потерпілому та його представникам, перекладачу, експерту, спеціалісту, секретарю судового засідання, судовому розпоряднику копій і виписок з матеріалів справи, а також встановлення спеціальних правил транспортування та обліку матеріальних носіїв секретної інформації, що сприяє збереженню режиму секретності [3]. Таким чином, законодавство створює багаторівневу систему захисту державної таємниці у межах кримінального провадження, проте реалізація цих положень на практиці потребує додаткових механізмів контролю та відповідальності.

Як уже зазначалось, доступ до матеріалів кримінального провадження, що містять секретні відомості, є суворо регламентованим. Відповідно до Закону України «Про державну таємницю», доступ до такої інформації надається виключно тим особам, які мають офіційний допуск, підтверджений відповідними державними органами [6]. Водночас обвинувачений, який не має такого допуску, має право бути ознайомленим з матеріалами справи в обсязі, необхідному для реалізації свого права на захист. Це право реалізується шляхом надання спеціальних пояснень та роз'яснень у межах процесуальних дій [3]. Проте існує значний ризик обмеження права на захист у випадках, коли адвокат обвинуваченого також не має доступу до секретної інформації. Таким чином, процедура кримінального провадження в подібних справах нерідко викликає правові колізії, адже вона повинна враховувати одночасно інтереси національної безпеки та права сторін процесу.

Ще однією особливістю у кримінальних провадженнях, що стосуються державної таємниці є спеціальний порядок проведення експертиз. Стаття 518 Кримінального процесуального кодексу України передбачає, що експертиза, пов'язана із законністю віднесення інформації до державної таємниці, зміною ступеня її секретності чи розсекречуванням, а також підготовкою висновків щодо шкоди, завданої національній безпеці у разі розголошення чи

втрата таких даних, проводиться лише посадовими особами, які виконують функції державних експертів з питань таємниць. Відповідно до законодавства, такі експерти мають не лише спеціальні права, але й зобов'язання, аналогічні тим, що визначені для судових експертів. Крім того, у процесі проведення експертизи застосовуються специфічні методики та технології, які часто самі є об'єктом охорони як державна таємниця. У зв'язку з цим законодавство передбачає, що в описовій частині експертних висновків не повинно зазначатися деталей таких методик чи іншої інформації, що має секретний характер. Такий підхід дозволяє зберігати конфіденційність навіть у межах процесуальних дій, що забезпечує додатковий рівень захисту державних інтересів. Проте практична реалізація цих положень нерідко викликає труднощі, зокрема через обмежений доступ до необхідних експертів, які володіють спеціалізованими знаннями у сфері державної таємниці [3].

Заслуговує уваги і аналіз викликів, що виникають у кримінальних провадженнях, пов'язаних із державною таємницею. Однією із найважливіших є проблема забезпечення режиму секретності в умовах, коли матеріали справи містять велику кількість інформації, розголошення якої може завдати шкоди державним інтересам. Нерідко така ситуація створює труднощі для слідчих, які повинні забезпечити документування доказів таким чином, щоб уникнути витоку інформації. Іншим серйозним викликом є питання доступу сторони захисту до матеріалів справи. Оскільки адвокат або інші представники сторони захисту можуть не мати доступу до секретної інформації, це ускладнює повноцінну реалізацію права на захист. Крім того, значними є ризики помилок у процесуальних рішеннях, які можуть виникати через недостатню кваліфікацію суддів, слідчих чи прокурорів у питаннях, пов'язаних із державною таємницею. Це вимагає створення спеціальних програм навчання та підготовки для представників правозастосовних органів, які працюють із такими справами [5].

Розглядаючи міжнародний досвід, слід зазначити, що багато країн світу стикаються з аналогічними проблемами у сфері кримінального судочинства. Наприклад, у Сполучених Штатах Америки для розгляду справ, пов'язаних із національною безпекою, створено спеціальні процедури та судові органи, які забезпечують захист секретної інформації [2]. У Великій Британії функціонує правовий механізм відомий як закриті матеріальні процедури (closed

material procedures). Таємні розвідувальні дані можуть бути введені урядом, але їх бачитимуть лише судді та «спеціальні адвокати», які пройшли перевірку безпеки. Спеціальний адвокат, який представляє інтереси окремого позивача, не може розкривати точні деталі доказів і може лише надати «суть» або короткий виклад. Таким чином, позивачі можуть не знати про всі висунуті проти них звинувачення. Критики кажуть, що це призводить до того, що сторони перестають бути рівноправними, що схиляє перевагу на користь держави [1]. Комплексний аналіз міжнародного досвіду дозволяє зробити висновок, що ключовим завданням у таких провадженнях є забезпечення належного рівня прозорості судового процесу при одночасному захисті державних інтересів.

З огляду на складність та багатогранність кримінальних проваджень, що стосуються державної таємниці, можна зробити висновок, що вдосконалення процедурного та організаційного забезпечення є одним із першочергових завдань. Необхідно створити такі умови, за яких інтереси національної безпеки та права учасників процесу будуть максимально узгоджені. Наведена ситуація можлива завдяки впровадженню сучасних технічних засобів захисту інформації, підвищенню кваліфікації слідчих, суддів і адвокатів, а також удосконаленню нормативно-правової бази. Лише комплексний підхід до вирішення цих питань дозволить забезпечити ефективність кримінального провадження в умовах, що потребують особливого захисту державної таємниці.

Список використаних джерел та літератури:

1. Bowcott O. What are secret courts and what do they mean for UK justice?. the Guardian. URL: <https://www.theguardian.com/law/2013/jun/14/what-are-secret-courts> (date of access: 24.11.2024).
2. Elsea J. K., Liu E. C. The State Secrets Privilege: National Security Information in Civil Litigation. Congressional Research Service, 2022. 36 p. URL: <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R47081> (date of access: 23.11.2024).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI : станом на 21 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 22.11.2024).
4. Навроцька В. В. Особливі порядки кримінального провадження : монографія. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2021. 169 с.
5. Охорона державної таємниці в Україні : навч. посіб. / А. М. Гуз та ін. Київ: Нац. акад. СБУ, 2017. 216 с. URL: <http://za.inf.ua/bo/ODTposib.pdf> (дата звернення: 23.11.2024).

6. Про державну таємницю : Закон України від 21.01.1994 № 3855-ХІІ: станом на 30 жовт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text> (дата звернення: 22.11.2024).

Я.В Фляжнікова,
доктор філософії
(м. Бар, Україна)

ПРАВО НА ЖИТТЯ В КРИЗОВИХ УМОВАХ

У наш час, особливо в період війни, дослідження питання, що стосується права на життя є особливо актуальним. Водночас, кризові умови особливо загострюються під час збройного конфлікту між країнами. При цьому, право на життя набуває особливого змісту та контексту в умовах кризи, коли існують загрози життю через війни, стихійні лиха, епідемії, політичні конфлікти та інші надзвичайні ситуації.

Загалом, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1, ст. 3]. Невипадково, у цьому контексті важливо проаналізувати основні аспекти права на життя в умовах кризи, до яких відносимо такі, як:

право на життя часто опиняється під загрозою через військові дії, тероризм, етнічні чистки, насильницькі дії. Важливо, щоб держави та міжнародні організації вжили всіх необхідних заходів для захисту мирних жителів;

доступ до необхідних медичних послуг: у надзвичайних ситуаціях, таких як пандемії чи природні катастрофи, уряди та міжнародні організації повинні забезпечити доступ до медичних послуг, води, їжі та інших життєво важливих ресурсів. Право на життя також включає доступ до екстреної медичної допомоги для порятунку життя;

економічні та соціальні права: в умовах кризи часто порушуються економічні та соціальні права, такі як право на житло, працю, освіту та соціальний захист. Проте, навіть в умовах кризи держава має підтримувати мінімальні стандарти для забезпечення людської гідності та фізичного виживання;

захист у разі переміщення осіб: війни та стихійні лиха часто призводять до переміщення людей. Право на життя також включає

право на захист біженців і переміщених осіб, забезпечення їх безпеки та доступу до життєво важливих послуг;

міжнародна відповідальність: у випадках серйозних порушень права на життя, таких як масові вбивства, держава може нести міжнародну відповідальність. Міжнародний кримінальний суд має повноваження переслідувати злочини, які порушують це фундаментальне право [2, С. 36].

Більше того, у разі порушення права на життя під час війни, зокрема у разі масових вбивств, терору чи інших грубих порушень, винні особи можуть бути притягнуті до міжнародної відповідальності, так:

Міжнародний кримінальний суд – має юрисдикцію щодо розслідування злочинів, включаючи вбивства цивільних осіб, геноцид, злочини проти людяності та військові злочини;

злочини проти людяності: включають систематичні вбивства, арешти, примусові депортації, переслідування за політичними чи етнічними мотивами, які можуть загрожувати праву на життя;

міжнародні трибунали: існують спеціальні трибунали, наприклад, для розслідування злочинів у певних регіонах або конфліктах.

У свою чергу, захист цивільного населення має важливе значення, оскільки цивільне населення є найвразливішим під час війни, тому їх право на життя має бути під особливим захистом. Зокрема, до основних принципів відносимо:

гуманітарні коридори: під час війни може бути створено програми щодо спеціальних гуманітарних коридорів для доставки їжі та можливості евакуації цивільного населення;

заборона колективних покарань: наприклад, поведження з населенням, яке підозріло ставиться до ворога, що порушує міжнародне право;

захист культурних і релігійних об'єктів: війна не повинна призводити до знищення культурних або релігійних об'єктів, які мають велике значення для прав людини [3].

Незважаючи на наявність міжнародних норм, на жаль, у багатьох випадках право на життя порушується навіть під час війни. Масові вбивства, терор, етнічні чистки та інші акти насильства призводять до великих людських втрат. У таких випадках важливо: забезпечити медичну службу постраждалим; проводити розслідування злочинів і притягувати винних до відповідальності;

надавати підтримку жертвам війни, включаючи біженців та переселенців [3].

Отже, право на життя є основним і непорушним правом людини. В умовах кризи, коли це право знаходиться під загрозою, важливо забезпечити відповідні механізми захисту через міжнародні норми, національне законодавство та гуманітарні організації. Держави повинні не тільки утримуватися від порушення цього права, а й активно працювати над його захистом у надзвичайних ситуаціях. Тому, міжнародне гуманітарне право та дотримання прав людини зобов'язують усі сторони конфлікту забезпечити максимально можливий захист цивільного населення та військових. Порушення цього права призводить до серйозних міжнародних наслідків, включаючи відповідальність за військові злочини та злочини проти людяності.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Подковенко Т.О., Бобер С.Ю. Право на життя як найвища цінність *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 3. С. 34-38.
3. Право на життя в умовах війни: веб-сайт. URL: <https://law.chnu.edu.ua/pravo-na-zhyttia-v-umovakh-viiny/> (дата звернення 21.12.2024).

Р.М. Фурман,

здобувач фахової передвищої освіти

Науковий керівник: А.В. Дідик,

викладач-методист,

(м. Хмельницький, Україна)

ОЦІНКА ЙМОВІРНОСТІ ПОРУШЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПРИВАТНОСТІ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ: СТАТИСТИЧНИЙ ПІДХІД

У сучасному цифровому світі соціальні мережі стали невід'ємною частиною життя мільярдів користувачів. Водночас зі зростанням їхньої популярності зростають і загрози інформаційній приватності. Порушення конфіденційності даних у соціальних мережах можуть мати серйозні наслідки як для окремих користувачів, так і для організацій та держав. Статистичний підхід до оцінки ймовірності таких порушень дозволяє виявити закономірності,

оцінити рівень ризику та запропонувати ефективні стратегії його зниження.

Метою дослідження є аналіз факторів, що впливають на ймовірність порушення інформаційної приватності у соціальних мережах [1], та застосування статистичних методів для їх оцінки.

Інформаційна приватність – це право користувача на контроль над своїми персональними даними, включаючи можливість обмежувати доступ до інформації та запобігати її несанкціонованому використанню.

У соціальних мережах приватність часто залежить від налаштувань конфіденційності, рівня обізнаності користувачів та політик платформ. Порушення приватності може стосуватися як витоку даних через технічні уразливості, так і навмисного зловживання інформацією з боку третіх осіб [2].

Статистичний аналіз дозволяє ідентифікувати основні фактори ризику:

- 1) технічні фактори (уразливості у програмному забезпеченні, недостатній рівень шифрування даних);
- 2) людський фактор (недостатня цифрова грамотність користувачів, невідповідні налаштування приватності);
- 3) організаційні фактори (недотримання соціальними платформами політик безпеки та захисту даних);
- 4) зовнішні загрози (фішинг-атаки, соціальна інженерія, хакерські зломи).

Ефективна оцінка ймовірності порушення приватності вимагає використання статистичних моделей і методів:

- для виявлення залежностей між факторами ризику та рівнем вразливості користувачів регресійного аналізу;
- для моделювання ймовірних сценаріїв витоку даних методу Монте-Карло [5];
- для оцінки ймовірностей з урахуванням неповних даних Баєсівські мережі [4];
- для визначення зв'язку між активністю користувачів та частотою порушень – кореляційний аналіз.

На основі статистичних методів можна створювати сценарії ризиків [6]:

- сценарій технічного витоку (аналіз вразливостей інфраструктури платформи);

- сценарій соціальної інженерії (вплив психологічних маніпуляцій на розголошення конфіденційних даних);
- сценарій ненавмисного витоку (через недбалість або помилкові дії користувача).

Моделювання таких сценаріїв допомагає оцінити ймовірність їх настання та можливі наслідки.

Використання статистичних методів дозволяє оцінити ефективність впроваджених заходів:

- аналіз ефективності політик конфіденційності (чи знижують нові політики ризики витоків);
- тестування технічних рішень (оцінка ефективності шифрування, двофакторної аутентифікації);
- користувацькі кампанії з підвищення обізнаності (вплив навчальних програм на рівень захищеності даних).

На основі статистичного аналізу можна запропонувати конкретні заходи:

- посилення політик конфіденційності та прозорість умов використання даних;
- підвищення цифрової грамотності користувачів через освітні ініціативи;
- впровадження сучасних методів шифрування та кібербезпеки на платформах;
- регулярний моніторинг та аудит систем захисту даних.

У таблиці 1 наведено реальні кейси порушення інформаційної приватності в соціальних мережах. Більшість витоків відбувається через помилки у програмних інтерфейсах (API) та недостатній рівень шифрування даних. Також недостатнє налаштування приватності та низька цифрова грамотність користувачів збільшують ризики витоків. Непрозорі політики конфіденційності та недостатній контроль за сторонніми додатками є частими причинами порушень. Витоки даних призводять до значних репутаційних і фінансових втрат, штрафів та втрати довіри користувачів.

Регулярні аудити систем, прозорі політики конфіденційності, впровадження двофакторної аутентифікації та навчальні кампанії для користувачів є ключовими заходами для запобігання інцидентам [3].

Таблиця 1 – Реальні кейси порушення інформаційної приватності в соціальних мережах

№ з / п	Назва кейсу	Платформа	Суть порушення	Причини інциденту	Наслідки	Рекомендації
1	Cambridge Analytica (2018)	Facebook	Витік даних 87 млн користувачів, які були використані для політичної реклами під час виборів у США.	Недостатній контроль за доступом сторонніх додатків до даних користувачів.	Зниження довіри до Facebook, штраф у розмірі \$5 млрд від FTC.	Посилення контролю за сторонніми додатками, обмеження доступу до даних користувачів.
2	Витік даних LinkedIn (2021)	LinkedIn	Дані 700 млн користувачів (електронні адреси, імена, номери телефонів) були виставлені на продаж у даркнеті.	Недоліки у програмному інтерфейсі API, що дозволяли скрапінг даних.	Компрометація персональних даних, зниження довіри користувачів.	Регулярний аудит API, обмеження на масовий збір даних.
3	Витік даних Clubhouse (2021)	Clubhouse	Персональні дані 1,3 млн користувачів були викрадені та опубліковані у відкритому доступі.	Вразливості у системі API та недостатній захист даних.	Можливість фішинг-атак, шахрайство з використанням отриманих даних.	Посилення захисту API, впровадження двофакторної аутентифікації.
4	Витік даних Twitter (2022)	Twitter	Витік даних 5,4 млн акаунтів через уразливість в API.	Технічна уразливість API, яка дозволила збір даних.	Продаж даних у даркнеті, репутаційні втрати компанії.	Підвищення стандартів безпеки API, регулярне тестування систем.

5	TikTok і збір даних користувачів (2020)	TikTok	Виявлено збір великої кількості персональних даних користувачів без їх явної згоди.	Недостатня прозорість у політиці конфіденційності.	Заборона TikTok у деяких країнах (Індія, обговорення у США).	Прозорість у політиках конфіденційності, чіткі дозволи для користувачів.
6	Snapchat (2014)	Snapchat	Витік 4,6 млн імен користувачів і номерів телефонів.	Вразливість API, що дозволяла доступ до персональних даних.	Ризик фішинг-атак, компрометація акаунтів.	Впровадження додаткових заходів безпеки API, регулярний аудит безпеки.
7	Data scraping y Facebook (2021)	Facebook	Дані 533 млн користувачів (номери телефонів, електронні пошти) опинилися у відкритому доступі.	Вразливості API та масовий збір даних сторонніми додатками.	Збільшення випадків шахрайства та соціальної інженерії.	Обмеження на автоматизований збір даних, регулярний аудит API.
8	Google+ (2018)	Google+	Витік даних 52,5 млн користувачів через уразливість у коді сервісу.	Недоліки у коді, що дозволяли доступ до даних стороннім додаткам.	Закриття платформи Google+ через низький рівень безпеки.	Регулярний аудит програмного забезпечення, швидке реагування на уразливості.
9	Zoom (2020)	Zoom	Під час пандемії виявлено численні витоки даних та можливість «зумбомбінгу» (небажаного втручання у	Недостатня захищеність платформи, слабе шифрування даних.	Витоки корпоративних даних, втручання в конфіденційні зустрічі.	Впровадження наскрізного шифрування, покращення політики конфіденційності.

			конференції).			
10	MyFitnessPal (2018)	MyFitnessPal (Under Armour)	Витік даних 150 млн користувачів (імена, паролі, електронні пошти).	Злом серверів через уразливість у системі безпеки.	Ризик фішинг-атак та несанкціонований доступ до акаунтів.	Впровадження двофакторної аутентифікації, регулярний моніторинг систем.

Розглянемо модельний приклад, побудований для ілюстрації оцінки ймовірності витоку даних у соціальних мережах за допомогою статистичного аналізу. Необхідно визначити основні фактори ризику та розрахувати ймовірність порушення інформаційної приватності для користувачів соціальних мереж на основі статистичних даних.

Інструменти: регресійний аналіз, метод Монте-Карло, кореляційний аналіз.

Джерела даних: дані про інциденти безпеки (Facebook, LinkedIn, TikTok), результати опитувань користувачів (Statista, Deloitte).

Постановка задачі. Визначити ймовірність витоку персональних даних у соціальних мережах залежно від таких факторів:

- частота входу до акаунта (щодня, щотижня);
- рівень налаштувань приватності (високий, середній, низький);
- використання двофакторної аутентифікації (так/ні);
- рівень цифрової грамотності користувача (високий, середній, низький).

Вихідні дані: 10 000 опитаних користувачів, 200 інцидентів витоку даних за останній рік у соціальних мережах.

Результати статистичного аналізу наведені у таблиці 2.

Таблиця 2 – Статистичний аналіз

№ з/п	Фактор ризику	Категорія	Кількість випадків витоку (N)	Ймовірність (%)
1	Частота входу	Щодня	120	60%
	Щодня	30	15%	
2	Налаштування приватності	Високий рівень	20	10%

	Середній рівень	70	35%	
	Низький рівень	140	70%	
3	Двофакторна аутентифікація	Включена	40	20%
	Вимкнена	150	75%	
4	Рівень цифрової грамотності	Високий	30	15%
	Середній	90	45%	
	Низький	120	60%	

Інтерпретація результатів:

1. Частота входу до акаунта: користувачі, які входять у свої акаунти щодня, мають вищий ризик витоку даних через постійний контакт із платформою та потенційно більше точок доступу для хакерів.

2. Налаштування приватності: користувачі з низькими налаштуваннями приватності мають на 60% вищу ймовірність стати жертвами витоку даних порівняно з тими, хто використовує високі налаштування безпеки.

3. Двофакторна аутентифікація: включена двофакторна аутентифікація значно знижує ризик витоку (з 75% до 20%).

4. Рівень цифрової грамотності: користувачі з низьким рівнем цифрової грамотності на 60% частіше стають жертвами порушення конфіденційності даних.

Моделювання методом Монте-Карло здійснюється наступним чином:

1. Сценарій: модель передбачає ймовірність витоку даних залежно від чотирьох факторів, 10 000 ітерацій для оцінки різних сценаріїв.

2. Результати симуляції:

- низький рівень безпеки (всі фактори на мінімальному рівні): ймовірність витоку – 85%;
- середній рівень безпеки: ймовірність витоку – 45%;
- високий рівень безпеки (всі фактори на максимальному рівні): ймовірність витоку – 10%.

Рекомендації на основі результатів аналізу

1. Посилення налаштувань приватності: користувачам слід регулярно перевіряти та оновлювати налаштування приватності своїх акаунтів.

2. Використання двофакторної аутентифікації: платформи повинні вимагати обов'язкового використання двофакторної аутентифікації.

3. Цифрова грамотність: проведення навчальних кампаній з кібербезпеки для користувачів.

4. Технічний моніторинг: соціальні мережі повинні регулярно проводити технічний аудит систем безпеки.

Статистичний підхід до оцінки ймовірності порушень інформаційної приватності дозволяє виявити ключові фактори ризику та спрогнозувати ймовірність витоків даних. Найбільш вразливими є користувачі з низьким рівнем цифрової грамотності, відсутністю двофакторної аутентифікації та слабкими налаштуваннями конфіденційності.

Ефективні стратегії безпеки включають:

- прозору політику конфіденційності;
- підвищення цифрової грамотності користувачів;
- впровадження обов'язкової двофакторної аутентифікації.

Статистичні методи оцінки дозволяють детально аналізувати фактори ризику та будувати прогнози ймовірних загроз. Регулярні аудити безпеки, впровадження навчальних програм та використання сучасних технічних рішень можуть значно знизити ймовірність витоку даних. Користувачі повинні мати доступ до зрозумілих інструкцій щодо захисту своїх даних у соціальних мережах. Синергія між розробниками, користувачами та експертами з кібербезпеки є ключем до успішного захисту інформаційної приватності.

Оцінка ймовірності порушення інформаційної приватності у соціальних мережах за допомогою статистичних методів є важливим кроком до розуміння ризиків та їх мінімізації. Статистичний підхід дозволяє не лише оцінити поточний рівень загроз, а й спрогнозувати їх розвиток у майбутньому. Комплексне застосування регресійного аналізу, моделювання Монте-Карло та інших методів допомагає виробити ефективні стратегії захисту інформації.

Створення культури відповідального використання соціальних мереж у поєднанні з надійними технічними рішеннями є ключовим фактором для забезпечення конфіденційності даних у цифровому середовищі.

Список використаних джерел та літератури:

1. Право на приватність у соціальних мережах. URL: <https://onlinelawschool.pro/pravonapryvatnist> (дата звернення: 27.11.2024)

2. Уханова Н. С. Виклики і загрози правам та безпеці людини в інформаційній сфері. *ІНФОРМАЦІЯ І ПРАВО*. № 4(27)/2018. С. 33-45. URL: https://ippi.org.ua/sites/default/files/6_10.pdf (дата звернення: 27.11.2024)
3. Подорожна Т. С. Забезпечення інформаційної безпеки України в умовах сучасних викликів та загроз з боку рф. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. № 6 (2023). С. 491-497. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/12/87.pdf> (дата звернення: 27.11.2024)
4. Дебела І. Байєсовський метод оцінки альтернативних рішень. *Таврійський науковий вісник*. Серія: Економіка. № 8. 2021. С. 76-81. <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2021.8.11>
5. Що таке моделювання методом Монте-Карло? URL: <https://aws.amazon.com/ru/what-is/monte-carlo-simulation/> (дата звернення: 27.11.2024)
6. Резнікова О. О., Войтовський К. Є., Лепіхов А. В. Національні системи оцінювання ризиків і загроз: кращі світові практики, нові можливості для України: аналіт. доп.; за заг. ред. О. О. Резнікової. Київ: НІСД, 2020. С. 34-72 (84 с.). URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-07/dopovid.pdf> (дата звернення: 27.11.2024)

А.Р. Чайковський,
аспірант
Д.Б. Жупан,
аспірантка
(м. Київ, Україна)

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНИХ І ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ ОФІЦЕРА – ЛІДЕРА ОПЕРАТИВНОЇ ЛАНКИ ВІЙСЬКОВОГО УПРАВЛІННЯ

Формування лідерських особливостей офіцерів є пріоритетним завданням професійної військової освіти. У сучасних умовах лідерські особливості відіграють вирішальну роль під час проведення бойових операцій, коли офіцер виконує функції управління, планування та координації, аналізу ситуації, а також несе відповідальність за життя свого підрозділу та співпрацю з командою. У мирний час, військовий лідер забезпечує ефективну організацію та керованість підрозділами, готовність своїх підлеглих до дій у разі небезпеки національній безпеці. Якість професійної діяльності випускника військового ЗВО залежить від його здатності та готовності проявляти лідерські якості на призначених посадах. Це передбачено і

Концепцією трансформації системи військової освіти, за якою професійна військова освіта сприяє розвитку військового лідера шляхом надання широкого спектру професійних знань.

Для військової діяльності характерні особиста відповідальність кожного учасника за виконання своїх обов'язків, високий рівень інтелектуального розвитку, зростання значення мислительної роботи, високі вимоги до особистісних та психологічних характеристик військових, особливо офіцерського складу. Від військового вимагають не лише глибоких професійних знань, але і високого рівня громадянської зрілості та моральної стійкості, ініціативи та творчості на вищому рівні, розвитку здатності до самостійних, відповідальних, ініціативних та автономних дій.

Зауважимо, що у нормативних документах військове лідерство визначається як цілеспрямований вплив військовослужбовців різних категорій у повсякденній, службовій, навчальній і бойовій діяльності, а також в неупорядкованих (нестандартних, критичних) ситуаціях на особовий склад шляхом підтримання довіри і поваги, надання мети, спрямування на її досягнення, забезпечення дисципліни і мотивації до виконання завдань за призначенням та вдосконалення ЗСУ як суспільного інституту.

Історія військових конфліктів показала, що війна породжує і виявляє найкращі та найгірші особливості офіцерів-лідерів, тому в армії лідерство завжди починається з наявності простих християнських чеснот, таких як: доброчесність, стриманість, старанність, терплячість, смиренність, а потім залежно від особливостей характеру військового лідера та обставин, які спонукають до приймання правильних та вчасних рішень, формується система спеціальних чеснот, зокрема зазначених у вітчизняної Доктрині розвитку військового лідерства: професійність, патріотичність, мужність, авторитетність, самодисципліна, ініціативність, воля, розсудливість, відповідальність, військова постава, фізична підготовленість.

Офіцер-лідер повинен приймати ефективні рішення та розв'язувати проблеми від яких багато що залежить, а насамперед, життя людини. Крім того, вони знають коли рішення необхідно і, в таких випадках, не зволікають. Такі лідери знають, що найважливіша і найскладніша частина цього процесу – не саме прийняття рішення, а впевненість у тому, що рішення приймається щодо тієї проблеми, яка дійсно важлива.

Окрім того, лідерство розглядається як психологічна характеристика поведінки певних членів групи та як процес психологічного впливу однієї людини на інших при їх сумісній життєдіяльності, який здійснюється на основі сприйняття, наслідування, навіювання, розуміння один одного.

На думку О. Бойка, лідерські особливості командира підрозділу мають базуватися на морально-етичних цінностях і якостях, що формуються у ВВНЗ, апробовані у військовій практиці, перевірені й удосконалені на первинних посадах у військах і впроваджені в систему професійної підготовки військових фахівців у військовому ЗВО.

Військове лідерство дозволяє підвищити успішність реалізації управлінських функцій на процеси самоорганізації підлеглих, що, у свою чергу, позначається на емоційній атмосфері та сприяє підвищенню згуртованості колективу. Військовий лідер стає привабливим для товаришів по службі завдяки умінню бачити те, що наприкінці буде досягнуто в результаті його зусиль і зусиль його колег.

Офіцерові важливо володіти сукупністю лідерських якостей, завдяки яким він зможе професійно вирішувати завдання відповідно до своїх посадових, функціонально-рольових обов'язків і соціального призначення. Розуміння лідерства як ключової психологічної характеристики боєздатності армії, безсумнівно, допоможе офіцерам стати кращими, більш ефективними лідерами, створити нові стандарти лідерства, які цінує як начальство, так і підлеглі.

Ефективність офіцера-лідера ґрунтується на його лідерських якостях: особистих (енергійність, фізична витривалість, стресостійкість); особистісних (високий рівень самосвідомості, чесність та прямота, прагнення до лідерства, мобільність); соціальних (комунікабельність, здатність налагоджувати співпрацю, кооперативність); професійних (наполегливість, відповідальність за досягнення цілей, здатність не відступати перед труднощами); інтелектуальних (когнітивні здібності, впевненість у судженнях, здатність до прийняття рішень).

Розвиток лідерських особливостей офіцера є постійним процесом, що вимагає усвідомленого підходу, розуміння кінцевої мети. Для розвитку лідерських особливостей велику роль відіграє практичне мислення офіцера-лідера, яке характеризується чіткою

спрямованістю на реалізацію діяльності, досягненням оптимального, найкращого у визначених умовах результату. Мислення оперує згорненими когнітивними конструктами (евристиками), узагальненнями, які дозволяють зменшити ступінь невизначеності у проблемній ситуації. Офіцеру-лідеру властиво бачити сутність явищ у дрібницях, вміти чітко виявляти суть проблеми, іти на ризик за потреби виважено та осмислено.

Одночасно лідерські особливості офіцера визначають як сукупність індивідуальних психологічних рис, знань, умінь, лідерського потенціалу, мотивів та досвіду лідерської поведінки, які забезпечують професійну спроможність та готовність якісно здійснювати лідерську діяльність відповідно до займаної посади.

О.В. Шишкін,
здобувач наукового ступеня доктора філософії, адвокат
(м. Київ, Україна)

ПОНЯТТЯ СУБ'ЄКТА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН

В умовах сучасних глобальних (соціально-економічних, санітарно-епідеміологічних політичних тощо) викликів, як і у часи мирного розвитку, державна політика реалізується законодавцем через систему адміністративно-правових механізмів. Як слушно зазначають Курило В.І., Мушенюк В.В., Ситніченко О.М. В державою, поряд з імперативними методами публічного адміністрування, застосовуються механізми регулюючого (стимулюючого) впливу з метою захисту адміністративних, цивільних, господарських та інших відносин [1, с. 171].

На думку автора, дослідження сутності та правового статусу суб'єктів адміністративно-правової охорони господарських відносин є наразі актуальним. Особливо це є очевидним у період спроби законодавця трансформувати господарське законодавство та посилити роль адміністративно-правових засобів впливу при реалізації публічного управління.

Дійсно, адміністративно-правова охорона господарських відносин, у першу чергу, пов'язується з формуванням широкого спектру відносин публічного управління у нашій державі. Тобто, така

охорона виникає з метою створення умов для здійснення правомірної, врегульованої державою діяльності у сфері господарювання. Обов'язковим учасником таких суспільних відносин виступає уповноважений державний чи публічний суб'єкт, який, здійснюючи таку охорону, особисто не є учасником господарських відносин. Аналіз сформованого у правовій доктрині юридичного статусу такого суб'єкта визначає мету даного дослідження.

Отже, сформована сукупність наукових поглядів щодо ролі суб'єкта публічного регулювання суспільних господарських відносин дали підстави здійснити наступні узагальнення та визначити персональні наукові позиції.

У першу чергу зазначимо, що нами повністю підтримується позиція сформульована авторським колективом науковців-адміністративістів під керівництвом Галуцька В.В. про те, що поряд з існуванням спільних рис суб'єктів адміністративно-правової охорони, індивідуалізовані форми і методи адміністративно-правової охорони господарських відносин відрізняються в рамках компетенції окремих з них, а тому повинні бути чітко регламентовані у вітчизняному законодавстві [2, с. 79].

Розвиваючи викладену вище позицію, у самостійному дослідженні даної проблематики Рогач Л.І. визначила специфічні риси суб'єкта адміністративно-правової охорони господарських відносин. На думку вітчизняного фахівця, по перше, такий суб'єкт наділений владними повноваженнями. По друге, має можливості висувати обов'язкові для виконання керованим об'єктом вимоги в межах компетенції, яка закріплена за суб'єктом нормами законодавства України. По третє, наявний імперативний та односторонній характер вимог такого суб'єкта стосовно керованого об'єкта. По четверте, суб'єкт наділений можливостями для реального забезпечення охорони господарських відносин, включаючи засоби примусу, можливість висунення вимог до поведінки керованого об'єкта з боку суб'єкта охорони задля її моделювання у визначеному напрямку [3, с. 55].

Характеризуючи суб'єктів адміністративно-правової охорони господарських відносин, Шопіна І.М. відносить до них органи держави та місцевого самоврядування, за наявності таких умов та підстав: а) виникнення господарських відносин; б) на здійснення правової охорони господарських відносин державою уповноважено конкретного суб'єкта публічної діяльності; в) охорона здійснюється на основі норм адміністративного права у визначених формах,

встановленому порядку з дотриманням встановленої процедури, а також із використанням способів, засобів та заходів охорони в межах повноважень суб'єкта охорони [4, с. 1060].

Проведений аналіз основоположних позицій, дає підстави здійснити наступне узагальнення. Існуюча доктринальна позиція щодо того, що «усі суб'єкти адміністративно-правової охорони господарських відносин входять до правоохоронної системи України як сукупності органів держави та органів місцевого самоврядування, зв'язків між ними, що функціонують і взаємодіють у встановлених законодавством України межах і передбачені ним способи, засоби та заходи задля забезпечення правопорядку» [3, с. 55], на нашу думку, потребує доповнення та уточнення наступним чином.

Оскільки правоохоронна система нашої держави є сукупністю тісно пов'язаних між собою елементів, які взаємодіють та утворюють певну цілісність та базується на відповідних принципах, засадах та способах функціонування, то доцільно підтримати позицією Дудченко О. про те, що саме інституціональну підсистему правоохоронної системи нашої держави, поряд із безпосередньо правоохоронними органами, утворюють суб'єкти правоохоронного впливу [5, с. 147], саме до яких, на нашу думку, доцільно відносити органи державної виконавчої влади та органи місцевого самоврядування.

Висновки. Отже, наразі посилення актуальності адміністративно-правових норм як засобів охорони господарських відносин сприяє певна частина їх особливостей, які чітко відмежовують норми адміністративного права від норм інших суспільно-правових галузей. До зазначених особливостей нами відносяться: визначення обсягу повноважень та законодавчо закріплених способів діяльності суб'єктів владно-розпорядчих повноважень, переважна імперативність регуляторних приписів та можливість створення норм під час здійснення охорони господарських відносин, можливість позасудового застосування санкцій адміністративно-правових норм за адміністративні проступки у сфері господарювання. Охорона господарських відносин засобами публічно-правового впливу являє собою багаторівневу соціальну систему, що функціонує в державі та об'єднує державні та місцеві владні органи та їх інститути, які здійснюють правозахисну діяльність суб'єктів господарювання. Перспективними та необхідними дослідженнями у даній царині є розширення числа методів

адміністративно-правової охорони господарських відносин для кожного окремого суб'єкта її здійснення, а також методів правозабезпечення.

Список використаних джерел та літератури:

1. Курило В.І., Мушенюк В.В., Ситніченко О.М. Трансформація адміністративно-правових засад функціонування системи оподаткування після введення воєнного стану в Україні. Jurisprudence under martial law: conceptual dimension: Scientific monograph. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2024. Р. 169-196.
2. Адміністративне право України. Повний курс: підручник. За ред. В. Галунька, О. Правоторової. Вид. 4-ге. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. 656 с.
3. Рогач Л.І. Сутність та складові категорії «адміністративно-правова охорона господарських відносин. Матеріали І Всеукраїнських наукових читань пам'яті академіка С. Дністрянського «Західноукраїнська Народна Республіка – П'ємонт українського державотворення», [м. Тернопіль, 13-14 квіт. 2018 р.]. – Київ-Тернопіль : ТНЕУ, 2018. С. 54–56.
4. Шопіна І.М. Щодо концептуальних підходів до визначення поняття правового регулювання. Форум права. 2011. №2. С. 1055–1061.
5. Дудченко Олександр. Сутність правоохоронної системи. Підприємництво, господарство і право. 2019. №8. С. 144–149.

А.С. Шкільняк,
здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: О.В. Охман,
кандидат юридичних наук,
(м. Хмельницький, Україна)

ЗАКОНОДАВЧІ ЗАСАДИ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ТА ПРАВА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ НА ПРИРОДНІ РЕСУРСИ

Україна володіє значними природно-ресурсним потенціалом, який має велике значення для економічного, соціального та екологічного розвитку держави. Відносини, пов'язані з використанням природних ресурсів та володіння ними, регулюються екологічним законодавством. Важливою складовою цього є право власності на природні ресурси та право природокористування, які забезпечують раціональне використання природних багатств та захист довкілля.

Право власності на природні ресурси – це сукупність юридичних норм, які встановлюють належність природних об’єктів певним суб’єктам, а також регламентують права, обов’язки і відповідальність власників щодо цих об’єктів. Можна зазначити, що право власності на природні ресурси – це врегульовані правовими нормами суспільні відносини щодо володіння, користування та розпорядження природними. Конституція України закріплює принцип набуття і реалізації права власності на природні ресурси громадянами, юридичними особами, територіальними громадами та державою відповідно до закону.

Варто також зазначити, що право власності на природні ресурси має ряд специфічних особливостей, пов’язаних із їх екологічним змістом.

По-перше, воно не є всеосяжним, бо не всі природні ресурси за своїми властивостями можуть перебувати у власності, а лише ті з них, котрі є відносно стабільними, підлягають індивідуалізації. До них належать земля, надра, води, ліси, тваринний світ, природно-заповідні об’єкти. Інші елементи природного середовища не здатні через об’єктивні властивості бути об’єктами власності (вітрова та сонячна енергія, атмосферне повітря, кліматичні ресурси й інше), тому що не можуть бути об’єктом привласнення з боку людини та суспільства.

По-друге, природні ресурси, хоча і є самостійними об’єктами права власності, проте нерозривно взаємопов’язані. Тому вилучення природної речовини в процесі використання даних об’єктів (видобуток корисних копалин, заготівля деревини, споживання води, відстріл і відлов тварин, ловля риби тощо) не припиняє права власності на відповідні елементи природного світу, а лише є підставою виникнення права власності на Продукти праці, отримані шляхом експлуатації природних ресурсів.

За своїм юридичним змістом право власності на природні ресурси розкривається через зміст його структурних елементів: права володіння, користування та розпорядження

Право володіння природними ресурсами являє собою фактичне володіння уповноваженою особою об’єктом, здійснення господарського панування над привласненими природними ресурсами й усунення всіх інших осіб від їх фактичного привласнення.

Право користування природними ресурсами слід розуміти як визнання законом можливості їх господарської експлуатації та вилучення з них корисних можливостей і доходів. Слід зазначити, що

право користування природними ресурсами власника має відмінності від права користування природними ресурсами невластника.

Право розпорядження природними ресурсами – це визнана за власником і Гарантована йому можливість учиняти дії, спрямовані на зміну юридичного статусу, економічного призначення або стану природних об’єктів, визначення їх юридичної долі (передача їх іншим суб’єктам права у власність) [1].

В Україні основні положення щодо права власності на природні ресурси визначені Конституцією України, Земельним кодексом України, Кодексом України про надра, Водним кодексом України та ін.

Відповідно до Конституції України, природні ресурси можуть перебувати у трьох формах власності – державна, комунальна та приватна власність [2]. Державна власність – переважна більшість природних ресурсів України належить державі. До них належить ліси, надра, води загальнодержавного значення, природні об’єкти в межах природно-заповідного фонду. Комунальна власність – згідно із законодавством, природні ресурси можуть належати територіальним громадам. Приватна власність – громадяни та юридичні особи мають право володіти певними природними ресурсами, наприклад, земельними ділянками або водними об’єктами, що знаходяться на цих ділянках, за умови дотримання законодавчих обмежень.

Власники природних ресурсів мають право користуватися природними ресурсами відповідно до їх цільового призначення, отримувати вигоди від використання природних ресурсів, захищати свої права у разі їх порушення.

Водночас на власників природних ресурсів покладаються обов’язки щодо раціонального використання ресурсів, дотримання екологічних норм, запобігання шкоди довкіллю.

Право природокористування – процес раціонального використання людиною природних ресурсів для задоволення різних потреб та інтересів. Найважливішими принципами природокористування є його цільовий характер, плановість і тривалість, ліцензування, врахування надзвичайного значення в житті суспільства.

Природокористування поділяється на два види: загальне та спеціальне.

Загальне природокористування – це право кожного громадянина користуватися природними ресурсами без спеціального

дозволу, наприклад користуватися водними об'єктами для відпочинку [3].

Спеціальне природокористування на відмінну від загального вимагає отримання дозволів (ліцензій). Прикладами є користування надрами, вирубка лісу, вилов риби, видобуток корисних копалин.

Право природокористування має певні особливості. Цільовий характер, тобто природні ресурси повинні використовуватись лише для визначених законом чи дозволом цілей. Платність, у більшості випадків природокористування є платним, наприклад плата за спеціальне водокористування. Обмеженість у часі, спеціальні дозволи видаються на визначений термін.

Отже, право власності на природні ресурси та право природокористування є основною екологічного законодавства України. Вони визначають межі та умови використання природних ресурсів а також спрямовані на забезпечення раціонального використання природних ресурсів та захист довкілля. Сучасна правова система України передбачає колективний характер права власності на природні ресурси та різноманітні форми природокористування. Однак, існують певні проблеми, які потребують вирішення. Важливими напрямками вдосконалення законодавства є посилення контролю за природокористуванням, запровадження ефективніших економічних стимулів для екологічно чистих технологій та підвищення рівня екологічної освіти серед населення.

Список використаних джерел та літератури:

1. Комарницький В.М., Шевченко В.І., Єлькін С.В. Екологічне право. Навчальний посібник. 3-є вид. Центр навчальної літератури, Київ: 2006. 224 с. Бібліотека електронних підручників. URL: <https://e-pidruchniki.com/content/ponyattya-ta-zmist-prava-vlasnosti-na-prirodni-resursy.html>
2. Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Водний кодекс України: Кодекс від 06.06.1995 р. № 213/95-ВР. Дата оновлення: 15.11.2024 р. UPL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text>

Є.А. Ющенко,
здобувачка вищої освіти
Науковий керівник: О.В. Охман,
кандидат юридичних наук
(м. Хмельницький, Україна)

ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ГРОМАДЯН

Для початку зазначимо, що у сучасному світі екологічна свідомість стала ключовим елементом сталого розвитку та соціальної відповідальності. Визнаючи першорядну важливість охорони довкілля, Україна розробила комплексну нормативно-правову базу, що визначає права та обов'язки громадян у сфері збереження та захисту довкілля.

Конституція України, зокрема стаття 50, закріплює основні екологічні права всіх громадян на безпечне і здорове довкілля [1]. Це конституційне положення гарантує громадянам екологічно безпечне середовище існування та можливість вимагати компенсації за будь-яку шкоду, завдану їхньому здоров'ю чи майну внаслідок екологічних порушень. Крім того, громадяни мають право на вільний доступ до інформації про стан довкілля, що дає їм змогу ухвалювати обґрунтовані рішення та брати активну участь у природоохоронній діяльності.

ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища» розвиває ці права та надає детальні механізми залучення громадян до природоохоронної діяльності. Закон не лише захищає індивідуальні екологічні права, а й накладає відповідні зобов'язання. Громадяни зобов'язані поважати та зберігати довкілля, дотримуватися екологічних норм і сприяти збереженню біорізноманіття та природних ресурсів [2]. Зазначимо, що одним із ключових обов'язків в українському екологічному законодавстві є зобов'язання мінімізувати негативний вплив на довкілля. Також це стосується належного поводження з відходами, зниження рівня забруднення, економії енергії та водних ресурсів, а також підтримку стійких практик.

Як зазначає Б.О. Тарасов, громадяни зобов'язані не допускати порушення екологічних прав і законних інтересів, зокрема не завдавати своєю діяльністю шкоди здоров'ю та майну інших осіб. Вони також зобов'язані вносити спеціальні платежі за користування природними ресурсами та сплачувати штрафи за порушення

природоохоронного законодавства [3, с. 149]. З огляду на це, люди повинні брати участь в екологічній освіті, підтримувати екологічні ініціативи та повідомляти про можливі екологічні порушення у відповідні органи. Законодавча база також заохочує участь громадськості в ухваленні екологічних рішень. За допомогою громадських екологічних експертиз і механізмів консультацій громадяни можуть робити свій внесок у розробку екологічної політики, оскаржувати потенційно шкідливі промислові та інфраструктурні проєкти і виступати за більш стійкі стратегії розвитку.

На наше переконання, технологічні та промислові особливості України створюють унікальні екологічні проблеми, які вимагають інноваційних підходів до екологічних прав та обов'язків. Маючи промислову базу, успадковану від радянської епохи, багато регіонів України продовжують боротися із забрудненням, застарілою інфраструктурою та деградацією довкілля. Зокрема, «брак чистої питної води може стати новою глобальною загрозою для людства: шість мільйонів українців відчувають проблеми з доступом до питної води через війну. Крім того, такі чинники, як різка зміна клімату, стрімка урбанізація та промислове забруднення, загрожують праву людей на чисту воду» [4, с. 58].

Саме на цьому тлі індивідуальна та колективна діяльність із захисту довкілля набуває дедалі більшого значення. На сучасному етапі громадяни дедалі активніше впроваджують «зелені» технології, підтримують ініціативи з використання поновлюваних джерел енергії та вимагають суворіших екологічних стандартів як від державних органів. Економічні перетворення та міжнародне співробітництво ще більше розширили сферу екологічних прав та обов'язків України. У міру наближення до європейської інтеграції Україна ухвалює більш прогресивні екологічні стандарти та бере участь у глобальних екологічних угодах. Міжнародне фінансування, програми технічної допомоги та транскордонні екологічні проєкти надали українським громадянам платформу для екологічного навчання, інновацій та практики.

Отже, екологічні права та обов'язки в Україні динамічно розвиваються. Вони не є простими юридичними зобов'язаннями, а являють собою фундаментальні аспекти розвитку сучасного суспільства і відображають колективний обов'язок щодо захисту природного середовища для нинішнього і майбутніх поколінь.

Розуміючи й активно реалізуючи ці права та обов'язки, громадяни України можуть відіграти важливу роль у забезпеченні сталого розвитку та охорони довкілля.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996, № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 06.12.2024).
2. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991, № 1264-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 06.12.2024).
3. Тарасов Б.О. Екологічні права та обов'язки громадян. *Пріоритетні шляхи розвитку науки і освіти*: матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 19-20 червня 2024 року). Львів: Львівський науковий форум, 2024. С. 149-150.
4. Рибачек В.К. Особливості реалізації екологічних прав в Україні під час збройного конфлікту з РФ. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: юридичні науки. 2023. №1. С. 55-61.

А. А. Якименко,
старший викладач
(м. Хмельницький, Україна)

НАЦІОНАЛЬНІ РЕАЛІЇ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Вступ. Постановка проблеми. Статистичні дані 2023–2024 років вказують, що до переліку держав із великою кількістю внутрішньо переміщених осіб входить й Україна – близько 7 млн. осіб. Внутрішньо переміщені особи також постійно перебувають в центрі уваги Організації Об'єднаних Націй, оскільки ця соціальна проблема безпосередньо пов'язана з наслідками військового вторгнення, збройних конфліктів тощо. Загалом внутрішньо переміщені особи та біженці, яким характерна схожістю наявних проблем, значно уповільнюють роботу соціальних установ та закладів, органів державної влади та управління, окремих відповідальних осіб.

Поточна ситуація вимагає активної взаємодії усіх прогресивних держав, а також країн, що поєднані вказаною проблемою, інтенсифікації процесу якісного формування нормативної основи, що регулюватиме важливі питання соціального захисту внутрішньо переміщених осіб та соціальної роботи з ними. Адже соціальна робота являє собою професійну діяльність, яка безпосередньо спрямована на мінімізацію негативних наслідків, запобігання та подолання складних життєвих обставин, посилення здатності громадян до реалізації свого потенціалу. Звичайно, складних життєвих обставин та їх негативних наслідків більше у воєнний час, ніж у мирний. Тому потреба у правовому регулюванні соціальної роботи як дієвої служби допомоги, що допомагає вирішувати проблеми забезпечення соціальних умов реалізації прав громадян, збільшується. Причинами в теперішній воєнний час її актуалізації виступає те, що все більше громадян внаслідок війни потребують соціальних послуг, соціальних гарантій якості життя. Особливо соціальної допомоги потребують внутрішньо переміщені особи, які позбавлені необхідного задоволення базових потреб, залишили власні домівки.

Актуальність дослідження. Сьогодні змінилась організація соціальної роботи та соціальної допомоги. Раніше здебільшого цим займалися благодійні фонди, волонтери, міжнародні організації, сама допомога була несистемною та розрізною, залежно від того, хто доставив допомогу, до якої громади була вона доставлена, хто зміг її організувати. Сьогодні ж це, як правило, координація допомоги в кожному регіоні й на рівні держави гуманітарними штабами, взаємодія та співпраця державних установ, міжнародних і волонтерських організацій, вона також організовується державою, органами місцевої влади та самоврядування, соціальними службами. Практично вивчаються потреби внутрішньо переміщених осіб через чат боти, соціальні мережі, телефони, організовано прийом заявок на ліки, харчі, постійно підтримується безпосереднє спілкування із соціальними працівниками, адже враховується набутий досвід за останнє десятиріччя. Не на останньому місці серед внутрішньо переміщених осіб посідають й проблеми працевлаштування. Тому, нормативне врегулювання соціальної роботи із внутрішньо переміщеними особами – один з ключових напрямків діяльності різних недержавних та державних організацій.

Зв'язок роботи з важливими науковими чи практичними завданнями. На сьогодні пріоритетними стають дослідження форм та

методів правового регулювання соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами, адже внутрішньо переміщені особи мають отримувати необхідну інформаційну підтримку в набутті освіти, працевлаштуванні, організації діяльності та суспільному житті. Це являється актуальним соціальним, педагогічним та науково-практичним завданнями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз форм та методів нормативного врегулювання соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами є предметом дослідження фахівців як у сфері права, соціальної роботи, так і в різних галузях національної науки. Проблеми правового регулювання статусу переміщених осіб досліджували вчені, науковці, практики в галузі права, соціальної роботи такі як І. Алімова, В. Андріяш, К. Бабенко, І. Басова, Н. Блюк, А. Бондаренко, В. Боняк, Ю. Бриндіков, А. Волкова, І. Грицай, Н. Громадська, Ю. Делія, Н. Ісаєва, А. Конончук, К. Крахмальова, О. Лішик, М. Логвинова, Н. Максимовська, М. Малиха, І. Мельник, В. Михайловський, Л. Наливайко, В. Посмітна, Г. Пристанська, Д. Репецька, Л. Русаль, І. Трубавіна, О. Чуйко, К. Шостак тощо.

Саме тому **метою** нашого дослідження є теоретичне обґрунтування та розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення системи нормативно-правових актів та, відповідно, оптимізації соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб в умовах триваючого збройного конфлікту, а також теоретичне обґрунтування форм та методів правового регулювання соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами на випадок безробіття як засобів вдосконалення законодавства в цілому.

Результати дослідження. Сучасна соціальна та економічна ситуація в нашій державі провокує існування соціальних проблем, що безпосередньо пов'язані з вимушеним переселенням у межах країни великої кількості осіб. Внутрішньо переміщені особи виступають кризовою групою, соціальна робота з якою повинна бути направленою на застосування інноваційних засобів фахової діяльності професіоналів, а також відповідати сучасним вимогам. Це посилює соціальну інтеграцію шляхом поєднання та активізації позитивних соціальних впливів усіх складових елементів соціального середовища.

Особливості нормативно-правового регулювання соціальної роботи із внутрішньо переміщеними особами зумовлюються особливостями об'єкта. Тому, на нашу думку, потрібно враховувати особистісні особливості, що притаманні конкретним особам,

актуальність вітальних потреб для цієї категорії клієнтів, а також особливості психічного стану, які спричиненого дією військового конфлікту. Здійснюючи оцінку потреб, потрібно звертати увагу на конкретні обставини, за яких вони виникли у внутрішньо переміщених осіб. Зовнішнє середовище, військовий стан впливають на населення і, як наслідок, внутрішньо переміщені особи, які евакуйовані із зони бойових дій, мають вищий ризик розвитку проблем. Так, на думку Л. Мельника, «жертви травматичних подій часто стають внутрішньо переміщеними особами, що може швидко призвести до відчуття нестабільності та втрати контролю над своїм життям. Наслідки цього досвіду можуть бути важкими, включно з раптовою втратою незалежності та самосвідомості. Вони можуть почуватися розгубленими, боятися бути відкинутими та переповненими почуттям невпевненості; їхня психіка може навіть шукати цапа відпущення. Нерідкі випадки, коли посттравматичний стресовий розлад і сильні стресові реакції вкорінюються разом із функціональними симптомами, психосоматичними розладами та навіть зловживанням психоактивними речовинами. Усі ці труднощі супроводжуються важким почуттям сорому, низькою самооцінкою та постійним почуттям провини, залишаючи жертву в непередбачуваному, невизначеному майбутньому» [1, с. 10-11].

Також, О. Чуйко відзначив таке: «вплив зовнішніх екстремальних факторів призводить до порушення звичного укладу та способу життя, як конкретних людей, так і окремих груп та спільнот. Такими зовнішніми екстремальними факторами можуть бути природні катаклізми, техногенні катастрофи, соціальні конфлікти і військові дії. Поява таких екстремальних і кризових ситуацій призводить до появи значної кількості як безпосередньо постраждалих людей, так і значної кількості тих, чиє життя пов'язане із постраждалими» [2, с. 153].

Вимушено переміщених осіб пропонуємо нормативно поділити умовно на такі групи, залежно від місця проживання:

- 1) ті, хто проживає в центрах спільного проживання (табори, гуртожитки, санаторії) та мають спільні проблеми;
- 2) ті, хто знайшов притулок у своїх родичів, друзів або орендує житло.

Враховуючи місця проживання внутрішньо переміщених осіб, слід постійно координувати соціальну роботу таким чином, щоб вони почували себе соціально захищеними. Така соціальна робота

передбачає певний контролюючий вплив на них та надання підтримки, соціальний захист. Реалізація відповідних соціальних програм з адаптації внутрішньо переміщених осіб потребує також й нормативного регулювання на рівні держави.

Внутрішньо переміщені особи потрапляють в середовище, яке для них являється відносно новим і часто переживають соціальні труднощі у процесі адаптації. Як зазначає Г. Пристанська, «зміна місця проживання внутрішньо переміщених осіб і пов'язані з переїздом дезадаптація і маргіналізація, накладають відбиток на процес розвитку особистості, створюють стресові ситуації, породжують стан безвиході, можуть слугувати причинами соціальної невлаштованості, бездомності, бідності, ін.» [3, с. 66].

Як зазначає Л. Русаль, соціальна допомога – це одна з основних форм підтримки суспільством осіб, чие матеріальне становище не відповідає загальноприйнятому рівню забезпечення або є нижчим межі забезпеченості, визначеної законодавством. Соціальна допомога буває державною, благодійною, гуманітарною, грошовою або натуральною тощо. Державна допомога – це гарантований саме державою рівень матеріальної підтримки громадян (грошова виплата) [4, с. 49].

Надання житла внутрішньо переміщеним особам «з фонду соціального призначення могло б вирішити питання з розселенням. Це спосіб забезпечення громадян житлом, при якому право власності на домоволодіння належить державі або органу місцевого самоврядування. Фондів соціального та тимчасового житла на балансах міських рад чи державних установ критично мало та не відповідає реальним потребам» [5].

Проблеми всередині країни, які безпосередньо пов'язані з масовою міграцією внутрішньо переміщених осіб, хвилюють також і суспільство в цілому. Правова захищеності, відсутність роботи, доступ до соціальних та медичних послуг, отримання соціальних виплат, влаштування осіб до навчальних закладів, отримання тимчасового притулку створюють серйозні проблеми. Для їх вирішення потрібно використовувати конкретні підходи у соціальній політиці із безпосереднім врахуванням проблем різних категорій внутрішньо переміщених осіб. Наприклад, деякі науковці вказують, що внутрішньо переміщені особи можуть отримати значну користь від підходу інтенсивного втручання, де соціальні працівники виконують роль кейс-менеджерів. Такий підхід включає надання комплексних

соціальних послуг. Окрім цього, соціальний працівник діє мов би координатор, який полегшує доступ до різних ресурсів. Тобто, люди, які потребують конкретної допомоги, отримують від кейс-менеджерів індивідуальну увагу. Якісна допомога внутрішньо переміщеним особам буде залежати від злагодженості спеціалістів, а також від сформованої за нормативними вимогами мультидисциплінарної команди. Як зазначає Л. Мельник: «Мультидисциплінарна команда – це група фахівців (психологи, соціальні працівники та педагоги, медики, шкільні вчителі тощо), об'єднаних спільними цілями. У мультидисциплінарній команді чітко визначаються функції кожного фахівця, розподіляються ролі та сфери відповідальності. Визначення пакету послуг, що пропонуються конкретному клієнту, обговорення проблемних питань, оцінювання виконаної роботи відбувається на групових зустрічах мультидисциплінарної команди. Координація роботи членів команди і представлення нових випадків здійснюється координатором – як правило, соціальним працівником. Склад команди може відрізнятися залежно від потреб людини, яка отримує допомогу, та плану її супроводу» [1, с. 14].

Виходячи з цього, виокремимо наступні напрями розвитку нормативних актів по врегулюванні соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами:

1. Професійна та трудова адаптація. Цей напрямок включає працевлаштування внутрішньо переміщених осіб з урахуванням наявної кваліфікації, а також потреб ринку праці, розвиток самозайнятості, організація перепідготовки та професійної підготовки.

2. Рішення проблем матеріальної компенсації шкоди в ході залишення колишнього місця проживання. Цей напрям включає в себе організацію роботи з надання житла, необхідної медичної допомоги, встановлення розмірів збитків, виплату встановлених законом допомог, а також створення первинних умов для подальшої соціально-трудова адаптації.

3. Подальший розвиток або формування гармонійних взаємин із місцевим населенням. Тут доволі важлива організація роботи груп взаємодопомоги.

4. Відновлення юридично значимих документів, психологічна реабілітація та адаптація. Тут мова йде про професійне виконання обов'язків фахівцями допоміжних професій.

5. Створення необхідних умов з метою успішної інтеграції внутрішньо переміщених осіб у нове суспільство. Даний напрямок передбачає досягнення соціальної рівності, створення міжкультурних комунікацій, надання потрібної допомоги, освітніх послуг, розвиток соціального захисту.

Так, до класичних форм відносяться весь перелік соціальних послуг, усі види допомоги, загальні технології соціальної роботи, які застосовуються них до всіх категорій громадян, які є внутрішньо переміщеними особами, незалежно від специфіки проблем. Саме класичні форми безпосередньо відображають гарантований державою перелік соціальних послуг, гарантовану соціальну допомогу, для всіх осіб, які є об'єктами соціальної роботи.

Некласичні або неформальні форми включають у себе сукупність технологій адаптації та реабілітації, специфічних для соціальної роботи окремих соціальних груп, вивчення клієнта, соціального мікросередовища, його сім'ї, розробка методик соціальної роботи. Такі форми соціальної роботи тільки починають широко застосовувати в роботі із внутрішньо переміщеними особами в соціальних службах та органах соціального захисту. Тому, стверджуємо, що питання соціального захисту та соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб являється одним із найважливіших питань соціальної роботи, а також усього сучасного українського суспільства.

Необхідно пам'ятати, що як наслідок внутрішнього переміщення стає різкий розрив культурних, професійних, соціальних, міжособистісних зв'язків, може втрачатися матеріальна стабільність, що призводить до соціальних відхилень, психологічних проблем.

Адже, відповідно до ст. 1 Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового притулку» «біженець – особа, яка не є громадянином України і внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого

попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань» [6].

Тому, створення інтеграційного середовища, яке є сприятливим передбачає використання інституційних ресурсів з метою успішного входження людей у соціальний простір конкретної територіальної громади. Це форма створення соціальних зв'язків ґрунтується на спільності цілей, інтересів, поглядів, реалізується в обміні інформацією, діяльністю, досвідом, уміннями, здібностями, навичками, ресурсами різних соціальних інституцій. Слід зауважити, що у період дії воєнного стану, введеного Указом Президента України від 24 лютого 2022 р. «Про введення воєнного стану в Україні» на отримання довідки мають право особи, які залишили або покинули своє місце проживання у зв'язку з обставинами, зазначеними у статті 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [7], перемістилися з територій, на яких ведуться бойові дії, або з тимчасово окупованих росією територій, включених до переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих, затвердженого Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, щодо яких не визначено дати завершення бойових дій (припинення можливості бойових дій) або тимчасової окупації, а також особи, у яких внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією проти України, знищене або пошкоджене (до ступеня непридатного для проживання) житлове приміщення.

Також, слід звернути увагу на нормативне запровадження ефективних технологій саме соціальної адаптації та реабілітації з внутрішньо переміщеними особами. Це являє собою доволі тривалий процес, що стосується усіх сфер життя внутрішньо переміщеної особи. Фахівці соціальної сфери постійно докладають вагомих зусиль для допомоги в усвідомленні особою обставин, що призвели до потрапляння у важку ситуацію, а також розуміння потреби зміни в поведінці залежно від вимог. Визначальним вектором соціальної реабілітації являється відновлення здатності людини жити та діяти у новому соціальному середовищі, а також, задля успішної суспільної інтеграції, поновлення соціального статусу. Така технологія соціальної роботи покликана відновлювати потенціали людини стосовно життєдіяльності та змінювати характер оточення, який може обмежувати можливості реалізації потреб.

Одним з важливих напрямів правового регулювання соціальної допомоги є соціальний супровід, який здійснюється фахівцями центрів соціальних служб, фахівцями державних установ та організацій, що передбачає забезпечення усіма необхідними соціальними послугами та розподіл фахівців. Фахівцями соціальної сфери безпосередньо використовуються різноманітні форми та методи соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб, які залежать від причин та рівня їх дезадаптованості. Соціальний супровід внутрішньо переміщених осіб безпосередньо сприяє їх адаптації, отриманню потрібних соціальних послуг.

Отже, сьогодення безпосередньо потребує усунення існуючих труднощів внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану, розвитку свідомості громадянського суспільства, багаторівневого міжнародного співробітництва та посилення єдності, із врахуванням власних реалій. Очевидно, що наша держава, формує власний комплекс дій, який спрямований на покращення умов життя та соціального обслуговування, захисту внутрішньо переміщених осіб.

З метою перейняття передового досвіду роботи із внутрішньо переміщеними особами та уникнення практичних прогалин та помилок, слід проаналізувати наскільки дієвою була нормативно-правова регламентація соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами в інших країнах під час бойових дій, адже жертвами ставали також соціально незахищені групи людей.

Звернемося також й до досвіду Грузії. Країни в 90-х роках та у 2008 році зіштовхнулась із військовими діями. Існування великої кількості внутрішньо переміщених осіб являється головною міграційною проблемою Грузії. З метою надання перспективи соціального обслуговування та захисту, інтеграції, реінтеграції, було прийнято закон стосовно внутрішньо переміщених осіб із окупованих територій. Також було ухвалено Стратегію, якою передбачається, що кожні два роки необхідно оновлювати план заходів для безпечного повернення внутрішньо переміщених осіб, а також забезпечувати їм гідних умов проживання. Постійно проводиться моніторинг впровадження стратегії та її результатів.

Уряд Грузії визначив наступні головні цілі стосовно вирішення проблем внутрішньо переміщених осіб: підвищення соціально-економічних умов, поліпшення житлових умов, широке ознайомлення суспільства з проблемами внутрішньо переміщених осіб.

Аналізуючи досвід зарубіжних країн виокремимо найбільш ефективні практики стосовно соціальної роботи та захисту внутрішньо переміщених осіб:

1. При вимушеному внутрішньому переселенні виникає першочергова проблема у забезпеченні житлом. Як варіант можемо розглядати грошові компенсації при частковому руйнуванні або втраті житла; безвідсоткові кредити на придбання житла. Так, наприклад, в Молдові компенсація відповідає ринковій вартості втраченого житла, а в Грузії розмір допомоги складає майже 10 тис. дол. США. Можливим також є тимчасове розселення у будинках наявного житлового фонду і в адміністративних будівлях.

2. Забезпечення та відновлення зайнятості. Так, внутрішньо переміщені особи отримують соціальну допомогу у зв'язку з безробіттям. У більшості країн до активного стимулювання працевлаштування та зайнятості надаються сільськогосподарські ділянки.

3. Виплата матеріальної допомоги. Серед таких отримувачів, насамперед, є інваліди, пенсіонери, найуразливіші верстви населення. Також у Грузії існує великий досвід у реалізації цього заходу, а діти шкільного віку мають право на отримання одноразової допомоги на початку навчального року. Азербайджан своєю чергою у вирішенні таких питань надає адресну допомогу переселенцям у формі промислових та продовольчих товарів одноразово чи регулярно.

4. Проблеми соціального забезпечення. Майже в усіх країнах це вирішуються на підставі закріплених соціальних гарантій. Так, за усіма переселенцями зберігається право на медичне обслуговування, пенсійне забезпечення, безкоштовну середню освіту. В Азербайджані для школярів, із переліку вимушених переселенців, на безоплатній основі надаються підручники та шкільне приладдя, а для студентів закладів вищої освіти існує програма компенсації вартості навчання, надання пільг на оплату навчання.

5. Інституціональне забезпечення вирішення проблем. Так, наприклад, у Грузії існує Міністерство у справах вимушеного переміщення з окупованих територій, у Сербії – Комісаріат із питань біженців та міграції, в Азербайджані – Державний комітет по роботі з особами, які вимушено покинули місця постійного проживання.

6. Створення умов для повернення внутрішньо переміщених осіб до попередніх місць проживання. У випадку звільнення від окупації та припинення бойових дій режиму постане важливе питання

повернення внутрішньо переміщених, потреба повернення у власність об'єктів нерухомості. У разі знищення об'єктів нерухомості практика іноземних країн демонструє надання державної допомоги, як правило одноразової, для відновлення житла, виплата часткової компенсації від вартості будівництва або купівлі житла.

На соціальні аспекти нормативного врегулювання проблеми внутрішньо переміщених осіб звертає увагу й Всесвітня організація охорони здоров'я, яка у своїх методичних рекомендаціях широко підіймає питання стосовно надання першої соціальної та психологічної допомоги внутрішньо переміщеним особам. Аналіз програм, що застосовують країни та міжнародні організації у роботі з вимушено переміщеними особами, дає можливість виокремити загальні та специфічні програми.

Висновки. Таким чином, правове регулювання соціальної робота з внутрішньо переміщеними особами під час дії воєнного стану, як правило, базується на створенні захищеного простору для цього контингенту громадян. Вона здійснюється шляхом нормативного формування та реалізації соціальних програм діяльності, що спрямовані на формування ціннісних орієнтацій, позитивного сприйняття змін, генерування соціальних ініціатив, сприяння ідентифікації з соціальним простором.

На основі викладеного можемо говорити про потребу у вдосконаленні законодавства соціальної сфери щодо роботи із внутрішньо переміщеними особами, вдосконалення змісту підготовки таких нормативно-правових актів. Перспективами подальших досліджень можуть виступати дослідження нормативних методик та технологій підготовки соціальних працівників до роботи із сім'ями внутрішньо переміщених осіб з дітьми з особливими потребами під час дії воєнного стану.

Використання та запровадження передового правового досвіду іноземних країн сприятиме максимально швидкому вирішенню нагальних проблем внутрішньо переміщених осіб, що виникають як наслідок саме раптового переїзду, зміни місця проживання, наданні допомоги потерпілим громадянам, впровадження політики самозбереження відповідної території.

Список використаних джерел та літератури:

1. Мельник Л. А. Психосоціальна допомога внутрішньо переміщеним дітям, їхнім батькам та сім'ям з дітьми зі Сходу України : посіб. для практиків соціальної сфери / Л. А. Мельник та ін. : ТОВ «Видавничий дім «Калита», 2015. 72 с.

2. Чуйко О. В. Соціальна реабілітація : підходи до змістових характеристик процесу. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2020. № 4. С. 152–158. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apspp_2020_4_27 (дата звернення: 02.12.2024).
3. Пристанська Г. Основні труднощі соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб. *Соціальна робота : становлення, перспективи, розвиток // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, курсантів та молодих вчених*, 9 листопада 2022 р. Львів : ЛДУ БЖД, 2022. 222 с.
4. Русаль Л. Особливості надання соціально-правової допомоги внутрішньо переміщеним особам в Україні в умовах воєнного стану. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом*, 2023. № 5. С. 47–51.
5. Соціальне житло для переселенців : як отримати. URL: <https://svydim.media/articles/help/soczialne-zhytlo-dlya-pereselencziv/> (дата звернення: 25.10.2024).
6. Соціальне житло для переселенців : як отримати. URL: <https://svydim.media/articles/help/soczialne-zhytlo-dlya-pereselencziv/> (дата звернення: 05.12.2024).
7. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового притулку : Закон України від 08.07.2011 р. № 3671-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 16. ст. 146.
8. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 1. ст. 1.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Авсієвич Алла Валеріївна – доктор філософії в галузі права, доцент кафедри права та правоохоронної діяльності Хмельницького інституту МАУП; аспірант Навчально-наукового інституту права ім. Володимира Великого ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Київ, Україна).

Авсієвич Руслан Леонідович – вчитель інформатики першої категорії комунального закладу загальної середньої освіти «Ліцей №11» Хмельницької міської ради (м. Хмельницький, Україна).

Алексов Сергій Вікторович – викладач другої категорії, викладач циклової комісії інформаційних технологій Хмельницького кооперативного фахового коледжу Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту (м. Хмельницький, Україна).

Білий Леонід Григорович – кандидат педагогічних наук, доцент; директор Хмельницького інституту МАУП (м. Хмельницький, Україна).

Бурлака Артур Анатолійович – здобувач вищої освіти ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Київ, Україна).

Вітюк Олександр Олегович – кандидат історичних наук, Державна міграційна служба України; заступник начальника Управління – начальник відділу інформаційно-аналітичного забезпечення та взаємодії з територіальними органами Управління інформаційно-аналітичного забезпечення та взаємодії з територіальними органами Департаменту організаційного забезпечення (м. Київ, Україна).

Величко Юрій Іванович – здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Хмельницький, Україна).

Висоцька Оксана Анатоліївна - аспірант Навчально-наукового інституту права ім. Володимира Великого ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Київ, Україна).

Галич Ярослав Васильович – аспірант кафедри публічного адміністрування Навчально-наукового інституту управління, економіки та бізнесу ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Київ, Україна).

Гудзь Тетяна – інспектор відділу «Служба освітньої безпеки», старший лейтенант поліції (м. Хмельницький, Україна).

Дакал Алла Василівна - доктор наук з державного управління, професор кафедри публічного адміністрування Навчально-наукового інституту міжнародних відносин та соціальних наук ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Київ, Україна).

Данько Оксана Володимирівна – кандидат психологічних наук, здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Хмельницький, Україна).

Джегур Геннадій Васильович – кандидат економічних наук, асистент кафедри публічного управління, адміністрування та міжнародної економіки Білоцерківського національного аграрного університету; доцент кафедри публічного управління та адміністрування ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Київ, Україна).

Дідик Алла Василівна – викладач вищої кваліфікаційно категорії, викладач-методист, викладач циклової комісії інформаційних технологій Хмельницького кооперативного фахового коледжу Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту (м. Хмельницький, Україна).

Жупан Дана Богданівна – аспірантка кафедри публічного адміністрування Навчально-наукового інституту управління, економіки та бізнесу ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Київ, Україна).

Жупан Зоряна Анатоліївна – аспірантка кафедри публічного адміністрування Навчально-наукового інституту управління, економіки та бізнесу ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Київ, Україна).

Зарічнюк Юлія Миколаївна – здобувачка освіти Хмельницького національного університету (м. Хмельницький, Україна).

Зелінський Руслан Мар'янович – магістр права, головний спеціаліст Літинської селищної ради Вінницького району Вінницької області, Почесний краєзнавець України (с. Літин Вінницького району Вінницької області, Україна).

Кас'ян Валерія Олександрівна – здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Хмельницький, Україна).

Кісілевич Владислав Юрійович – здобувач фахової передвищої освіти Хмельницького економіко-правового фахового коледжу ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Хмельницький, Україна).

Клименко Ілона Вікторівна – кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри організації авіаційних робіт та послуг Національного авіаційного університету (м. Київ, Україна).

Когут Ольга Володимирівна – кандидат юридичних наук, доцент кафедри права Хмельницького національного університету (м. Хмельницький, Україна).

Костецька Юлія Олександрівна – здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Хмельницький, Україна).

Кравчук Степан Йосипович – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права Хмельницького національного університету (м. Хмельницький, Україна).

Красун Аліна Русланівна - здобувачка вищої освіти ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Київ, Україна).

Крушинський Сергій Антонович – кандидат юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова (м. Хмельницький, Україна).

Лазаренко Володимир Іванович – завідувач відділу українознавства КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти» (м. Вінниця, Україна).

Лазовська Ольга Миколаївна – директор комунального закладу загальної середньої освіти «Ліцей № 7 Хмельницької міської ради» (м. Хмельницький, Україна).

Лебідь Христина Ігорівна – здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Хмельницький, Україна).

Левченко Євгеній Миколайович – офіцер військової частини А-0206 (м. Київ, Україна).

Левченко Микола Олексійович – доктор філософії в галузі державного управління, професор кафедри організації туристичної діяльності Навчально-наукового інституту управління, економіки та бізнесу ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Київ, Україна).

Логінова Наталія Миколаївна - кандидат педагогічних наук, доцент, юрисконсульт групи юридичного забезпечення Військового ліцею Державної прикордонної служби України (м. Хмельницький, Україна).

Лучковська Світлана Ігорівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права Хмельницького національного університету (м. Хмельницький, Україна).

Маліновська Оксана Володимирівна – старша викладачка центру спеціальної підготовки Інституту професійного розвитку Пенітенціарної академії України, майор внутрішньої служби (м. Хмельницький, Україна).

Маторін Іван Сергійович – студент Навчально-наукового інституту управління економіки та бізнесу ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Київ, Україна).

Махно Наталія Володимирівна – кандидат юридичних наук, суддя Коломийського міжрайонного суду Івано-Франківської області (м. Коломия, Україна).

Медвідь Федір Михайлович – доктор наук в галузі політології, кандидат філософських наук, докторант (м. Київ, Україна).

Міляєва Марія Володимирівна – аспірантка Навчально-наукового інституту управління економіки та бізнесу ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Київ, Україна).

Могиль Олена Олександрівна – аспірантка кафедри публічного адміністрування Навчально-наукового інституту управління, економіки та бізнесу ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Київ, Україна).

Мушенюк Віктор Васильович – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри теорії права, міжнародного права та приватного права Київського міжнародного університету (м. Київ, Україна).

Назаренко Ірина Володимирівна – магістрантка кафедри публічного адміністрування Навчально-наукового інституту управління, економіки та бізнесу ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Київ, Україна).

Найчук Андріана Петрівна – здобувачка фахової передвищої освіти Хмельницького економіко-правового фахового коледжу ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Хмельницький, Україна).

Новальська Надія Іванівна – кандидат економічних наук, професор кафедри менеджменту Навчально-наукового інституту управління, економіки та бізнесу ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Київ, Україна).

Олійник Ульяна Миколаївна – кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри цивільного, трудового та господарського права Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, Україна).

Омелечко Світлана Вікторівна – здобувачка фахової передвищої освіти Хмельницького кооперативного фахового коледжу Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту (м. Хмельницький, Україна)

Орленко Валентина Іванівна – аспірантка Інституту безпеки ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління управління персоналом» (м. Київ, Україна).

Осмолян Віталій Анатолійович – кандидат юридичних наук, доцент; доцент кафедри права та правоохоронної діяльності Хмельницького інституту МАУП (м. Хмельницький, Україна).

Охман Ольга Василівна – кандидат юридичних наук, доцент кафедри права та правоохоронної діяльності Хмельницького інституту МАУП (м. Хмельницький, Україна).

Парандій Валентина Олександрівна – кандидат історичних наук, доцент, директор Хмельницького економіко-правового фахового коледжу ПрАТ «ВНЗ «МАУП», доцент кафедри права та правоохоронної діяльності Хмельницького інституту МАУП (м. Хмельницький, Україна).

Пасічник Інна Олександрівна – магістрантка Національного авіаційного університету (м. Київ, Україна).

Погребняк Олександр Глібович – здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня Інституту комп'ютерно-інформаційних технологій та дизайну (м. Київ, Україна).

Петлюк Юрій Степанович – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права та правоохоронної діяльності Хмельницького інституту МАУП (м. Хмельницький, Україна).

Присяжна Анна Василівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова (м. Хмельницький, Україна).

Присяжнюк Михайло Петрович – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права Хмельницького національного університету (м. Хмельницький, Україна).

Семенець-Орлова Інна Андріївна – доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри публічного адміністрування Навчально-наукового інституту управління, економіки та бізнесу ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Київ, Україна).

Семеновський Артем Анатолійович – аспірант Навчально-наукового інституту управління, економіки та бізнесу ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Київ, Україна).

Слесарчук Аліна Миколаївна – здобувачка фахової передвищої освіти Хмельницького економіко-правового фахового коледжу ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Хмельницький, Україна).

Сліпчук Юрій Андрійович – аспірант кафедри публічного адміністрування Навчально-наукового інституту управління, економіки та бізнесу ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Київ, Україна).

Солодка Ірина Володимирівна – кандидатка юридичних наук, доцентка, доцент кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова (м. Хмельницький, Україна).

Тарасова Ірина Олександрівна – аспірантка кафедри практичної психології Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (м. Київ, Україна).

Твердохліб Анатолій Іванович – аспірант Навчально-наукового інституту права імені Князя Володимира Великого ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Київ, Україна).

Толмачов Олексій Анатолійович – кандидат медичних наук, докторант кафедри публічного адміністрування Навчально-наукового інституту управління, економіки та бізнесу ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Київ, Україна).

Томашевська Вікторія Вікторівна – здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Хмельницький, Україна).

Удот Діана Сергіївна – здобувачка вищої освіти магістратури Юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова (м. Хмельницький, Україна).

Фляжнікова Ярослава Василівна – доктор філософії, доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Комунального закладу вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського» (м. Бар Вінницької області, Україна).

Фурман Роман Михайлович – здобувач фахової передвищої освіти Хмельницького кооперативного фахового коледжу Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту (м. Хмельницький, Україна).

Чайковський Андрій Романович – аспірант кафедри публічного адміністрування Навчально-наукового інституту управління, економіки та бізнесу ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Київ, Україна).

Чорна Марія Федорівна – доктор філософії в галузі права, аспірантка Навчально-наукового інституту права імені Князя Володимира Великого ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Київ, Україна).

Шишкін Олексій Васильович – здобувач наукового ступеня доктора філософії, адвокат (м. Київ, Україна).

Шкільняк Анастасія Сергіївна – здобувачка вищої освіти Хмельницького інституту МАУП (м. Хмельницький, Україна).

Ющенко Єлизавета Анатоліївна – здобувачка вищої освіти Хмельницького інституту МАУП (м. Хмельницький, Україна).

Якименко Андрій Анатолійович – старший викладач кафедри правових та інформаційних технологій Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна» (м. Хмельницький, Україна).

ЗМІСТ

А.В. Авсієвич	4
АРБІТРАЖНА УГОДА ТА АРБІТРАЖНЕ ЗАСТЕРЕЖЕННЯ: ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДУ ТА ЮРИСДИКЦІЇ АРБІТРАЖУ	4
Р.Л. Авсієвич	13
ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА, КІБЕРБЕЗПЕКА ТА ПРАВА ЛЮДИНИ У КОНТЕКСТІ ІНФОРМАТИКИ	13
С.В. Алексов, А.В. Дідик	15
ПОРУШЕННЯ ПРАВ НА ІНФОРМАЦІЙНУ СВОБОДУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	15
О.О. Вітюк	20
ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ МІГРАЦІЙНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ У 1996-1998 РР. В НАПРЯМКУ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПРОГРАМИ «УКРАЇНСЬКА ДІАСПОРА НА ПЕРІОД ДО 2000 РОКУ».....	20
Ю.І. Величко, О.В. Охман,.....	30
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КАРАНОСТІ ЗА УМИСНЕ ВБИВСТВО ВІДПОВІДНО ДО КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ.....	30
О.В. Данько	36
ПРАВА, ОБМЕЖЕННЯ ТА ОБОВ’ЯЗКИ ГРОМАДЯН ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	36
А.В. Дакал.....	40
ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ ТА ОБІЗНАНІСТЬ ДІТЕЙ В СВОЇХ ПРАВАХ.....	40
Г.В. Джегур.....	47
МІЖМУНІЦИПАЛЬНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЯК ДІЄВИЙ МЕХАНІЗМ ДЛЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ГРОМАД В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ	47

А.В. Дідик, С.В. Алексов	50
ВИКОРИСТАННЯ ТЕОРІЇ ГРАФІВ ДЛЯ ОЦІНКИ РИЗИКІВ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ТА ПОШИРЕННЯ ФЕЙКОВИХ НОВИН У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ	50
А.В. Дідик	56
МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ РИЗИКІВ ВТРАТИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПРИВАТНОСТІ ПРИ ВИКОРИСТАННІ БІОМЕТРИЧНИХ ДАНИХ	56
Ю. М. Зарічнюк, О.В. Когут	64
МІЖНАРОДНА СИСТЕМА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У ВОЄННИЙ ЧАС	64
Р.М. Зелінський, В.І. Лазаренко	69
ТРАНСФОРМАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	69
В.О. Кас'ян, О.В. Охман, ...	77
ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА У ГАЛУЗІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	77
В.Ю. Кісілевич, А.В. Авсієвич, ...	88
ЗАХИСТ ПРАВ ДИТИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	88
В.Ю. Кісілевич, О.В. Охман, ...	100
ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	100
О.В. Когут	111
РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ПЕРЕГЛЯД СПРАВ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ НА ПІДСТАВІ РІШЕНЬ МІЖНАРОДНИХ СУДОВИХ УСТАНОВ	111
Ю.О. Костецька, О.В. Охман, ...	116
ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	116
С.Й. Кравчук	122

НЕЗАКОНОДАВЧІ ПОДОЛАННЯ ПРОГАЛИН В ПРАВІ: ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ...	122
О.М. Лазовська, Т. Гудзь, ...	127
СТВОРЕННЯ БЕЗПЕЧНОГО ПРОСТОРУ НА ПРИНЦИПАХ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ	127
Х.І. Лебідь, О.В. Охман, ...	131
ОМБУДСМАН УКРАЇНИ: ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ.....	131
Є.М. Левченко	138
ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПІДГОТОВКИ МОЛОДІ ДО ПРОХОДЖЕННЯ СЛУЖБИ В ЗСУ	138
М.О. Левченк,.....	140
МОДЕЛІ ДЕРЖАВНОЇ УЧАСТІ В ОРГАНІЗАЦІЇ Й РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	140
Н.М. Логінова.....	143
ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	143
С.І. Лучковська.....	146
ОКРЕМІ ЗМІНИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У ЗВ'ЯЗКУ З АДАПТАЦІЄЮ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ПРАВА ЄС.....	146
І.С. Маторін	150
ЕКОЛОГІЧНИЙ ТУРИЗМ АВСТРІЇ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ	150
Ф.М. Медвідь, А.Р. Красун	152
СОЦІАЛЬНА РОБОТА В УМОВАХ ВІЙНИ: ДЕЯКІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ	152
Ф.М. Медвідь, А.І. Твердохліб, А.Р. Красун	156

ЗАХИСТ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ (ДО 75-РІЧЧЯ З ДНЯ ПРИЙНЯТТЯ ЗАГАЛЬНОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ).....	156
Ф.М. Медвідь, М.Ф. Чорна, О.А. Висоцька	163
ГІБРИДНА ВІЙНА РФ ПРОТИ УКРАЇНИ: ПИТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ.....	163
Ф.М. Медвідь, М.Ф. Чорна, А.І. Твердохліб.....	170
ПРАВОВІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	170
О.О. Могиль	174
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ.....	174
І.І. Назаренко, І.А. Семенець-Орлова	176
ВПЛИВ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ НА СТРУКТУРУ ТА ФУНКЦІЇ ОРГАНІВ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ	176
М.В. Міляєва	179
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОЗБУДОВИ ЕЛЕКТРОННОГО ВРЯДУВАННЯ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД	179
М.В. Міляєва	184
ДО ПИТАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ЕЛЕКТРОННОГО ВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	184
В.В. Мушенко.....	187
МІЖНАРОДНІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВИ ЯК СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇЇ БЕЗПЕКИ.....	187
А.П. Найчук, О.В. Охман, ...	192
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	192
Н.І. Новальська, І.В. Клименко, І.О. Пасічник	196

ЛОГІСТИЧНІ ПРОЦЕСИ У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОТРЕБ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ	196
У.М. Олійник, О.В. Малінковська	199
ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН ІЗ ПРАЦІВНИКАМИ, ПРИЗВАНИМИ НА ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ, В ТОМУ ЧИСЛІ ПІД ЧАС МОБІЛІЗАЦІЇ.....	199
С.В. Омелечко, А.В. Дідик,.....	205
ВИКОРИСТАННЯ СТАТИСТИЧНИХ МЕТОДІВ ДЛЯ МОДЕЛЮВАННЯ ДОВІРИ ГРОМАДЯН ДО ЦИФРОВИХ ПЛАТФОРМ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ.....	205
В.І. Орленко.....	210
КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ	210
В.І. Орленко.....	213
ЕВОЛЮЦІЯ ПІДХОДУ КОНСТИТУЦІЙНИХ ГАРАНТІЙ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ	213
В.А. Осмолян.....	216
АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ТА ПЕРЕПІДГОТОВКИ ПЕРСОНАЛУ ПОЛІЦІЇ З УРАХУВАННЯМ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	216
О.В. Охман.....	219
КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ШАХРАЙСТВО ВЧИНЕНЕ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	219
Ю.С. Петлюк, Н.В. Махно	225
СИСТЕМА ЗАХОДІВ ОХОРОНИ ВОДНИХ ОБ'ЄКТІВ, ВІДНЕСЕНИХ ДО КАТЕГОРІЇ ЛІКУВАЛЬНИХ.....	225
А.В. Присяжна.....	230

РОЛЬ АДВОКАТІВ У ЗАХИСТІ ТА НАДАННІ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В СУДІ	230
М.П. Присяжнюк	235
ОКРЕМІ ЗМІНИ ГОСПОДАРСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА У ЗВ'ЯЗКУ З АДАПТАЦІЄЮ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ПРАВА ЄС.....	235
А.А. Семеновський	239
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РОЗБУДОВИ ПУБЛІЧНОГО ПРОСТОРУ В МІСТАХ УКРАЇНИ	239
А.М. Слесарчук, О.В. Охман	242
РІВНІСТЬ (ЧИ НІ?) У ТРУДОВИХ ВІДНОСИНАХ	242
Ю.А. Сліпчук, О.О. Могиль,.....	246
ДО ПИТАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРИНЦИПІВ ДОБРОГО ВРЯДУВАННЯ У СИСТЕМУ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ.....	246
І.В. Солодка	248
МІСЦЕ КОМІТЕТІВ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ У СТРУКТУРИЗАЦІЇ ПАРЛАМЕНТУ	248
І.О. Тарасова.....	252
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ПСИХОЛОГА ДО КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З ПОСТТРАВДАЛИМИ ВІД ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ.....	252
О.А. Толмачов	255
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ПРЕВЕНЦІЇ ПОСТТРАВМАТИЧНОГО СТРЕСОВОГО РОЗЛАДУ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	255
В.В. Томашевська, О.В. Охман	261
СУТНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ЇЇ ПІДСТАВИ.....	261
Д.С. Удот, С.А. Крушинський.....	265

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ, ЯКЕ МІСТИТЬ ВІДОМОСТІ, ЩО СТАНОВЛЯТЬ ДЕРЖАВНУ ТАЄМНИЦЮ	265
Я.В Фляжнікова	270
ПРАВО НА ЖИТТЯ В КРИЗОВИХ УМОВАХ.....	270
Р.М. Фурман, А.В. Дідик.....	272
ОЦІНКА ЙМОВІРНОСТІ ПОРУШЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПРИВАТНОСТІ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ: СТАТИСТИЧНИЙ ПІДХІД.....	272
А.Р. Чайковський, Д.Б. Жупан	280
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНИХ І ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ ОФІЦЕРА – ЛІДЕРА ОПЕРАТИВНОЇ ЛАНКИ ВІЙСЬКОВОГО УПРАВЛІННЯ.....	280
О.В. Шишкін	283
ПОНЯТТЯ СУБ'ЄКТА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН	283
А.С. Шкільняк, О.В. Охман, ...	286
ЗАКОНОДАВЧІ ЗАСАДИ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ТА ПРАВА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ НА ПРИРОДНІ РЕСУРСИ ..	286
Є.А. Ющенко, О.В. Охман, ...	290
А. А. Якименко, ...	292
НАЦІОНАЛЬНІ РЕАЛІЇ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ	292
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	304
ЗМІСТ	312

Наукове видання
НАУКОВЕ ВИДАННЯ
НДДКР УкрІНТЕІ: 0123U104042

Актуальні питання державотворення
та захисту прав людини в Україні

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 14

Актуальні питання державотворення та захисту прав людини в Україні: зб. наук. пр.
/ гол. ред. Л. Г. Білий. Хмельницький : Вид-во МАУП, 2025. Вип. 14. 320 с.

*За достовірність фактів, назв, посилань на літературні джерела
відповідальність несуть автори.*

Редколегія не завжди поділяє їхні погляди.

Технічний редактор
Алла Авсієвич
Художнє оформлення
Валентина Парандій

Приватне акціонерне товариство «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів
видавничої справи ДК №3262 від 26.08.2008 р.

**Хмельницький інститут
імені Блаженнішого Володимира, Митрополита Київського і всієї України**

29015, м. Хмельницький, проспект Миру 101А

Тел.: +380382- 63-03-05, 78-94-36 (вн.121)

Ел. адреса: himaup@ukr.net, maupsrs2020@gmail.com;

www.km.mau.com.ua

Здано в набір 10 лютого 2025 р. Підписано до друку 10 лютого 2025 р.

Формат 60x84 1/16. Гарн. Times. Ум. друк. арк. 9,9.

Друк офсетний. Папір офсетний. Тираж 50 прим.

